

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**Pandeminin Kahramanları: Uluslararası Medya
Kuruluşlarının İnternet Covid-19 Haberleri Üzerine Bir
Söylem Analizi**

Doktora Tezi

Osman Burak Tosun

Gazetecilik Anabilim Dalı

İZMİR

2024

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PANDEMİNİN KAHRAMANLARI: ULUSLARARASI
MEDYA KURULUŞLARININ İNTERNET COVID-19
HABERLERİ ÜZERİNE BİR SÖYLEM ANALİZİ**

Doktora Tezi
Osman Burak TOSUN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selda Akçalı

Gazetecilik Anabilim Dalı
Genel Gazetecilik Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğum Pandeminin Kahramanları: Uluslararası Medya Kuruluşlarının İnternet Covid-19 Haberleri Üzerine Bir Söylem Analizi adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Osman Burak Tosun

ÖNSÖZ

Uzun ve yorucu bir sürecin hayatta kalanları olmanın verdiği bireysel tatminin, hemen herkesin gündelik hayatta öyle ya da böyle hissettiği katartik duygu durumu olduğu muhakkak. Tez sürecim de böyle bir süreç olmakla beraber katarsis yaşadığımı ya da tez yazmanın arındırıcı bir etkisinin olduğunu söylemeyeceğim.

Tez, birçok hayal kırıklığını yanında getiren, artık çok yeniliği kalmamış bir milenyumun ilk yüzyılının ilk büyük felaketi sırasında yazılmaya karar verildi ve enstitüye önerildi. Kabul edilişi ile beraber hayatımdaki birçok çalkantı ve gelişmeye benimle şahitlik etti. İndi, çıktı, durdu, durakladı, düştü kalktı, ilgi çekti, hatta sanırım biraz esinlenildi... Ta ki bitişe yaklaştığını hissedip uzunca bir nefes aralığı verdikten sonra büyük patlamasını yapmaya karar verene kadar.

O günün gecesi, kırmızı gözler ve yorgun bir çehreyle ekrana bakarken, sıranın önsöz yazmaya geldiğini fark ettim. Bu satırları okuyacak şanslı(!) kişilerin büyük bir felaketin hayatta kalanlarının olduğunu ve bu kişilerin sabırlarının uzun kapatılma süreçlerinde sonuna kadar sınıandığını bilerek konuyu uzatmayacağım. Okumakta olduğunuz tez, hayatım boyunca olmamayı ya da bana yakıştırılmamasını umduğum bir sıfatın yeniden üretiliş biçimlerini ele almaktadır. Felaketler kahramanlara, kahramanlar da felaketlere ihtiyaç duyar. Dolayısıyla bu karşılıklı nedensellik ve simbiyotik, felaket süreçlerinde kendini göstermeye oldukça teşnedir. Görmüş olduğum en büyük felaket sırasında, henüz çok taze olan akademik önsezilerim beni bu çalışmayı yapmaya itti. Giriştiğim işin multidisipliner doğası, tez yazım sürecini entelektüel anlamda iyi bir sınanma ve öğretici bir sürece dönüştürdü. Yazarken, bilimsel metottan ödün vermeden akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmaya dikkat ettim. Umarım alana katkı sağlayan, kolaylıkla okunup anlaşılabilen bir tez olmuştur.

2024 Haziran, İzmir

Osman Burak Tosun

ÖZET

Antikiteden bu yana insanlar, felaket süreçlerinde kahramanlar ve kahramanların yaptıklarının ilhamına ihtiyaç duymuşlardır. Anlatılar, toplumların felaket süreçlerinin yarattığı tahribat sonrası sağaltımı, kültürel devamlılığın sözlü ve yazılı kültürde aktarımını sağlarken fikirlerin yayılması ve gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. İktidar sahipleri, hegemonyalarını oluştururken anlatıları kullanmış ve araçsallaştırmıştır. Dolayısıyla kahraman anlatıları, cesaret, fedakârlık ve özverinin öne çıktığı hikâyelerin ötesinde bir yerdedir.

Erken modern dönemle beraber kahraman bilindik anlamının da ötesine geçmeye başlayarak araçsallığı artmış, modernite ile beraber söylem dolayımıyla kurulan iktidarın bir unsuru olmuştur. Atanan kahraman rolleri, toplumların ve bireylerin kanaatlerini, düşüncelerini yönlendirme konusunda aşama kaydetmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle, kahraman söyleminin temsil edildiği haberler kısa sürede kolayca yayılabilmiş ve kahraman söylemde kolaylıkla üretilebilen bir araç haline gelmiştir. Bu araç, ulusal çıkarlar ve imtiyazlar, ekonomipolitik ve kültürel ilişkiler, ideoloji bağlamlarında şekil değiştirmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında tez, ilk bölüm olan *Covid-19, Salgın, İdeoloji ve Söylem* ideoloji ve söylem ilişkisini tarihsel bir bağlamda ele alarak Covid-19'a kadar salgınlarda araçsallaşmasını ele almakta, ikinci bölüm olan *Antikiteden Postmoderne Kahramanlar* kahramanlık anlatılarının tarihsel gelişimini ve biçimselliğinin dönüşümünü tartışmaktadır. Bu iki kuramsal bölümün ışığında, üçüncü bölüm *Uluslararası Medya Kuruluşlarının İnternet Covid-19 Haberlerine Yönelik Bir Araştırma* ulusal medya kuruluşlarının uluslararası internet sitelerinde, Covid-19 sürecindeki kahramanlık temsillerini içeren haberlerin eleştirel söylem analizine ayrılmıştır.

Araştırmanın *Sonuç* bölümünde, başta sağlık çalışanları olmak üzere kahraman olarak yer verilen aktörlerin, temsil biçimleri, hangi kahramanlık mitiyle temsil edildikleri, ideoloji ve iktidar dolayımı ile kurulan temsillerin söylemdeki yansımaları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kahraman, Kahraman Anlatıları, İdeoloji, Söylem, Mitler.

ABSTRACT

Since antiquity, humans have sought inspiration from heroes and their deeds during times of disaster. Narratives have facilitated the recovery from the devastation caused by calamities, contributed to the cultural continuity through oral and written traditions, and aided in the dissemination and development of ideas. Those in power have utilized and instrumentalized these narratives to establish their hegemony. Consequently, hero narratives transcend stories of courage, sacrifice, and selflessness.

With the early modern period, the concept of the hero began to extend beyond its familiar meaning, becoming increasingly instrumentalized. In conjunction with modernity, it became an element of power constructed through discourse. Assigned hero roles have advanced the influence on the opinions and thoughts of societies and individuals. The development of mass communication media has enabled the swift and easy dissemination of news representing heroic discourse, making hero narratives a readily producible tool. This tool transforms in the contexts of national interests, privileges, economic-political and cultural relations, ideology.

Considering the above information, this thesis addresses the relationship between ideology and discourse in a historical context up to Covid-19 in its first chapter, *Covid-19, Epidemics, Ideology, and Discourse*, examining the instrumentalization of epidemics. The second chapter, *Heroes from Antiquity to Postmodernity*, discusses the historical development of hero narratives and the transformation of their formal characteristics. In the light of these two theoretical chapters, the third chapter, *A Study on the Covid-19 News on International Media Websites*, is dedicated to the critical discourse analysis of news containing representations of heroism on international internet sites of national media organizations during the Covid-19 process.

In the conclusion of the study, the representation forms of actors portrayed as heroes, primarily healthcare workers, the hero myths with which they are represented, and the reflections of representations constructed through the mediation of ideology and power in discourse are discussed.

Keywords: Hero, Hero Narratives, Ideology, Discourse, Myths

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİL LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	8
COVID-19, SALGIN, İDEOLOJİ VE SÖYLEM	8
1.1. İdeoloji Kavramı Üzerine	9
1.1.1. İdeolojinin Kısa Tarihi	10
1.1.2. İdeolojinin Sonu	21
1.2. Söylem ve İktidar	25
1.2.1. Kapatılma Üzerine	27
1.2.2. Beden tahakkümü ve Biyopolitika	29
1.2.3. Salgın ve iktidar	32
İKİNCİ BÖLÜM	45
ANTİKİTEDEN POSTMODERNE KAHRAMANLAR	45
2.1. Kahraman Sözcüğü ve Kahramanın Kökenleri Üzerine	46
2.1.1. Bir Anlatı ve Birçok Kahraman	51
2.1.2. Kahramanın yolculuğu	52
2.2. Antik Kahramandan Modern Kahramana	57
2.2.1. Ejderhalarla Dövüşmek	60
2.2.2. Erken Modern Kahramandan Modern Kahramana	62
2.2.3. Modern Kahraman Olgusu	70
2.3. Post-Kahramanlık Çağı ve Yeni Kahraman	92
2.3.1. Vietnam Savaşı ve Askeri Kahramanlığın Sonu	93
2.3.2. Kahramanlık Problemi ve Süper Kahramanlar	95
2.3.3. Romantik Kahramanın Devrimsel Dönüşü	103
2.3.4. Gerçek ve Sahte Postmodern Kahraman	106
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	113

ULUSLARARASI MEDYA KURULUŞLARININ İNTERNET COVID-19 HABERLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	113
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	113
3.2. Araştırmanın Evren, Örneklem ve Sınırlılıkları.....	114
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	116
3.4. Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi	121
3.4.1. CGTN	121
3.4.2. CNN Haberlerinin Analizi.....	131
3.4.3. Daily Sabah Haberlerinin Analizi.....	155
3.4.4. DW Haberlerinin Analizi	167
3.4.5. Sputnik	177
BULGULAR.....	192
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	194
KAYNAKÇA	201
TEŞEKKÜR	213
ÖZGEÇMİŞ.....	214

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1- Willey Reveley (1760–1799), <i>Jeremy Bentham'ın Gözetim evi planı, üst perpektif</i> , 202x332 mm, Kâğıt üzerine suluboya çizim, el yazması notlarla beraber, 1791 (Furlong, 2015, s. 138).....	30
Şekil 2- Thomas Hood (1799 -1845), Ode to Mr.Malthus eserinden Laying the First Stone of an Hospital yazılı el çizimi., Kâğıt üzerine baskı, 1832 (Hood, 1832).	38
Şekil 3- Jan van den Hoecke (1611 – 1651), <i>Ölü Leandros'a ağıt yakan Hero</i> (1.55, 2.15 m), tuval üzerine muhtemelen yağlı boya, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti, Antwerp yaklaşık 1635 – 1637 arası.....	47
Şekil 4- Bilinmiyor (Sultan Muhammed'e atfedilmektedir), <i>Devleri Yenen Tahmurad</i> , (47x 32 cm, Kâğıt üzerine opak sulu boya, mürekkep, altın ve gümüş, The Met, New York, İran, Tebriz, yaklaşık 1525 tarihinde).....	49
Şekil 5- Campbell'ın kahramanın macerası şeması, (Campbell, 2017).	56
Şekil 6- Bilinmiyor, <i>Maneadlar Pentheus'a saldırırken</i> , Fresk, Vetti Hanesi, Pompeii.	59
Şekil 7- Richard Caton Woodville (1856-1927), <i>Hafif Süvari Alayı'nın yardımı 1854</i> , (76.2x114.3 cm, kanvas üzerine yağlı boya, National Army Museum, Londra, 1897)	75
Şekil 8- Boris Berezofski (1910–1977), <i>KIICC Слава!</i> , (Afiş, Kozmonotluk Anıt Müzesi, Moskova, 1962).	80
Şekil 9- James Montgomery Flagg (1877-1960), <i>I Want You For U.S. Army</i> , (Afiş, Library of Congress, Washington, 1917).	85
Şekil 10- Alfred Leete (1882–1933), <i>Britons [Lord Kitchener] Wants You</i> , (Afiş, Plakat Museum, Viyana, 1914).....	85
Şekil 11- J. Howard Miller (1918 – 2004), <i>We Can Do It!</i> , (Afiş, Library of Congress, Washington, 1943).	90
Şekil 12- David Stone Martin (1913-1992), “above and beyond call of duty”, (Renkli Fotolitografik Yarı tonlu Afiş, National Portrait Gallery, Washington, 1943).	91
Şekil 13- From Russia With Love (Film Afişi, 1963).	96
Şekil 14- Rio Bravo (Film Afişi, 1959).	99
Şekil 15- Captain America, March No.1 (Dergi Kapağı, 1940).	101
Şekil 16- Alberto “Korda” Diaz (1928 – 2001), <i>Guerrillero Heroico (Kırılmış popüler versiyonu)</i> , (Jelatin gümüş baskı, Havana, 1960).	105
Şekil 17- Ramon Haindl, BioNTech'in Kurucuları Türeci ve Şahin, (Der Spiegel, 2021).	110
Şekil 18- In the Spotlight – The doctors at the top: Truth-tellers and heartthrobs, haber fotoğrafı, CGTN.....	122
Şekil 19- Chinese artists honor health care workers fighting COVID-19 with creations, haber fotoğrafı, CGTN.....	124
Şekil 20- Sacrifice, graft and gratitude: How we cared for the sick, haber fotoğrafı, CGTN. .	125
Şekil 21- 1.4 billion Chinese people – the true heroes of the pandemic, haber fotoğrafı, CGTN.	127
Şekil 22- Sacrifice and commitment: China celebrates 3rd Medical Workers' Day, haber fotoğrafı, CGTN.....	129
Şekil 23- The many faces of health workers around the globe fighting coronavirus, haber fotoğrafı, CNN.	132
Şekil 24- The world's new heroes are medical workers, haber fotoğrafı, CNN.....	133

Şekil 25- How these CNN Heroes are fighting Covid-19 on the frontlines, haber fotoğrafı, CNN.....	135
Şekil 26- <i>World Health Day honors nurses on the frontlines. Meet the heroes dealing with coronavirus</i> , haber fotoğrafı, CNN.....	137
Şekil 27- Keeping people fed and restaurants afloat: One CNN Hero's pandemic response, haber fotoğrafı, CNN.....	140
Şekil 28- As food banks struggle to keep up, these CNN Heroes are getting meals to those in need, haber fotoğrafı, CNN.....	142
Şekil 29- As young Black fathers protect their families from Covid-19 and fight against injustice, this CNN Hero is providing the food, diapers and support they need, haber fotoğrafı, CNN.....	144
Şekil 30- <i>The US is gripped by 'a pandemic of grief.'</i> , These CNN Heroes are helping people navigate it, haber fotoğrafı, CNN.....	146
Şekil 31- As Covid-19 closed schools worldwide, this CNN Hero kept his promise to feed more than one million hungry students, haber fotoğrafı, CNN.....	152
Şekil 32- American Girl honors pandemic heroes by turning them into one-of-a-kind dolls, haber fotoğrafı, CNN.....	154
Şekil 33- Turkish Cargo starts using THY passenger aircraft to operate cargo flights, haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	156
Şekil 34- Turkey opens airspace amid lockdown to save Italian toddler's life, haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	158
Şekil 35- Spider-Man true hero in Turkey's Antalya amid coronavirus pandemic, haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	160
Şekil 36- By air and ground, Turkey's free-of-charge ambulances offer aid against COVID-19, haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	162
Şekil 37- Street artist Banksy honors health workers in new piece, haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	164
Şekil 38- <i>A Belgian llama named Winter might save us all from COVID-19, with her blood</i> , haber fotoğrafı, Daily Sabah.....	165
Şekil 39- Delivery bikers can't cope with COVID-19, haber fotoğrafı, DW.....	168
Şekil 40- <i>Gourmet chef cooks for heroes in the corona crisis</i> , haber fotoğrafı, DW.....	169
Şekil 41- The doctors dealing with the stress of a pandemic, haber fotoğrafı, DW.....	171
Şekil 42- Coronavirus hero: Protecting a refugee home, haber fotoğrafı, DW.....	172
Şekil 43- UK war veteran raises millions for health workers, haber fotoğrafı, DW.....	174
Şekil 44- Coronavirus hero: 3D printing masks to keep seniors safe, haber fotoğrafı, DW.....	175
Şekil 45- Vaccination: A long and perilous history, haber fotoğrafı, DW.....	176
Şekil 46- Indian Actress on COVID-19: 'One Day We'll Tell Our Grandchildren How We Survived to See a New Day' haber fotoğrafı, Sputnik.....	178
Şekil 47- Standing Together in Solidarity, Bollywood Opens Arms to Fight Against COVID-19, haber fotoğrafı, Sputnik.....	180
Şekil 48- <i>Together We Rise: Priyanka Chopra to Donate \$100,000 to Real-Life Female Heroes</i> , haber fotoğrafı, Sputnik.....	182
Şekil 49- <i>Rossiya Segodnya, COVID-19 News Centre Launch Joint Project, About Doctors Fighting Disease</i> , haber fotoğrafı, Sputnik.....	184

Şekil 50- <i>'They Need Us', One Down, New York Nursing Couple Continues Fight Against COVID-19</i> , haber fotoğrafi, Sputnik.....	186
Şekil 51- <i>Lionel Messi Pays Tribute to Health Workers, Calling Them 'Heroes' Protecting People From COVID-19</i> , haber fotoğrafi, Sputnik.....	188
Şekil 52- <i>Gratitude Fills Social Media as Indians Observe 'National Doctors' Day', Words, Songs Spill Love</i> , haber fotoğrafi, Sputnik.....	190

GİRİŞ

Tüm o iyi adamlar nereye gittiler,

Ve neredeler tanrılar?

Her şeye rağmen dövüşen

Sokak delikanlısı Herkül nerede?

Ateşten bineğinde ak bir şövalye gelmeyecek mi?

Bonnie Tyler- "Holding out for a hero"

Tarih öncesinden bu yana toplumlar, yazılı ve sözlü olarak kültürel üretim içerisinde bulunmuş, günümüze değin geleneklerini, gündelik yaşam pratiklerini, inanış ve düşüncelerini nedenlendirdikleri, her veçhede üzerine katarak genişlettikleri bir bilgi dizgesi oluşturmuşlardır. Bu dizge, semboller ve temsillerle genişleyip yaşanılan hayata atıflar ve esinlenmelerle mitolojiyi var etmiştir (Campbell ve Moyers, 2016: s. 22). Roland Barthes'ın (2014, s. 180) tabiri ile "Mit tarihin seçtiği sözdür"; ancak bu "söz", statik ve değişmez bir nitelikte değildir. Dönemsel koşullara bağıntılı bir biçimde yeniden şekillenir. Kendi çağının: iyi ve kötülerini, erdemli ve günahkârlarını, cesur ve korkaklarını, kahraman ve hainlerini niteleyecek biçimde uyumlanır.

Koşullar çoğu zaman, Yeni Ahit'te geçen kıyamet alametleri analogisi olarak Mahşer'in Dört Atlısı'nın üçü olarak görebileceğimiz; savaş, salgın, kıtlık gibi felaketlerdir. Felaketler ve felakete uğrayan kavimlerin "seçilmişleri" hikâyelerin, mitlerin ve dolayısıyla kültürün ana karakterleri olmuşlardır. Felaketlerden kurtaran "Deus Ex Machina'lar", hayat iksiri arayan kabile seçilmişleri, olağan dışı maceralara atılan ve hayatlarını bu yolda feda eden yiğitler, Calut'u aklıyla deviren Davut, Altın Kürk'ü getiren Yason gibi çeşitli yüzlerle karşımıza çıkan kahramanlar, hemen her zaman benzer biçimde sınanır ve bu sınavdan sonra Campbell'cı bir ifade ile, yolculuklarını tamamlayarak çemberi kapatırlar (Campbell, 2013). Bu "yolculuk" kimi zaman tanrısal güçlerin gazabıyla duraksar ya da sonlanır. Örneğin, Yason, tüm badireleri atlatıp Altın Kürk'ü getirmesine rağmen Medea'ya ihanetinden dolayı Hera'nın gözünden düşer ve

başına gemisi Argo'nun çürüyen direği düşerek ölür. Günahlar ve hatalar cezalandırılırken kahraman, sorumluluğunu yerine getirir. Sonu ne olursa olsun, hikâyesi tamamlanır. Ancak hikâye başka kahramanlar, görevler ve engellerle tekrar tekrar yinelenir. Dolayısıyla kahramanın kendisi sonlu ancak yolculuğu sonsuzdur.

Mitolojide, hemen her dönem ve kültürde rastlanılan “Kahraman” ve “Kahramanlık” anlatısı, Modern Çağ'ın düşün dünyasının dünyevileşmesi ve akıllaşması ile -Weberyan tabirle *Entzauberung* (büyü bozumu)- kan kaybetmiş olsa dahi (“kabilenin seçilmiş olmak” gibi unsurlardan ayrılması örnek olarak verilebilir), güncelliğini yitirmemiş ve günümüze değin varlığını sürdürmüştür. “Ünlü olmak”, “Başarılı olmak” adı altında gündelik hayata daha “akla uygun biçimde” sirayet etmiştir (Campbell, 2013: s. 424; Campbell ve Moyens, 2016: s. 175; Croizer 2001: s. 1409). Zygmunt Bauman'ın postmodern kahramanın geçiciliği, akışkanlığı ve sıradanlığı üzerine başka fikirleri vardır. Bauman'a (1996: s. 12) göre postmodern birey eski moda kahramanların aksine dünyada kalıcı biçimde iz bırakmak yerine “kontrolde olma hissi” ile tatmin olur. Bir nevi “dünyanın ara yüzü” üzerinde hâkim olmak ve “dünyanın şalterlerini” açıp kapatabilme serbestisinden haz alır. Dolayısıyla tüm geçicilik ve sıradanlığı ile postmodern birey kendi hikâyesini oluşturmakta ve yaşamaktadır. Bu durum, hem kahraman mitinin geçmişteki haliyle sürmesini imkânsız kılmış hem “kahraman olma” idealini birey bazına indirgemiş ve herkesi kapsar hale gelmiştir. Sıra dışı işler başaran ve topluma mal olan, yeni kahramanlar varlıklarını kimi zaman sahnede, kimi zaman bir laboratuvar, kimi zaman ise yanan bir binanın yıkılan enkazında; fakat (neredeyse) istisnasız biçimde, basında sürdürmeye devam etmişlerdir. Söz gelimi, Nibelungen Destan'ında göğe yükselen ateşler arasında yatan Brunhilda'yı kurtaran Siegfried, yangın sırasında canı pahasına bir çocuğu kurtaran itfaiyeciye; Uygur efsanelerinde abıhayat arayan Lokman Hekim, COVID-19 aşısını arayan bir bilim insanına dönüşmüş olarak haberler arasında karşımıza çıkar. Bu analojinin varlık nedeni, dönemin gerekleri ve paradigmanın topyekûn dönüşümü ile ilişkilidir; ancak, postmodernite ile beraber bireyselleşmenin önem kazanması, bahsedilen yeni kahraman modelinin ortaya çıkışında yardımcı olmuştur.

Modern ve postmodern toplumlardaki karmaşık üst yapısal sürecin ve medyanın söylem yaratmadaki gücünün bir sonucu olarak, kimin kahraman olacağı meselesi artık medya ve sermayenin, ideoloji ve hegemonik ilişkileri ile belirlenmektedir. Dolayısıyla hemen tüm eylemlerin görünürlüğü ve okunabilirliği daha ziyade “medyada görünebilir olmak” ile alakalıdır. Andy Warhol’un sıkça tekrarlanan “Gelecekte herkes dünya çapında 15 dakikalığına ünlü olacak” (Guinn ve Perry, 2005: s.4) öngörüsü bir anlamda geçersiz görünmektedir. Chomsky ve Herman’a göre (2012: s. 67) medyada yer bulan materyallerin ve taraflı seçimlerin çoğu, sermaye sahiplerinin ekonomi politik çıkarları doğrultusunda ve “gerektiği gibi” düşünen insanların daha önceden doğru yerlere yerleştirilmesi aracılığıyla mümkün kılınır. Personelin; mülkiyet yapısı, örgütlenme tarzı, piyasa ve siyasi gücün kısıtlamalarına uygun davranması beklenilir. Bu yolla, sansürün otosansür olarak uygulanılmasının önü açılır. Haber kaynaklarının seçiminden, haberi yorumlayan yorumculara değin uzanan bir zincir oluşturularak tam da istenecek biçimde haber oluşturulması mümkün kılınır. Van Dijk’a göre (1994: s. 275) iktidarı güçlü kılmanın yolu bir anlamda söylemi denetlemekten ve üretmekten geçer. Yani bir anlamda medyayı kontrol etmek söyleme hükmetmeyi, söyleme hükmetmek ise toplumu kontrol etmeyi yanında getirir. Dolayısıyla başat söylemi üretmek, rızayı üretmek açısından önemlidir. Düşünürlerin tabiriyle “gerektiği gibi düşünen insanlar”, bir anlamda günümüz medyası, bulundukları ekonomi-politik ilişkilerin doğrultusunda “kahramanlar yaratma” eylemini yerine getirmektedir. Sosyal medya ve haber almanın yeni yollarının gelişimi ile beraber, okuyucular istekleri doğrultusunda kendi “Yankı Odalarını” inşa edebilmelerine rağmen devlete bağlı yayın organlarının uluslararası edisyonları, kaynakları olan ülkenin ekonomi-politik ve kültürel menfaatleri dolayımı ile kendi başat söylemlerini oluşturmayı sürdürmektedir. Yani, yukarıda van Dijk’dan ödünç alınarak bahsedildiği gibi topluma hükmetmenin yolları, üretilmektedir. Bu durum, Althusser ve Gramsci’den yola çıkarak ele alındığında “İdeolojik Yeniden Üretim” sürecinin genelleşmiş ve internet aracılığıyla daha geniş alanda uygulanabilir halde, üstelik diğer medya kuruluşlarının karşıt hegemonik söylemi ile beraber birden fazla muktadir gücün çatıştığı bir alan olarak karşımıza çıkar (Althusser, 1994, s. 32-34; Gramsci, 2010). Bu çatışma alanı, birden fazla karşıt söylem ve anlatıyı doğurur. Dolayısıyla tarafların

“kahraman” tanımının değişken ve çelişik olması beklenilebilir; ancak bu durum başat söylemin ötesinde bir kahraman tanımını oluşturmaya yeterli midir?

Günümüzde her ne kadar “melezleşmiş medya modelinden” bahsediyor olsak bile, sosyal medyanın tek başına gündem belirleme rolü oldukça tartışmalı görünmektedir. Dolayısıyla söylemin kontrolünün kimde olduğu konusu masaya yatırıldığında sosyal medyanın başat söylem oluşturma ve gündemi “kendi başına” belirleme kapasitesinin sınırlılığı ortaya çıkmaktadır. Twitter gibi yoğun biçimde kullanılan sosyal medya platformlarının gündem belirleme rolünün geleneksel medyanın internet siteleri dolayımı ile gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, 2018 yılında ortaya çıkan Windrush Skandalı’nda gündem belirleyen mecranın geleneksel medya ve uzantıları mı yoksa sosyal medya siteleri mi olduğunu inceleyen Ana Ines Langer ve Johannes B. Gruber’in 2020 tarihli “*Political Agenda Setting in the Hybrid Media System: Why Legacy Media Still Matter a Great Deal*”¹ çalışmaları bu konuya ışık tutmaktadır. Langer ve Gruber’e (2020 s. 18, 20) göre Windrush Skandalı gündemde olduğu süreç içerisinde sosyal medya paylaşımları büyük oranda Birleşik Krallıklar’a bağlı ana akım medya kuruluşları ile aynı doğrultuydaydı ve Twitter’daki ilgili hashtaglerle paylaşılan URL’lerin² yönlendirdiği siteler çoğunlukla *The Guardian* ve *BBC* gibi medya kuruluşlarının skandala ilişkin haberini paylaştıkları internet siteleri idi.

Langer ve Gruber’in çalışması, aynı zamanda bizlere sosyal medyanın emekleme aşamalarından beri gündem ve dolayısıyla söylem belirleme konusunda büyük bir mesafe kat etmemiş olduğuna dair de bir projeksiyon tutmaktadır. Sharon Meraz’ın 2009 tarihli yurttaş gazeteci blogları özelinde yaptığı araştırma da benzer bir veri sunmaktadır. Meraz’ın (2009, s. 695-696) çalışmasında, söz konusu bloglarda yine ana akım medya kuruluşlarının internet sitelerine URL’ler yoluyla yönlendirmelerin bulunduğu ve bu yönlendirmelerin diğer yurttaş gazeteci platformlarına oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2009’daki Meraz’ın ve 2020 yılında Langer ve Gruber’in çalışmasında varılan sonuçlar örtüşmektedir. Başat söylemin dışında bir söylemin

¹ Çev. *Melezleşmiş Medya Sisteminde Gündem Belirleme: Eski Medya Neden Hala Çok Önemlidir?*

² İng. *Uniform Resource Locator*.

gündem olamadığı bir mecrada kahraman söyleminin bağımsız bir biçimde üretilmesi mümkün durmamaktadır.

Yukarıdaki tartışmanın ötesinde ise sosyal medyanın sahiplik yapısının paylaşımların içeriği ve söylemine etkisi konusu bir başka sorun olarak görülebilir. Söz gelimi, Donald Trump'ın 8 Ocak 2021 tarihinde atmış olduğu tweetlerden dolayı hesabının askıya alınması ciddi tartışmalara yol açmıştır. Twitter (2021), “şiddetin yücelttiği” gerekçesiyle Trump'ın hesabını askıya alırken, aynı nedenle şikâyet edilen (bu hesaplara Trump'ın Twitter hesabı da dahildir) birçok hesaba müdahale etmemiş olması ve Trump'ın hesabının başkanlığın son günlerine kadar askıya alınmaması nedeniyle sıklıkla eleştirilmektedir. Tüm bunlar olurken, Elon Musk'ın kripto para birimi olan *Dogecoin*'i kastederek: “Doge” tweeti ile piyasa manipülasyonuna girişmesi engellenmemektedir. Bu durum, Twitter'ın “makbul” görmediği bireylerin ifadelerini sınırlayarak ve “makul” görülen figürlere müsemma göstererek kendi gündemini belirlediği bir gündem alanı inşa etmesine elverişli görünmektedir.³ Yine de tüm “melezleşme” etkisine rağmen Twitter'ın kendi “yerel” kahramanlarını geleneksel medyanın internet uzantıları olmaksızın, küresel ya da ulusal hale getirmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle çalışma, kahraman söylemini Haber mecralarının uluslararası haber sitelerinde aramaktadır. Çalışmanın, çatı kavramlarından olan ideoloji, söylem ve hegemonya kavramları, salgınlar sırasında iktidar ve söylemin rolü birinci bölümde tartışmaya açılmıştır.

COVID-19 ile beraber, yeniden canlanan ve güncellenen, ilk olarak 2005 yılında Kuş Gribi Salgını esnasında öne sürülen “Yeni Normal” kavramı ile cisimleşen toplumsal tepki, geçmişten günümüze salgınlara karşı insanlık olarak vermiş olduğumuz tepkiyle bütüncül olarak ele alınmalıdır (Sandman ve Lanard, 2005: s. 5). Salgınların toplumsal ve tarihsel bağlamda ele alınması, salgınların bireyler ve toplumlara etkilerinin araştırılması günümüzde süregelen salgınların etkilerinin aydınlatılmasında önemli bir role sahiptir. Salgınların yol açtığı ayrımcılık, iktisadi, ekonomik ve kültürel değişimler kahraman mitinin yükselişi, çalışmanın temel aldığı konuları anlamakta da yardımcı

³ Elon Musk ironik bir biçimde, 2022 yılının Ekim ayında Twitter'ı 44 milyar dolara satın almış ve Temmuz 2023'te sitenin ismini X olarak değiştirmiştir (Conger ve Hirsch, 2022; Duboust, 2024).

olacaktır. Dolayısıyla ilk kayıtlı salgın olan İ.S. 541-543 yılları arasında gerçekleşmiş Justinyen Vebası'ndan bu yana salgınlar sırasında toplumların tepkileri ve “salgın” kavramının inşası çalışmanın ilk bölümünde ele alınmıştır. Yukarıda zikredilen, kahraman ve kahramanlık miti ve inşası, Antikiteden bu yana kahraman mitinin dönüşümü ikinci bölümün konuları arasındadır.

İkinci Bölüm olan Antikiteden Postmoderne Kahramanlar, kahramanlık kavramının tarihsel gelişimi, kahramanlık kelimesinin kökenler, kahramanlık biçimleri ve kurtarıcı, fedakâr kahramanlık mitlerinin tarih içerisindeki dönüşümü ele alınmıştır. Kahramanlık anlatılarının monomitik şematizasyonu, kahramanın kültür tarihi içerisindeki geçişkenliği ve kahraman rolleri atfının tarih içerisindeki değişiminin ve aynı kalan yanlarının anlaşılabilmesi adına belirli kahraman anlatıları ve temsilleri kronolojik olarak örneklenerek incelenmiştir. İkinci bölümün son parçası, Kahramanın Medyadaki Temsili üst başlığı ile ele alınmış ve bu başlık altında, kahramanın medya aracılığı ile inşası tartışılmıştır. Alt başlıklarında ise felaket ve toplumsal krizler esnasında yaratılan kahramanlık söylemi ele alınmış ve tartışılmıştır. Son olarak, COVID-19'un kahraman sunumlarına dair literatürdeki çalışmalar ve medyadaki haberler ışığında irdelenmiştir.

Araştırma bölümünde, çalışmanın analiz yöntemi olan Teun van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi ele alınmış, çalışmanın örneklem metodu olan Amaçsal Örneklem metodu açıklanmış ve örnekleme dâhil, uluslararası medya mecralar olan; Türkiye'den Daily Sabah, Rusya'dan Sputnik, Çin'den CGTN, ABD'den CNN ve AB'yi temsilen DW haber portalları tanıtılmıştır.

Çalışmanın genel amacı, 11 Mart 2020-10 Eylül 2020 tarihleri arasında uluslararası yayın mecralarında yer alan COVID-19 haberlerinin kahraman söyleminin eleştirel söylem analizi yoluyla çözümlenmesidir. İlgili 5 haber portalından toplam 39 haber seçilip makro ve mikro yapıları Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş, tema ve konuları incelenerek içerdikleri kahraman söylemi ve kahramanlık mitleri ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu mecraların ideolojik pozisyonları dolayımı ile kahramanın kim olduğu ve nasıl temsil edildiği analiz edilmiştir. Çalışmanın alt amacı olarak:

- *CGTN portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *CNN portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *Daily Sabah portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *DW portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *Sputnik portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*

sorularına cevap aranmaktadır.

Bu bölümdeki veriler, sonuç bölümünde literatürdeki bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

COVID-19, SALGIN, İDEOLOJİ VE SÖYLEM

Daha ne kadar etlerimizle beslenecek,

Kargalar ve akbabalar?

Bir sabah kaybolacaklar elbet,

Güneş parlayacak sonsuza kadar!

Pierre De Geyter – “L’Internationale”

İdeoloji kavramı, 19. yy.’dan bu yana sıklıkla tartışmaya açılmış, özellikle geçtiğimiz yüzyılda önem kazanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylem içerisinde inşa edilmiş ve yığınların kontrolü, düşüncelerin yayılımı sürecinde önemli bir aygıt olarak işlevselleşmiştir.

Söylem ve ideoloji 20. yy. ortalarında, her ne kadar çift kutuplu dünyanın karmaşaları ve çatışmaları içerisinde bir nevi “Altın Çağı” yaşamış gibi görünse dahi, Fransız Devrimi ve 19. yy. sürecinde doğmuş ve günümüzde hala önemli bir kavram olarak yerini korumaktadır. Postmodern belirsizlik içerisinde tanım ve biçim değiştirerek yeni anlamlar kazanmış, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan tüm yeni mecralara uyumlanmıştır.

Bu bölüm, kanaat ve tutumların belirlenmesinde başat öneme sahip olan bu iki kavramı tanımlayarak, tarihsel gelişimlerini, ortaya çıkışlarından günümüze değin dönüşümlerini ele almaktadır. Bunu yaparken ideoloji ve söylem terimlerini kavramsallaştıran başlıca düşünür ve ekollerin düşüncelerini alt başlıklarında incelemektedir. Takip eden alt başlıklarda ise iktidarın söylemi belirleme ve bireyi özneleştirerek tahakkümü altına alma yöntemleri Foucaultcu yaklaşımla ele alınmıştır. Ardından ise *kapatılma* kavramı açıklanarak, tarihteki salgın süreçlerinde iktidarın bireyler ve söylem üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Son olarak, COVID-19 sürecinde iktidarların “kapanma önlemleri” ve söylem pratikleri tartışılmış, salgın süreci ve sonrasında neoliberal politikaların karşılaştığı açmazlar serimlenmiştir.

Tezin ikinci bölümü olan “Antikiteden Postmoderne Kahramanlar” bölümünde tartışılacak olan kültürel kodların yayılımı ve dönüşümünde ideoloji ve söylemin rolüne dair altyapı oluşturmaktadır. Aynı zamanda, İdeoloji kavramı, tezin yöntem ayağını oluşturan Eleştirel Söylem Analizi’nin teorik dayanağını oluşturduğundan dolayı, yöntem bölümü için de bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

1.1. İdeoloji Kavramı Üzerine

İdeoloji, düşünürlerin farklı biçimde tanımladığı ve ortak bir tanıma varmanın imkânsız olduğu bir kavramdır. Bu konu, çokça kafa karışıklığına yol açmaktadır. Raymond Boudon’un (1989, s. 17) tabiriyle, bir kavramı tanımlayan bir kelime olmaktan çok, birden fazla kavramı tanımlayan tek bir kelime olma özelliği göstermektedir. Terry Eagleton (1991, s.1) için ise ideoloji kavramını açıklayan tanımları, tek bir evrensel tanıma sokmaya zorlamaktansa, “bir kumaş dokuyan farklı kavram iplikleri” olarak algılamak gereklidir. Dolayısıyla her bir tanımın izlediği tarihsel gelişimleri anlamak ve aralarında kıyasa giderek değer biçebilmek daha önemlidir.

İdeolojinin kavram olarak bilimselliği de oldukça tartışmalıdır. Her ne kadar isim olarak bilimsel bir yöntem izlenimi verse bile ideolojiye doğrudan bir bilim payesi vermek imkânsızdır.

Örs (2013, s. 13) ideolojinin sosyal bilimlerde bugünkü anlamını, bireye ve sosyal gruplara sosyo-politik tercihler karşısında yönünü belirlemeleri için sunulan bir harita olarak tanımlamıştır. Ancak tarihsel olarak ideoloji birçok defalar anlam değiştirmiş, diğer fikirlerle bütünleşip anlam olarak genişlemiş, daralmış ve tartışmalı konumunu günümüze kadar korumayı başarmıştır.

Buradan yola çıkıldığında, ideoloji kavramının tarihsel serüvenine bir göz atmaksızın ve düşünürlerin bu kavramı tanımlayış biçimlerine değinmeden ideoloji kelimesinin içerdiği anlamları ortaya sermek imkânsızdır. Kelimenin içerdiği anlamı ortaya çıkarmak için, öncelikle bu kavramının tarihsel serüvenini ve ideoloji ile bağıntılı kavramları ele alalım.

1.1.1. İdeolojinin Kısa Tarihi

İdeoloji, bir kavram olarak Fransız Devrimi'nin ardından *ancien régime*'e ait tanrısal haklar ve din dolayımı otoritesinin yerine geçecek bir arayışın neticesinde ortaya çıkmıştır. Andrew Heywood ideoloji kavramının çıkışını, Antoine Destutt de Tracy'ye atfetmektedir. Heywood'a (2017, s. 5) göre ideoloji kavramı Fransız devrimi sırasında olgunlaşmaya başlamış; ancak ilk defa 1796 yılında açık bir biçimde telaffuz edilmeye başlanmıştır. De Tracy, düşünce dünyasına kazandırdığı ideoloji kavramının yanı sıra, siyasal bir figür olarak da oldukça ilginç bir kişidir. Burjuva bir aileden yetişmiş Fransız Devrimi sırasında asker olarak bilfiil savaşmış ve Terör dönemi sürecinde hapis tutulurken, hücrelerinde yazdığı notlarla düşüncesini temellendirmeye başlamıştır. Öyle ki, düşüncesini Terör döneminin barbar irrasyonelitesine karşı rasyonel bir politik düşünce sistemi olarak inşa etmiştir (Eagleton, 1991, s. 66). De Tracy, ideoloji (*idéologie*) kavramını yeni bir "fikirler bilimi" (*idea logy*) olarak ortaya atmıştır. Heywood'un (2017, s. 5) tabiriyle "Aydınlanmacı bir inançla" Biyoloji ve Zooloji gibi bir bilim haline geleceğini öngörmüştür. Bu yolla, Kilise'nin yüzyıllarca Fransızlara dayattığı dogmalar, bilimle ikame edilecek, akla dayalı bilimsel değerler sistemi oluşturulacaktı. Zira De Tracy'nin düşüncesine göre insanlar, akıl ve duyular aracılığıyla dünyayı nesnel biçimde algılama kapasitesine sahiptir. Öyleyse, bilim yoluyla akıl dogmalardan temizlenebilir, "doğru" ve "bilimsel" bir düşünce sistemi oluşturulabilir (Çaha ve Şahin, 2013, s. 19).

De Tracy'nin görüşleri, Fransız Devrimi sonrasında Fransa'nın yeni kimliğinin oluşması sürecinde etkili olmuş görünmektedir. Devrimi takiben Akıl ve Kilise arasında dikotomik bir mücadeleye dönüşmüş olan süreçte, aklın dogmaya üstünlüğü her fırsatta yüceltilmiştir. 10 Kasım 1793'te hâlâ kutlanmakta olan ilk *Akıl Festivali* gerçekleştirilmiştir. Kraliyet Sarayı önünde yapılan festivalin, sonraları Notre Dame Katedrali önünde yapılması, bu mücadeleye ilişkin önemli bir detay olarak görünmektedir (Çaha ve Şahin, 2013, s. 19). Bir nevi, önce aristokrasiye sonra ise dini dogmalara karşı aklın zaferini taçlandırma eylemi olarak görülebilecek bu süreçten sonra 19 yy. başlarında Konsül Hükümeti'nin başa gelişi, takiben İmparatorluk dönemi sürecinde gücün Napoleon Bonaparte elinde toplanmasından sonra, bu durum farklılaşmaya başlamıştır.

Önceleri, Napoleon ve *idéologu*ların ilişkileri problemsizdir. Napoleon'un iktidarı ele almadan önce, onlarla yakın ilişkiler içerisinde oluşu bunda oldukça etkilidir. İktidarının ilk dönemlerinde, “insanların yanlış düşüncelerini” düzeltme ve akılcılaştırmaları konusunda onlara büyük olanaklar sağlamıştır; ancak bu durum uzun sürmemiştir. Napoleon ve Kilise arasındaki beraberlik ve despotik yöntemleri benimsemeden önce, *Institut de France*'ın başında ideologlar vardır. Napoleon'un iktidarı dini yapılarla gün geçtikçe yan yana ilerlemeye ve açıkça desteklenmeye başlayınca ideologlar ile Napoleon'un arası bozulmuştur (Mardin, 1997, s. 22-23; McLellan, 2009, s. 8).

Napoleon, ideologların düşüncesini, politik iktidarın hakikatlerinden ayırık, metafiziksel ve oldukça soyut olarak tanımlamakla başlar. İdeologların düşüncelerini gülünçleştirerek ve küçümseyerek başlamış; gücü sarsılmaya ve askeri seferi güçlüklerle karşılaşmaya başladığı süreçte de ideologlar üzerinde baskısını arttırmıştır. Fransa'nın karşılaştığı güçlükleri ideoloji kavramına yıkmış, bu süreçte ideolojinin tanımı da değişmeye yüz tutmuştur. İdeoloji “fikir bilimi” anlamından sıyrılmış; yanlış, yanıltıcı, sosyal ve politik hayatın gerçeklerinden soyutlanmış bir kavram olarak anlaşılmaya başlanmıştır (Thompson, 2001, s.7171). Ancak Üçüncü Cumhuriyet (1870) ilanı sonrasında itibaren ideoloji tekrar önem kazanmış, “köylülerin yurttaşlara evrilmesi” ülküsü ile hareket eden Cumhuriyetçiler, eğitim kurumları aracılığıyla ideologların ideallerini tekrar güçlendirmiş ve eğitim kurumlarını günümüzde de devam ettiği gibi ideolojinin yaygınlaşma ve yaşama alanına çevirmiştir (Çaha ve Şahin, 2013, s. 20).

19. ve 20. yy. boyunca özellikle sosyalist teorisyenler ideolojiyi, “yanıltıcı”, “sosyal gerçeklerden soyutlayıcı” tanımlarına benzer bir minvalde ele alacaklardır. Bunların en tanınır ve şüphesiz en büyük etkiye sahip olanları Karl Marx ve Friedrich Engels'tir.

Marx ve Engels'in 1845 tarihli, *Alman İdeolojisi (Die deutsche Ideologie)* kitabında geçen ve Marksist teorinin, ideoloji kavramına bakışını tanımlayan ikonik *camera obscura* alegorisi ideoloji tanımlarından en bilinenleri arasındadır. Marx ve Engels (2013, s. 34-35) ideolojiyi şu şekilde tanımlamışlardır:

*“Tasavvur, düşünme, insanlar arasındaki zihinsel ilişkiler, bu aşamada hala onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, hukuki, ahlaki, dini, metafizik vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları tasavvurları, fikirleri vb. üretenler insanların kendileridir; yani, üretici güçlerinin belirli bir gelişim düzeyi ve bu düzeye karşılık gelen -en ileri biçimlere varıncaya kadar- maddi ilişkileri tarafından koşullanan gerçek, aktif insanlardır. Bilinç, asla bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz; insanların varlığı da onların gerçek yaşam süreçleridir. Eğer bütün ideolojilerde insanlar ve onların ilişkileri bir **camera obscura**’daki gibi baş aşağı duruyor görünüyorsa, bu olgu da tıpkı nesnelerin gözün ağ tabakası üzerinde ters çevrilmesinin onların doğrudan fiziksel yaşam süreçlerinden ileri gelmesi gibi, insanların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir.”*

Bu tanım, üstte zikredilen ideolojinin “yanlış bilinç”⁴ ilişkili tanımlarından biri olarak öne çıkarken aynı zamanda da tarihsel materyalizmin ve Marksist perspektiften üretim ilişkilerinin, sosyal ve kültürel alanda kitlelerin düşüncelerini nasıl etkilediğine ve yönlendirdiğine dair bir panorama sunmaktadır. Aynı zamanda sosyalist literatürde sıklıkla vurgulanan üst yapı ve altyapı ilişkilerine dair fikir vermesi açısından oldukça değerlidir. Yine de David McLellan’ın (2009, s. 15) da vurguladığı gibi, Marx’ın yayınlamadığı, erken dönem eserlerinden biri olduğu ve fikirlerinin o dönemde hâlâ evirilmekte olduğu unutulmamalıdır.

Marx, düşünceleri olgunlaştıkça iktisadi ilişkilerin üst yapıyı değiştirmesi ile üst yapıya içkin sayılabilecek; hukuki, siyasal, dini, sanatsal ve felsefi “ideoloji biçimlerinin” yapılanışlarının değerlendirilme aşamasında birbirinden ayrılması gerektiğini öne sürmüştür (Marx, 1979, s. 26). 1859 tarihli *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı (Zur Kritik der Politischen Ökonomie)* isimli kitabının önsözünde geçen bu ifadeler, ideolojinin salt ekonomi politik ilişkiler içerisinde aranmadan, sosyo-kültürel ilişkiler içerisindeki köklerinin de izlenmesi gerekliliğini vurgulaması açısından önemli bir yol gösterici niteliğe sahiptir. Marx bununla da kalmayarak, 1862 Ocak - 1863 Temmuz tarihleri arasında yazmış olduğu el yazmalarından derlenen *Artı Değer Teorileri*

⁴ “Yanlış bilinç” tanımı, olduğu hali ile Marx ya da Engels tarafından benimsenmiş değildir.

Düşünürlerin, bu tanımı belirgin biçimde kullanımı, Engels’in Franz Mehring ile yazışmalarından birinde gözlemlenebilmektedir. Mehring’in 1893 yılında yayınladığı *Die Lessing-Legende* isimli kitabı hakkında yaptıkları 14 Temmuz 1893 tarihli yazışmada, söz konusu tanım, Engels tarafından ideoloji kavramını tanımlarken kullanılmıştır (Engels, 1893/2021).

(*Theorien über den Mehrwert*) içerisinde Storch'un düşüncelerini eleştirirken, kapitalist üretime bağlı ideolojik saikleri, zihinsel üretimin (Marx zihinsel üretimi sanat ve şiir gibi alanlarla örneklemiştir) düşmanı olarak tanılamıştır (Marx, 1998, 270-272). Bu yolla üst yapının içerisindeki ideolojik saikleri üstyapı içerisinde ayrıca kategorilendirerek üstyapıya içkin diğer düşünsel yapılardan ayırmıştır. Yani ideolojiyi -belirgin biçimde olumsuz; ancak- açıkça tanımlayarak, üstyapı içerisinde konumlanışına dair fikir sunmuş ve onu takip eden düşünürler için “Marksist” bir temel oluşturmuştur.

Sonrasında ise Marksist düşünce geleneği içerisinde ideoloji kavramı genişlemiş ve farklı anlamlar kazanmıştır. 20. yy.'ın ilk yarısı içerisinde; Lenin, Gramsci, Althusser gibi düşünürler, kavramın anlamını farklı biçimlerde yorumlayarak dönüştürmüşlerdir.

Lenin'in 1902 tarihli, ismini Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* romanından esinlenerek alan *Ne Yapmalı?* isimli eserinde, ideolojiye atfedilen “olumsuz” anlamı bir kenarı bırakmış, işçi sınıfının önünde seçenek olarak duran, “burjuva ideolojisi” ve “sosyalist ideoloji” olmak üzere, çatışan ve karşıt iki ayrı ideolojiden söz etmeyi uygun görmüştür. Lenin (1902/1998, s.48) ideolojiyi şu biçimde tanımlamaktadır:

“Hareketlerinin süreci içerisinde, çalışan yığınların kendi başlarına formüle edecekleri bağımsız bir ideolojiden söz edilemeyeceğine göre, tek seçenek şu oluyor - ya burjuva ideolojisi, ya da sosyalist ideoloji. İkisi arasında bir orta yol yoktur (çünkü insanlık "üçüncü" bir ideoloji yaratmamıştır ve ayrıca da sınıf karşıtılarıyla parçalanmış bir toplumda sınıf-dışı ya da sınıf-üstü bir ideoloji söz konusu olamaz). Öyleyse, herhangi bir biçimde sosyalist ideolojiyi küçümsemek, ona birazcık olsun yan çizmek, burjuva ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir.”

Görüldüğü gibi, Lenin ideoloji kavramını Marx ve Engels'in tanımlarından farklı bir yerde konumlandırarak bir anlamda olumsuz anlamını -kısmi olarak- “ayıklamış” ve ideolojinin, bütünleştirici ve örgütleyici bir rolünün olduğunun altını çizmiştir. Dahası, Gramsci, Althusser ve Chomsky gibi düşünürlerden önce, üstyapı ve altyapı ilişkisi içerisinde “rıza” ve “hegemonya” kavramlarının nasıl üretildiğine dair bir ön izleme niteliği taşıması yönüyle önemlidir.

Lenin'in öne sürdüğü "nötr" ideoloji perspektifi, David McLellan (2009, s. 28) tarafından: "ideoloji kavramını basite indirgeme yolu ile Marksist düşüncenin eleştirel ve analitik niteliğini ortadan kaldırmakla" itham edilmiştir. McLellan'ın yorumu doğru görünmekle beraber, Lenin'in ideolojinin bir aygıt olarak araçsallığı, pragmatik ve diyalektik niteliğine vurgusu önemli görünmektedir. Terry Eagleton (1991, s. 44), Lenin'in "sınıf bilinci" konusundaki katkısına dikkat çekmiş ve "amaçlar doğrultusunda kullanılabilen bir motivasyon aracı" olduğu görüşünü vurgulamıştır.

Lenin'i takiben, 1923 yılında yayınlanan Georg Lukacs'ın yazdığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabında, Lenin'in ideoloji tarifi çeşitlendirilmiştir. Lukacs, ideoloji ve yanlış bilinci beraber kullanırken, proleter sınıf mücadelesi için ideolojinin kullanımını yanlış bilinçten ayırmıştır. Lukacs'a (1972, s.224) göre geçmişin sınıf mücadeleleri; çeşitli ideolojiler, din ve ahlak gibi yanlış bilinçlerin belirleyici rolü altında şekillenirken tarihsel materyalizm ile desteklenmiş olan, proleter sınıf mücadelesinin elinde ideoloji: "en güçlü silah" ve bir "savaş ılığı" niteliğindedir. Yani ideolojinin anlamının belirleyicisi, ideolojiyi araçsallaştıran düşüncenin kendisidir. Dolayısıyla burjuvazi dolayımı ile oluşturulan ideoloji yanlış bilinç olarak tanımlanırken, sosyalist ideoloji aydınlatıcı ve yol gösterici role sahiptir.⁵

1.1.1.1. Hegemonya Kavramı ve Devletin İdeolojik Aygıtları

Antonio Gramsci 1920'lerin sonlarında hapisane yıllarında, siyasal ideolojileri oldukça kapsamlı bir biçimde ele almış ve yazılarında ideoloji kavramının "araç" olarak kullanılma biçimine dikkat çekmiştir. Gramsci'ye (2010, s. 238) göre siyasal ideoloji, siyasal liderliğin ve halk kitlelerine önderlik etmek için bir araçtır; ancak ideolojinin olumsuz biçimde kullanımını indirgemeci bulmuştur. İdeolojilerin tanımlarının yalnızca zararlı yahut yanlış olarak tanımlanmasına karşıdır. "Organik ideolojiler" olarak tanıladığı fikirler, verili yapılar içerisinde şekillenirler, tarihsel açıdan "zorunlu" oldukları

⁵ Önemle belirtmek gerekir ki Marx, ideolojiye hiçbir zaman olumlu bir anlam atfetmemiş ve asla "proleter ideoloji" yahut "sosyalist ideoloji" gibi kavramlardan bahsetmemiştir. Tarihsel materyalizm kavramını "proletaryanın ideolojisi" olarak değerlendirmemiştir. İdeolojiyi kullanışlı bir "silah" gibi görmek yerine, sosyalizmin aşması gereken bir "engel" olarak görmüştür (Thompson, 2013, s. 62). Lenin ve Lukacs'ın ideoloji kavramının kullanımını bu şekilde değiştirmiş/genişletmiş olmalarının nedeni: Marx'ın düşüncelerini doğrudan benimsemekten ziyade, basitleştirme ve genelleştirme yoluyla olumsuz anlamını kırmak ve işlevsel kılmak düşüncesi gibi görünmektedir. Thompson (2013, s. 62), ideolojinin şeyleşmesi/araçsallaşması unsurunun, özellikle Lukacs'ın yazılarında görünür olduğunu doğrulamaktadır.

ölçüde, “örgütleyici” ve “psikolojik açıdan geçerlidirler”. Karşısına konumlandığı “Kurulu ideolojiler” ise keyfi olduklarından dolayı, bireysel hareketlere yol açarlar ve polemik yaratmaktan çok öteye gitmezler (Gramsci, 2010, s. 242-243). Dolayısıyla ideolojiler, kendiliğinden ve zamanlı olmaları ölçüsünde etki yaratma gücüne sahiptirler.

Gramsci’nin bu görüşlerinin yanı sıra, “Hegemonya” kavramı üzerindeki tahlilleri de dikkate değer görünmektedir. Fikrini, kavramın mucidi olarak gördüğü Lenin’in⁶ “praksis düşüncesine en büyük katkısı” olarak gördüğü hegemonya kavramı üzerine inşa etmiştir (Gramsci 2010, s. 233). Hegemonyayı yalnızca yukarıdan aşağıya doğru belirlenimci bir düzlemde çıkarıp karşıt bir hegemonyanın mümkün olduğunu vurgulamıştır. Gramsci’ye (2010, s. 249-250) göre hegemonyaya karşıt bir hegemonik durumun örgütlenmesi üç veçhede gerçekleşir:

- İlk uğrak, siyasal güçler ilişkisidir. Farklı toplumsal gruplar, kolektif bir siyasal bilincin oluşması noktasında bir araya gelirler ve örgütlenirler. Çıkar ortaklıkları ve ekonomik düzlemde benzer çıkarları paylaşmaları, bu aşamanın oluşumunda etki sahibidir.
- İkincisi, oluşan yeni toplumsal grubun çıkar ortaklıklarını tam anlamıyla idrak ettikleri ve iktisadi anlamda bir dayanışma sergileyemeye başladıkları uğraktır. Bu aşamada, egemen sınıftan; yasama ve yürütme süreçlerine katılım ve değişim talebi gerçekleşir; ancak bu talep, topyekûn bir değişim yahut devrimsel bir değişim değil, yapısal düzenlemeler düzeyindedir.
- Üçüncüsü ise bireylerin ortak çıkarlarının geleceğe gelişimiyle tüm topluluğun çıkarları haline gelmiş olduğunun farkına varıldığı uğraktır. Bu evrede, partileşilir ve grubun içsel çatışmaları, hesaplaşmaları sonrasında örgüt içi moral birlik meydana gelir. Örgütü bir araya getiren sorun yerel bir

⁶ Her ne kadar Gramsci hegemonya kavramını Lenin’e atfediyor olsa bile, Lenin hegemonyayı Gramsci’nin çift yönlü hegemonik düşüncesinden farklı bir biçimde ele almıştır. Lenin (1978, s. 24-25), hegemonya proletaryanın hâkim bir konuma geçişi ile beraber, yukarıdan aşağıya doğru (devlet gücü aracılığı ile) bir rıza sağlama yoluna gitmesi gerektiğini öne sürmüştür, burjuvazinin Avrupa’da tarih boyunca hegemonik varlığını bu şekilde sürdürdüğünü tahlil etmiştir. Yine de Lenin’in görüşünü tamamen statik ve mekanik görmek yanlış olacaktır. Lenin, hegemonyayı “dinamik ve değişken” olarak tanımlamış, diyalektik bir karakter atfetmekten geri kalmamıştır. Hegemonya; grup içi, gruplar arası ve sosyal yapılar içerisinde gözlemlenebilir haldedir (Joseph, 1997).

sorun olarak görölmektense evrensel bir düzleme yerleşir. Bu aşamada, devlet ve grubun çıkarları dengeli ve birbirine bağımlı bir düzleme yerleşir.

Gramsci'nin bu görüşleri, ideolojik bir üstten belirlenimciliği kıran ve karşıt okumayı mümkün kılan bir yapıda olması nedeniyle değerlidir. Bu düşünce, her aşamada, bütünleşen bir toplumsal muhalefetin örgütlenmesi şeması olmanın ötesinde, rızanın ideolojik yeniden üretim aracılığıyla inşası, yanlı ve karşıt okuma fikirlerinin bir ön izlemesi niteliğindedir.

Gramsci'nin ideolojinin araçsallığı üzerine görüşleri, Louis Althusser'in ideoloji değerlendirmesi üzerindeki etkisi büyüktür. Ancak Althusser, "Organik" ya da "Kurulu" bir ideoloji kavramını sorgulamaktan çok hegemonyanın nasıl yeniden üretildiğini "formüle" etmektedir. Althusser bu formülizasyona, Marksist düşüncenin teorik olmaktan çok "betimleyici" olduğundan söz ederek giriş yapar. Ona göre devletin tanımlanışında "sınıf egemenliği" kavramı devletin baskı unsurunu kullanımı konusunda açıklayıcı iken, bu kavram tek başına devlet hegemonyasının kurulumunu açıklayacak "berraklığa" sahip değildir. Dolayısıyla Marksist teorinin bilimselliğine katkıda bulunmaktan çok, engelleyici bir niteliktedir (Althusser, 1994 s. 29-30).

Ona göre ideoloji, birey ve iktidar arasındaki ilişkinin öznel bir kurgusu olarak değerlendirilmelidir. Zira ideoloji, ideolojik aygıtları vasıtasıyla kabul ettirilir ve baskı aygıtlarıyla pekiştirilir. Hâlihazırda, devletin ideolojik aygıtları tarafından çepeçevre sarılmış olan birey, yargılarını verili olan perspektiften kurmaktadır. Bu ideolojik aygıtlar; ailevi, hukuki, siyasi (çok partili sistem), sendikal, iletişimsel (basın, radyo-televizyon vb.) ve kültürel (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.). Dolayısıyla kitlenin birbirini de dolaylı biçimde gözlemlemesi ve kontrol etmesini de sağlayabilecek bir işlevselliğe sahiptir. Dahası, bu aygıtlarla ideoloji yeniden üretilebilir ve kendiliğinden bir mekanizma olarak çalışabilmektedir (Althusser, 1994, s. 32-36, 38-42).

Althusser'in düşüncesine göre baskı aygıtlarına dâhil olan; kolluk kuvvetler, yargı, bürokrasi gibi aygıtlar, hegemonyanın kurulumu aşamasında öncelikli bir role sahiptirler. Ancak hem kendilerinin hem de dışarıya sundukları "değerlerin" yeniden üretim süreci için ideolojik aygıtlara bağımlıdırlar. Hegemonya, hâkim sınıfın ancak

ideolojik aygıtlar üzerinde ve içinde mutlak hâkimiyeti ile mümkün kılınabilir ve bu şart yerine getirilmeden hiçbir devlet iktidarını elinde tutamaz (Althusser, 1994, s. 35-36).

1.1.1.2. Rıza Üretimi

Althusser'in altını çizdiği gibi hegemonya ve rızanın sürekli yeniden üretimi, belirgin bir biçimde iktidarların sürdürülebilirliği için olmazsa olmaz bir şart olarak önümüzde durmaktadır. Ancak devletlerin ideolojik aygıtlarının bir çıktısı olan "Rıza Üretimi" kavram olarak tanımlanmaya muhtaçtır. Bu noktada, Walter Lippmann, Teun van Dijk, Noam Chomsky ve Edward S. Herman gibi düşünürler fikirleri oldukça aydınlatıcıdır.

Rıza, büyük oranda medya aracılığı ile söylemde üretilir. Tüm rıza üretici, hegemonik ve ideolojik aygıtlar arasında en az belirgin olanı, en nüfuz edici ve en etkili olanıdır. Oyunlardan, televizyon programlarına, sinemadan reklamlara hemen her yerde imge ve semboller üreterek kitleyi kuşatır. Medyada boy gösteren uzmanlar, politik figürler ve kanaat önderleri söylemleriyle rıza üretimi, kanaat belirleme rollerini sürdürürler. Kimin suçlu ya da suçsuz olduğu, makbul yahut makbul olmayanı belirler ve yeniden üretir. Söylem üretimi ve denetimi, toplumsal denetim uygulamasının önemli bir koşuludur (van Dijk, 1998, s. 187-189).

İktidarı kaim kılmanın yolu bir anlamda söylemi denetlemekten ve üretmekten geçer. Yani bir anlamda medyayı kontrol etmek söyleme hükmetmeyi, söyleme hükmetmek ise toplumu kontrol etmeyi yanında getirir. Dolayısıyla başat söylemi üretmek, rızayı üretmek açısından önemlidir (van Dijk, 1994, s. 275). 20. yy. başlarında Rıza Üretimi kavramını ortaya atan Walter Lippmann'a (1998, s. 248) göre, rızanın üretilmesi oldukça eski bir kavram olmakla beraber, demokrasinin ortaya çıkışıyla beraber görünürlüğünü kaybetmiştir. Ancak görünürlüğünün azalması öldüğünü değil, aksine tekniğin gelişimiyle beraber geliştiğini ve kitlelerin iknasında oldukça önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 20. yy. başlarından itibaren kitle iletişim araçlarının gelişimiyle beraber daha da önem kazanmış bir kavramdır.

Kitle iletişim araçlarının gelişimi, 20. yy. ortalarından itibaren önemli medya monopollerinin büyümesine de yol açmıştır. Bu durum Herbert Schiller'a (1974, s. 19-

20, 22) göre, ekonomik ilişkilere ve dolayısıyla; sponsorlara, reklamlara bağımlı, kendi gerçeklik versiyonlarını üreten bir iletişim endüstrisini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle başat söylemin yeniden üretimi, kontrolü ve rızanın imalatı ekonomipolitik yapıya bir zincirle bağlı ve birbirinden bağımsız olmayan unsurlar olarak düşünülmelidirler.

Başat söylemin ve rızanın imalatı için en önemli unsur olan medyanın kontrolünün nasıl sağlandığı konusunda ise Herman ve Chomsky'nin görüşleri oldukça yol göstericidir. Düşünörlere göre (2012, s. 67) medyada yer bulan materyallerin ve taraflı seçimlerin çoğu, sermaye sahiplerinin ekonomi politik çıkarları doğrultusunda ve “gerektiği gibi” düşünen insanların daha önceden doğru yerlere yerleştirilmesi aracılığıyla mümkün kılınır. Personelin; mülkiyet yapısı, örgütlenme tarzı, piyasa ve siyasi gücün kısıtlamalarına uygun davranması beklenilir. Bu yolla, sansürün otosansür olarak uygulanılmasının önü açılır. Haber kaynaklarının seçiminden, haberi yorumlayan yorumculara değin uzanan bir zincir oluşturularak tam da istenecek biçimde haber oluşturulması mümkün kılınır. Üstelik bahsedilen rıza üretiminin tek unsurudur. Haber üreticilerinin organizasyon ve yerleştirilme biçimleri hayati öneme sahip olsa dahi, rıza üretiminin birden fazla katmanı vardır. Bu katmanlar aynı zamanda, başat olmayan unsurların görüşlerinin medyada temsilini büyük oranda imkânsız kılan süzgeçler olarak görülebilir.

İlki 20. yy. başlarından itibaren büyüyen medya sektörünün, büyük kitlelere ulaşabilmek için büyük sermayelere sahip olması gerekliliğinden doğan maliyet süzgecidir. Söz konusu süzgeç, ufak çaplı yayın organlarının (bunlara yerel basın da dâhildir) haberlerini küçük ve sınırlı kapsayıcılıkta bir alanda paylaşabilirken, büyük şirketlerin birden fazla medya organında tekelleşerek etki alanlarını sürekli geliştirmesi ve pekiştirmesi dolayısıyla üretimlerini daha büyük kitlelerle paylaşabilmesi yoluyla çalışmaktadır. Üstelik tekeller olarak gelişip palazlanmaları nedeniyle de küçük medya kuruluşlarından daha kolay bir şekilde habere ulaşmakta ve küçük şirketlere haber sağlamaktadırlar. Bu yolla hem temsil ettikleri görüşü (ekonomi politik nedenler dolayısıyla başat görüşle içli dışlı olmak durumundadırlar) yarattıkları haber diliyle sadece kendi yayın organları değil daha ufak şirketler aracılığıyla da yayabilmekte hem de haberlerini bu şirketlere satarak artı değer elde etmektedirler. Bu hem ellerindeki

kapitalin büyümesine olanak sağlamakta hem rıza üretiminin daha geniş alanlarla etkinliğini sürdürmesine neden olmaktadır (Herman ve Chomsky, 2012, s. 73-82).

İkincisi ise yine 20. yy başlarından itibaren yükselmeye başlayan ve medyanın bir sektör olarak ayakta kalması için vazgeçilmeze dönüşen reklamcılıktır. Serbest piyasanın nihai tüketicinin eğilimlerini belirlemek konusundaki istekliliği ve medyanın reklamlar için en önemli mecra oluşu nedeniyle simbiyotik bir bağın oluşumuna sebep olmuştur. Bu bağ elbette ki reklam veren şirketlerin faydacı görülebilecek, bir kerede olabildiğince fazla insana ulaşabilme isteği, büyük ölçekli şirketlerin büyük medya şirketleriyle beraber çalışmasına neden olmuş ve büyük medya tekellerinin ellerindeki kozu daha da güçlü hale getirmiştir. Dahası birden çok sektörde dikey ve yatay tekelleşen medya şirketleri, kendi markalarının reklamlarını da bu aracılıkla yapabilmekte ve kapital birikimlerini arttırmaktadırlar. Dolayısıyla daha küçük medya şirketlerine etkisi, büyük oranda yıkıcı yahut yerel firmaların küçük reklam anlaşmalarına bağımlılıkla sonuçlanmıştır. Olayın bir başka yüzü de reklam veren firmaların hâlihazırda başat ideoloji ile iyi geçinme çabaları, *status quo*'yu sürdürmeye istekli olan medya şirketleriyle reklam anlaşmaları yapmaya itmektedir (Herman ve Chomsky, 2012, s. 84-88).

Üçüncü olarak ise kitle medyasının haber kaynakları ile ilgilidir. Yukarıda bahsedilmiş olan ekonomik zorunluluk ve karşılıklı çıkarlar nedeniyle güçlü enformasyon kanallarıyla iyi geçinme zorunluğu nedeniyle ortaya çıkar. Sürekli olarak her yerde muhabir barındırmak maddi anlamda külfetli ve haber akışının güvenilirliği sorunu nedeniyle, kritik kararların alındığı bürokrasinin merkezi olarak görülebilecek (ABD özelinde, Beyaz Saray, Pentagon ve Dışişleri Bakanlığı gibi merkezler) yerlerde muhabirler bulundurulur. Haber akışı anında ve yerinden olur fakat hemen tüm söylemin üretim noktasının bu merkezler olmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla dışarıya sızan tüm haberler, başat ideolojinin yayılması ve rıza üretimine katkı sağlar (Herman ve Chomsky, 2012, s. 95).

Dördüncüsü, medyanın ekonomi politik ilişkileri ve söylem üretimi arasındaki en belirgin unsurlardan biriyle ilgilidir. Tepki üretimi ve zorlayıcılar olarak tanımlanacak bu süzgeç, kuruluş yahut bireylerin üretilen haber ve içeriklere olası tepkiler nedeniyle oluşmuş bir süzgeçtir. Ürettikleri içeriklerden biri nedeniyle, başka bir firma yahut

kuruluşun tepkisiyle karşılaşan medya kuruluşu, ciddi bir ekonomik yaptırımla karşı karşıya kalma riskiyle yüzleşmek zorundadır. Dolayısıyla ekonomik anlamda zarar görmemek adına kendi sansür ve otosansür mekanizmalarını her zaman devrede tutmaları gerekir. Üstelik tepki üretildiği müddetçe, medya kuruluşları tepkiyi üreten mekanizmaları hoş karşılamak ve istedikleri gibi davranmak zorundadır. Zira ayakta kalmanın yolu biraz da buradan geçmektedir (Herman ve Chomsky, 2012, s. 95-98).

Tüm bu bilgiler ışığında açıkça görülmektedir ki medya, ekonomi politik ilişkilerini stabil tutmak zorunluluğundan dolayı hemen her zaman muktedir mekanizmaların dolaylı kontrolü altında olmak durumundadır. Bu, medyanın rıza üretimindeki önemli rolü nedeniyle üzerine biçilmiş rolünü oynaması ve kitlelerin kontrolüne katkı sağlaması gerekliliğini ortaya çıkarır. Rıza üretimi, hangi koşullar altında olursa olsun sağlanmalı ve mevcut durum devam ettirilmelidir. Böylece karşı hegemonyanın yapılanması olanaksız kılınır. Üstelik rıza üretimi sırasında, muktedirlerin kendilerini meşru kılmak ve başat ideolojiyi güçlendirmek için medyayı kullanarak “musibetler” üretmeleri de sıklıkla rastlanan bir durumdur.

ABD özelinde değerlendirmek gerekirse, 90'lara kadar sürdürülen “Kızıl tehlike”, “Komünizm tehdidi” gibi musibetler yerini, Reagan döneminden beri süregelen ve kitle iletişim araçları ile sürekli olarak ABD özelinde iç propaganda aracı olarak kullanılan “terör musibeti”, özellikle sivilleri hedef alan sol tandanslı sayılabilecek terör saldırıları, kahraman ve şeytanlar olarak nitelendirilebilecek gruplar ve yeniden üretilen çağdaş “eşitlik” ve “özgürlük” mitleriyle bezeli haber üretimleriyle rıza sağlanabilmektedir (Chomsky, 1999, s. 388-408).

Yani medya rıza üretirken, (başat ideoloji sınırları içinde ve muktedirler kontrolünde olduğu müddetçe) sürekli olarak yeni bir tehdit üretmek zorunluluğuna sahiptir. Felaketlerin niteliği, üretilen mitler, konjonktüre bağlı olarak değişmekle beraber, üretilen çıktının işlevselliği benzer görünmektedir. Söz konusu felaketler muktedirlere: bir gün nükleer savaş tehdidi öne sürülerek savunma sanayi harcamalarını arttırmalarının, sonraki gün ise otoriter bir rejimin salgın hastalıkları bahane ederek aldığı aşırı tedbirlerin meşrulaştırılması olarak hizmet edebilir. Temel motif, aynı kalır.

1.1.2. İdeolojinin Sonu

İdeoloji kavramının din ile mübadelesi fikri, aydınlanma sonrası erken dönem modernitenin her veçhede “akılcılaşıma” düşüncesi ile kol kola yürümüştür. De Tracy’nin -olumlu anlamda- ideolojiyi Kilise’nin karşısına konumlandırması, Marx’ın dine -olumsuz anlamda- ideolojik değer atfı tesadüf değildir. Tosun’a (2018, s. 9) göre modern çağ, aklın öne çıktığı ve akılcılığın yol açtığı bir sonuç olarak görülmelidir. Avrupa’da 18.yy’da olgunlaşmaya başlamış olan aydınlanmacı düşünce, akılcılığın metafizikle yer değiştirmesine yol açmıştır. Dolayısıyla yeni çağın ruhu, akılcı bir düzlemde olmalı yahut akli temel almalıdır. Simmel’e (2004, s. 85 akt. Tosun, 2018, s. 9) göre 18 yy., insanı doğası itibariyle iyi olarak tanırlar; devlet, dini ahlak ve ekonomideki tüm tarihi bağlardan koparmaya davet eder. Touraine (2002, s. 23-24 akt. Tosun, 2018, s. 9) ise modernliği, salt değişim ya da olaylar silsilesi ile değil; akla, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygın hale getirilmesi ile özdeşleştirmiştir. Geçmişin genel toplumsal kabulünü Tanrı’ya karşın bilimle değiştirir. Bu sebeple akılcılıkla beraber düşünülmelidir.

Marx ve Engels’in (1976, s. 41) ikonik ve modernitenin, geçmişin kutsallığının yerini alması söz konusu olduğunda sıklıkla tekrarlanan, “Katı olan her şey buharlaşmakta ve kutsal olan her şey ayaklara düşmektedir” alıntısı; yahut Weber’in, Prusya bürokrasisi içerisinde teşhis ettiği; rasyonel, hiyerarşik ve akılcı bir organizasyon modelini tanımlarken kullandığı “büyübozumu” (*Entzauberung*) kavramının kurumlar dışında, kültürün ve kabullerin değişimini de tatbik edilebilirliği söz konusu mübadeleyi anlatma konusunda oldukça yeterli görünmektedir (Croizer, 2001, s. 1409). Söz konusu büyük değişimi, *kültürel dönüşümün büyük anlatısı* olarak tanımlayan Thompson (2013, s. 94, 96), söz konusu değişimi üç veçhede özetlemiştir:

- Endüstriyel kapitalizmin yükselişiyle beraber, sanayi öncesi toplumlardaki dini ve büyümlü inanç ve pratikler düşmüştür. Akılcılaşıma ve inanç pratiklerinin seküler hale gelişi toplumsal yaşamı değiştirmiş ve akıl bir niteliğe kavuşturmuştur.
- Din ve büyümlü gerilemesi, siyasal eylemliliği öte dünyaya ait değer ve inançlardan koparmış, ideolojilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sanayi

öncesinin mitik ve dini inançları yerini, köklerini toplum kolektivitelerinde bulan ve seküler inanç sistemleri içerisinde hayat bulmuş bir pratik bilince bırakmıştır.

- Tüm bu gelişmeler, 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında radikal devrimci hareketlerle tepe noktasına yükselen “ideolojiler çağını” başlatmıştır. Bazı kuramcılar, 1950-60’larda söz konusu çağın kapandığını öne sürmüşlerdir.

Dolayısıyla “ideolojilerin sonu” fikrine ulaşan düşünsel bir alan oluşmuştur. Çağın kapanmasının nedeni olarak ise İkinci Dünya Savaşı’nda Nazizm ve Faşizm gibi kitlesel ideolojilerin yenilgisi, Stalinizm’in reddi gibi olaylar sonrasında kökünü 18 ve 19.yy’dan alan “eski ideolojilerin” ikna güçlerini kaybettiği önermesidir (Thompson, 2001, s. 7172).

İlgili görüş 50’ler ve 60’larda taraftar toplamış, Daniel Bell’in yazmış olduğu *İdeolojinin Sonu (The End of Ideology)* isimli kitabı ile bilinirlik kazanmıştır. Bell’in böyle bir görüşü öne sürmesinin nedeni; İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda batı dünyasında politik iktidarın benzer bir minvalde şekillenmesi, ekonomik büyüme ve refahın politikanın önüne geçmesi ve Faşizm, Komünizm fikirlerinin etkisini kaybetmesi gibi nedenlere inancından dolayıdır (Heywood, 2017, s. 325). Bell’e (1988, s.402) göre:

“Bugün ideolojiler tükenmiştir. Bu önemli sosyolojik değişimin arka planı kompleks ve değişkendir. Moskova Davaları, Nazi-Sovyet Anlaşmaları, toplama kampları, Macar işçilere uygulanan baskı felaket zincirinin bir halkasını, kapitalizmin değişimler geçirmesi, Refah Devleti’nin ortaya çıkışı benzeri sosyal dönüşümle bir diğer halkasını oluşturmuştur. Felsefede basit, rasyonel inançların gerilemesi örneğin Freud’un, Tiliç’in, Jasper’ın yeni stoacı ve teolajik insan tasvirlerinin ortaya çıktığı görülebilir. Fransa ve İtalya’da olduğu gibi komünist ideolojilerin siyasal ağırlıkları olmadığı ya da başka kaynaklar aracılığıyla momentum kazanmadıkları anlamına gelmez. Bunların tümünden basit bir hakikat ortaya çıkar ki, o da radikal entelijansiya üzerinde eski ideolojiler “hakiki” oluşlarını ve ikna ediciliklerini kaybetmişlerdir.”

“Refah Devleti”inin ‘eski ideolojiler’ üzerindeki kayıtsız şartsız zaferi” fikri Bell’i heyecanlandırmış olsa bile, üstelik “İtalya ve Fransa gibi ülkelerde siyasal ağırlığa sahip komünist ideolojileri” saptamış olsa dahi, 68 Hareketini ve akabinde tüm dünyada varlık kazanan Yeni Sol hareketleri öngörmek konusunda yetersiz kalmıştır. Üstelik Heywood’un (s. 325) deyimiyle, üç büyük Batı ideolojisi olan; sosyalizm, liberalizm,

muhafazakârlık fikirlerinin kapitalizmin üstünlüğünü kabul ederek bir araya gelmiş olduğunu öne sürmesi başlı başına ideolojiktir.

Bell'in "rasyonalist inançlar" ön kabulü ile tanımladığı ideolojilerin, liberal düşünce ve kapitalist ekonomi ile yer değiştirdiği önermesi ile geldiğini varsayıyor olsak bile, Weber'in öne sürdüğü büyübozumu benzeri "aklın dogmaların yerini alışı" türünden bir yer değiştirmeye benzememektedir. "İdeolojinin sonu" önermesi kendi içinde değerlendirilse dahi, hakikatte olanın bir ideolojinin diğerinin yerini aldığına dair bir varsayım gibi görünmektedir.

Bell'in Batı merkezli bir eksenle öne sürdüğü iddiası geçerliliği konusunda birçok soru işareti barındırmasına rağmen dönemin endüstrileşmiş batıdaki kapitalizm eksenli ekonomi-politik düşüncesi ve dönem muhafazakâr kapitalist düşüncenin savlarını anlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, Bell'in negatif bir "popülizm" öngörüsü sayılabilecek olan saptamaları, iddiasını sağlamlaştırmak amacıyla araçsal olarak yerleştirilmiş gibi görünse dahi ilgi çekici görünmektedir. Bell'e (1988, s. 403) göre 19.yy'ın eski ideolojileri entelektüeller tarafından yaratılmış ve hümanist nitelikteyken, Asya ve Afrika'da ortaya çıkmakta olan "kitle ideolojileri" siyasal liderler tarafından yaratılmış, dar görüşlü ve araçsal ideolojilerdir.

Bell, "soncu düşünürlerin"⁷ sonuncusu değildir. Bell'in kitabından yıllar sonra 1992 yılında Francis Fukuyama, "tarihin sonunun" geldiğini öne sürmüştür. *Tarihin Sonu ve Son İnsan (The End of History and the Last Man)* isimli kitabında ideolojik tartışmalarla beraber, fikirler tarihinin sona erdiğini öne sürmektedir (Heywood, 2017, s. 326).

Fukuyama (1992, s. 27-28, 9-10), tarihte yapılan demokratik devrimlerin köle ve efendiyi eşitlediğini ve kölelerin "kendilerinin efendileri" olduklarını, bireylerarası eşitliğin bu şekilde temin edildiği ile söze başlar. Serbest piyasa ekonomilerinde ileri

⁷ "Soncu düşünür" tabiri, yalnızca Bell ve Fukuyama gibi "liberal kapitalist toplumların diğerlerine zaferi" fikrini öne süren düşünürleri tarif etmek için kullanılmamaktadır. Örneğin: Gianni Vattimo'nun *Modernliğin Sonu* kitabı, postmodern durum içerisinde Batı'da tarih de dahil olmak üzere kültüre içkin anlayışların toptan çözünümü üzerine hermenötik incelemelerini topladığı bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır (Vattimo, 1999, 64-69). Ancak başlığın bağlamı, ideolojilerin özelinde bir inceleme gerektirdiğinden dolayı, araştırmacı Vattimo gibi düşünürler yerine, Bell ve Fukuyama'ya ağırlık vermiştir.

sanayileşmenin yaşam standartlarını arttırdığını dolayısıyla insanların yalnızca zenginlik değil, aynı zamanda kabul görme arzusu hissetmeye başladıklarını varsaymaktadır. Dolayısıyla insanlar, totaliter rejimlerin olduğu ülkelerdense liberal demokratik toplumlarda yaşamayı tercih etmeye başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren komünizm meşruiyetini kaybetmeye başlamış, 80'lere gelindiğinde ise Avrupa ve Amerika'daki solcular⁸ geleceklerinin Sovyetler Birliği benzeri bir ülkede olmadığına kani olmuşlardır. Hatta Sovyetler Birliği son dönemlerinde batılı liberal demokrasilerin katılımcı kültürünü bir anlamda taklit etmeye başlamıştır.

Üstteki ön kabullerden yola çıkan Fukuyama (1992, s. 338-339), tüm evrensel tarih fikrinin en son noktasında liberal demokrasiler olduğunu ve sonraki “birkaç on yıl” içerisinde “gelişmeler aynı biçimde devam ederse” bir anlamda tarihin sonuna gelineceğini düşünmektedir. Bu noktaya varırken, insanlık için kültürel rölativizm”⁹ gibi fikirlerin “ekonomik gelişmenin getirdiği tek tipleşme” ile önemsiz kalacağını öngörmektedir. Üstelik bu dönüşüm Fukuyama için kaçınılmaz görünmektedir ve tüm devletler er ya da geç liberal demokrasilere dönüşecektir.

McLellan (2009, s. 96-97), Fukuyama'nın liberal demokrasi ve kapitalizmi birbirine bağlı görüşünün hatalı olduğunu, dahası demokrasi ve kapitalizmin “anlaşamadığının” altını çizmiştir. Zira kapitalizm kaçınılmaz bir biçimde sömürü ve tahakküm biçimlerine bağımlıdır. Dolayısıyla Fukuyama'nın öne sürdüğü türden bir sonun, aynı zamanda liberal demokrasileri de yakalayabilmesi olasılık dâhilindedir. Fukuyama'nın öngörülerinin doğru olması ihtimalinde dahi, Joseph McCarney'in (1993, s. 47) deyimiyle Fukuyama'nın öngördüğü tarihin sonu fikrinde, devlet konseptinin ortadan kalkmasındansa otoriter rejimlerin demokratik kapitalizmle yer değiştirmesi kaygı vericidir.

Fukuyama'nın öngörülerini, günümüzde de gerçekleşmiş olmaktan uzak görünmektedir. Popülist politikacıların yükselişi, Macaristan örneğinde olduğu gibi, liberal demokrasilerin daha otoriter politikacılar tarafından yönetilmeye başlanması

⁸ Fukuyama, sol tandanslı bireyler için “ilericiler (progressives)” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.

⁹ Fukuyama'ya (1999, s.331) göre Avrupalı devletlerin kolonyal geçmişleriyle yüzleşebilmek için buldukları bir tür “icattır”.

Fukuyama'nın "optimizmine" gölge düşüren gelişmeler olarak önümüzde durmaktadır (Mounk, 2020, s. 30-32).

Son kertede "tarihin sonu" önermesi, ilk bakışta her ne kadar postmodern düşünürlerin hakikatin kayboluşu üzerine tezlerine benzer görünse bile Fukuyama'nın bahsettiği "son", tarihte çözülme ve hakikat yitimi anlamında bir son değildir.¹⁰ Fukuyama doğrudan doğruya, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Neoliberal politikaların batıda başarıya ulaşıyor görünmesi üzerinden yapmış olduğu bir çıkarım neticesinde, sıcağı sıcağına ortaya attığı bir iddia gibi görünmektedir. Dahası, kültürel farklılıkları ve ulusların kendine özgü koşullarının tamamının önemsiz olduğu ve önünde sonunda aynı "ideolojik" angajmana yöneleceği iddiası, metafiziksel olarak değerlendirebileceğimiz bir görüş olan "insan doğasının tekilliği" görüşü ile bağıntılıdır. Kaldı ki, kendi deyimi ile "birkaç on yıllık müddet içerisinde" düşündüğü türden bir dönüşüm oluşmamış, 90'lı yılların ortalarından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya gibi büyük devletler, totaliter ve kapitalist bir düzlemde kendilerini yeniden inşa etmişlerdir. 90'lı yılların ortalarından itibaren Fukuyama'nın tezleri, geçerliliğini hızla yitirmeye başlamıştır. Edward Said'in (1996) deyimiyle geline nokta tarihin sonundan çok "Fukuyama'nın sonu" gibi görünmektedir.

1.2. Söylem ve İktidar

Söylem, iktidara reddedilemez biçimde bağlı oluşu ve bir anlamda hem ideolojik bir baskı aygıtı olarak toplumsal işlevi hem birey ile iktidar arasında tahakkümü sağlayan niteliği ile kuşatıcı bir kavramdır. Bu kuşatıcı ve iktidarın yegâne hakikat olduğu kavramın zincirlerinden kurtulmaya duyulan özlem, Michel Foucault'nun (1993, s. 9) bir konuşmasından alıntılanmak gerekirse: konuşma yapmaktansa konuşmanın içerisinde "hiç kimseye sezdirmeden eriyip gitmek" ile tanımlanabilir.

¹⁰ Baudrillard bahsedilen türde bir hakikat yitimi ve çözülmeyle önemle vurgulamış ve Fukuyama'nın öne sürdüğü tarihin sonu fikrini yersiz bularak doğrudan reddetmiştir. Ona göre; fikirler, gündelik hayat, cinsellik ve hemen tüm kavramlar tarihselleştirilmiş ve tarih "durum" haline indirgenip aşırı görselleştirilip medya *mise en scène*'ine dönüşerek hakiki anlamından tamamen koparılmıştır. Dolayısıyla kavramların birbirine geçip biçimlerini koruyamaz hale geldiği bir süreç içerisinde yalnızca "sessiz çoğunluğun" değil, toplum içerisinde eleştirel tavra sahip olan bireyler tarafından dahi anlamın algılanamayacağı bir noktada olduğumuzu öne sürmüştür (Baudrillard 1994, 1-4; 1998, 7-8; Horrocks, 2000, 18) Yani tarih de dahil olmak üzere hemen her kavram "sonunun gelemeyeceği şekilde" içinin boşaltılarak simülasyona dahil edilmiş ve hakikatten koparılmıştır.

Foucault'nun bu tabiri kullanma nedeni, yalnızca şairane olması nedeniyle değil tam aksine basit ve doğrudan bir biçimde kurum-birey ve bireyler arasında kurulan iktidar ilişkisinin taşıyıcısı olan söylemin rolüne dikkat çekmektir. Konuşmasının devamında, söylemin yasalarla kurumlara bağlı olduğunu ve dolayısıyla konuşmacının gücünün ancak bu dolayım ile var olabileceğini vurgulayarak bu ilişkiye dikkat çekmiştir. Dahası, söylem üretiminin kontrolü ile söylemin gücü, oluşması muhtemel “tehlikeleri savuşturmak” amacıyla denetim altında tutulmaktadır. Bu denetim, *dışlanma* dolayımıyla icra edilmekte, konuşma ayinselleştirilerek sınırları belirli bir çerçeveye sokulmakta, “konuşulamaz” olan konular bu yolla denetim altında tutulmaktadır (Foucault, 1993, s. 10-11).

Tüm bu nedenselliğin, gündelik hayatın her aşamasında iktidar ve güç istenciyle doğrudan bağlı, Foucault'nun düşüncelerinin önemli odak noktalarından birini oluşturmaktadır¹¹. Foucault'ya göre (2016, s. 55-56) iktidar kendi başına uzun uzadıya açıklanmaya muhtaç bir kavram olmaktan çok bir tür bireyler arası ilişki biçimidir. Salt haliyle, mübadele, üretim, iletişimle hiçbir ilgisi olmamakla beraber hemen hepsine eklemlenebilir bir niteliktedir. Akıllı araçsallaştırarak hemen tüm bu yapılar üzerinde ve kişiler arası iletişimde etkinliğini sürdürür. Asıl işlevi ise bireylerin diğer bireylerin davranış biçimini büyük oranda etkileyebilmesidir. Dolayısıyla kurumlar ve bireyler aracılığı ile fiziksel zorlama yahut araçsal şiddet zorunluluğu olmaksızın uygulanabilir.

Foucault bilgi ve iktidar ilişkisinin de altını çizerek, iktidarın ancak bir bilgi alanı oluşturarak kendini var edebileceği ve bilginin araçsallaşarak iktidar ilişkilerinin olmadığı bir bilgi çeşidinin var olamayacağını öne sürer (Foucault, 1995, s. 27). Dolayısıyla iktidarın araçsallaştırmasının söz konusu olmadığı türde bir bilgi üretiminden bahsedilemeyeceği söylenebilir. Bu, yukarıda bahsedilen söylemin kendiliğinden ve iktidar saiklerine bağlı olmaksızın var olamayacağı durumunu da açıklar niteliktedir. Zira

¹¹ Yine de Foucault'nun çalışmalarının ana temasının iktidar değil de özne olduğu unutulmamalıdır. Foucault (2016, s. 58) özneyi; iktidar, üretim ve anlamlandırma ilişkileri içerisinde inceler. Ancak kendi deyimiyle: “iktidar ilişkilerini incelemek adına bir araç gerekliliği” nedeniyle iktidar konusunu derinlemesine incelemiştir. Ayrıca özne konusu yalnızca özne-iktidar ilişkilerine indirgenerek okunmamaktadır. Geliştirmiş olduğu arkeoloji ve soybilimi tekniklerini beraber kullanarak tarihsel bir şema ortaya çıkarmaktadır. Daha anlaşılır olması bakımından Keskin'in (2005, s. 16) ifadesinden ödünç almak gerekirse niyeti: “öznenin ta kendisinin belli tarihsel söylemler ve pratikler yoluyla kurulduğu sürecin analizini yapmak”tır.

söylem temsil olarak var olmadan önce, iktidarın mümkün kıldığı, ürettiği ve araçsallaştırdığı bilgi dolayımı ile önceden belirlenmiştir. Üstelik mümkün olan her bir noktadan kuşatılmış ve denetlenir hâldedir.

Peki iktidar söylemi nasıl denetlenmektedir? Yukarıda sözü geçmiş olan *dışlama* kavramı Foucaultcu düşüncede denetleme mekanizmalarının işleyişi bağlamında önemli bir yere sahiptir. Foucault (1993, s. 11-13) konuşmasında, *dışlama* biçimlerini; nelerin söylenip nelerin söylenemeyeceğini denetleyen *yasak*; söyleyen kişinin söylemini akli olmama ve dolayısıyla hakikat dışı bırakma tehdidi ile karşı karşıya bırakan dolayısıyla söylemi sınırlayarak denetleyen *akıl ve delilik*; son olarak da tarih boyunca iktidarın ellerinde şekillenen, hakikat istencinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, dolayısıyla söylemi “doğru olma” niteliği ile tartan *doğru ve yanlışlık* olarak tanımladığı *dışlama* biçimlerini söylemi denetleyen saikler olarak öne sürmektedir.

Bireyin kategorize edilip bireyselliğinden soyutlanarak kimliklere bağlı biçimde özne olarak üretilmesi hem denetimi mutlak hâle getirmekte hem tahakküm biçimleriyle özneyi zorunlu bir tabiiyete muhtaç etmesine neden olmaktadır. Bu nedenle mücadelenin doğrudan bilimsel ve idari olarak kuşatan iktidara karşı olması gerekliliğini savunmaktadır (Foucault, 2016, s. 63). Foucault’nun bu savı, *dışlama* biçimleriyle beraber ele alındığında oldukça tutarlı görünmektedir. Zira Foucaultcu bir yaklaşımla, söylemin özgür olmasının imkânsız olduğu bir alan dışında “kendini üreten birey” olabilme olasılığı ancak bu hegemonik bağın zincirlerinden toptan bir vazgeçişle mümkün görünmektedir¹².

1.2.1. Kapatılma Üzerine

Foucault’nun söylemin tahakkümün uygulanışındaki araçsallaşması konusundan bahsederken kullandığı *dışlanma* aparatının yanı sıra, *kapatılma* kavramını ortaya atması da dikkate değerdir. Bedenin tahakküm altına alınışı, öznenin disipline edilişi ve denetimi bu kavramı var eden saiklerin en önemlileridir.

¹² Foucault (2016, s. 63) bu mücadelenin üç ayağı olması gerektiğini savunmuştur: tahakküm (etnik, dini, toplumsal) biçimlerine; sömürü (üretim) biçimlerine ve tabiiyete (özneleştirme ve boyun eğdirmeye) karşı mücadele.

Foucault 17. yy. Fransa'sından örnekleyerek “kralın ve mahkûmun bedeni” ikiliğini/dikotomisini ele alarak başlar. Kralın bedeni, İsa'ya benzer biçimde: tanrısal hükmün yanında, bedensel olarak; taç giyme, biat ve cenaze gibi ayinsel törenlerin odağıdır. Yani bir anlamda, yasanın ve iktidarın uygulayıcısı rollerinin doğrudan kralın bedeninde cisimleştiği törenselliğe atıfta bulunur. Diğer tarafa ise mahkûmun cezalandırılan bedeni üzerinde uygulanan iktidar ile dikotomiye tamamlar. Böylece siyasal alanın her iki ucunda ve birbirini tamamlayan bir karşıtlığı ortaya koyar (Foucault, 1992, s. 34-35). Bu Ianus figürü, Foucault'nun düşüncesinde iktidar ve bedenin temsil ettikleri konusunu açıklamakla beraber, modern iktidarın beden tahakkümünü ortaya koymaz. Bu nedenle, dikotomi aynı kalmakla beraber, roller ve eylemler değişime uğramak zorundadır.

Foucault'a göre (2012, s. 38-39; 1992, s. 8-13, 16) 19. yy.'a gelindiğinde, kralın bedeninin yerini toplumun bedeni almıştır. Dolayısıyla monarkın bedensel bütünlüğünü yeniden canlandıran ritüellerin yerini; hastaların ortadan kaldırılması, bulaşıcı hastalıkların kontrol edilmesi, suçluların dışlanması almıştır. Artık işkence ile ortadan kaldırmak yoktur. Onun yerine, toplumun temizlenmesi amacıyla; kriminoloji, soyarıtımı ve soysuzların ayrıştırılması gibi yöntemler keşfedilmiştir. Cezalandırma, “karanlık şenlik” ve bir gösteri olmaktan çıkmış, artık gizli ve soyut bir algılama alanına çekilmiştir. Cezanın “ibret olma” biçimi kökten değişmiş ve azap çektirmenin yerini, ıslah mekanizmaları almıştır.

Söz konusu yöntemlerin gelişmesinin nedenini ise aydınlanma ile birlikte gelişen *insanseverlik* düşüncesine bağlar. O'na göre bu düşüncenin başlatmış olduğu insanların başkalarının sağlıklarına, beslenmelerine ve barınmalarına karışmasına neden olan süreç, kaçınılmaz bir biçimde bir kamusallaşmayı ve kurumsallaşmayı beraberinde getirmiştir (Foucault, 2012, s. 45-46)¹³. Dolayısıyla bedenin kurumsallaşan yapılar ve nihayetinde

¹³ Burada Jeremy Bentham'ın *Panoptikon*'unun giriş paragrafı olan: “*Ahlak kuralları reforme edildi - sağlık (politikası) iyileştirildi endüstri güçlendirildi- eğitim yaygınlaştırıldı- halkın yükü hafifletildi - Ekonomi, eskisi gibi, sağlam temellere dayandırıldı- Sosyal Yardım Kanununun Gordion düğümü kesilmedi, ama çözüldü- tüm bunlar basit Mimari bir düşünce ile gerçekleştirildi*” cümlelerini anımsatmak gerekir (Bentham, 2016, s.9). Foucault'nun, modern gözetim ve kapatılma üzerine düşünceleri *panoptikon* ve çevresinde şekillenmiştir. Dolayısıyla beden tahakkümünün kurumsallaşmasını dayandırdığı yerin aydınlanmanın temel sorunlarıyla paralellik göstermesi şaşırtıcı değildir.

iktidarın mutlak tahakkümüne sunulmasında aranacak nedenlerin başlangıç noktasının, modernite ile giriftleşen *insanseverlik* kavramında saklı olduğuna işaret etmektedir.

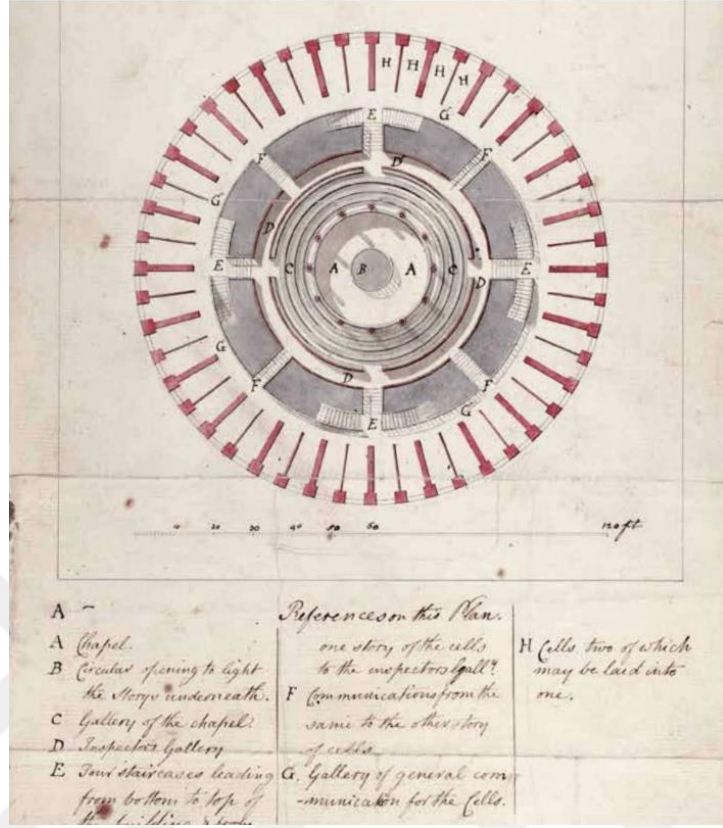
1.2.2. Beden tahakkümü ve Biyopolitika

İktidarın beden üzerindeki tasarrufu eskiden beri var olsa bile, aydınlanmanın akılcılığı yüceltmesi ve öznenin “yeni yollarla” boyun eğdirilmesi Foucault’nun dikkatini çeken bir diğer husustur. Bu ‘yeni yollar’, -yukarıda bahsedildiği gibi- makbul olmayanın ayrıştırılması, cezalandırılması ve modern dünyadaki gözetimin temel yapıtaşlarını döşemesi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu nedenle, *kapatılma* ve *dışlamanın* yollarından bahsederken Jeremy Bentham’ın ortaya attığı hapishane planı özdeşleştirdiği ve ismini ödünç aldığı *panoptikon*¹⁴ kavramına değinmek gereklidir.

Bentham (2016, s. 12), Çarlık Rusya’sı hizmetinde subay olarak görev yapan bir dostuna mektubunda *Panoptikon*’dan bahsederken şu cümleleri kullanmıştır:

“...ıslah edilemeyenlerin cezalandırılması, delilerin denetim altında tutulması, ahlaksızların ıslah edilmesi, şüphelilerin hapsedilmesi, tembellerin çalıştırılması, acizlerin bakılması, hastaların tedavi edilmesi, gönüllülerin yönlendirilmesi, ya da eğitim alanında yeni neslin eğitilmesinde olsun: tek kelimeyle, ölüm odalarında hükümlülerin kaldığı cezaevlerinin ya da yargılanma öncesi sanıkların tutulduğu nezarethanelerin ya da azılı suçluların kaldığı hapishanelerin, ya da ıslahevlerinin ya da düşkünlerevinin, ya da imalathanelerin, ya da akıl hastanesinin, ya da hastanelerin, ya da okulların amaçlarına uygulanabilir.”

¹⁴ İsmi, Antik Yunan Mitolojisinde çok gözlü dev olan *Argos Panoptes*’ten alır. Söylene göre Panoptes, her şeyi görebilmektedir. Üç ya da dört gözlü olarak tasvir edildiği gibi, “yıldızlar gibi sayısız gözü olan Argos” olarak da tasvir edilmiştir (Burkert, 1983, 167-168). Bu bilgi ışığında, Bentham’ın, tek bir noktadan tüm bir binanın gözlemlenebildiği bir kompleksin planına bu ismi vermesi anlaşılır görünmektedir.

Şekil 1- Willey Reveley (1760–1799), *Jeremy Bentham'ın Gözetim evi planı*, üst perpektif, 202x332 mm, Kâğıt üzerine suluboya çizim, el yazması notlarla beraber, 1791 (Furlong, 2015, s. 138).

Bentham'ın bahsettiği bina planı, hemen tüm kurumların, tüm ihtiyaç ve amaçlara uygulanabilir ve uyarlanabilir, akılcı bir hapishane planıdır. Üstelik bahsettiği kurumları bir arada kullanması da tesadüfî değildir. Her biri, 19. yy. itibariyle ıslah ve ayrıştırma alanları arasındadır. Dolayısıyla Bentham'ın 18. yy. sonunda kaleme almış olduğu mektup, bir anlamda sonraki yüzyıldaki dönüşümün bir habercisi ve aydınlanmacı anlayışın bir tezahürü olarak görülebilir. Modern topluma evrilme sürecindeki Batı'da iktidarın dönüşümüne önemli veriler sağlaması nedeniyle Foucault eserlerinde, hem akıllaşmış bir iktidar metaforu olarak, hem de gözetimin süreğenliği ve gören ancak görünmeyen bir iktidar biçimi olarak *panoptikon*'u sıkça merkeze almıştır.

19. yy. itibaren sermaye birikiminin artışı ve verimliliğin üretimin hemen her alanda önem kazanmaya başlaması iktidarın gözünü bireye çevirmesine neden olmuş

dolayısıyla etkin bir denetim/gözetim toplumu hâline dönüşmesine sebebiyet vermiştir (Foucault, 2012, s. 156-157). Dolayısıyla özne, iktidarın denetimi ve disiplin aygıtlarıyla kendi bedeni üzerindeki tasarrufunu kaybetmiştir. Foucault'nun bahsettiği gözetim, birey için hiçbir alanın bırakılmadığı ve “özneleştirdiği” bir düzenektir. Üretime katılamayanlar hastanelerde, katılabilenler çalıştıkları yerlerde, ıslah edilmekte olan ve edilemeyenler hapishanelerde, öğrenciler okullarda, askerler kışlalarda, salgınlar sırasında hemen herkes evlerinde; akla gelebilecek her kurumda ve her yerde kapatılma söz konusudur.¹⁵

İktidarın özne üzerindeki hâkimiyeti yaşadığı müddetçe var olduğundan dolayı, ölüm (burada bahsedilen yönetsel iktidar modeli¹⁶ özelinde ele alırsak istatistiki önemi dışında) iktidarın ilgisini çekmez. Dolayısıyla hayatta tutma ve nasıl yaşayacağına karar verme, yani etkin bir şekilde iktidar alanında tutmak daha önemli bir konudur. Öznenin biyolojik varlığı; hastalık sigortası ya da yaşlılık sigortası sistemleri; nüfustaki ortalama yaşam süresinin en yüksek düzeye çıkarılmasını sağlayan sağlık kuralları; bizzat kent teşkilatlarının cinsellik üzerindeki baskıları, aile sağlığı üzerinde kurulan baskılar ile

¹⁵ Dijitalleşme sürecine tümüyle tanık olmayan Foucault'nun kapatılma üzerine düşünceleri günümüz toplumsal hayatında gözetimin rolüne ışık tutmakla beraber, Aydınlanma sonrasında 20. yy. 'a değin bir süreç özelini ele aldığı unutulmamalıdır. 21. yy.'da dijital alandaki gözetim ve kapatılma süreçleri üzerine, Mark Andrejevic'in *Privacy, exploitation, and the digital enclosure* isimli makalesindeki tespitleri ilgi çekicidir. Andrejevic'in, “Dijital kapatılma” olarak tanımladığı bu kapatılma, 19. yy.'daki “Büyük Kapatılma'nın” postmodern bir eşi olarak görülebilir. James Boyle'un fikri mülkiyetin dijital çağdaki kaderi üzerine yazmış olduğu bir makalesinden esinlenerek saptamış olduğu bu kavram, sürekli ağa bağlı yaşamın bir sonucu olarak, gündelik hemen her eylemin o veya bu şekilde kendisi hakkında bilgi ürettiği ve bu bilginin ticari birer meta olarak kullanılmasına işaret eder. Bu metanın üretimi, hem sürekli gözetimin var olmasını mecbur kılmakta, hem de bu gözetimin yanında serbest iradenin tam kaybına neden olur. Dolayısıyla; karar verme yetisi elinden alınmış, kendisi hakkında veri sağlayan ve bu verinin kullanıcının kendisine karşı kullanılmasına karşı kayıtsız, sürekli bir gözetimi kabul eden, işyerinde ürettiği artı değer yanında işverene sosyal medyaya bağlı olduğu süre boyunca görünmeyen bir artı değer üreten (şirket bilgisayarlarına yüklü bazı yazılımların, çalışanların sosyal medya hesaplarında ekli olan profiller aracılığıyla: müşteri, aracı ve potansiyel işçi havuzu olarak tasnif ettiğinden de bahseder), tüm çevresi dijital çitlerle çevrilmiş bir birey durumuna işaret edilmektedir (Andrejevic, 2008).

¹⁶ Bu noktada, Foucault'nun (1993, s. 53) Batı'da iktidar biçimlerinin dönemselsel olarak birbirine evrimini anlatırken söylemiş olduğu: “*Engizisyon, toplumumuzun temel iktidar-bilme formudur. Deneye dayanan hakikat, engizisyonun kızıdır; sorular sormanın, cevap verdirtmenin, tanıklıklar toplamanın, ileri sürüşleri denetlemenin, olguları ortaya koymanın yönetselsel, adli ve siyasal iktidarının kızıdır.*” alıntısını ve yönetme kavramını üç veçhede sadeleştirdiği 1977-1978 *College de France* derslerini anımsamak gerekir. Bu derslerde Foucault'nun (1993, s. 101-104) anlatmış olduğu yönetsel iktidar biçimini özetlemek gerekirse: Hükümdarın ve disipliner iktidarın yasa koyucu ve doğrudan kısıtlayıcı rolü büyük oranda gevşetilerek (yeri geldiğinde kullanılabilecek şekilde), yalnızca nüfus gibi istatistiki ve ekonomi-politik öneme sahip konularla ilgili olmakla beraber, kısıtlama mekanizmasını “yapıp-etme” ve hayat tarzlarında küçük değişimlerle işletildiği bir iktidar biçimidir.

çepeçevre sarılıdır. Foucault'nun *biyopolitika* dediği bu olgu, öznenin biyolojik varlığı üzerindeki tahakkümünü açıklamaktadır (Foucault, 2015, s. 253-254, 257).¹⁷

1.2.3. Salgın ve iktidar

19. yy.'daki salgınlara yönelik biyoloji indirgemeci yaklaşım, yakın dönemde hastalığın aynı zamanda bir sosyal inşa olarak değerlendirildiği bir yaklaşıma bırakılmıştır (Hays, 2009 s. 33). Dolayısıyla salgının kendisi modern aklın temel bilimlere devrettiği bir mevhum olmaktan çıkmış ve günümüz sosyal bilimler alanını yakından ilgilendiren, kültürel ve ekonomi-politik nosyonların gerek günümüz gerek tarihi salgınlar özelinde incelendiği bir konu haline evrilmiştir.

İktidarın yaşam ve ölüm, sağlık ve hastalık üzerindeki belirleyici konumu, “hasta olma” ölçütlerini belirlemesine; “kapatma gücünü” elinde bulundurması ise hastaların hürriyeti ve söylem üretim gücünü kontrolüne olanak tanır. Salgın mevhumu karşısında karantina ve ayrıştırma önlemleriyle beraber, devlet baskı ve ideolojik aygıtlarının görünür olması ve kurumların bireylerle bu iktidar dolayımıyla irtibatı modern öncesinden bu yana sıklıkla gerçekleşmiştir.

İlk sistematik ve karantina benzeri yöntem, Justinyen Vebası (M.S. 541–549) sürecinde I. Iustinianus'un, uyguladığı bir dizi önlemdir. Öncelikle mezar kazıcılara ve ölen bedenleri denize atacak kayıkçılara para ayırmış, sonrasında ise hastalığın yayıcısı olarak gördüğü (aynı zamanda fikirlerinin yayılmasını da zararlı gördüğü); Yahudi, Samiriyeli, kafir, zındık, Aryan, Montaist ve homoseksüellere karşı önlemler¹⁸ içeren bir dizi yasa çıkararak İstanbul'u bir tür yapay ve erken türde bir karantina ile yalıtmıştır

¹⁷ Achille Mbembe'nin, *biyopolitika* kavramına bir parantez açarak ortaya attığı *nekropolitika* kavramından bahsetmek gerekir. O'na göre *biyoiktidar*, günümüzde yaşamın ölümün gücüne boyun eğişini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. “Öteki'nin” varlığının özne ve iktidar için ölümcül bir tehdit ve saldırı; biyolojik tasfiyesinin ise yaşama ve güvenlik potansiyelini güçlendirici bir nitelikte olduğunu ve bu nedenle “ötekinin ölümünün” modern ve postmodern dönemde iktidarın ilgi alanı içerisinde olduğunu öne sürer. Dahası, *Nekroiktidar* koşullarında ölü statüsüne indirgenmiş olan ‘öteki’nin’ kendi bedeni üzerinde yegâne özgür tasarrufu ölüme indirgenmiştir. Bu nedenle; direniş, intihar, kurban ve kefaret arasındaki geçişken/bulanık bir düzlemde hareket etmelerine neden olur (Mbembe, 2020, s. 99, 126).

¹⁸ Bu önlemler, söz konusu dini gruplar için kilise toprağı satma ve kiralamayı kapsayan türde kısıtlamalardır. 529 tarihinde, yani salgın öncesinde ve salgın sonrasındaki hükmü sırasında da tehdit olarak gördüğü bu heterodoks gruplara karşı benzer kısıtlamalara başvurmuştur. Efesli Aziz İohannes'in aktardığı gibi, salgının nedeni olarak görülen 545 ve 546 arasındaki paganlara yönelik sistematik; malvarlığını ele geçirme, hapis ve işkence ile beraber yürütülen cadı avı ile beraber düşünülmelidir (Stathakopoulos, 2009, s. 113).

(Drews, 2013, s. 63-64). Etkinliği tartışmalı olan bu yalıtım ve kapatılma, tarihin kaydettiği ilk karantina denemeleri arasındadır. Aynı biçimde ve bu defa, 7. yy.'dan itibaren Hz. Muhammed vebanın çıktığı yere girmeyi ve buradan çıkmayı yasaklamış ve elden geldiğince bu kural uygulanmaya çalışılmıştır (Arık, 1991, s. 31). Ancak Iustinianus'un önlemleri, iktidarın stigmatize ettiği ve sakıncalı gördüğü topluluklara karşı bir cezalandırma yöntemi olarak kapatılma yöntemlerinin uygulanışına dair bir örnek olması açısından ikisi arasında oldukça ilgi çekicidir.

Karantinanın sistematize edilişı, Kara Ölüm'ün (1346–1353) erken safhalarında, Venedik'te ortaya çıkmıştır. 1348 yılında, gelen gemiler ve içlerindeki insanlar ve malları bir adada tutmak amacıyla bir Üçler Komitesi kurmuşlardır. Komite, yalnızca bir gün içerisinde tam altı yüz kişi ölünce karantina kurallarına uymayanlara ölüm cezası uygulamışlardır. Gemilerin *quaranti giorni* (kırk gün) alıkonulması geleneği, bu uygulama ile başlamıştır (Nikiforuk, 2020, 84-85). Dışarıdan gelen hastalık tehlikesine karşı oldukça etkin olan bu kapatılma yönteminin yanında, içerideki hastaların kapatılması da uygulanan yöntemler arasındadır. Örneğin Milano şehri, 9 Temmuz 1348'de dış dünya ile alışverişı durdurmuş, gelen mektuplar sınırda muhafızla bırakılıp, Milano şehrinden gelip mektupları alacak özel kuryeler aracılığıyla teslim edilmesi önlemini alarak işe başlamıştır (Palmer, 1978, s. 25). Andrew Nikiforuk'a (2020, s. 85) göre hastalar evlere hapsedilmiş yahut şehir dışına sürülmüşler; festivaller, fuarlar, kilise ayinleri kesin olarak yasaklanmıştır.¹⁹ Bu durum, Milano'nun Veba'dan şehrin yüzde 15'i gibi az bir ölüm oranıyla kurtulmasına sebep olmuştur.

Palmer (1978, s. 29, 30), Milano'nun başarısını şu etkenlere bağlamaktadır: İlk olarak, alınan önlemlerin etkinliğinin Kara Ölüm üzerindeki etkisinin verdiği cesaret; İkincisi, Visconti iktidarının otokratik yapısı nedeniyle Milano şehrinde neşredilen Kara Ölüm kanunlarının kesin ve amansız karakteri; Üçüncüsü ise önce Bernabò Visconti ardından da halefi Gian Galeazzo Visconti döneminde Milano'nun coğrafi

¹⁹ 17 Ocak 1374 tarihli Bernabò Visconti'nin emirlerine göre ölen kişilerin eşyalarının on günlük bekleme süresi sonrası insanlar tarafından dokunulabilir olması, cemaat rahiplerinin hasta kişileri muayene edip hastalığını belirleyerek zaman kaybetmeden yetkililere bildirmesi ve bildirmemesi halinde yakılarak öldürölmesi, mallara ve eşyalara Düşe adına el konulması gibi oldukça sert ve kesin kurallara bağlı bir kurallar silsilesi ile beraber düşünölmemelidir (Horrox, 1994, s. 203).

genişlemesinin hastalığa karşı *güvenlik kuşağı* oluşturulurken kolaylık sağlaması²⁰; son olarak ise Visconti'nin salgın tedbiri emirleri konusuna takıntılı olmasıdır. Dolayısıyla Milano otoriter bir lidere bağımlı bir bürokrasinin süregelen gözetimi ve kesin bir titizlikle uygulanan bir kapanma ile uzun yıllar boyunca, dalgalar hâlinde gelen salgınlardan az kayıpla kurtulmayı başarmıştır.

17. yy. Fransa'sında ise çok daha sıkı yönetmeliklerle sağlanan, daha kurumsal ve bir kapatılma düzeniyle karşı karşıya kalırız. Bu başıboş tüm hayvanların öldürüldüğü, mahalle denetçilerinin evleri dışarıdan kilitlediği, denetçilerin özneleri denetlediği, denetçileri denetleyen denetçilerin olduğu, dışarı çıkmanın ölümle cezalandırıldığı, yoklamalar sırasında cevap vermemenin yine ölümle cezalandırıldığı bir kapatılma biçimidir. Her an devriyelerin gezdiği, yağma ve hırsızlığı önlediği ama hepsinden önemlisi otoritenin, disiplinin ve denetimin tam anlamıyla sağlandığına emin olunduğu bir kapatılma (Foucault, 1992, s. 245-248). Foucault, disipliner iktidarın özne ve toplum üzerinde en kılcal damarlarına kadar sirayet eden bu kapatılma biçimine duyduğu dehşetin ötesinde, hiyerarşi ve sistematığın salgınlar sırasında iktidar tarafından kullanışlı hâle getirilişine çarpıcı bir örnek olarak sunmuştur. Ancak iktidarın baskı aygıtlarıyla varlığını gösteriş biçimi, kuşatılmış olan bireyin maruz kaldığı yegâne güç değildir. Salgının etiyojisinin, “makbul olmayanlar” üzerindeki etkisi de büyük bir önem arz etmektedir.

1.2.3.1. Salgın metaforları ve günah keçileri

İnsanlık tarihi boyunca salgınların çıktığı yer ve çıkma nedeni konusu, neredeyse hastalığın kendisi kadar önemli bir yer kaplamıştır. Salgının etiyojisi söz konusu olduğu zaman, çoğu zaman tanrısal bir cezalandırma ve salgına neden olduğu düşünülen ötekiler üzerinde yoğunlaşan şüpheler sıkça görülmektedir. Justinyen Vebası sürecinde, heterodokslar, sapkınlar ve yabancılar nasıl baskıların hedefi olmuşsa, günümüze değin

²⁰ Palmer bunun nedeni konusunda yorum yapmamakla beraber, serhat bölgesinde asker varlığının sürekliliği buna neden olarak gösterilebilir. Dönem İtalyan şehir devletlerinin çağdaşları olan diğer Avrupalı emsallerinin aksine şövalye benzeri toprak tahsis edilen savaşçı sınıflar yerine, milisler silahlandırdıkları ve *Condottieri* adı verilen paralı askerlerden oluşan ordular kiraladıklarından dolayı, genişlemekte olan Milano'nun sürekli bir askeri varlık sınırların denetlenmesinde faydalı olmuştur denilebilir.

hemen her salgının nedeni bir “öteki” bulunmakta gecikilmemiştir. Üstelik suçlanan kesimler de sıklıkla benzerlik gösterirler.

Hays (2009, s. 37-38) salgınların, önyargıları doğrulayan (hatta önyargılara teşvik eden) bir yönünün olduğunu söyler. Dolayısıyla ona göre dönemin ve coğrafyanın marjinallerinin bir şekilde salgın ile ilişkilendirileceğini savunur. Rönesans İtalya’ında liman salgını sırasında fakirler, 19. yy. New York’unda kolerayla ilişkilendirilen İrlandalı göçmenler, 20. yy. başlarında “frengiye bulanmış ırk” olarak tanımlanan Afro-Amerikalılar, AIDS’le ilişkilendirilen homoseksüeller, eroinmanlar, Haitililer, hemofili hastaları (4-H)²¹ vb. gibi. Üstelik bu durum Batı toplumlarına özgü bir durum gibi görünmemektedir. Çünkü, “hastalık getiren öteki” miti (kim zaman haklılık payı olsa bile), birçok kültürde gözlemlenebilmektedir. Örneğin, Dale Hutchinson’a (2016, s. 52, 54) göre 17. yy. başlarında çiçek salgını için Kızılderili şamanlar ve büyücüler Cizvit rahiplerini suçlamaktaydılar. Yine de yoldan çıkmış, günahkâr insanların toptan cezalandırıldığı salgın senaryosu, antikiteden beri alıcısı olan görüş olarak önümüzde durmaktadır.

Thucydides M.Ö. 430 yılında, Atina’da patlak veren bir veba salgının yasa tanımazlığa ve düzensizliğe yol açtığından dem vurarak, “Şerefli davranışların ve işe yararlığın yerini anlık hazlar almıştı” diyerek Atinalıları suçlamıştı (Sontag, 2020, s. 52)²². Yine de Hippokrates gibi salgın hastalıklara karşı ılımlı ve şüpheci davrananlar da vardı. Thucydides’in çağdaşı olmasına rağmen farklı bir tavır takınmıştı. Stathakopoulos’a (2009, s. 106) göre Hippokrates, “kutsal hastalık” diye bir şeye

²¹ İng. “4-H (*Homosexuals, Haitians, hemophiliacs, heroin addicts*).”

²² Atina nüfusunun yüzde 25 ila 35’ini kaybettiği bu salgın, Pelopenez Savaşlarının erken bir evresine denk gelmektedir. Thucydides’in aktardığına göre *Hoplite* (*Hoplite* adı verilen kalkanlar ve mızraklarla savaşan, Antik Yunan şehir devletlerinin yurttaşlarından oluşan bir ağır piyade sınıfıdır) olarak savaşan 4 bin Atina yurttaşının 1050’si salgından dolayı can vermiştir. Atina’nın lideri Perikles’in salgından etkilenen yurttaşları şehirden uzaklaştırarak Attika kırsalına taşıması salgının iyiden iyiye yayılmasına neden olmuş, özellikle hamile kadınlar arasındaki ölüm oranlarının fazlalığı ve savaşın etkisi kısa vadede Atina demografisini ciddi biçimde etkilemiştir (Hays, 2005, s. 1-3). Dolayısıyla salgının dehşeti ve savaşın yıkıcı etkisinin Thucydides’in metafizik açıklaması ve tanrısal müdahale aramasındaki nedenler arasında görülebilir. Zira politik realizmin babası olarak görülen, *Pelopenez Savaşları Tarihi*’nin yazarı Thucydides’in tarihsel anlayışı, dini ve dogmatik görüşlerin ötesinde “insan doğasını” anlamaya yönelik bir düzlemde şekillenmektedir. Kaldı ki, Thucydides’in, salgının yarattığı dehşet karşısındaki tepkisi, çağlar sonra Justinyen vebasına tanık olmuş ve yalnızca İstanbul’da dört ay boyunca günde on bin kişinin öldüğünü -abartılı biçimde- aktaran vakanüvis Procopius tarafından da paylaşılmaktadır (Wuthnow, 2010, s. 131).

inanmıyor ve salgında tanrısal bir yan görmüyordu. Ona göre salgınlar spesifik bir karakter ve nedene sahip olmalıydılar. Dolayısıyla hastalığa yakalanan kişilerin ortak bir nedenden dolayı hastalanmış olabileceği konusu göz önünde bulundurulmalı “ne soluduklarına”²³ bakılmalıydı.

Sontag, hastalık ve hastanın suçlanması konusu üzerinde ayrıca durmuştur. O’na (Sontag, 2020, s. 67- 68) göre iki ayrı hipotez üzerinde durulmalıdır. Birincisi- Foucault’ya yakınsar bir biçimde- toplumsal sapmanın tedavi edilebilir bir hastalık olduğu görüşünün egemenliği söz konusudur. Suçluların zihinsel hastalıkları ve neden öyle davrandıklarının anlaşılması ve tedavilerinin yapılması yani bir ıslah sürecinden geçmeleri üzerine modern iktidarın tipik özelliğine atıfta bulunur. İkincisi ise tam olarak “tanrısal ceza” gibi metafiziksel inanışın aydınlanma sonrasında yeniden inşa edilerek devam ettirilmesi konusuna ışık tutar. Bu hipoteze göre hastalıkların tamamı psikolojik düzeye indirgenebilecek niteliktedirler. Dolayısıyla hasta bireyler bilinçaltılarında bir yerlerde hasta olmak istedikleri için hastadırlar. Öyleyse irade ile iyileşebilecekleri ve hastalıktan ölmeyecekleri ergisi mevcuttur. Dolayısıyla suç hastaya yıkılarak bu durumu “hak ettikleri” sonucuna ulaşılmaktadır.

Marjinal, öteki ya da suçlu değilseniz dahi hasta olduktan sonra marjinalize edilmeniz de beis yoktur. Modern ve postmodern toplumda hastalığa karşı irade koyamamak ölümü hak etmeniz için yeterli bir sebeptir. Dahası, hastalığın belirli bir grupta görüldüğü yanılgısı da stigmatizasyon konusuna oldukça elverişli olduğu gibi, hastalığa yakalanmayacağından emin “erdemli okuyucular” için güvenli hissedilen bir alanın oluşması konusunda faydalıdır. Nikiforuk (2020, s. 168), 19.yy’da vereme benzer şekilde, 20. yy. magazin basınında AIDS’in sanatçıları trajik şekilde öldüren bir hastalık olarak sunulması konusuna değinmiştir. Verem her ne kadar sanatçılardan çok yetersiz beslenen ve çok çalışan işçi sınıfını öldürmüştü, AIDS de Üçüncü Dünya yoksullarını

²³ Solunan şeylerin hastalığa yol açması ergisi, salgınların havada bulunan ve *miasma* olarak adlandırılan “kötü” etkenler nedeniyle patlak verdiği görüşü antikiteden çağlar sonra dahi hâkim görüş olma özelliğini sürdürmüştür (Stathakopoulos, 2009, s. 107). Örnek vermek gerekirse, İbn-i Sina kirli, sıcak ve boğucu havanın salgınlara yol açtığını ve böyle zamanlarda dışarı çıkmak yerine -günümüz salgınlarına benzer ve ironik biçimde- “içeride durmanın” daha uygun olacağını söylemiştir (2008, Tibi-Harb, s. 33-34). Patojenlerin ilk gözlenmesi 1670’lerde mikrobiyolojinin babası sayılan Anton van Leeuwenhoek’in mikroskobuyla gerçekleşse dahi, hastalıkların oluşumuna yol açtıkları görüşü için 19. yy. başlarını beklemek gerekmiştir.

aynı şekilde öldürmektedir. Dolayısıyla salgının sınıfsal kibrin ve sinizmin gölgesinde ilerleyen bir kolu daha vardır. O da ekonomik eşitsizliktir.

Bu noktada Hays'ın (2009, s.35, 38) ayrıştırma ve neden arama meselesinin ekonomi-politik ya da toplumsal anlayışın bir sonucu olduğu görüşü değer kazanır. Örneğin: 1832 Paris kolera salgını sırasında, burjuva seçkinleri hastalığın nedeni olarak alt sınıfları suçlamayı tercih etmişlerdir. Çünkü 1792 ve 1830'daki devrimler ve politik çalkantılar hala alt sınıfları tehdit olarak görmelerini sağlamaktadır. 1848 salgınında ise (daha ciddi bir salgın olmasına rağmen) kendini daha fazla güvende hisseden bir orta sınıf görülmekteydi. Yine aynı biçimde, çok daha öncesinde İspanya'da Yahudi pogromlarının iktidarın insan nüfusuna (işgücü ve vergi olarak okunabilir) ihtiyacından dolayı durdurulması konusu da bir başka örnektir. Hays'ın verdiği örneklerden başka, Büyük Londra vebası sırasında, efendileri tarafından eve salgın getirdiği gerekçesiyle sokağa atılarak ölüme terk edilen hizmetçi ve dadılar olağan görülmekteydi. Benzer biçimde, Moskova nüfusunu ciddi biçimde azaltan 1771 vebası sırasında Rus aristokrasisi salgın başlar başlamaz Moskova'dan ayrılmış; ancak geride kalan hizmetkârları büyük oranda ölmüşlerdir (Alexander, 1980, s. 19; Slack, 1990, s.288).

Yukarıda verilen örnekler salgınların dezavantajlı grupların damgalanması, ayrıştırılması, ölüme terk edilmesi ve kimi zaman imhasında sınıfsal eşitsizlik ve kültürel önyargıların ardında iktidarın rolü açıklanmıştır. Ancak iktidarın salgınlar sırasında söylemi araçsallaştırması ve toplumdaki karşılığı konusunun ayrıca incelenmesi gereklidir.

1.2.3.2. Salgın, söylem ve COVID-19

Salgının dehşeti ve yarattığı kalıcı korkuların yanında, toplumun “normale dönüş” özlemi yahut salgının topyekûn reddi, aşı şüpheciliği ve “salgınla mücadele” sürecinin dile etkisi oldukça dikkat çekicidir.

19. yy. Britanya İmparatorluğu'na döndüğümüzde, salgının bir komplo olduğu kanısı ve aşı şüpheciliği konusunun, bugünküne benzer bir popülerlikte olduğunu

görürüz. Thomas Hood *The Comic Annual*²⁴ eserinde, kolera salgını Thomas Robert Malthus'un nüfus planlaması üzerine fikirlerine bağladığı satirik şiir, *Ode to Mr. Malthus'u* kaleme almıştır. İronik ve alaycı dille, Malthus'u ve dönem politikalarını (nüfus sayımlarından idam cezalarına ve sağlık politikalarına değin) el çizimi karikatürler eşliğinde eleştirmektedir (1832, s. 91-97).

Şekil 2- Thomas Hood (1799 -1845), *Ode to Mr.Malthus* eserinden *Laying the First Stone of an Hospital* yazılı el çizimi., Kâğıt üzerine baskı, 1832 (Hood, 1832).

Ancak Morris'e (1976, s. 99) göre bu satirik eser ve içerdiği komplo teorisi, 1932 kolera salgını ile karşılaşan halkın gülünç bulacağı bir eser olmaktan çok, ciddiye alınması gereken bir metin olarak ele alınmalıdır. Çünkü Malthus'ta cisimleşen, fazla

²⁴ Adından da anlaşılacağı gibi (*Karikatür Yıllığı*), yıllık sayılar halinde yayınlanmaktadır. Dolayısıyla eser sahibinin, aynı isimle birden fazla eseri mevcut olduğu unutulmamalıdır. Araştırmada söz konusu edilen eser, 1832 yılı tarihli sayının ikinci basımıdır.

nüfusun imhası komploları halk arasında alıcı bulmaktaydı. Kolera salgınının nüfus sayımı sonrası gelmesi gibi argümanlarla zenginleşerek çoğalan bu argümanlar; parlamentodan geçen yerel yönetimleri hastaneler inşa etmeye teşvik eden (teoriye göre hastalar gözlerden uzak ve yakınlarının müdahale edilemeyeceği hastanelerde kesilip biçileceklerdi) yasalara kadar uzanmaktaydı.

Yine 19. yy. Britanya'sında, Viktoryen dönemde zorunlu olan çiçek aşısı üzerinden, üst sınıflardan zorunlu aşılanmanın İngiliz aklına aykırı olması gerekçesinden, alt sınıflardan ise beş yaş altı çocukları öldüren bir nüfus kontrol yöntemi olmasına kadar birçok gerekçe ile aşı karşıtlığı kendini göstermiştir (Beck, 1960, s. 311; Digby, 1978, s.176 akt. Hays, 2007, s. 35-36).

Yukarıda bahsedilen komplo teorileri, COVID-19 için geliştirilenler ile oldukça benzeşmektedir. Malthus'un yerine Bill Gates ya da "plandemi" sözcüğünde yoğunlaşan planlı nüfus imhası için patojen geliştirilmesi konulduğu zaman benzerlik görülebilir. Yahut Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro'nun (France 24, 2020) Biontech aşısının insanları "bıyıklı kadınlar" ve "timsahlara" dönüştüreceği söylemi ile çocukları öldüren aşı fikri arasında özü itibariyle büyük bir farklılık görünmemektedir. Ancak Bolsonaro örneğindeki gibi, yönetimlerin pandemiler karşısındaki şüpheli tepkileri de oldukça dikkate değerdir.

COVID-19 ile beraber gelen maske takma zorunluluğu gibi önlemler de bir o kadar eskidir. Her ne kadar akla ilk olarak buhurdanlı ve gagalı maskeler takan veba doktorları imgesi gelse bile, bir aynılık aranması durumunda COVID-19 sürecinde yaygın olarak kullanılan ameliyat maskelerinin izini 1918 İspanyol Gribi salgınına kadar sürmek mümkündür.

Salgının Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmasından sonra, San Francisco'da önceleri sağlık çalışanlarının takmaya başladığı maskeler kısa sürede koruyucu etkisi nedeniyle, Kaliforniya valisi dâhil olmak üzere devlet yetkilileri ve o dönemin popüler doktorlarından Woods Hutchinson ve sağlık yetkilileri tarafından önerilmiş hatta 22 Ekim (1918) tarihli *Chronicle* gazetesinde "maskeni tak ve hayatını kurtar! Maske yüzde doksan dokuz oranında influenza'ya karşı koruma sağlar" sloganıyla; Vali, Sağlık

Bakanlığı, Kızıl Haç, Posta departmanı, Ticaret odası, İş konseyi ve diğer organizasyonlar imzasıyla tam sayfa ilan yayınlanmıştır. Önlemler etkiliydi ve Kasım'ın ilk gününde gelecek olan yasal maske zorunluluğu gelmeden tüm San Francisco genelinde yaygın şekilde kullanılmaya başlanılmıştı. Üstelik, COVID-19'da olduğu gibi, bezden yapılan maskelerden, ekstra koruyucu pedler eklenmiş şövalye miğferini andıran maskelere ve hatta modaya uyan peçe tipi kadın maskelerine (bu türde maskeler koruyucu olmadıkları gerekçesiyle ilerleyen zamanlarda yasadışı sayılmışlardır) kadar birçok maske çeşidi kullanılmıştır (Crosby, 2003, s. 76, 101-103). Ancak yine COVID-19 sürecinde olduğu gibi, maske karşıtlığı kendine taraftar bulabilmiş, yine *Chronicle* sayfalarına verilen ilanlarla, maske karşıtı protestolar örgütlenmiştir (GAVI, 2021).

Pandemi dönemleri, karşıt söylemlerin medyada çarpıştığı ve şüpheciliğin ayyuka çıktığı zamanlar olduğu gibi aynı zamanda dilin askerileştiği ve hastalığa neden olan patojene karşı savaş söyleminin tekrarlandığı dönemler olarak göze çarpar. Hastalık metaforlarının en çok kabul gören biçimlerinden biri olan askeri dil, COVID-19 boyunca kendine bolca yer bulmuş, onunla “ön cephede savaşan kahramanlarını” yaratmıştır. Sontag geçirdiği (ve “yendiği”) meme kanseri sırasında yazdığı 1978 tarihli ünlü denemesi “*Metafor Olarak Hastalık*” ve AIDS'in küresel çapta yayılmaya başladığı 1989 tarihinde kaleme aldığı “*AIDS ve Metaforları*” denemesinde hastalıklarda kullanılan askeri dile önemle eğilmiştir. Ona göre hastalıklar dilde; “istilacı”, “vücudun savunma hatlarını bozguna uğratan”, “saldırgan” ve “sömürgeci” gibi metaforik sıfatlarla zenginleşen niteliktedir. Tedavisi ise “karşı saldırıdır”. Üstelik hastalıklarla “savaşan” kişi artık yalnızca hekimler değildir. “Topyekûn bir savaştır” ve kitlesel bir ideolojik “seferberliği” gerekli kılar. Bu yolla bir anlamda ödenen bedel de topyekûndur. Bu durum aynı zamanda hastalığın şeytanileştirilmesi ve hastanın ötekileştirilmesine/suçlanmasına giden bir yolu açmaktadır (Sontag, 2020, s.76, 106-107).

Sontag'ın bu görüşü, COVID-19 salgını sürecinde büyük oranda gerçekleşmiş görünmektedir. Benziman'ın, COVID-19'un ilk evrelerinde yapmış olduğu çalışma bu konuda aydınlatıcı görünmektedir. İngiltere Başbakanı Boris Johnson ve dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump'ın söylemlerini analiz eden Benziman'a (2020, s.249-254) göre liderler; “gizli bir düşmana karşı savaş”, “bazı

hayatlar üzücü şekilde kaybedilecek”, “düşmanı beraber yeneceğiz” gibi söylemler kullanmışlardır. Dahası, milliyetçi söylemlerin yer bulduğunu, sağlık çalışanlarının “kahraman” ilan edildiğini, pandeminin iki lider tarafından da savaş söylemiyle çerçevelendiğini saptamıştır. David Craig (2020, s. 2-3) ise Sontag’ın hastalık metaforları üzerine düşüncelerini COVID-19 özelinde yeniden ele alarak Sontag’ın saptadığı militarist söyleminin COVID-19’ında da geçerli olduğunu öne sürmüş, “ön cephede çarpışan kahramanlarının” temizlik çalışanlarından, paketçilere oradan da sağlık çalışanlarına kadar uzandığını söylemiş ve COVID-19’u “kanalizasyon temizlikçisinden kahraman yaratan hastalık” olarak tanımlamıştır.

Salgın kaynaklı milliyetçi ve ayrımcı söylem, henüz pandeminin başında Donald Trump’ın “Çin virüsü” tanımlaması ile öne çıkmıştır (Fallows, 2020). Söylem büyük oranda benimsenmiş ve ayrımcı bir tanımlama olarak “Çin virüsü” kullanılagelmıştır. Öyle ki, Türkiye’de söz konusu ayrımcı söyleme ilişkin olarak, DSÖ’nün Facebook sayfası üzerine yapılan araştırmada, Facebook sayfasında ilgili paylaşımlara yapılan Türkçe yorumlarda kullanılan ayrımcı söylemin büyük oranda Çinlileri hedef aldığı ortaya konulmuştur (Öztürk ve Çetinkaya, 2021 s.245). Ancak ayrımcılığın bu türü ne yeni ne de orijinaldir. Geçmişten bu yana salgınların bazıları, isabetli ya da tamamen keyfi biçimde halk tarafından hatta bazen ayrımcılık amacı gütmeyen, sağlık çalışanları tarafından orijini olan coğrafya ile isimlendirilmiştir. Örneğin: İspanyol gribi, İspanyollar tarafından “Napolili asker” ve “Fransız gribi; Almanlar tarafından ise “Rus marazı” olarak adlandırılmıştır (Shafer, 2020). Hatta yine bir tür koronavirüs ile bağlantılı hastalık olan MERS (Middle East Respiratory Syndrome²⁵), doğrudan orijini olarak saptanan Ortadoğu ile anılmaktadır.

COVID-19 ilk günlerinden itibaren, Neo-liberal düzenin getirdiği güvensizlikler ve kapatılmanın getirmesi muhtemel olan yeni sömürü ve kısıtlama biçimlerine duyulan kaygıyla anılmıştır. İlk olarak Giorgio Agamben (2020), *Il Manifesto*’da yazdığı bir yazıda hükümetlerin pandeminin yarattığı panik halinin kişisel özgürlüklerin askıya alınması için bir araç olarak kullanacağını öne sürmüştür. Sokağa çıkma ve seyahat kısıtlamaları, kültürel ve sportif faaliyetlerin askıya alınması, temaslı kişilerin ve enfekte

²⁵ Tr. Orta Doğu solunum sendromu.

hastaların karantinanın sürekli bir gözetimle uygulanması konularını ele almış, hastalığın daha önce araçsallaştırılarak tüketilen terörizm yerine geçebilecek yeni bir baskı enstrümanına dönüşebileceğini öne sürmüştür.

Benzer ancak daha ılımlı bir biçimde Slavoj Žižek (2020a, s.7-8), pandeminin başlangıcı ile ilgili olarak, Mao Zedung'un "halka güven!" mottosunun Çin hükümetini çığnemekle suçlamış, onun yerine: "halkı sev, ona bak, kontrol et... ama güvenme" mottosunu benimsediğini söylemiş ve salgının dış dünyadan saklanması için Çin'in ifade özgürlüğü kısıtlamaları ile bağdaştırmıştır. Gözetim ve kısıtlamalar konusunda aynı fikirde görünen Žižek'in, pandemi üzerine düşüncelerinin benzerliği burada sona ermiş görünmektedir. Zira Agamben'in yazısını abartılı bulmuş ve paniğin devletler tarafından körüklenmesinin devletlere hiçbir yararının olamayacağı ve hâlihazırda devletlere sarsılmış olan güveni daha da sarsacağını öne sürmüştür. Üstelik küresel bir ekonomik krize yol açabilecek olan pandemi sürecinde yalnızca güçlerini pekiştirmek için panik havası yaratmalarının anlaşılır olmadığı eklemiştir (Žižek, 2020, s. 74-75).

Žižek'in (2020b, s. 13-14) daha sonraki süreçte çıkardığı *PANDEMIC! 2 Chronicles of Time Lost* isimli eserinde, genişleyen gözetimin sonuçlarına değinmiştir. Örnek olarak dronelar aracılığıyla yapılan devlet gözetiminin Batı ülkeleri olan İtalya ve İspanya gibi ülkelerde normalleşmesi konusunu örnek vermiş ve insanların birey olma haklarının ellerinden alınıp, doğrudan dijital dünyaya bağlı bir tekilleşme yönünde atılan bir adıma dönüşebileceği yönündeki kaygısını açıklamıştır.

Pandemi sürecinde Neoliberal devletler, gözetimin yanında, sömürü politikalarını da genişletmiş; ancak aynı zamanda pandemi dolayımı ekonomik durgunluğun doğurduğu sonuçlarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Öncelikli olarak, yasaklar ve kısıtlamalar neticesinde oluşan ekonomik durgunluğun aşılabilmesi için sosyal yardımlar, sübvansiyonlar, kredi ve borç ertelemeleri gibi bir dizi önleme başvurulmuştur. Bir anlamda, yıllarca açlık ya da yoksulluk sınırında, yetersiz ücretle çalışan kitlelerin, esnek istihdam sözleşmeleriyle düzenli gelirden mahrum bırakılanlar ve işsizlere arkasını dönmüş olan kapitalizm, sosyalizmin araçlarına sarılmıştır. COVID-19'un daraltıcı etkisiyle mücadele edebilmek adına, çeşitli teşvik paketleri formüle etmişlerdir. Neoliberalizmin ruhuna aykırı bu politikalar, bugüne kadar iktisat politikası aracı olarak

kullanılan, tarihsiz ve mekânsız, herkese uygun görünen Neoliberal yaklaşıma olan inancı büyük oranda akamete uğratmıştır (Aybar, 2021, s. 208-209; Erdayı, 2021, s. 66).

Kapatılmanın kapitalist ekonomilere etkisi oldukça belirgindir. Almanya özelinde, kapanma tedbirlerinin kalkışı ile beraber en başta ticari hizmetler olmak üzere; su, elektrik ve gaz tedarikçisi şirketler ve petrol, farmakoloji, araç ve kimya sanayilerinin gayrisafi milli hasılaya etkisi büyük oranda artmıştır (Fadinger ve Schymik, 2020, s. 123-124). Ancak kapatılmanın yeni bir emek sömürüsü biçimi olarak ortaya çıkışı da bir o kadar dikkate değer görünmektedir. *Home Office* çalışma daha uzun çalışma saatleri anlamına gelirken, tüketim biçimleri yalnızca biçimsel olarak dönüşmüş ve online alışveriş, tüketim kültürü içerisinde önemini daha da arttırmıştır (Ellis ve diğ., 2020, s. 13, 24-25; Osbourne, 2021).

Ferda Keskin'in (2020, s. 661) Türk Tabipler Birliği ilk altı aylık raporu için hazırladığı yazıdan alıntılanmak gerekirse:

“...artık toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerin ‘online’ olarak da sürdürülebileceği ve belki de yukarıdaki tehdit dolayısıyla sürdürülmesi gerektiği vaaz edilen bir dünyaya açılan kapının eşiğini atlادık. Sınıf ayrımı online olabilen sektörler ve bireyler ile olamayan sektörler ve bireyler dolayısıyla yeni bir ifade buluyor. Ama bu ayrımın ne tür bir ayrıcalık getirdiği kuşku. Zira online sürdürülen faaliyetler kayda alınıyor; bu kayıtlar dolaşıma giriyor, sınıflandırılıyor ve arşivleniyor. Böylece sadece online emeğin ürününü temellük etmek daha da kolaylaşmıyor, aynı zamanda yasa ve disiplin mekanizmalarının mümkün müdahale alanı bugüne kadar görülmemiş bir biçimde genişliyor. Sorunun çözümünü demokratik katılımı aramak ise giderek arkaik hatta tehlikeli bir talep olarak tanımlanıyor. Başka bir deyişle neoliberal kapitalizm bu krizi de bir fırsat olarak kullanmaya başladı bile. Bu yüzden COVID-19’a karşı mücadelenin aslında çok daha geniş bir direnme pratiğinin parçası olduğunu hatırlamak gerekiyor.”

Kısacası yeni dönem, yeni sömürü ve gözetim biçimlerini ortaya çıkardığı gibi, aynı zamanda kapitalizmin karşılaştığı her yeni açmazda sosyalist politikalara sarıldığını göstermektedir. Dahası yeni gözetim ve sömürünün biçimlerine karşı doğrudan bir direnişin olmaması, şimdilik yeni direnme biçimlerinin öngörülebilirliğini olanaksız kılmaktadır. Ancak her yeni açmaz, yeni bir mücadele yöntemini ve bir kahraman

arayışını beraberinde getirir. Kahramanın kim olacağı ve niteliğini belirleyen hâkim söylem ve iktidar olsa dahi tarihin sözü olan mitlerin söylemin biçimini nasıl belirlediği başka bir tartışmanın konusudur.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİKİTEDEN POSTMODERNE KAHRAMANLAR

“Andrea: Yazık, kahramansız vatana!

(...)

Galileo: Hayır! Vah ki kahramana ihtiyaç duyana!”

Bertolt Brecht – “Galileo’nun Yaşamı”

Kahraman ve kahramanlık anlatıları, antikiteden bu yana kültürlerde değişmez ve süreklilik arz eden bir öge olarak kendine yer bulmuştur. Bu ögenin değişmezliği, aynı zamanda anlatının da karakterini belirler. Zira anlatı kahramana ihtiyaç duyarken, kahraman da bir anlatıya ihtiyaç duyar. Anlatı zamanla; değişir, zenginleşir, eksilir, bozuma uğrar. Ancak anlatının biçimi, kahraman ve anlatı ilişkisi değişmez. Dolayısıyla insanlık anlatılara ihtiyaç duydukça onların değişmez ögesi olan kahramanlara ve onların değişmez yolculuklarına da ihtiyaç duymaya devam ederler.

Hayattan esinlenen simgeler ve temsillerle zenginleşerek büyüyen bu anlatıların değişmezlikle anılmasının asli nedeni ise belirli bir motifi takip etmeleri ve dışına nadiren çıkmalarıdır. Arketipik bir yaklaşımla ele alındığı zaman, Campbell’cı (2017) bir düzlemde: on iki basamak ve üç (yola çıkış, erginleme, dönüş) ayrı bölümde metodize edilen anlatı, modern öncesi kahramanın kökenine ışık tutmaktadır.

“Büyübozumu” gerçekleştikten sonra, Campbell bilinen kahraman anlatılarının “demokratikleşen” ve bireyi kavmin önüne konumlandıran modernite ve ulus devletlere yenildiğini söylemektedir. Öte yandan çağın sıradan insanının içsel mücadelelerini ve taşıdıkları yükü vurgulayıp kurtuluş umudunu toplumlardan bireylere teslim ederek “modern kahraman” için açık kapı bırakmayı unutmaz (2017, s.342-347).

Binlerce “ben” den oluşan bireyler için, 15 dakikalık ünlü olma fırsatı sunulalı beri; kahramanı belirleyenlerin fikirleri ve hikâyeyi anlatma biçimi önem kazanmıştır. Dolayısıyla geçmişin özlü kahramanlık hikâyeleri ve onlardan alınan derslerden ziyade, bir gün kahraman olma ihtimalini belirleyen saikler önem kazanmıştır. Artık Horatio’nun

(2008, s. 11) ünlü: "Neye gülüyorsun? İsmi değiştir, anlatılan senin hikâyendir"²⁶ sözü bir ihtimal olmaktan çıkmış görünmektedir.

Çağın kahramanı, makbul özellikleri ve zamanın ihtiyaçlarına uyumu ile beraber düşünülmelidir (Campbell ve Moyens, 2016, s. 176). Dolayısıyla kahramanın gelip geçiciliği ve gerektiğinde üretilebilecek bir nitelikte olması gerekir. Üretim ve gelip geçiciliğin sağlanması söylemi üreten güçlerin ve ulus devletlerin çıkarı doğrultusunda ve hesaplı bir biçimde gerçekleştirilir.

Bölüm, antikiteden bugüne kahraman anlatıları ve kahraman temsillerini incelemektedir. Tezin ilk bölümü olan “COVID-19, Salgın, İdeoloji ve Söylem” bölümünde tartışılmış tezin ana gövdesini oluşturan söylem ve iktidar kavramlarının üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla tezin COVID-19 sürecinde ulusal basın kuruluşlarının internet sitelerinde kahraman temsillerinin söylem analizi amacına bir altyapı oluşturmaktadır. Alt başlıklarda, kahraman anlatıları, anlatı şablonları ve kahramanın antikiteden postmoderne gelişimi açıklanarak pandemi sürecinde kahraman olmak kavramı üzerine tartışılmıştır. Bu yolla, tezin ilk bölümü ile beraber, tezin analiz ve yöntem bölümlerinin ana dayanağı oluşturulmuştur.

2.1. Kahraman Sözcüğü ve Kahramanın Kökenleri Üzerine

Kahraman sözcüğünün, İngilizce’deki karşılığı olan ve Hint Avrupa Dil Ailesi’ne dâhil birçok dilde fonetik ve semantik benzerlik gösteren *Hero* sözcüğü, Grekçe *ἥρως* (heros) kelimesinden türemiştir (Merriam-Webster, 2023; Online Etymology Dictionary, 2023). “Koruyucu, Savunan” anlamlarına gelen sözcüğün, her ne kadar ana roldeki erkek oyuncular için kullanılması alışıldık gelse de gerçekte Hero bir kadındır. Sözcüğün kökeni de Afrodite rahibesi olan Hero ve sevgilisi Leandros’un aşk hikâyesinden gelmektedir.

Efsaneye göre Leandros ve Hero Adonis festivalinde tanışır ve âşık olurlar. Ancak Hero’nun rahibe olması nedeniyle evlenmeleri mümkün değildir. Buna rağmen, Leandros, Hero’yu onunla beraber olmaya ikna eder. Yine de aşkları gizli kalmak durumundadır. Bu nedenle, Leandros, her gece Çanakkale Boğazını geçerek Abydos’dan

²⁶ Latince orijinali: “Quid rides? mutato nomine, de te fabula narratur”.

(Asya) -Hero'nun yanına- Sestos'a (Avrupa) yüzmekte, Hero ise Leandros'un yönünü tayin edebilmesi için her gece bir kuleden bir fener sarkıtmaktadır. Sevgililer, tüm yaz boyu gizlice buluşup sevişirler. Ancak sonbahar geldiğinde, fırtına çıkar ve Leandros boğazın sularında boğularak ölür. Buna dayanamayan Hero, suya atlar ve Leandros'la tekrar buluşmak için kendini öldürür (Grant, 1995, s. 373-374).

Şekil 3- Jan van den Hoecke (1611 – 1651), *Ölü Leandros'a ağıt yakan Hero* (1.55, 2.15 m), tuval üzerine muhtemelen yağlı boya, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti, Antwerp yaklaşık 1635 – 1637 arası.

Kimi zaman Kız Kulesi ile ilişkilendirilen bu efsane, farklı biçimlerde anlatılagelmiş olsa bile kanonik hali bu biçimdedir. Ancak Hero ve Kahraman olma ilişkisinin nedenselliğine tek başına cevap veremez. Goethals ve Alison (2012, s. 186)'a göre Hero'nun bir ideal uğruna canını vermesi ile ilişkilendirilebilir görünmektedir. Kahramanın idealizm ile kökten bağına işaret eden bu fikir, aynı zamanda kahramanın fedakârlığı ve bu uğurda canını hiçe sayacak gözü pekliği ile de ilişkilendirilebilir.

Türkçe'de “kahraman” sözcüğü ise Farsça *قهرمان* (kahramān) sözcüğünden doğrudan geçmiştir. Türk dilinde yaygın kullanımına rağmen bu sözcüğün etimolojik

kökenine dair kaynaklar kısıtlıdır. Öyle ki, Ahmet Zeki Eyüboğlu'nun (1995) *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* ve Hasan Eren (1999) *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* kelimeyi içermemektedir. Sevan Nişanyan'ın *Etimoloji Sözlüğü*'nde bir tanım bulunmakta ancak kaynak hikâyeye yönlendirme ve kelimenin kökenini tam manasıyla açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Nişanyan'ın (2023) *Etimoloji Sözlüğü*'nde ilgili maddedeki tanım şu şekildedir: “kahramān قهرمان “İran mitolojisinde Şah Tahmuras'ın Kah-tarasp tarafından tahtından mahrum edilen oğlu” Farsça özel isminden alıntıdır. Bu özel isim Orta Farsça kār-framān “iş buyuran” sözcüğünden evrilmiştir.” Buradaki Kah-tarasp dolayısıyla *Şahname* (1010) üzerinden Firdevsi'ye kaynaklandırma içeren kısım, dolaylı bir imleme içerse bile, doğrudan bir referans olarak nitelendirilmesi güçtür.

Nişanyan'ın *Etimoloji Sözlüğü*'nün kahraman maddesinin ek açıklamalarından doğrudan aktarmak gerekirse: “Karş. Firdevsi LXXV. Etimoloji için bkz. Justi, *Iranisches Namenbuch* 151. İslami kaynaklarda Arapça kahr sözcüğüne bağlansa da eski bir İranî isimden adapte edildiği şüphesizdir.” (Nişanyan, 2023) ifadesi de isabetli bir biçimde ilgili kaynağa yönlendirmekte başarısız görünmektedir. Biraz daha yakından incelendiğinde ve Justi'nin eserinden doğrudan bir araştırma yapıldığında, Nişanyan'ın Firdevsi üzerinden Kahraman'a kök arama çabası anlaşılır hale gelmektedir. *Iranisches Namenbuch* içerisinde arandığında, “Qahraman” maddesi bir isim olarak tanımlanmış - Firdevsi'yi kaynak göstererek- “Tahmurad'ın oğlu” olarak kökenlendirmiştir. Ardından isim anlamı olarak “hüküm koyan” ve “vekil” tanımlarını eklemiştir (Justi, 1895, s. 151).

Sözcüğün tanımı ise Andreas Tietze'nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati* K-L dizini içerisindeki tanımı esas alındığında şu şekildedir: “savaşta ya da tehlikeli bir durumda yararlılık gösteren kimse, yiğit” (Tietze, 2016, s. 55). Tietze'nin sözcüğün Farsça'dan aynı manada geçtiği iddiası esas kabul edildiğinde Nişanyan'ın Orta Farsça (Pehlevî dili) kār-framān “iş buyuran” sözcüğünden türediği iddiası makul görünür. Ancak kelime karşılığı olarak belirtildiği gibi iş buyuran anlamından ziyade “hüküm koyan” ya da “yönetici güç” anlamının daha uygun olduğu söylenebilir. Çünkü *Encyclopedia Iranica* içerisinde Mansur Şaki'nin (1993/2023) yazdığı “Dadwar, Dadwarih” maddesi içerisinde, I. Hüsrev Dönemi'nde (531-579) atanan yargıçları işaret eden Orta Farsça “muhr ī pad kār-framān” şeklindeki ifadeyi “mühür sahibi yönetici güce

sahip” şeklinde çevirmiştir. Şaki’nin İngilizce yazmış olduğu maddede, sözcüğün Orta Farça’daki bu kullanımını tarif ederken bu çeviriyi kullanmış olması yeterli bir kanıt olmakla beraber, Çağdaş Farsça ve Türkçe’deki kullanımını da doğrulamamız gerekir. Bu aşamada, “hüküm koyan” tanımını Şaki’nin yazmış olduğu maddeyi Farsça’ya çeviren Hüseyin Kiyân Rad tarafından da koruduğu görülmekte ve kelimenin anlamının etimolojik olarak bu şekilde olduğu kanaati güçlenmektedir (Shaki, 2013, s. 95). Bu aynı zamanda Justi’nin “hüküm koyan” tanımına da oldukça yakındır.

Justi’nin Firdevsi’ye atıfta bulunduğu ismin Tahmurad’ın²⁷ oğlu Kahraman olduğundan yola çıkılarak, atıfta bulunulan efsanenin “Kahraman-nâme” olduğu söylenebilir. Kavruk’a (2022, s. 28) göre Hint kaynaklı efsane; *Kıssa-i Kahraman-ı Kâtil*, *Kıssa-i Kahraman* ve *Pehlevan-ı Adil* isimleriyle bilinir. Hikâye önce Pehlevi diline çevrilir, sonra ise Hicri 5. yy.’ın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Ebu Musa el-Tarsusi tarafından dönem Farsçasında yeniden kaleme alınır.

Şekil 4- Bilinmiyor (Sultan Muhammed’e atfedilmektedir), *Devleri Yenlen Tahmurad*, (47x 32 cm, Kâğıt üzerine opak sulu boya, mürekkep, altın ve gümüş, The Met, New York, İran, Tebriz, yaklaşık 1525 tarihinde).

²⁷ Kimi kaynaklarda hükümdarın ismi, Tahmuras, Tehmürs ya da Tahmasp olarak geçmektedir.

Efsaneye göre Tahmurad'ın cihangirlik alametleri gösteren oğlu Kahraman üç yaşındayken şeytanın telkiniyle devler tarafından Kafdağı eteğindeki Heyhat sahrasına kaçırılır. Devlerin amacı, Kahraman'ı yetiştirip insanlardan intikam almaktır; ancak başarılı olamazlar, on üç yıl devlerin elinde kaldıktan sonra ellerinden kurtulur. Tahta geçen Huşeng ile beraber Hindistan'ın fethine girişir ve büyük yararlılıklar gösterir (el-Tarsusi, ty. akt. Kızılçelik, s. 31-56). Tüm hikâyede tekrar edilen fikir, kahramanlığın hükümdarlıktan yeğ olduğu ve tahtın kılıçlar üzerinde durduğu fikridir (Menzel, 1977, s. 88). Dolayısıyla Kahraman'ın hakkı olan tahttan vazgeçip, yiğitliği hükümdarlığa yeğ tutması kelimenin kökenine de ışık tutar.

Önceki bilgiler ışığında, kahraman kelimesinin işaret ettiği yiğitlik, cesaret ve idealizm anlamlarının her iki hikâyede de kesişmesi ilgi çekicidir. Ancak kahramanlar ve kahramanların ortak özellikleri bu iki anlatı ile sınırlı da değildir.

Örnek vermek gerekirse: en ünlü Çin yazınlarından ve erken dönem romanlarından biri olan 水滸傳 (Su Kenarı), Song Jiang isimli bir kanunsuz ve 108 yoldaşının affedilerek Kuzey Song Hanedanı hizmetine girerek, isyancılar ve Liao Hanedanı'na karşı savaşarak yiğitlik ve cesaret göstermelerini anlatır. Efsanede Song Jiang ve yoldaşlarından sıklıkla, 勇士 (yongshi) yani kahraman olarak bahsedilir (Nai'an, t. y./2010).

Aynı durumun Türk destanları için de geçerli olduğu söylenebilir. Dede Korkut Hikâyelerinden aktarıldığı haliyle Bamsı Beyrek Destanı, her ikisi de kısır olan Bay Büre ve Bican Bey'in doğacak evlatlarını beşik kertmeleri ile başlar. Sonrasında, Bay Büre'nin yiğitlik alametleri gösteren oğlu kan döker, isim alır ve ismi Bamsı Beyrek olur. Bamsı Beyrek önce beşik kertmesi Banu Çiçek'i bulur ve yiğitliği sınanır. Başarılı olan Bamsı Beyrek, Banu Çiçek ile nişanlanır ancak esir düşer. 16 yıl esaretten dönemeyen Bamsı Beyrek'in nişanlısı Banu Çiçek başkasıyla evlendirilmeye karar verilir. Esaretten kurtulan Bamsı Beyrek önce, Banu Çiçek'i kaçırrır. Sonra kâfir üzerine yürüyüp hisar fetheder ve beraber esir düştüğü 39 yoldaşını kurtarır. Sonunda Banu Çiçek ile evlenir (Dede Korkut Hikâyeleri, 2018, s. 43-73).

Afrika’da sözlü gelenek içerisinde anlatılan destanlardan Kongo’nun Mwindo Destanı, Mali’nin Sundiata Destanı; Okyanusya’da Maoriler’in Kaiuku Destanı, Orta Amerika Popol Vuh Destanı ve nicelerinde aynı motiflerle karşılaşmak mümkündür.

Özetle, kahramanın niteliği ve anlamında aynılıkların görülmesi, hatta kahraman anlayışının hemen hemen her kültürde bir şekilde yer buluşu, bilindik, geçişken ve kültürlerarası aynılıklara sahip bir kahraman olgusunun işaretleridir.

2.1.1. Bir Anlatı ve Birçok Kahraman

Kahraman anlatılarında motiflerin benzerliği, neredeyse değişmez bir biçimde tekrar edişi ve kahramanın hemen her kültürde aynı anlama gelişi oldukça ilgi çekicidir. Öyle ki, kahramanlık anlatılarının aynılığı ve buna rağmen çok sayıda oluşu uzun yıllardır düşünürlerin dikkatini çeken bir olgudur. Sigmund Freud’un öğrencisi Otto Rank’ın, tam da kahramanın mutlak kökeninin izini süren yaklaşımları incelerken söylediği gibi (2016, s. 11): “Taklit etmek mümkün olduğu sürece yeni bir şey asla keşfedilmez.”

Rank’ın tespiti, uygarlıkların birbirleri ile ilişkileri sonucu değişen ve dönüşen mitler için geçerli olabilir. Ancak doğrudan tekil bir kaynağa bağlama amacı ile yaklaşıldığında bir anlam ifade etmez. Öte yandan, anlatıların ufak tefek değişikliklerle özüne sadık kalarak kültür içerisinde varlığını sürdürmesine bilgece bir cevap niteliğindedir. Mircea Eliade’ye (s. 16-18) göre mitin başlıca işlevi, tüm törenler, insani etkinliklere örnek oluşturacak bir model sunmaktır. Dolayısıyla tüm tören ve anlatıların değişmeden eksiksiz ve kusursuz yapılması bir nevi zorunluluktur. Öyleyse, bu kutsal yapının korunması ve aktarılması gereklidir.

Dolayısıyla anlatıların modern öncesi toplumdaki yerini anlamak isteyen modern bireyin, öncelikli olarak modern öncesi toplumun anlayış biçimini kavraması önem arz eder. Tezin birinci bölümünü oluşturan *Covid-19, Salgın, İdeoloji ve Söylem*’in konusu olan, hâkim söylemin ideoloji dolayımıyla toplumlar üzerinde rıza sağlama rolünün anlaşılması gerekir. Örnek vermek gerekirse, Mısır Ölüler Kitabı, Yeni Krallık MÖ 1550-1070 arasından Ptolemaios dönemi MÖ 30’a değin varlığını korumuştur. Ölüm ritlerini belirleyen metinlerle ilgili olarak daha da geriye iz sürüldüğünde, MÖ 2400 Eski Krallık

5. Sülale Dönemi piramit yazılarına²⁸ kadar bu gelenek takip edilebilir (Goelet, 1994, s. 14). Dolayısıyla içerikteki değişiklikler, ekleme ve çıkarmalar olmakla; büyü ve tılsımlar dinamik kalmakla beraber, ölüm ritlerini belirleyen ve ölümlere yol gösteren yazılı bir geleneğin izinin iki bin yıldan daha geriye doğru sürülmesi mümkündür. Buna ek olarak, Jirmunsky'nin Türk kahramanlık destanları hakkındaki görüşleri de oldukça önemlidir.

Manas Destanının izini süren Jirmunsky, araştırmasını Alpamış Destanına kadar geriye götürmüştür: *Kahraman Sözcüğü ve Kahramanın Kökenleri Üzerine* bölümünde bahsedilen Bamsı Beyrek Destanı da dâhil olmak üzere, destanın dönüştüğü hallerini analiz etmiştir. Vardığı sonuç, Türk kahramanlık destanlarının hemen hemen tüm temel öğeler aynı kalmak suretiyle, birbirinden türetilip değiştirildiği ancak ortak bir kaynaktan çıktığına yöneliktir. Manas Destanı, 1917'ye değin çoğu okuma yazma bilmeyen Kırgızlar için gelenek ve adetlerini, inanışlarını yüzlerce yıl boyunca yansıtan bir aracı işlevi yürütmüştür (Jirmunsky, 2011, s. 31, 345-356).

Bu bilgiler ışığında, daha anlaşılır ve daha yalın bir köken arayışı daha anlamlı olacağı söylenebilir. Dolayısıyla genel yapı aynı kalmakla beraber kültüre içkin yapıların devamlılığının kaçınılmaz biçimsel değişikliklerle zenginleşmesi ve çeşitlenmesi, tüm diğer anlatılarda olduğu gibi kahramanlık destanlarında da sıklıkla gözlemlenir.

2.1.2. Kahramanın yolculuğu

Joseph Campbell (2017, s. 10), ünlü eseri “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'nun” önsözünde şunu söyler: “Elbette insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıklar vardır, fakat bu kitap benzerlikler üzerine bir kitap; ve bu benzerlikler bir kez anlaşıldığında farklılıkların, yaygın (ve politik) olarak sanıldığından daha çok daha az olduğu görülecektir.”

Campbell'in bu başlangıcı seçmesi boşuna değildir. Çünkü gerçekten de tekrar eden motifler, kahramanlık anlatılarının belirgin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Campbell'a göre Hinduizm'den, Bhagavad Gita; Yunan mitolojisinden, Perseus'un hikâyesi; Kelt mitolojisinden Kral Arthur'un hikâyesi, Amerikan yerli mitolojilerinden,

²⁸ Piramit yazıları olduklarından dolayı, bu metinlerin hanedan üyelerine özel olduğu anlaşılmalıdır.

Navajo halkının mitleri gibi birçok hikâyenin ortak noktası belirli bir örüntüyü takip ettiğidir. Campbell'ın düşüncesine göre kahraman, şu aşamalardan geçer:

- **Yola Çıkış**

- Maceraya Çağrı: Yola çıkış kısmının ilk aşaması olan bu kısımda kahraman, toplumun -ve sıradan hayatın- dışındaki kaderine çağrılır. Bu çağrı, önemli hazine ve tehlikeli bir yer gibi çeşitli biçimlerde sunulabilir; uzak bir ülke, bir orman, yeraltında, dalgaların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli dağ tepesi ya da derin bir rüya hali; fakat hep tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilemez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin olduğu yerlerdir (Campbell, 2017, s. 60).
- Çağrının Reddi: Kahraman çağrıyla, -çeşitli nedenlere bağlanarak sunulsa bile özde- çıkarlarını terk etmek istemediği için reddeder. Kimi zaman hikâye tam olarak burada biterken kimi zaman kahraman yazgısını kabullenmek zorunda kalır (Campbell, 2017, s. 61-69).
- Doğaüstü Yardım: Çağrıyla reddetmeyen -yahut kabul etmek zorunda kalan- kahraman, ilk olarak onu maceralarında koruyacak/yardım edecek bir tılsım ya da benzeri bir eşyayı teslim edecek (muhtemelen ufak tefek bir yaşlı) kişiyle karşılaşır (Campbell, 2017, s. 70-72). Bu kişiler Türk anlatılarında Hızır, ya da Batı anlatılarında Meryem gibi rollerde görülebilir.
- İlk Eşiğin Aşılması: Kahraman, bilinmeyene adımını ilk olarak bu aşamada atar. Bu noktada, korunaklı ve güvenli yaşamını yaşayan sıradan insanlardan ayrılır. Bu eşik atlama, bir yeniden doğum olarak görülebilir. Bu bilinen dünyadan kaybolup yeniden ortaya çıkmak üzere maceraya, olağanüstü bir dünyaya doğmak olarak anlaşılabilir. Campbell'ın “Balinanın karnı” olarak tanımladığı bu aşama kahramanın görevini kabullenişini, yani bir anlamda kahraman olarak takdis edilişini içerir (Campbell, 2017, s. 76-77, 86, 89).

- **Erginleme**

- Sınavlar Yolu: Kahramanın eşiği aştıktan sonra sınandığı aşamadır. Campbell'ın deyimiyle bu yol: “mucizevi sınavlar ve işkence dolu bir dünya edebiyatını yaratan” aşamadır. Bu zorlu sınavlar sırasında, “Doğaüstü Yardım” aşamasında edindiği tılsım ve yardımcının önerilerinden ya da onu gözeten iyi kalpli bir güçten yardım alır. Campbell yolculuğu şemalandırırken “yardımcılar” olarak belirttiği bir eşikle imlediği, kahramanın müttetikleri ile tanıştığı ve düşmanlarıyla karşılaştığı aşamadır (Campbell, 2017, s. 93, 95-96, 221).
- Tanrıçayla Karşılaşma: Bu aşama, zorlu sınavlar ve düşmanlarla karşılaşan ve başarılı olan kahramanın geldiği Dünyanın Kraliçe Tanrıçasıyla²⁹ karşılaştığı aşamadır. Bu mistik birleşme, kahramanın arkasında bıraktığı dünyadaki tüm güzelliklerden yüce ve bilge güç ile birleştiği andır. Kraliçe cezbedici bilge bir rehber ve özgürleştirici figürdür. Asla kahramandan üstün değildir ancak onun kapasitesi üzerinde bir bilgeliği ona sunabilir (Campbell, 2017, s. 109, 113-104).
- Baştan Çıkaran Kadın: Yaşamı simgeleyen kraliçe ile birleşmesinden sonra kahraman artık, yaşam ustalığını elde etmiş ve onun efendisi haline gelmiştir. Bir anlamda, anne figürünü yok eden bir edime sahip olmuş ve babasının yerine geçmiştir. Artık yaşamın ötesine geçen ve sahibi olan kahraman, kadından uzaklaşıp yolculuğuna devam etmelidir. Bu noktada, kadının çağrılarına ve çekiciliğine kulak asmamalı ve onun da ötesindeki kusursuzluğa ermelidir (Campbell, 2017, s. 113-114).
- Babanın Gönlünü Alma: Bu aşamada kahraman, kendi üzerindeki yegâne güçle karşılaşır. Artık yerini aldığı baba ile karşılaşarak rüşdünü ispatlar ve babanın onayını alır (Campbell, 2017, s. 118-139).
- Tanrılaşma: Kahraman artık, insani olan fiziksel ve akli tüm karşıtlıklardan arınmış, mutlak bilgelige ve tümelliğe varmıştır. Artık

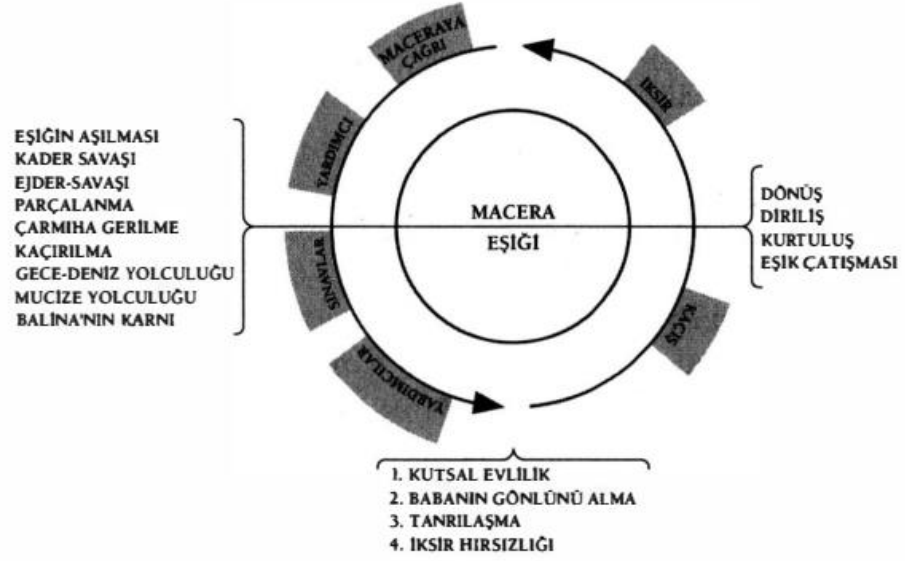
²⁹ Kahraman eğer dişiye, göksel bir koca rolünde gelir ve kahraman istese de istemese de onu yatağına götürür ve onunla birleşir (Campbell, s. 111).

ölümlülere özgü zaatlardan aşmış ve arınarak yücelmiştir (Campbell, 2017, s. 140- 160).

- Nihai Ödül: Kahraman son kez bir ödül için maceraya girer. Bu macera ona nihai ödülünü verecektir. Bu kimi zaman ölümsüzlük olarak karşımıza çıkabilir, kimi zaman ateşin ilmi gibi kesin bir nitelikte olur (Campbell, 2017, 160-179).

- Dönüş

- Dönüşün reddi: Artık kahramanın macerası sona ermiştir ve ödülü ile beraber geri dönmesi beklenir. Ancak kahraman çoğu zaman bu zorunluluğu reddeder (Campbell, 2017, s. 179).
- Büyülü Kaçış: Macerasının sonunda kahraman, geri dönmeye karar verir ve macerasının ödülünü alıp onu destekleyen tanrısal gücün lütfunu kazanır. Bu lütufla, ona engel olmak isteyen şeytani güçlerden kurtulur (Campbell, 2017, s.181-182).
- Dışarıdan Gelen Kurtuluş: Kahraman kimi zaman ise dışarıdan gelen bir yardımla geri getirilebilir. Yani dünyaya dönmek yerine, dünyanın onu gelip kurtarması söz konusu olur (Campbell, 2017, s. 190).
- Dönüş Eşiğinin Aşılması: Kahraman kazandığı bilgelik/ödülle, geri döner. Ancak bu noktada, insanlığın erişemediği yerden alıp getirdiği bilgeliği insanlıkla nasıl paylaşacağına dair bir sınav verir (Campbell, 2017, s. 199-200)
- İki Dünyanın Ustası: İnsanlığa bilgeliği aktaran ve düzeni getiren kahraman, her iki dünyanın da bilgeliğine erişir. Birbirinden ayrı iki dünyanın kuralları ve ilkelerini diğerine karıştırmadan, ustalığa vakıf olur (Campbell, 2017, 207-208).
- Yaşama Özgürlüğü: Macerasında başarılı olan ve bilgeliği dünyayla paylaşan kahraman, insanlara özgü bir sonluluk kaygısından arınmıştır. Eylemlerinde dingin, serbest bir yaşama özgürlüğüne erişir. Artık benliği zamanda değişmez ve zamanın öncelik ve sonluluğundan kurtulmuştur. Kahraman sonsuzlukla bütünleşmiştir (Campbell, 2017, s. 216, 219).

Şekil 5- Campbell'ın kahramanın macerası şeması, (Campbell, 2017).

Özetlemek gerekirse; sıradan hayatını yaşayan kahraman, çağrı ile beraber gerçeklikten rüya benzeri bir nitelikteki maceraya (eğer çağrıyı kabul ettiyse) adımını atmadan önce yardımcıyla karşılaşır. Ardından eşığı geçer, sınanır. Kendinden üst mertebede olan anne ve baba figürü ile eşleşen kraliçe ve tanrı figürlerinden daha üst bir mertebeye gelir. İnsani zaaflardan arınır ve nihai ödülü ele geçirir ya da ödüllendirilir. Kahraman dönmeyi reddedebilir. Eğer reddetmezse, ona yardım eden tanrısal güçlerin lütfuyla döner, eğer tanrısal güçlerin karşısında yer almışsa kaçır ya da dünyadan bir yardımla maceradan çıkarılır. Kahraman ödülle döner, insanlıkla bu ödülü paylaşır ve her iki dünyanın da ustası olur. Son olarak kahraman, zamandan bağımsız hâle gelir. Böylece monomitik kahraman anlatısının ana şemasının sonuna gelinir.

Günümüzde bu anlatı şeması, her ne kadar kültür endüstrisi tarafından kullanılmaya devam edilse bile zamanın gereklilikleri; gündelik hayatta kahramanın kurulumu ve kahraman olmayı belirleyen saiklerin değişimi göz önünde bulundurulmalıdır. O nedenle, kahraman ve kahramanlık anlatılarının biçimselliği modern kahramanı belirleyen motifleri üreten saiklerle beraber incelenmelidir.

2.2. Antik Kahramandan Modern Kahramana

Antik kahraman anlatıları monomitik şemaya uygulandığında, hemen tüm kültürlerde benzer bir desenin takip edildiği gözlemlenir. Desenin aynılığının yanı sıra, birbirini refere eden, birbirinden türeyen ve aynılıklar taşıyan birçok anlatıya rastlamak mümkündür.

Örnek olması açısından Dionysos'un hikâyesi, anlatıların türeyiş ve çeşitlenmesi konusunda oldukça bilgilendiricidir. Dionysos anlatısı, öncülleri olan: Frigya Tanrısı Sabazius, Lidya Tanrısı Bassareus³⁰ ve Girit Tanrısı Zagreus'un anlatılarından büyük oranda etkilenip birleşerek ortaya çıkmış bir anlatıdır. Sabazius Antik Çağ'da Çanakkale Boğazı çevresinde, Frigya kökenli güçlü bir tanrı olarak kabul edilmekteydi. Hakkındaki mitler çeşitliydi. Kronos'un ya da bazen Kibele'nin oğlu (ve eşi) olarak kabul ediliyordu. Karısının; Ay Tanrıçası Bendis ya da Cotys ya da Yeryüzü Tanrıçası Frigya Kibele'si olduğuna inanılmaktaydı. Sabazius onuruna aşırılıklar içeren Gece Festivalleri düzenlenirdi (Graves, 1968, s. 160).

Dionysos anlatısı hâkim anlatı olduğunda, Sabazius bu anlatıya özdeşleşerek ve üstelik aşırılıklar içeren³¹ tapınmalar, festival ritüelleri de Dionysos kültüne taşınmıştır. Zagreus'a geldiğimizde ise muhtemelen Girit kökenli Helen dininde Zeus'a kaynaklık etmesine rağmen Orfeus Mistisizminin etkisiyle Dionysos mitine bambaşka bir biçimde eklemlenmiştir. Bu eklemlenme

³⁰ Bassareus, Dionysos'un ismi ve görünüşü ile bütünleşen bir nitelikte bir birleşim sağlamıştır. Bassareus'un anlatıya katılımı daha çok Dionysos'un isimlerinden biri olarak Bassareus'un kullanılması, Bakkha'lar (Maneadlar) Bassareus takipçileri olarak da isimlendirilmesi şeklindedir (Graves, 1968, s. 160).

³¹ Graves'e göre (1968, s. 155, 157) bu aşırılıklar arasında; Böotya, Midilli ve Sakız'da (Böotya özelinde, genç erkek çocukların parçalanarak öldürülmesi gibi) insan kurban etme ritüelleri de bulunmaktadır. Sonraki dönemlerde, tapınmanın aşkın ve vahşi karakteri görece korunmakla beraber, bu pratikler büyük oranda terkedilmiştir.

Caballero (2013 s. 180-181), günümüze ulaşan bilgiler ışığında söz konusu aşırılıklar ve vahşeti, Bakkha'ların yaptıklarına dair kesin bir kanıtımız olmadığını savunmaktadır. Bakkhalara dair anlatılanların büyük kısmının, Euripides gibi oyun yazarlarının, şairlerin yazıp sahneledikleri eserler dolayımı ile oluştuğunun altını çizer. Bakkhalık hali tasvirlerinin, tanrılarla iletişime geçme ve bir olma isteğindeki kadınların bu oyun ve eserlerden esinlenerek var olabileceğini düşünmektedir. Dolayısıyla her iki yılda bir yanlarında şarapla şehirlerinden ayrılan kadınların dağlarda geceleri dans ritüelleri gerçekleştirmesinden öte bir bilgimiz olmadığını ve gerisinin hayal gücü eseri olabileceğini söylemektedir.

sonucunda, anlatıya ve dolayısıyla Dionysos inancına Dionysos-Zagreus'un çilesi teması eklenmiştir (Graves, 1968, s. 160).

Bu temaya göre Dionysos, Zeus ve Kore'nin³² (Persefoni) oğludur. Zeus yılan kılığına girip kızı Kore ile beraber olur ve Dionysos doğar. Sonrasında, Dionysos'u Zeus alıp Ida dağına götürür ve Koretes'in korumasında beş yıl kadar orada kalır. Sonrasında, Zeus Dionysos'u tahtına oturur ve eline asasını vererek diğer Tanrılara onu kral ilan ettiğini duyurur. Titanlar kıskançlığa sürüklenir (ya da kıskanan Hera tarafından kışkırtılırlar) ve yüzlerini alçı taşları ile beyaza boyarlar. Ardından Hepaistos'a yaptırdıkları ayna, Hesperides'in elmaları, bir kozalak, bir boğa böğürten, bir top, aşık kemikleri, yün, kuklalar ve çakşır otuyla Dionysos'u kandırırlar. Sonra da onu yedi parçaya bölerler. Haşlayıp, kızartır tadına bakarlar. Ancak Athena Dionysos'un hala atan kalbini kurtarmayı başarır ve onu bir kutuya koyup matem tutabilmesi için Zeus'a götürür. Öfkeli Zeus, Titanlara bir yıldırım göndererek kül eder ve onların küllerinden ölümlüler doğar. Zeus, Dionysos'un kalan parçalarını Apollo'ya teslim eder ve Apollo parçaları Parnassus'ta birleştirir. Kalbinden Dionysos'a yeni bir hayat verir (Greaves, 1968, s. 160; Morford ve Lenardon, 2003, s. 293-294; West, 1983, s. 73-74).

³² Greaves (1968, s. 160), Dionysos'un Demeter'in oğlu olabileceğini de söyler.

Şekil 6- Bilinmiyor, *Maneadlar Pentheus'a saldırırken*, Fresk, Vetti Hanesi, Pompeii.

Dionysos-Zagreus birleşmesi üzerinden türeyen Zagreus'un hikâyesine geçtiğimizde ise hikâye biraz değişime uğrar. Zagreus Titanlar tarafından parçalandıktan sonra kalan parçaları Parnassus'un ayağına gömülür. Sonrasında ise kalıntıları yeraltı dünyasında birleşerek yeraltı tanrıları arasına katılır (Greaves, 1969, s. 160).

Dionysos'un hikâyesi, anlatının çeşitlenişi, birbirine karışması ve motiflerin tekrarlanması konusunda aydınlatıcıdır. Üstelik Antik çağda Dionysos takipçilerine atfedilen parçalayarak öldürme gibi vahşi ritüellerin de kaynağı olarak Σπαράγμός (Sparagamos) motifinin Orfik anlatılardaki kullanımı gösterilebilir.

Hatta parçalanıp tekrar hayat bulma mitinin tekrarlanması ile ilgili olarak bir adım daha öteye gidilirse aynılıklar daha fazla çeşitlendiği ve köklerinin kültür tarihi içerisinde daha da öncelenerek birden fazla anlatı içinde tekrar üretildiği

gözlemlenebilir. Örneğin, Antik Mısır'da Osiris miti, Sümerlerde Inanna miti, İskandinav ve Cermen Mitolojisi'nde Wotan (Odin) hatta Yeni Ahit'e gelindiğinde İsa'nın işkence ve çarmıha gerilmesi sonucu ölüp yeniden dirilişi gibi.

Her ne kadar tüm bu anlatıların tamamen birbirine bağlı biçimde sunmak indirgemeci bir tutum olsa bile, bu motifin birçok kültürde tekrarlanması ilgi çekicidir. Bu bağlamda, *Bir Anlatı ve Birçok Kahraman* başlığı altında tartışıldığı gibi, hikâyelerin aktarıcı ve yayıcı rolünün hegemonik bağlar ile ilişkisi göz önüne alındığında aynı din içerisinde birden fazla karakterin hikâyesinin birbirine karışıp sentezlenerek hemen hemen aynı hikâyeyi tekrar ortaya çıkarması belirli bir mesajın süregelen bir biçimde nesiller boyu aktarılmasını sağlamaktadır. Bir anlamda; çağ, medeniyet ve mecra değişmekte; ancak anlatı büyük oranda aynı kalmaktadır.

2.2.1. Ejderhalarla Dövüşmek

Şövalye öyküleri erken orta çağ kahramanlık öykülerindekiler ve onlar da antik kahramanlık anlatılarındaki temalarla benzeşmektedirler. Ancak, zamanın ruhu ve hâkim sınıfın hegemonik gerekliliklerinin bu temaların yeniden inşasında ana etmenler olduğu unutulmamalıdır.

Örneğin, bu çağlararasılığı Hint-Avrupa kökenli Ejderha Öldüren Kahraman Miti üzerinden takip edebileceğimiz Nibelungenlied'i ele almak gerekirse, 13. yy.'da *Nibelungenlied* destan formunda yeniden düzenlenmeden önce³³ sözlü kültür içerisinde aynı temayı kullanan *Völsunga Saga*'yla paylaştığı benzerlikler dikkat çekicidir.

Völsunga Saga'nın kahramanı soyu Odin'den gelen Sigi Kabilesi'nden Sigurðr, Fafnir isimli ejderhayı öldürür. Sonrasında, uyuyan güzel mitine benzer biçimde Brynhildr'i uyandırır. Evlenmeye karar verirler ancak Sigurðr Guðrun ile evlenir. Bunun üzerine, Brynhildr Sigurðr'un kardeşi Gunnar ile evlenir ve

³³ Reagan'a göre (1978, s. 78), Nibelungenlied söz konusu düzenlemeden sonra en az üç defa daha yeniden düzenlenmiştir.

Sigurðr'u öldürmesi için onu kışkırtır. Gunnar Sigurðr'u Guttormr'a öldürtür. Brynhildr buna pişman olur ve canına kıyar. Guðrun Hun Kralı Atli ile evlenir ve Gunnar'ı öldürtür sonra da kendisi Atli'yi öldürtür. Sonrasında kendini öldürmeye çalışsa da başaramaz ve Jonakr ile evlenmeye zorlanır. Olay örgüsünün sonunda tüm Sigi soyu, bu kıskançlık hikâyesi içinde tamamen kurur (Besnier, 2020, s. 1-2; The Saga of the Volsungs, 1965).

*Nibelungenlied*³⁴ iki ana bölümden oluşur. Siegfried'in ejderha ile dövüşü ve ejderha kanında yıkanarak yenilmez oluşu da dâhil kahramanlıklarının anlatıldığı; Burgunya Prensesi Kriemhild ile evlendiği; Kreimhild'in kardeşi Gunther'in uzak diyarlara gidip (İzlanda) Brünhild'i Worms'a geri getirerek evlenişi, Brünhild ve Siegfried'in yakınlaşmalarının Kriemhild'in beyanıyla ortaya çıkışı, Siegfried'in inkarı, Hagen'ın bunu iftira sayıp Günther'i de ikna ederek av bahanesiyle Siegfried'i öldürmesi ilk bölümü oluşturur (Nibelung'lar Destanı, 2001, s. 19-214). İkinci bölüm ise Kreimhild'in Hun Kralı Etzel ile evlenip, Hagen'den intikam almayı tasarlaması; bunun için Burgonya saray halkını bir şenlik için çağırarak tümünü öldürtmesi ve kendisinin de ölümünü konu alır (Nibelung'lar Destanı, 2001, s. 214-478).

İsim benzerlikleri, Hun Kralı Atli/Etzel'in Attila ile benzeşimi, ejderha öldüren yiğitlerin ölümü ve kadınların intikamı gibi benzerlikler anlatının aynılığına yahut ayrılığına³⁵ dair birçok düşünürün ilgisini çekmiştir. Eserlerin aynılıklarını kabul ederek yola çıkarsak, *Nibelungenlied*'in, *Völsunga Saga*'daki pagan öğelerin ayıklanarak Hristiyan motiflerle değiştirildiği; bazı karakterler eklenip bazılarının çıkarıldığı ya da isimlerinin değiştirildiği, *Völsunga Saga*'nın İlk Çağ/Erken Orta Çağ dönemselliğinden ve İskandinav yerelliğinden koparılıp Yüksek Orta Çağ Avrupası kültürel bağlamına yerleştirilip düzenlendiği bir tekrar

³⁴ Lachmann (1816, s. 3-4) 13. yy'dan elimize ulaşan haliyle eserin, birkaç destanın birleşimi ya da derlemesi olduğu kanısındadır.

³⁵ Örneğin Taranu (2015, s. 37-38), Sigurd ve Siegfried'in aynı kişiler olduğuna dair doğrudan bir kanının yersiz olacağı ve hâlihazırda birçok ejder öldüren kahraman söyleninin Germanik dillerde sözlü kültür içinde, çeşitli versiyon ve biçimlerde var olmuş olabileceğinden dolayı orijinal bir "ejderöldüren" aramanın da aynı nedenle anlamsız olacağının altını çizmiştir. Bu sav, Beowulf-Siegfried- Sigurðr aynılığını aramaktan ziyade, bu motifin aynılığı ve kalıcılığına, farklı biçimlerde yeniden ve üst üste inşa edilirliğine de bir işaretir.

anlatım olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dönemin kültürel, ekonomi-politik iklimi; tanrı soyundan gelen kabile kahramanlarının yerini şövalyelerin ve soyluların alışıında belirleyicidir.

Aynılıkları bir kenarı bırakılıp iki ayrı hikâye olarak ele alındıklarında bile, kültür ve ekonomi-politiğine ilişkin değişimlerin, benzer motifleri kullanan kahramanlık hikâyelerinin içeriğindeki etkilerini göstermesi açısından önemli iki örnektirler.

2.2.2. Erken Modern Kahramandan Modern Kahramana

Erken modernde, *Ejderhalarla Dövüşmek* bölümünde incelenen *Nibelungenlied* örneğinde olduğu gibi, kral ve soyluların olduğu anlatıların izleri görölmektedir. Büyülü, üstün, tanrısal kahraman hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ancak dünyevileşmenin erken etkileri Erken Modern kahraman anlatılarında açıkça görölmektedir.

Orta Çağdan itibaren ele alınınca, *Nibelungenlied* gibi önde gelen örneklerinden Geoffrey Chaucer'ın *Canterbury Tales*'i (1400) içerisindeki *A Knight's Tale*³⁶, Kral Arthur hikâyelerinden ilham alan Chrétien de Troyes ve Godefroi de Leigni tarafından kaleme alınmış, *Lancelot, le Chevalier de la Charrette* (1177-1181) gibi manzum şövalye hikâyelerinin yerini, Erken Modern dönemde bu türdeki eserlerle alay eden ve roman türünün ilk örneklerinden olan Cervantes'in *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*³⁷ (1605) gibi anti-kahraman anlatılarına bıraktığı bir döneme girilmiştir. Don Quijote'nin ünü, kısa zamanda İber Yarımadası'nı aşarak Britanya'ya ulaşmıştır. 1612'de İngilizce'ye çevrilene kadar önce soylular arasında ve çevrildikten sonra da genel bir üne kavuşmuştur. John Fletcher'ın *Coxcomb*'unda (1609) bir öyküden, Nathaniel Field'ın *Amends for Ladies*'inden (1611) başlayarak birçok eserde Don Quijote'den esinlenmeler görölmektedir. Hatta William Shakespeare'in kayıp

³⁶ Literatürde eserin yine bir Antik Yunan kahraman anlatısı olan Theseus efsanesinden motifler ve kökünü bu anlatıdan alan karakterler dair çalışmalar vardır (Frost, 1949).

³⁷ Eserin ikinci kısmı olan *El Ingenioso Caballero Don Quixote de la Mancha* 1615 yılında yayınlanmıştır (Ardila, 2009, s.2).

oyunlarından olan *Cardenio*'da (1613) Don Quijote'den etkilenmiş olduğu hâkim bir görüştür ³⁸(Ardila, 2009, s. 3-6).

Batı edebiyatında anti-kahramanın yükselişi, eski kahraman anlatılarından yapısal bir uzaklaşmayı işaret ederken, gerçek hayatta kahraman söyleminin kuruluşu, nitel olarak belirli motiflere sırtını vermektedir. Erken Modern kahraman anlatılarının oluşturulmasında dini anlatılar (Batıda ağırlıklı olarak Hristiyan sembolizmi) ve geçmiş hikâyelere atıfların rolünün yanı sıra bahsedilen saiklere sıkça başvurulmaktadır. Zaman gereklilikleri, dönemsel değişimler yeni parçalar ekleyip çıkarmakta ve bazı temaları öne çıkarmaktadır.

Bu dönemdeki kahramanlık söylemi, aynı zamanda ulusların kendi kimliklerini inşa etmelerinde önemli rol oynamıştır. İster gerçek ister kurgu olsun, etrafını kuşatan efsaneleştirme ve mistifikasyon kahraman söylemi içerisinde sıkça işlevselleştirilmiştir. Örneğin, Erken Modern Fransız ulusal kimliğinin ortaya çıkışında önemli yere sahip olan ve Modern Dönemde Fransız vatanseverliği ile özdeşleşen Jeanne d'Arc'ın hikâyesi ele alındığında, sözü edilen mistifikasyon ve efsaneleştirmenin etkileri kolaylıkla görülebilir.

³⁸ Oyunun yalnızca William Shakespeare tarafından değil, Shakespeare ve John Fletcher'ın beraber yazmış olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, Shakespeare'ın da uzun yıllar içinde bulunduğu King's Men kumpanyasının 1613 yılında "*Cardenna*" ya da "*Cardenno*" isimli bir oyunu sahnelediği için iki kere ödeme aldığına dair kayıtların olması ve *Stationers' Register* (1653) isimli basılı eserlerin kaydının tutulduğu kayıt kitabında *Cardenio*'nun her iki yazarın ismine kayıtlı oluşudur (Wilson, 2004, s. 232-233).

2.2.2.1. Orleans Bakiresi'nden Ulusal Kahramana

Jeanne d'Arc, Yüzyıl Savaşları'nın etkilediği, Bar Dükalığı'na bağlı Domrémy köyünde orta halli bir ailenin ortanca kızı olarak doğmuş ve 13 yaşından itibaren yörenin azizi olan Aziz Michel aracılığıyla Tanrıdan mesajlar aldığına inanılmış ve dönemin önemli mistiklerinden Marie d'Avignon'un “Zırhlar giymiş bir bakire Fransa'yı kurtaracak” kehaneti, Merlin efsanesine atfedilen “bayrak taşıyan Fransa'yı kurtaracak bakire” mitinin etkileriyle hızla ün kazanmıştır. Compiègne Kuşatması sırasında ele geçirilmesi ve idamına kadar giden sürece kadar birçok muharebe ve kuşatmada manevi önderlik etmiştir (Clin ve Pernoud, 1998, s. 221; Harrison, 2014, s. 7, 34-35; Gies, 1981, s. 20; Warner, 2013).

Jeanne d'Arc'ın etrafındaki mistik etki isminden başlayıp tüm yapıp ettiklerini kuşatmaktadır. Jeanne d'Arc hayattayken hiçbir zaman bu isimle çağrılmamıştır. Jeanne d'Arc ismi 1455 yani idamından yaklaşık 24 yıl sonra³⁹, hakkında verilen sapkınlık hükmünün geçersiz sayıldığı davada Papa Calixtus III'un kendisinden bahsederken “Johanna Darc” olarak telaffuz edilmesi ile ortaya çıkmış bir isimdir. Jeanne kendisine sapkın hükmü verilmesiyle sonuçlanacak davanın ilk duruşmasında ismini “Jeanne la Pucelle” (Bakire Jeanne) ya da yurdunda seslenildiği şekliyle “Jeannette” olduğunu ifade etmiştir (Clin ve Pernoud, 1998 s. 220).

Bakire kurtarıcı miti, Jeanne'ın güzelliği ve Hz. Meryem'le özdeşleşen bir iffetle ifade edilegelmiştir. Güzelliği ve iffeti, esareti ve liderliği sırasındaki tanıklıklarla birleşerek ruhani bir kurtarıcı söylemi ortaya çıkmıştır. Regl olmadığı, sadece şaraba ekmek banıp yiyerek perhiz yaptığı, güzelliğine rağmen asla cinsel bir istek uyandırmadığı gibi insanüstü niteliklerle tanımlanmıştır (Warner, 2013, s. 8-9, 11).

³⁹ Jeanne'ın sapkın olarak suçlanması ve idamı üzerindeki şaibe örtüsü idamından kararın bozulmasına kadar tartışma konusu olmuştur. Jeanne'ın sapkın ilan edilip idam edilmesinden hemen sonra, Jeanne'nın ağzından sapkın olduğuna dair itirafların zorla alındığı ya da itirafların şaibeli olması konusu tartışılmıştır. Jeanne'ın sapkın olarak yargılanmasından sorumlu Piskopos Pierre Cauchon'un İngilizlerle iş birliği ve idamın haksızlığı kararın bozulmasına giden süreçte etkilidir (Harrison, 2014, s. 307-311).

Fransa'nın bakire kurtarıcısı miti, erken modernden başlayarak modern döneme değin güçlü bir biçimde söylemde kendine yer bulmuştur. Jeanne'ın Yüzyıl Savaşları'nın -Fransızlar lehine- kaderinin değişmesine olan moral katkısı önemli olmakla beraber, ölümü ardından itibarının iadesiyle başlayan milli kahraman olarak yeniden inşası süreci oldukça ilgi çekici bir seyir izlemiştir.

İdam edildiği tarih olan 30 Mayıs'ta Jeanne d'Arc adına kutlanılan yortu, 1789 Fransız Devrimi sonrası yasaklanmışken, 1803 yılında Napoleon Bonaparte, yortunun kutlanmasına tekrar izin vermiş ve Jeanne d'Arc adına bir anıt dikilmesi kararını almıştır. Napoleon'un açıkça milliyetçi saiklerle aldığı bu karardan sonra Jeanne d'Arc'ın dünyevileşmesi süreci başlamıştır. Bu süreç, 1870 Prusya-Fransa Savaşı'na kadar normal bir seyir izlese bile savaş bitip Fransa yenildikten sonra d'Arc aziz ilan edilmesine kadar ulusal bir sembol olarak önemi daha da artmıştır. Savaş sonrası, Jeanne d'Arc işgalcilere karşı direnen bir ulusal kahraman olarak kabul edilmiştir. 1920'deki Katolik Kilisesi'nin kanonizasyonuna⁴⁰ kadar, azizliğinin yanında Fransız yurtseverliğinin sembolüne dönüşen kahraman miti hem Fransız düşünürler hem diğer milletlerden Avrupalı düşünür ve sanatçılar tarafından eserlerinde tema olarak kendine yer bulmuştur. 16 Mayıs 1920 tarihinde Katolik Kilisesi' tarafından azize ilan edildikten birkaç ay sonra, 14 Temmuz 1920'de Fransız Cumhuriyeti Resmî Gazetesi'nde yayınlanan kararla, her Mayıs ayının ikinci haftasının pazar günleri, vatanseverliğin kutlandığı Ulusal Jeanne d'Arc Günü olarak ilan edilmiştir (Warner 2013, s. 221- 223, 230, 237, 239; Journal Officiel de la République Française, 1920, s. 10018).

Böylece Jeanne d'Arc Erken Modern dönemde bir azize; olarak sonrasında da modern bir kahraman olarak iki defa takdis edilmiştir. Dolayısıyla Bakire Jeanne ve dini motiflerin ana tema olduğu söylem, Modernitenin gereği olarak milliyetçi bir nitelik almakla kalmamış, Erken Modern dönemde kurulu mitin üzerine seküler bir üst anlatı ekleyerek yeni bir form almıştır. Jeanne d'Arc'ın

⁴⁰ Kanonizasyon, Roma Katolik Kilisesinin ve Doğu Ortodoks Kilisesinin ölmüş olan önemli bir toplumsal figürü aziz ya da azize ilan etmesine verilen isimdir (Britanica, 2023).

hikâyesinin ana hatları aynı kalmakla beraber, anlatının yapısı ve zamanın ruhunun gereklilikleri biçimini değiştirmiştir.

2.2.2.2. Şehit Kral, Asi Şövalye ve Çoğulculuşma Yolundaki Kahramanlık

Kutsal ve insanüstü özellik atıflarının sıkça kullanıldığı ve Modern Çağa uzanarak ulusal nitelik taşıyan bir başka Erken Modern kahramanlık anlatısı da İsveç Kralı Gustavus Adolphus (II. Gustaf Adolf) üzerinedir. İsveç Kralı Gustavus Adolphus, günümüzde Otuz Yıl Savaşları'nda askeri başarılarıyla bilinmekte ve seferlerinin erken dönemlerindeki tecrübeleriyle oluşturduğu yeni yaklaşımları, yaşadığı dönem savaş sanatına getirdiği başarılı yenilikler nedeniyle “Modern Savaş'ın Babası” olarak anılmaktadır (Dodge, 1996, s. 140-141). Ancak yaşadığı dönem ve savaş alanındaki ölümü sonrasında askeri kişiliğinden çok, Jeanne d'Arc'a benzer biçimde kurtarıcı ve şehit mitleriyle anılmaktaydı.

Gustavus Adolphus'un Kurtarıcı kahraman mitiyle çağırılması, Eski Ahitten figürlerle analogi kurularak söylemselleştirilmiştir. Örneğin, Mısırlılardan (Katoliklerden) zulüm gören Yahudi köleleri (Protestanlar) kurtaran Musa (Gustavus Adolphus) analogisi şarkı ve şiirlerde kullanılan bir motif olarak yerleşmiştir (Chovanec, 2020, s. 220). Yine bir benzer bir analogi, Alman şair Johann Rist (Rist ty. akt. Chovanec, 2020, s. 218) tarafından şu biçimde dile getirilmiştir:

*“Alman özgürlüğü ve din için,
Düşmana karşı kendini Yuşa'mız kendini attı ileri,
Bırakıp da bir köşeye cismini, yaşamını, şanını şerefini,
Dahi kral tacını başındaki.”*

Bu dörtlükte de Katolikler Kenanlılarla, Protestanlar yine İsrailoğullarıyla özdeşleştirilmiştir. Farklı olarak erken bir Alman ulusu vurgusu görülebilmekte, aynı zamanda kahraman bir önderin hayatını hiçe sayan fedakârlığı motifi Jeanne d'Arc'da olduğu gibi burada da gözlemlenebilmektedir. Chovanec (2020, s.231),

Gustavus Adolphus’a biçilen “Alman Özgürlüğünün Savunucusu”⁴¹ mitik rolü kendisi tarafından kabul edilmiş ve dile getirilmiş bir roldür. Protestan Almanlara yazdığı mektuplarda “Alman Özgürlüğünün, Papa yanlısı birlik aracılığıyla Katolik İspanyol monarşisi altında yok edilip Almanların köleleştirileceği” söylemini kullanmaktadır. Yani yabancı Katolik monarkların Almanya’daki varlığını gerekçe göstererek, kendi seferini meşrulaştırmaktadır.⁴² Ayrıca “Alman Özgürlüğü” ideali, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu içerisindeki yabancı unsurların etkisi ve özgürlüğün sadece seçkinlere özgü bir ayrıcalık olması yerine⁴³ topyekûn bir özgürlük ideali olması nedeniyle popülist bir söylem olma niteliğine de sahiptir (Chovanec, 2020, s. 232). Dolayısıyla Kuzey’den gelen ve sonunda canını bu ideal uğrunda veren bir kahramanın mirasını onurlandıran unsurlar, modern Alman ulus anlayışını var eden mitlerle iç içe geçerek çağının ötesine uzanmıştır.

Her iki örnek (Gustavus Adolphus ve Jeanne d’Arc) üzerinde görülebileceği gibi dini analogiler, özdeşim kurma ve tanrısal özellik atıfları belirgin bir örüntüyken bir şekilde ulusların kimlik inşasında araçsallaşarak, Moderniteyle beraber seküler bir çerçeveye oturmaya başlamıştır. Erken Modern

⁴¹ “Alman Özgürlüğünün Savunucusu” mitik rolü dışında, aynı zamanda diğer Protestan halkların da (İngiliz ve Felemenkler gibi) birleştiricisi özellikleri kendisine sıkça atfedilmiştir (Chovanec, 2020, s. 230).

⁴² Bu türdeki ulusal propagandalar, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu özelinde, Friedrich Barbarossa ve II. Friedrich dönemindeki seferlerde de sıklıkla kullanılmaktaydı. Bu propagandalar daha ziyade “Ahir Zaman’ın iyi imparatoru” gibi, Şarلمان’ın mirası üzerinden bir Avrupa tacına sahip olma vurgusuna sahiptiler. Çünkü aynı biçimde Fransız tarafı da Avrupa’nın Fransız bir kralın buyruğu altında birleşeceği kehaneti üzerinden benzer bir meşruiyet aramaktaydı (Le Goff, 2021, s. 210). Gustavus Adolphus örneğindeki ana farklılık, Alman Özgürlüğü vurgusudur. Çünkü bu ideal, bir monarkın hak ettiği toprakları ele geçirmesinden çok, belirli bir etnik ve kültürel topluluğun sınıfsallığı gözetilmeden yabancı bir hükümdardan kurtarılmasını içermektedir. Dolayısıyla hem söylem hem de işaret edilen anlam bakımından, Orta çağdaki propagandalardan farklılık göstermektedir.

⁴³ “Seçkinlere yönelik ayrıcalıklı bir özgürlük” vurgusu dönem normlarında oldukça önemlidir. Friedrich Engels’e (2018, s. 39-41) göre Kutsal Roma Germen İmparatorluğu dünya ticaretinden kopmuş ve hâlihazırdaki siyasal çözünümü hızlanmıştır. Bu süreçte, imparatorluğun bileşenleri olan prenslikler bağımsızlıklarını kazandıkça, yerleşik feodal düzen zayıflamış ve yerel yöneticiler güçlenmiştir. Yerel prensler, imparatorluktan bağımsız biçimde birbirleriyle güç savaşı içerisine girmiş ve daha büyük ordular besleyerek, lüks tüketimden kaçınmayarak vergileri arttırmıştır. Vergilerin artması, toprağa bağlı köylüleri ezerken, orta kademedeki soylular da imparatorluğun çözünmesi sonucu kaybettikleri önemden dolayı hızla yoksullaşarak alt sınıf soylularla aynı saflara inmiş, alt sınıf soyluları oluşturan şövalyeler ise tüm sosyal statülerini ve hâlihazırda kısıtlı olan ekonomik ayrıcalıklarını kaybetmişlerdir. Dolayısıyla Otuz Yıl Savaşları sürecinde; köylülerin, şehirlielerin, orta ve alt kademe soyluların düşmüş olduğu durum, Alman Özgürlük İdeali’nin esaslarını da belirleyen bir etken olarak okunmalıdır.

kahramanlık anlatılarında sıklıkla görülen bu durumun yanında, modern dönemde kimi zaman birbirine zıt siyasi görüşlerin aynı kişiyi farklı biçimlerde yorumlayarak söylemlerine katmaları da sıklıkla görülmektedir. Buna en iyi örnek, Alman Köylü Savaşı (1524–1525) sırasında ayaklanan Soylu Florian Geyer von Giebelstadt’dır.

Florian Geyer, Protestan ve alt kademe bir soylu olarak, ayaklanan Svabyalı köylülere katılmış ve “Kara Birlik” adı verilen seçkin askerleriyle beraber soyluları ve Katolik din adamlarını hedef alarak ün kazanmıştır. Köylülerin taleplerinin sınıfsal niteliği, talepleri ve üretim araçlarını ele geçirme amacıyla hareket etmeleri Modern çağda Friedrich Engels’in dikkatini çekmiş, *Der Deutsche Bauernkrieg* (Alman Köylü Savaşı) isimli eserinde köylüleri ve Florian Geyer’i “devrimciler” olarak tanımlamıştır (Engels, 2018). Marksist düşüncenin tarihsel materyalizm anlayışı dolayısıyla Florian Geyer, halk kahramanı ve Protestan şehidi kimliği üzerine modern dünyada Marksistler için bir kahraman olarak yeniden inşa edilmiştir. Ernst Bloch (2009, s. 256) Florian Geyer’in Marksistler tarafından sahiplenilmesinin nedeninin Hristiyanlık ve devrimcilik fikrinin tıpkı Alman Köylü Savaşı’nda olduğu gibi yeniden bir arada yaşanılabilceği inancının bir yansıması olduğunu belirtmektedir. Zira ona göre Marksizm ve Hristiyanlık arasında, emeğin sahiplerinin kurtuluşu düzleminde değerlendirildiği zaman, derinlerde bir fikir birliği vardır. Dolayısıyla Bloch’a göre bu yönelim şaşırtıcı değildir.

Öte yandan, Nazi Almanyası’nın tarihi yağmaladığı dönemlerde geçmişin kahramanlık anlatılarından Florian Geyer’i de kullanmıştır. Öyle ki, birçok savaş suçuna karışmış ve on binlerce sivilin ölümünden sorumlu olan 8. SS Süvari Tümeni’nin ismi Florian Geyer konulmuştur (Baxter, 2023).

Verilen örneklerin tümünde görüldüğü gibi, erken modern kahramana atfedilen mitik özelliklerin tanrısallığı zamanla kaybolarak kahraman sekülerleşmiş ve kahramanların hikâyeleri ulusal kimliklerin inşasında kullanılmaya başlanmıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak Modern Çağ’a gelindiğinde kahramanlar seküler birer imgeye dönüşerek, ideolojilerin amaçları

doğrultusunda araçsallaşmışlardır. Kimi zaman ise Florian Geyer örneğinde olduğu gibi mirasları zıt ideolojiler tarafından sahiplenilmişlerdir.

Erken Modern kahramanlar, ister bir hükümdar isterse bir isyancı olarak ortaya çıksın, birçok defa şehitlikle taçlanmış başarıları ile beraber mitleştirilmişlerdir. Jeanne d’Arc, Gustavus Adolphus ve Florian Geyer “kurtarıcı” oldukları gibi aynı zamanda “şehittirler”. Maksatlarına ulaşmadan ölmelerine rağmen, yapıp ettikleri söylemde yararlılık gösterdiği ölçüde ölümsüzleştirilmişlerdir. Eğer söylem şehitlikle sonuçlanmayan bir anlatıyı temel alıyorsa, bu defa kahramanın başarısızlıkları yok sayılarak, başarıları üzerinden inşa edilir. Örneğin, I. Elizabeth’in amirallerinin ve generallerinin, İrlanda’da ve İspanya’ya karşı savaşırken büyük can ve mal kaybına neden olan muharebeler kaybetmesi, hatalar yapması hatırlanmaz. Ancak Kraliçe’nin İspanyol Armadası’na karşı kazandığı büyük zafer kahramanlık anlatısının ana temasını oluşturur. Onun kahramanlığı hem hükümdarlığı hem de sonrasında zaferi ve ılımlılar, Protestanlar ve hatta bazı Papa yanlısı Katolikleri bile bir araya getirmesi ile kutsanmıştır (Asch, 2014, s. 8). Dolayısıyla kurtarıcı ve birleştirici mitleri, şehitliğe ihtiyaç duymadan yalnızca başarılı eylemlerinin neticesinde kendisine atfedilmiştir.

Erken Modern kahramanlar aynı zamanda savaş meydanında bireysel kahramanlığın son temsilcileri olarak görülebilirler. 16. yüzyıl sonlarına değin, genç ve yükselmek isteyen soylular için, savaş meydanında yararlılık göstermek daha üst seviyedeki soylularla tanışmak ve sarayda yer edinmek için önemli bir yoldu. Turnuvalarda ve savaş meydanlarında kendini feda etmeye hazır olma gösterisi kahramanlık dolayımıyla sosyal sermaye edinmek için bir fırsattı. 16. yüzyıl sonlarından itibaren, şövalyelik ve savaşçı romantizminin, bireysel fedakârlıkların önemi azaldıkça, kahramanlık çoğulcu bir nitelik kazanmaya başlamıştır. 18. yüzyıldan başlayarak kahramanlık, ulusal kimliklerin yükselip rasyonel düşüncenin hâkim olmasıyla daha çoğul bir olguya dönüşmüştür (Schlüter, 2014, s. 37; Asch, 2014, s. 10-11). Bu çoğul kahramanlık anlatısı,

Modern Çağda fedakârlık ve vatanseverlik çevresinde inşa edilebildiği gibi söylemde tekil ve geçici bir surete de bürünebilmekte, tarihten çağrılabilir. Modern Çağda fedakârlık ve vatanseverlik çevresinde inşa edilebildiği gibi söylemde tekil ve geçici bir surete de bürünebilmekte, tarihten çağrılabilir.

2.2.3. Modern Kahraman Olgusu

18. yüzyıl sonlarından itibaren Fransız Devrimi etkisiyle milliyetçi saiklerin önem kazanması ile savaşların ve kahramanlığın tanımı da değişime uğramaya başlamıştır. Artık bireysel yiğitlikten çok, yurttaşların vatanını savunması ve kendilerini vatan için feda etmesi düzleminde şekillenen yeni bir kahramanlık biçimi ortaya çıkmıştır. Savaş meydanları kalabalıklaştıkça ve teknoloji ilerledikçe bireyin kahramanlığı, kitlelerin kahramanlığına fedakârlığına evrilmeye başlamıştır. Zaman zaman tekil örnekler öne çıkarılsa da asıl olan yurttaşların ve isimsizlerin kahramanlığına dönüşmüştür.

Modern kahraman, anavatan için fedakârlık yapmalıdır. Ancak vatan kavramı yurttaşlıkla beraber şekillendiğinden dolayı, bir anlamda bu ikisine bağımlı bir yeni kahramanlık anlayışı ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla Fransız Devrimi sonrasında takip eden bir süreçte değerlendirilmektedir. Ancak istisnai durumlar da söz konusudur. Hippler'a (2014, s. 22) göre Yedi Yıl Savaşları döneminde, yazar Thomas Abbt'ın *Vom Tode für das Vaterland* (Vatan İçin Ölmek Üzerine) başlıklı 1761 tarihli el bildirisi göstermektedir ki hâlihazırda bir monarşi olan Prusya'da "uğrunda ölmeye değer bir anavatan" Fransız Devrimi öncesinde de mevcuttur. Hippler (2014, s. 22-23), ulusal onur kavramı dâhilinde, uğruna can verilmeye değer bir vatan kavramının şekillendiği yargısındadır. Dolayısıyla modern yurttaşlık kavramından bahsedemeyeceğimiz mutlak monarşilerde, erken modern devlet anlayışının getirdikleri üzerinde durulmalıdır. Yani, ideolojilerin politik alandan ayrıştırıldığı bürokratik hal söz konusuysa, Abbt, monarşi güdümlü bir devletin bekası üzerinden türettiği söylem olarak anavatan ve şehitlik kavramlarını özdeşleştirmiştir. Yani ulusun onuru için can verecek olanlar, monarşinin çıkar ve imtiyazları için canlarını feda etmelidirler.

Bu örnek, söylemin kahraman ve şehitlik kavramlarının şekillenmesindeki rolüne iyi bir örnek olmakla beraber, Fransız Devrimi sonrası vatandaş ve devlet ilişkisi bağlamında kurulan bir modern kahraman inşasını karşılamaz. Dolayısıyla

modern kahraman ideolojilerin ortaya çıkışı ve politik alanda yurttaşların söz hakkına sahip olması ön gerekliliğine muhtaçtır. 1.2 *Söylem ve İktidar* bölümü ve alt başlıklarında tartışılan rızanın hegemonik temelini inşası ile beraber gelişmiş, iktidarın seçtiği temsillerin söylem aracılığıyla öznelere kabul ettirdiği bir kahramanlık biçimiyle beraber anlam kazanmıştır.

Yeni kahraman, vatanı ve devletin bekası için canını vermenin yanında, ikna olmuş bir vatandaş kimliği de taşımalıdır. Büyük generaller, Krallar ve imparatorlar, kabile seçilmişleri, azizler/azizeler yerine, sıradan insanların, çoğu zaman geçici olarak kahramanlaştığı bir duruma geçilmiştir.

2.2.3.1. Modern Kahramanın Doğuşu

Maximilien Robespierre (1793, s. 132-133), 25 Aralık 1793 tarihli konuşmasında askeri harcamaların üçte bir oranında arttırılması için öneride bulunurken Devrim Komitesi'ne şu şekilde seslenir:

“Ülkenin düşmanlarını ürkütmemiz yetmez, bizleri savunanlara da yardımcı olmamız gerekir. (...) Fransız ordusu yalnızca, tiranların korkusu değil, aynı zamanda insanlığın ve ulusun şerefidir. Zafere yürürken: ‘Cumhuriyet çok yaşa!’; Düşman onları öldürdüğünde yine ‘Cumhuriyet çok yaşa!’ diye haykırırlar. Son sözleri özgürlük marşları, son nefesleri de vatanlarına besledikleri iyi ümitleri olur.”⁴⁴

Bu kesit, yurttaş ordularının vatanlarına fedakârlık ve adanmışlıklarını vurgulamanın yanında, oldukça önemli ve geçmişteki kahramanlık anlayışının dışarısında bir yeri işaret etmektedir. Artık yurttaşların orduyu besleme, koruma ve parçası olma yükümlülükleri yanında, orduya hizmet ederken ne şekilde can vermeleri gerektiği de tariflenmektedir. İdeal kahraman, artık monarkların ve beylerin otoritesi altındaki kullar arasında ayrıcalıklı bir yer için canını ortaya koymamaktadır. Aksine, tiranlara karşı koymaya, ferdi olduğu bir ülkenin

⁴⁴ Hippler (2014, s. 23), söz konusu konuşmada geçen anahtar politik olgular olan: özgürlük, cumhuriyetçilik ve insanlığa işaret ederek bunların ulus ile eşanlamli kullanıldığını söyler. Dolayısıyla günümüzdeki anlamından ayrı olarak anlaşılmalıdır. Yani, egemenlik ve medeni haklara sahip ulusların değerleri ve diğer ulusları ayıran nitelikte kullanılmışlardır. Nitekim “insanlık” denilirken, yurttaşlığın, daha da daraltıldığı zaman “bizden” olanların kastedildiği söylenebilir.

değerleri ve bekası uğrunda can vermeye; barış zamanında ise diğer yurttaşlar gibi ülkenin ordusunu desteklemeye hazır olmalıdır.

Bu fikirlerin etkisi, Fransız Devrimi sonrası askerlerin anılarında da görülmektedir. Vatan için can vermek, vatan sevgisinin aile sevgisinden önce gelmesi, cumhuriyetçilik için ya da özgürlük için savaşmak gibi temalar, asker mektuplarında kendine yer bulabilmektedir (Hippler, 2014, s. 24-25). Bu nedenle, Robespierre'in dile getirdiği fikirlerin, belirgin bir biçimde askerler ve vatandaşlar arasında karşılık bulan fikirler olduğu söylenebilir. Artık, kahraman tanrısal bir işarete ihtiyaç duymamaktadır. İdeoloji, tanrısal görevin yerine geçmiştir.

Napolyon dönemi ve sonrasında savaşlar, stratejik ve taktiksel olarak değişip ordular büyüdükçe söz konusu türdeki kahramanlık söylemine sıkça başvurulmaya devam edilmiştir. Savaş zamanları, ulusal egemenlik ve demokrasi askıya alındığı zamanlar olmuştur (Hippler, 2014, s. 25). Yani yurttaş ordularını oluşturan askerler cepheye gittiğinde uğruna savaştıkları idealler, milliyetçi saiklerle rafa kaldırılmıştır.

Farklı uluslar çatışırken, kahramanlık milliyetçilik düzleminde kendine alan açmakta zorlanmaz. Ancak iç savaşlar söz konusu olduğunda, farklı kahramanlık biçimleri de gözlemlenebilir. Amerikan İç Savaşı (1861-1865), bu açıdan oldukça verimli bir örnek olduğu gibi aynı zamanda döneminde ve sonrasında sıkça kullanılan söylemlerin inşa edilmiş olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca, modern öncesi romantik savaş ve kahramanlık tanımlarının gerçek anlamda değişime uğradığı ilk savaşlardan biri olması nedeniyle de dikkat çekicidir.

Savaşın henüz başlarında, Washington DC yakınlarında gerçekleşen Bull Run Muharebesi öncesi kongre üyeleri dâhil olmak üzere her sınıftan insan, muharebeyi uygun bir yerden izlemek üzere toparlanmışlardır. Hatta izlerken piknik yapmak üzere hazırlıklar yapmışlar, daha iyi görebilmek için yanlarında opera dürbünleri getirmişlerdir. Ancak muharebe, hızla Güney lehine sonuçlanmış, Kuzey tarafının askerleri disiplinsiz şekilde, piknik yapan ve daha

uzun bir muharebe bekleyen insanlarla beraber kaçıma başlamışlardır (Smith, 2014, s. 34-35). Sivillerin savaş tahayyülü ve modern savaşın gerçeklerinin birbiriyle tamamen zıt şekilde temas ettiği an, modern öncesi savaş, kahramanlık ideallerinin de çöktüğü tarihi bir an olarak kabul edilebilir. Modern silah ve stratejilerin savaş meydanlarının çehresini nasıl değiştirdiğine birinci elden tanıklık eden siviller, romantik ideallerin ötesinde bir hakikatle karşı karşıya kalmışlardır.

Söylemde ise modern öncesi kahramanlık ve şövalyeliğe ilişkili sözcükler sıkça kullanılmıştır. Özellikle hücum manevraları sıkça kahramanlıkla bütünleşmiş bir biçimde gazetelerde kendilerine yer bulmuştur. Süngü hücumları en çok öne çıkan unsurdur. Süngü hücumları, “Muhteşem”, “cesurca”, “soyluca” hatta “insanlığın fiziksel tarihinin en yüce anı” gibi ifadelerle tasvir edilmiştir (Smith, 2014, s. 35). Söylemden savaş meydanlarındaki kahramanlığın kişisel yiğitlikten büyük oranda sıyrıldığı, ancak daha genel ve çoğulcu bir eylem üzerinden tanımlandığı çıkarılabilmektedir. Süngü hücumunun bireysellikten öte beraber gösterilen bir cesaret göstergesi olması ilgi çekicidir. Şövalyelerin hücumlarına benzer bir nitelikte olması nedeniyle, modern öncesinden çağrılan bir kahramanlık deseni olarak görülebilir. Hâkim söylem böyleyken, yivli tüfeklerin ve topların gelişimi ile ateşli silahlarla uzaktan düşman öldürebilme imkânı da savaş meydanlarına hâkimdir (Smith, 2014, s. 36). Dolayısıyla savaş meydanlarının gerçekliğinden uzaklaşmaya ve anakronik bir hâle gelmeye başlayan kişisel yiğitliğin fiziksel güçle kazanılması olgusu, romantik bir öge olarak söyleme itilmeye başlamıştır.

Avrupa’da da durum farklı değildir. Kırım Savaşı (1853-1856) sürecinde hücum manevraları ve kahramanlık anlatılarının oluşturulmasında yeri büyüktür. Örneğin, Balaklava Muharabesi (25 Ekim 1854) sırasında, başarısızlıkla sonuçlanan İngiliz Hafif Süvari Alayı’nın saldırısı en ünlü örneklerden biridir. 12 Kasım 1854’te *The London Gazette*’de yayınlanmış, İngiliz birliklerini komuta eden Lord Raglan’ın⁴⁵ 28 Ekim 1854 tarihli raporuna göre bir önceki İngiliz

⁴⁵ Doğum adı, FitzRoy James Henry Somerset’tir.

saldırısı sonucu geri çekilen Rus birlikleri yeniden toparlanırken emirlerini yanlış değerlendiren Lord Cardigan komutasındaki Hafif Süvari Alayı Rus ordusu üzerine hücum etmiştir. Ancak Rus topçularına saldırdıktan sonra Rus süvarilerine de yönelmiş ve sonuç olarak Rus piyade, topçu ve süvarilerinin saldırı altında kalmıştır. Ruslar arasında kargaşaya sebep olan saldırıda, Hafif Süvari Alayı ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Lord Raglan, bu hezimetini anlatırken Hafif Süvari Alayı'nın saldırısını "Cesaret, düzen ve disiplinle" gerçekleştirdiğini de ifade etmiştir (Raglan, 1854, s. 3455-3456). Saldırının başarısızlığı nedeniyle bu olaydan sonra sıkça suçlanacak olan Lord Raglan raporunu yazdığı günden tam dokuz ay sonra 28 Temmuz 1855 tarihinde Sivastopol Kuşatması sırasında hastalanarak ölmüştür (Brittanica, 2023). Ancak Hafif Süvari Alayı'nın başarısız saldırısı, sıkça atıfta bulunulan bir kahramanlık anlatısına dönüşecektir.

Edebiyatta bu anlatıyı taşıyan en erken temsil, Alfred Tennyson'un 9 Aralık 1854 tarihinde *The Examiner*'de yayınlanan *The Charge of the Light Brigade* şiiridir. 2 Aralık 1854 tarihinde, 14 Kasım 1854 tarihli *The Times* gazetesinde yayınlanan ve saldırıyı aktaran makaleyi okuduktan sonra dakikalar içerisinde bu şiiri yazmıştır (Shannon ve Riggs, 1985, s. 1-2; Brighton, 2004, s. 229).⁴⁶ Alay'ın gösterdiği cesareti, fedakârlığı ve kahramanlığı anlattığı şiir, aynı zamanda hücum kararının hatalı oluşuna da vurgu yapar. Yine aynı şiir, hücum katılan askerleri kastederek sonrasında da bu anlatının önemli bir parçası olacak "600 kahraman" mitini yaratır. 300 Spartalı mitine benzerlik göstermesiyle ilgi çekici olan bu mitin, tesadüfi mi kasti bir atıf mı olduğu belirsizdir. Ancak, modern kahramanlık tanımının fedakârlık ve cesaretle beraber inşa edilmesine örnek olması açısından önemlidir.

⁴⁶ Sonraki süreçte, hayatta kalan subay ve askerlerin bazıları Balaklava Muharebesi'nde neler olduğuna dair tanıklıklarını yazıp, kendi imkânlarıyla yayınlamışlardır (Brighton, 2004, s. 229).

Şekil 7- Richard Caton Woodville (1856-1927), *Hafif Süvari Alayı'nın yardımı 1854*, (76.2x114.3 cm, kanvas üzerine yağlı boya, National Army Museum, Londra, 1897)

19. yy. sonlarına doğru Alay'ın fedakârlığı unutulmamış, resimden şiire birçok alanda tekrar üretilmeye devam edilmiştir. Örneğin, Elizabeth Thompson 1876 yılında, hücumdan sonra hayatta kalan Hafif Süvari Alayı üyelerini çaresiz ve korkmuş biçimde resmederken Richard Caton Woodville 1897 yılında hücumu ve sonrasında gelen yardımı resimleştirmiştir. Rudyard Kipling ise 1894 yılında yazmış olduğu *The Last of the Light Brigade* şiiriyle, Viktoryen Britanya'da kahraman olarak görülen Alay üyelerinin savaştan sonra yaşadıkları ekonomik zorlukları ve hayat mücadelelerini eleştirel bir tonda anlatmıştır (Kipling, 2012, s. 7184-7185).

Modern kahraman anlamını: çoğullaştıkça sıradanlaştığı, unutulup gözden düştüğü, ancak hikâyelerinin ayakta kaldığı bir çağda bulmuştur. Artık kahramanlar, yiğitlikleri ve yapıp ettiklerinin yanında, yurttaş olmanın getirdiği sorunlarla da yüz yüzedir. Modern savaşın dehşetiyle yüzleşmenin yanında, gündelik hayatın getirdiği problemleri ile de uğraşan sıradan insanlardır.

2.2.3.2. İşçi Sınıfı Kahramanı

Modern kahraman, klasik anlatılardaki tekilliğinden sıyrıldığı ve sıradanlaştığı gibi, “bir şeylerin parçası olma” etrafında şekillenen yeni biçimin ögesine dönüşmüştür. Artık kahramanın, kendinden büyük bir şeyin ve yüce bir amacın hizmetkârı olma özelliği devlet kurumlarının ve ideolojilerin etrafında şekillenecektir. Yine öne çıkan ve kendini daha yüce bir amaç için feda eden kahraman anlatısı var olmaya devam etse bile (Goethals ve Allison, 2012, s. 189), tanrılar, efendiler ya da kabile büyüklerinin buyrukları ve verdiklerin görevi yerine getiren ilgi odağı kahraman, daha öte bir idealin daha küçük birer parçası olan kahramanlara dönüşmeye başlamıştır.

Endüstri devrimi sonrası, sıradan kahraman yalnızca bir asker olarak değil sivil olarak da kendini göstermeye başlamıştır. Gündelik hayat içerisinde ve geçim derdindeki kahramanların hikâyeleri de anlatılmaktadır. Örneğin, Viktoryen dönem orta sınıf İngiliz okuru; Charles Dickens, Elizabeth Gaskell gibi yazarlar romanlarında endüstrileşmekte olan şehirlerde işçilerin karşılaştığı zorlukları anlatması ve kahramanlarını işçi sınıfından seçmeleri dolayısıyla, işçi sınıfı üzerinde bir sempati oluşmasını sağlamışlardır. Bu kahramanlar, kimi zaman “başarılı olan” bireyler olarak kurgulanırken, kimi zaman ise romanın sonuna kadar hayatta kalamayan trajik kahramanlar olarak ele alınmışlardır. Ancak hemen her zaman, ev dışı alanda etkinliği, politikaya ve işgücüne katılım üzerinden işlenmişler ve erkek olarak kurgulanmışlardır (Schneider, 2017, s. 72-73).

Viktoryen dönem maskülenite övgüsünün işçi sınıfı kahramanlığı ile beraber işlenmesi ve kahramanlık vurgusunun çoğullaşan, seçilmiş olmaktan uzak, kötü kaderi ile yüzleşmek zorunda olan bir durumda edebiyatta da kendine yer bulması yalnızca 19. yy. Britanya İmparatorluğu özelinde gerçekleşmemektedir. 19. yy. ve erken 20. yy.’da işçi kahraman temsilleri, toplumsal değişimlerin de etkisiyle, dünyadaki diğer ülkelerin edebiyat eserleri içerisinde de kendine kimi zaman devrimci bir karakterle kendine yer bulmaya başlamıştır. Örneğin, Fransız edebiyatından Émile Zola’nın *Germinal* (1885),

Amerikan edebiyatından Jack London'ın *The Iron Heel* (1908), Rus edebiyatından Maksim Gorki'nin *Мать* (1906) romanları işçi sınıfı kahramanı temsillerine örnek olarak gösterilebilir. Üstelik, edebiyatın ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümlerle karşılıklı ilişkisinin yansımaları da yeni kahraman modelini anlamak açısından önemlidir. Bu veçhede, Rus “Yeni İnsanı” fikri önemli veriler sağlayan bir örnek olarak göze çarpmaktadır.

Rus kahramanlık düşüncesi, geleneksel sözlü ve yazılı halk kahramanı anlatıları içerisindeki *podvig* figürü üzerinden tanımlanmaktadır. *Podvig* olmak temelde, düşmana karşı zafer kazanmak ve toprakları korumak gibi işler yapmak fikri çevresinde cisimleşir. Rus modern kahramanlık öyküleri, 19. yy. başlarında da bahsedilen biçemi takip etmiştir. Örneğin, Borodino Muharebesi'ni Napoleon'un ordularına karşı imkânsızlıklara rağmen kazanan Rus askeri ve halkının kahramanlığını anlatan *Borodino Şiiri* belirgin bir örnektir. Şiir, Rus halkının zihninde kazanılan zaferin bir simgesi olduğu gibi, içerdiği savaş sahneleri Lev Tolstoy'un ünlü eseri *Savaş ve Barış*'a⁴⁷ da ilham olmuştur (Gradinaru, 2013, s. 115-116). Söz konusu şiirde tek bir kahramanın olmaması ve kolektif bir çabanın önem kazanması modern kahraman anlatısına uymaktadır.

Belirli erdemleri konu edinen modern öncesi Rus anlatıları ele alındığında ise dinleyicilerin/okuyucuların ilgisini çekmek ve etkilemek için öldürülen azizler, kazak devrimci-haydutlar, budala köylüler gibi karakterlerin kullanıldığı görülür (Mathewson, 1953, s. 507). Aktarıcı roldeki karakterlerin yapıp ettikleri üzerinden şekillenen bu üslup, diğer kültürlerdeki kahramanlık kıssaları ile benzerlik taşımaktadır. Bunun yanında ise modern Rus kahramanının ve gelecekte Sovyet kahramanının nasıl olması gerektiği üzerine yazılacak olan edebi eserleri de etkilemiştir.

Çernişevski, Belinski, Dobroluyov gibi yazarlar, sosyal değişimde edebiyatı araç olarak kullanma konusunda istekli davranmışlar ve kahraman imajını kökten değiştirmek adına büyük çaba sarf etmişlerdir. Bu yolda ise

⁴⁷ Savaş ve Barış eserinde Andrey Bolkonski karakterinin idealist, hırslı ve cesur niteliklerle donanmış olması nedeniyle yeni kahraman modeline bir öncül örnek olarak verilebilir.

öncelikle kahramanda istemedikleri ve değiştirmek istedikleri özelliklere hücum etmişlerdir. Oblomovcu bir yenilgiyi baştan kabullenme özelliği en çok hücum ettikleri nokta olmuştur (Mathewson, 1953, s. 508-509). Yenilgiyi önceden kabul eden yılgın kahramanların, artık yenileri ile değiştirilmesi gerektiği konusu öne çıkmıştır.

Örneğin, Dobroluyov'un Yeni İnsanı; akıl, irade, yürekliliğin uyumunu temsil etmeli ve tarihsel ilerlemeye adanmışlıkla ve tüm enerjisiyle katkı sağlama isteği içerisinde olmalıdır (Mathewson, 1953, s. 517). Dolayısıyla yüzü ileriye dönük ve değişime istekli bir Anti-Oblomov olarak nitelendirilebilecek bir insan modeli önermektedir. Rus toplumunun dönüşümü ve yeni bir toplumun inşası yolunda yazılan eserlerden en çok öne çıkanlardan bir diğeri olan Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* adlı eseri, bahsedilen yeni kahraman nasıl olmalı konusuna katkı sağlamakta ve Dobroluyov'u tamamlamaktadır. Çernişevski'nin Yeni İnsan'ı, 19. yy. hâkim burjuva kültürüne karşı fikri ve ideolojik yeni yollar ve anlamlar göstermektedir. Sosyopolitik alanda yollar önermekte ve "Yeni İnsan'ın" özelliklerini tariflemektedir. Artık kahraman geleneksel stereotiplere karşı savaşıyor ve özellikle toplumda kadının yerini yeniden tanımlayan bir çizgidedir. Yeni İnsan, gelecekte umutlu, hayata bağlı ve iyimser, politik bir programa, ahlaki bir doktrine bağlı olmalıdır (Gradinaru, 2013, s. 116; Mathewson, 1953 s. 517). Dolayısıyla Yeni İnsan, kendini hem sınıfsal hem cinsler arası bir eşitliğin mümkün olduğu bir sosyal düzeni var etmeye ve geliştirmeye adanmış dinamik bir kahramandır. Köhne olanı reddeden, yeniye istekli bir politik özne olarak kendini var etmelidir.

Yeni İnsan fikri, anlaşılacağı üzere yeni sosyalist düzenin ve dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin yurttaş kahraman tasvirini, ideal yurttaş beklentisini de belirleyen bir kavram olarak ortaya çıkar. Bunun yanı sıra, devrim öncesinde bir devrimcinin nasıl olması gerektiği konusunda bir model niteliğindedir. Örneğin, Maksim Gorki'nin Sosyalist Gerçekçi *Ana* (1906) romanındaki Pavel, devrimci yeni insanın tüm meziyetlerini üzerinde taşıyan bir devrimci figürü olarak göze çarpar. Pavel'in inandırıcı ve örnek bir karakterde oluşunun yanında, gerçek

hayatta da birebir olarak örnek alınan bir kahramandır. 1930'lara gelindiğinde Pavel, bir roman karakteri olmaktan çıkmıştır. Cesaret ve partiye adanmışlığın bir sembolüdür ve birçok okur için ulusal bir kahraman statüsüne sahiptir (Gradinaru, 2013, s. 118).

Sembol olmak ve bir örnek olarak kitleleri etkileme fikri, 19. yy.'dan itibaren Rus fikir dünyasında yeşeren yeni insan düşüncesinin bir uzantısı olarak görülebilir. Nasıl ve ne şekilde bir kahraman olunabileceği düşüncesinin edebiyat ve medya aracılığıyla dayatılması konusunun tek başına Sovyetler Birliği'ne mal edilmesi doğru değildir. Ancak kahraman ve yurttaş olma biçimlerinin tariflenmesi ve semboller oluşturulması dolayimli bir propaganda yönteminin Sovyetler Birliği tarafından sıkça kullanıldığı da gerçektir. Seniavskaia (1998 s. 62-64) söz konusu durumu bir çeşit kahraman seri üretimi olarak görmüş ve sembol olarak gösterilen kahramanların örnek alınması gereken özelliklerinin medya dolayimli bir propaganda ile dolaşıma sokulduğunu öne sürmüştür. Özellikle Stalin döneminde Büyük Anayurt Savaşı boyunca sıkça kullanılan bu yöntem, medyanın tek elde bulunması sebebiyle kolaylıkla uygulanabilmiş, cephede çarpışan askerlere ve cephe gerisindeki yurttaşlara kişiler çevresinde yaratılan kahramanlık mitleriyle örnekler sunularak benimsetilmesi amaçlanmıştır.

Seniavskaia'nın öne sürdüğü düşünce, "olması gereken" olarak tariflenen yeni insan fikri ile düşünüldüğü zaman anlaşılır hale gelmektedir. Çünkü sembol isimler üzerinden mitler üretilerek kahramanlaştırılması ve yurttaşlara sunulması konusu hem Büyük Anayurt Savaşı hem Soğuk Savaş döneminde sıklıkla kullanılmış bir metottur. Büyük Anayurt Savaşı sırasında: Vasili Zaytsev, Lüdmilla Pavliçenko gibi askerler; Uzay Yarışı sürecinde: Yuri Gagarin, Valentina Tereşkova gibi kozmonotlar; altı saatlik vardiyada 175 ton kömür çıkaran Aleksey Stakhanof gibi işçilerin sembol ve mitleri sıklıkla kullanılmış, örnek yeni insanlar olarak Sovyet yurttaşlarına sunulmuşlardır (Mertin, 2009, s.473).

Şekil 8- Boris Berezofski (1910–1977), *КПСС Слава!*, (Afiş, Kozmonotluk Anıt Müzesi, Moskova, 1962).

Edebiyatta da Pavel örneğinde olduğu gibi genç öncü devrimciler fikrinin bir benzeri, Büyük Anayurt Savaşı boyunca kullanılagelmiştir. Gradinaru'ya (2013, s. 119) göre çocuk ya da ergenlerin savaşta kahramanca eylemler gerçekleştirmesi çevresinde kurgulanan edebi eserler öne çıkmaktadır. Eserler, bir anlamda, genç nesile “ne yapmaları” konusunda örnek teşkil eden bir nitelik taşımaktadır. Stalin'in ölümü sonrası ise savaştan sıradan askerlerin kahramanlıkları üzerine daha gerçekçi nitelikte eserler ortaya konmaya başlamıştır.

Sıradanın kahramanlığı, örnek gösterilenlerin medya ve edebiyat aracılığıyla sembolleştirilerek “olması gereken” olarak sunulması, Sovyetler Birliği'nin yeni insan ideali çevresinde kurduğu modern kahramanlık mitleri çevresinde cisimleşmiştir. Benzer yöntemler, diğer uluslar tarafından da uygulanmakla beraber, “sınıf kahramanı” var etme fikri 19. yy. başlarından beri olgunlaşarak gelmiş ve Sovyetler Birliği'nde kendi anlamını bulmuştur. Sıradan

bir işçinin yaptığı işte sorumlu ve ödev bilincine sahip olmasının yanı sıra, fikirsel olarak aktif ve ileriye dönük olması onu olması gereken kişi haline getirmektedir. Bu durum, Marx ve Engels'in (2013, s. 41) komünist bir toplumda olması mümkün olan sabahları el emeği ile değer üreten işçinin, genel üretim toplum tarafından düzenlenmiş olması, işini kaybetme korkusu olmadan yaşayabilmesi sebebiyle akşamları fikirsel faaliyetlere katılabilmesi ideali ile de oldukça iç içedir.

İşçi sınıfının kahramanlığı, Sovyet deneyimi sürecinin başından itibaren emek ve cesaretle iç içe bir biçimde temsil edilmiş ve mitleştirilmiştir. Lenin, bu ikili durumu şu şekilde açıklar:

Birincisi, kapitalin iktidarına karşı işçi sınıfını örgütleyip liderlik ederek burjuvazinin iktidarını yıkmak; ikincisi ise devrimden sonra yeni bir ekonomik gelişim yolunda işçi sınıfı ve küçük burjuvaya önderlik ederek yeni bir sosyal bağ, yeni bir iş disiplini modeli, yeni bir iş organizasyonunu, bilimi ve kapitalist teknolojiyi sınıf bilincine sahip işçi sınıfı ile birleştirerek büyük ölçekli bir sosyalist endüstriyi yaratmaktır (Lenin, 1919/2002).

Lenin'in ifadeleri, Marx ve Engels'in idealinin pratik olarak var edilebilmesi yolunda kat edilmesi gereken bir yolu tarif etmektedir. Yeni insan, yeni bir düzen kurup yeni bir yaşamı var ederken, kahraman olarak bir dizi sınamadan geçmelidir. Bu sınama, kurulacak olan düzen içerisinde sorumlu ve bilinçli bir yurttaş olmanın yanında, mevcut sömürüye karşı yiğitçe bir başkaldırıya da ihtiyaç duymaktadır. Savaşan ve emek vererek kendi geleceğini yaratan sınıfın tamamı kahraman olabilme potansiyeline sahiptir.

Dolayısıyla hem fikirsel hem ekonomi politik nedenlerden dolayı Sovyetler Birliği için yeni insan temelli bir yeni kahraman modeli belirleyici olmuştur. Çalışan ve gündelik hayat içerisindeki sıradan kahraman temsili, sonraki süreçte diğer uluslar tarafından da sıkça kullanılacaktır.

2.2.3.3. Birinci Dünya Savaşında Kahraman

Birinci Dünya Savaşı, ilk tamamen mekanize savaş olmasının yanında nüfusun büyük bir çoğunluğunun da katılım sağladığı ilk savaştır. Aynı zamanda siper savaşının zorlu şartları, tekil kahramanlığı imkânsız kılmış, ancak yeni kahramanlık fırsatlarını da yanında getirmiştir. Artık tarafsız bölgede kalmış yaralı ya da ölü silah arkadaşlarının bedenlerini geri getirmek, karşı siperi saldırmak, tek başına makineli tüfek yuvalarını etkisiz hale getirmek gibi hareketler önem kazanmaya başlamıştır (Einhaus, 2017, s. 85).

Savaş, kalabalık yurttas ordularının çarpıştığı, çok fazla kaybın olduğu toplu hücumlarla ufak toprak kazanımları ile ilerlemiş olduğundan dolayı, insan gücünün etkili bir biçimde kullanılması uluslar açısından önem kazanmıştır. Bunun için de cephe gerisinde nüfusun savaş motivasyonunun yüksek tutulması gerekliydi. Dolayısıyla cephe gerisinde kahramanlık söyleminin hâkim olduğu bir propaganda stratejisi savaşa katılan uluslar tarafından sıkça kullanılmıştır. Lasswell'in (1971, s. 214) ifadesiyle Birinci Dünya Savaşı, modern savaşın bundan böyle üç cephede gerçekleşeceğini göstermiştir. Bunlar: askeri, ekonomik ve propaganda cepheleridir. Ekonomik abluka düşmanı boğmaya, propaganda kafa karıştırmaya ve ordu da son vuruşu yapmaya yaramaktadır.

Lasswell, savaşta propagandanın önemine dikkat çekmiş, ekonomi ve propagandayı asıl öğeler olarak askeri gücün önünde konumlandırmıştır. Bu nedensellik açısından doğru bir saptamadır. Çünkü askere alma ve savaş motivasyonunu yüksek tutma konusunda propagandanın rolü azımsanmayacak kadar önemlidir. Calder'a (1977, s. 66-88) göre Britanya savaşa girmeden önce, kahraman imgesi; kâşifler, misyonerler, asker kahramanlar düşüncesi çevresinde ve kolonyal bir bakış açısıyla tanımlanmaktaydı. Ancak bilinmeyen tehlikeler, vahşi kabileler ve ilkel koşullarla savaşan beyefendiler kahraman olabilirlerdi. Savaş, kahraman olma imkânını alt sınıflara da yaymayı ve kahramanlığın tanımını değiştirmeyi başarmıştır. Einhaus'a (2017, s. 86) göre yurttas askerlerden oluşan ordular "seri kahramanlaşma" imkânını tanımıştır. Kahramanlık söylemi, tabloid basında genel bir yaygınlık bulmuş asker ve kahraman kelimelerini

anlamca birleştirmiştir. Örneğin, silahlı kuvvetlere yardım toplanması ile ilgili haberler “Kahramanlara yardım edin” biçiminde sunulmuştur. Değişen kahraman anlamı, artık kadınları kısmen de olsa kapsayan bir nitelik kazanmıştır. Artık savaş döneminde işçilik, hemşirelik yapan kadınlar da kahraman olarak temsil edilebilmektedirler.

Cephe gerisinde motivasyonu yükseltmek amacıyla gerçek kişiler dışında kurgu kahramanlar da savaşa katılmıştır. Örneğin, Richard Marsh’ın yarattığı dönemin uzun soluklu öykü karakterlerinden yazman Sam Briggs bu kurgu kahramanlardan biridir. Savaş başlayınca orduya yazılmıştır. Savaşta kahraman olmuş ve Britanya ordusunun en üst seviye madalyası olan Viktorya Haçı ile taltif edilmiştir (Einhaus, 2017, s. 87-88). Ufak tefek yapılı ve orta sınıfa mensup bir karakter olarak var edilen Briggs, Birinci Dünya Savaşı’nda kahramanın sınıfsallığına uygun bir biçimde basında temsil edilmiş ve propagandaya katkıda bulunmuştur.

Kurgu karakterlerin yanında, ünlü kişilerin de savaşta gösterdiği kahramanlık ve yararlıklar basında sıkça kendine yer bulmuştur. Şair Siegfried Sassoon’un 1916 yılında kazanmış olduğu Askeri Haç Nişanı bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Sassoon’un kahramanlığı London Gazette’de: “tam bir buçuk saat boyunca cesaret ve kararlılıkla tüfek ve bomba ateşi altında çabalayarak tüm ölü ve yaralılarımızın geri getirilmesini sağlamıştır” denilerek sunulmuştur (London Gazette, 1916; akt. Einhaus, 2017 s. 90). Burada dikkat çekici unsurlardan biri, ünlü bir şairin savaş sırasında gösterdiği kahramanlığın propagandaya sağlayacağı faydadır. Ancak bunun yanında Einhaus (2017, s. 90) haberde dayanıklılığa ve sabırlılığa yapılan vurguya dikkat çekmiştir. Siper savaşı çağında kahramanın en önemli iki özelliği artık bu iki erdem olarak öne çıkmaktadır.

İttifak devletlerinde ise propaganda, cephedeki durumu destekleyecek şekilde etkinlikle kullanılmıştır. Örneğin, Caporetto Hücumu (1917) öncesi, İtalyanlar üzerinde demoralizasyona yol açan şekilde propaganda yapılarak İtalyan saflarında huzursuzluk yaratılmış ve ardından askeri hücum başarı ile

gerçekleştirilmiştir (Lasswell, 1971, s. 215). İç propagandada ise itilaf devletleri deniz ablukasının haksızlığı baskın bir tema olarak kullanılmıştır. Ablukanın aşılması, Alman yüksek kültürünün yayılması ve Alman ulusunun genişlemesinin dünya için iyi olacağı motifleri sıkça işlenmiştir. Bunun yanında, İngilizler üzerinden kurulan bir nefret söylemi de ana temalardan bir diğeridir. *Gott Strafe England*⁴⁸ sloganı ya da kısa haliyle *Er Strafe Es*⁴⁹ bir selamlama biçimi olarak kullanılmaktaydı. *Er Strafe Es* sloganına; kartpostallar, sigara tabakaları, pipolar cep defterleri, kupalar, bastonlar, çakılar, broşlar, yüzükler, kol düğmeleri, peçeteler hatta jartiyerler ve pantolon askılarında dahi rastlamak mümkündür. Ancak İtilaf Devletleri'nin askere almada etkin biçimde kullandıkları propaganda afişleri konusunda geride kalmışlardır (Marquis, 1978, s. 489-491). Örneğin, Alfred Leete'nin 1914 yılında Lord Kitchener'i işaret parmağını afişe bakan kişiye doğrultulmuş şekilde resmettiği askere alma afişi bunlardan biridir (Winter, Parker ve Habeck 2012, s. 19). 1917 yılında James Montgomery Flagg söz konusu afiştten ikonik Sam Amca figürünün olduğu *I Want You For U.S. Army*⁵⁰ afişini türetmiştir (Capozolla, 2008, s. 3-5).

⁴⁸ Çev. "Tanrı İngiltere'nin belasını versin".

⁴⁹ Çev. "O (Tanrı) belasını versin".

⁵⁰ Çev. "Seni ABD ordusuna istiyorum".

Şekil 9- James Montgomery Flagg (1877-1960), *I Want You For U.S. Army*, (Afiş, Library of Congress, Washington, 1917).

Şekil 10- Alfred Leete (1882–1933), *Britons [Lord Kitchener] Wants You*, (Afiş, Plakat Museum, Viyana, 1914).

İtilaf devletlerinin aksine, Alman basın bültenleri, kahraman söylemini propaganda içerisinde verimli bir biçimde kullanmamıştır. Basın bültenleri, tüm cephelerde olan biteni özetle aktarmaktadır. Ancak bültenler, askerlerin bireysel kahramanlıklarıyla duygulara seslenmekten çok, ordu komutanlarıyla ilgili bilgilendirme yaparak dikkat dağıtmayı tercih etmiştir (Marquis, 1978, s. 492). Bu belirgin farklılık, kahramanlık temsillerinin halka sunulması aşamasında oldukça farklı iki bakış açısına işaret etmektedir. Bir taraf, duygulara seslenen kahramanlık hikâyeleri ile kendi toplumlarının moralini ayakta tutarken, diğer taraf yalnızca cepheden haber vermekle yetinmektedir.⁵¹

Savaş sonrasında, modern savaşın dehşetine tanıklık etmiş yazarlar tarafından kaleme alınan birçok eser, propagandanın yarattığı kahramanlık mitinden çok daha farklı bir gerçekliği gözler önüne sermiştir. Erich Maria

⁵¹ Marquis'e (1978, s. 494) göre Almanlar bültenlerinde 2.400 kilometrelik tüm cepheyi eşit bir biçimde haberleştirirken, İngilizler yalnızca 135 kilometreyi kapsamayı tercih etmişlerdir.

Remarque'ın *Im Westen nichts Neues* (1929) ve Richard Aldington'ın *Death of a Hero* (1929) gibi eserler savaşta çarpışan askerlerin yaşadıklarını gerçekçi biçimde tasvir etmiştir. Ayrıca, savaş döneminde alternatif sivil cesaret örneklerini anlatan yazarlar da vardır. Örneğin, Rose Macaulay'ın *Non-Combatants and Others* (1916) eseri, shell shock⁵², erkeklik korkusu gibi hassas konulara değinen, savaşa pasif direnişin cesurca ve kahramanca bir seçenek olabileceğini tartışmaya açan bir eserdir (Einhaus, 2017, s. 92).

İki savaş arası dönemde, edebiyat alanında kahramanlık söylemi yerine savaşın bireyler ve toplum üzerindeki yıkıcı etkisi başat bir role sahiptir. Bunun yanında, başta shell shock olmak üzere mental ve nöroloji problemlerin yarattığı tahribatın da erkeklik dolayımı kahraman mitleri üzerinde etkisi yüksek olmuştur. Mental problemlerin savaştan dönen askerlerin etkisi, toplum üzerinde kahraman algısını değiştirmiştir. Cepheden mental problemlerle dönen askerlerin, 19.yy'dan bu yana kadınlıkla ilişkilendirilen histeri benzeri örüntüler göstermeleri erkeklik ve kahramanlık algısının sarsılmasına neden olmuştur. Mental bütünlüğünü koruyamamak, daha önce yabancılara ve ötekilere atfedilen efemine bir özellikken, sıklıkla cepheden dönen bir gazinin mental problemler yaşadığı görülmeye başlanmıştır. Bu durum askeri kahramanlık algısını geçmişe göre daha alçak gönüllü, eşitlikçi ve daha az şatafatlı bir erkeklik etrafında şekillenen Post-kahramanlık biçimine dönüştürmüştür (Mosse, 2000, s.103-104; Barham, 2017, s. 319). Kültürel ve toplumsal anlamda kahraman, artık geçmişteki ulaşılmaz ve biricikliğinden, sarsılmaz erkeklikle beraber anılan bir nitelikten büyük oranda sıyrılmış ve kahramanlık “daha ulaşılabilir” bir biçime evrilmiştir.

2.2.3.4. İkinci Dünya Savaşında Kahraman

Birinci Dünya Savaşı sırasında kahramanlığın büyüğü, modern savaşın kaotikliği ve bireysel kahramanlığa imkân bırakmayan karakteri altında kaybolmuş ve hayatta kalabilmiş olmak, kahramanlığın yeni tanımına dönüşmüştür (Calder, 1977, s. 134-135). İkinci Dünya Savaşı, askeri kahramanlık tanımının eski tanımından travmatik bir biçimde sıyrıldığı Birinci Dünya Savaşına

⁵² Çev. Savaş sonrası nevroz.

katılan neslin hayatta kalmış üyelerinin ürettiği eserler, anlattıkları hikâyelerin yarattığı kültürel durum ve savaş sonrasının ekonomi politik koşullarının şekillendirdiği bir dünyada gerçekleşmiştir.

Adolf Hitler Birinci Dünya Savaşı gazilerinden biri olarak politik gücü eline geçirmeye giden yolda, daha önce yapılan hataları tekrar etmemeye gayret etmekteydi. 1920'lerden 1930'lara kadar, Birinci Dünya Savaşında İngilizlerin etkin biçimde gerçekleştirdiği ancak Almanların başarılı bir biçimde uygulayamadığı propagandayı etkin bir biçimde kullanmıştır. Kitlelerin iknasında önemli bir araç olan propaganda, Almanya özelinde bir sonraki savaşı meşru kılmanın yollarını hazırlamada başat bir rol üstlenmekteydi. Versailles Antlaşması'nın adaletsizliği, ekonomik eşitsizlik ve buhranın Weimar demokrasisinin beceriksizliği sonucu olduğuna dair öfkenin yönlendirilmesi; Yahudiler, Çingeneler, Polonyalılar ve Rusların sistematik kıyımının meşrulaştırılmasına birçok aşamada propagandayı kullanmışlardır (Marquis, 1978, s. 495). Kitlelerin harekete geçirilmesi ve Nazi Almanyası'nın işlemekte olduğu suçların meşru bir zemine oturtulması propagandanın başat unsurları olarak kendini göstermektedir. Ancak askeri kahramanlık ve lider kültürünün oluşturulması konusunda da kayda değer biçimde araçsallaşmıştır.

Nazi Almanyası savaş öncesinden itibaren süregelen bir militan kahramanlık mitini kullanarak toplumu mobilize etmiştir. Sorgusuz biçimde savaşılarak kendini feda etme vurgusuyla güçlenen bu mitin, Nazi Almanyası'nın işlediği büyük insanlık suçlarına da katkı sağladığı söylenebilir (Bröckling, 2019, s. 127). Bu mit, süregelen bir biçimde; haksızlığa uğrama, arkadan bıçaklanma, yaşam alanı kazanma söylemleri ile var edilen bir temel üzerine inşa edilen propaganda ile beraber okunmalıdır. Alman ulusunun iç ve dış düşmanlar tarafından uğradığı ihanetlere karşı, adanmış Almanlara ihtiyacı vardır. Savaşın sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin ilerlemesi hızlandıkça bu kahramanlık mitini var eden söylemler daha hüznü bir tona bürünmekle beraber varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Kallis, 2006, s. 82). Dolayısıyla savaş boyunca anaakım söylemin teması fedakârca olmanın ötesinde, koşulsuz bir biçimde Nazi Partisinin dolayısıyla

Adolf Hitler'in idealleri ile şekillendirilmiş Büyük Almanya yolunda can veren kahramanlardır.

İrk üstünlüğünün merkezde olduğu kolektif bir kahramanlık mitinin, öldürmek ve ölmek üzerine kurulu bir ölüm kültü olarak üretilmesi çarpıcı olmakla beraber bahsi geçen kahramanlık mitini kahraman mitlerinden ayrı bir yerde konumlandırmak gerekir. Çünkü Nasyonal Sosyalist fikriyata göre tüm dünya tarihi ateşkessiz, barışsız bir muharebe gibidir. Zafer ya da ölüm dışında alternatifin olmadığı bu gerçeklik içerisinde, kahramanlar savaşarak can vermeli ve diğerleri de onları örnek almalıdırlar. Çünkü kahramanlık Almanlar için en yüce görevdir. Bu görev, askeri gücün yıpratılmaması (*Wehrkraftersetzung*) için kendi hayatını hiçe sayarak kayıtsız şartsız ölmeye ve öldürmeye istekli olmak ile yerine getirilebilir (Bröckling, 2019, s. 137). Dolayısıyla bozguncu olmak ile kahraman olmak arasındaki çizgi öyle incedir ki her makbul Alman kahramanı, kahraman olmadan önce potansiyel bir bozguncudur. Kahraman, ölümü kabul etmek ve hatta onu bulmakla sorumludur. “Nihai zafer için ölmeye hazır olmak” ile “Nihai zafer için ölmek” aşamaları arasındaki tek seçenek ve çıkış yolu bozguncu olmaktır. Klasik kahramanın dolambaçlı ve uzun yolu, akılcı ve doğrudan biçimde kısaltılmış ve Nazi ideolojisinin hizmetinde tekrar üretilmiştir.

Ölüm ve öldürmek üzerine kurulu bir propaganda anlayışının ürünü olan Nazi kahramanlığı, yurttaşlar ve askerler bazında bu şekilde ilerlerken lider kültü yaratımında farklı ve daha eski bir yol izlemektedir. Bu yol, tarihteki kahraman lider figürleriyle benzeşim kurmaktır. Örneğin, Hitler, Büyük Frederik ile benzeştirilerek bir önder kahraman referansı ile temsil edilmiştir (Hoff ve diğ., 2019, s. 81).⁵³ Bu antik metot, modern bir birleştirici ve fatih mitini çağırarak Hitler'in kendini meşru bir lider olma çabasına hizmet etmiştir.

Müttefikler safında ise kahramanlık temsili yine kolektif bir çabayı öne çıkarırken, *İşçi Sınıfı Kahramanı* bölümünde değinildiği gibi, sivil bir

⁵³ Hoff'a (2019, s. 81) göre bu yöntem örnek alınan orijinal anlatıyı ve figürü de etkileyen iki yönlü bir ilişkiye sahiptir. Dolayısıyla benzeşim kurulan figürün taşıdığı miti de dönüştürmektedir. Bu yönüyle, kahraman mitlerinin tipik bir özelliğini göstermektedir.

kahramanlığın da vurgulandığı ve cephe gerisinde savaş endüstrisine iş gücü sağlayan işçilerin de katılımının teşvik edildiği bir nitelik taşımaktadır. Britanya’da “Halkın Savaşı” olarak tanımlanan bu süreç; zengin, fakir ve savaşan ayırt etmeden katılım sağlanan zorunlu hizmet bile gönüllülük benzeri bir karakterde temsil edilmiştir. Öyle ki 1943’e gelindiğinde kırk yaşın altında her kadın zorunlu hizmetle “savaş işçisi” olarak hizmet etmişler; çiftçiler “zafer için kazmaya” devam etmişler, “savaş endüstrisi” içerisinde uzatılmış vardiyalarda çalışan erkekler mesaipleri sonrası yarı zamanlı askeri birlik talimleri yapmaya ya da itfaiye görevlerinde yer almışlar, emekliler ve ev hanımları uçak fabrikalarında parça üretimine katılmışlardır (Calder, 2004, s. 61-62). Söyleme yerleşen Halkın Savaşı teması, ulusal kimliğe, temel özgürlüklerin savunulması çevresinde inşa edilmiştir. Örneğin, Dunkirk Tahliyesi (1940) gibi olaylar esnasında ulusal birliğin ve yoğunlaşmış çabanın ürettiği, herkesin katkı sağladığı ve dolayısıyla eşit olduğu ulusal bir kahramanlık durumu öne çıkmaktadır. Savaş boyunca, Winston Churchill’in sıkça işaret ettiği bir kahramanlık ihtimalini sunmaktadır. Artık kahramanlar; tarlalarda çalışan genç kızlar, bombardıman uçağı yapan işçiler, sıra bekleyen kadınlar, itfaiye gönüllüsü erkeklerdir. Kahramanlık demokratikleşmiştir (Calder, 1977, s. 172). Almanya’nın saldırgan, militer, totaliter ve otoriter kahraman olmak zorunluluğu temelindeki propagandanın karşısında bir niteliktedir. “Gönüllü olmak” zorunlu olsa dahi bir seçilmiş gibi yapılan ve kabul edilen savaş endüstrisine iş gücü katılımına yol açmıştır. Dolayısıyla Britanya’nın kahramanları, gönüllü ve sivil olabilmektedirler.

Amerika Birleşik Devletleri için de durum farklı değildir. Propaganda afişleri, üzerinde cephe gerisinde halkın üzerine düşeni yapmaya yüreklendiren bir nitelik taşımaktadır. Afişler, ulusal renkler olan kırmızı, mavi ve beyaz renkler taşımakta, bireyler güçlü ve kahramansı bir biçimde resmedilmekte ve halka ülkeleri için iyi olanı yapma temalı sloganlarla seslenmektedirler (Foley, 2015, s. 9). Birçok alanda savaş endüstrisine katılımı teşvik eden afişler üzerinden yürüyen sivil kahramanlık temsilleri gözlemlemek mümkündür. Dahası, erkek işi olarak görülen birçok ağır işte kadın emeğine de ihtiyaç duyulduğu için bazı afişler, kahraman ve güçlü kadın temsillerine de yer vermektedir. Ünlü “Rosie the

Riveter”⁵⁴ figürü, bunlardan biridir. Sıkılı pazısıyla “We can do it!”⁵⁵ diyerek poz veren Rosie, savaş endüstrisinde çalışan genç kahraman kadın işçi temsili olarak öne çıkmaktadır. Ağır işçilik yapmaktan çekinen kadınlara Rosie; sıkılı bir pazı, kararlı bakış ve kısa bir beyanla destek vermektedir (Foley, 2015, s. 15). Etkili ve doğrudan sloganlarla kahramansı biçimde resmedilen sivil karakterlerin, işgücü katılımına yönlendirilmesi Amerika Birleşik Devletleri propagandasında önemli bir yer tutmuştur.

Şekil 11- J. Howard Miller (1918 – 2004), *We Can Do It!*, (Afiş, Library of Congress, Washington, 1943).

Sivil propagandada kadınların da kahraman olarak temsil edilmesinin yanında, Amerika Birleşik Devletleri’nde bir siyahinin askeri kahraman olarak temsil edildiği ilk savaş İkinci Dünya Savaşı’dır. *USS West Virginia* savaş gemisinde kamarotluk yapan ve uçaksavar kullanmak üzerine hiçbir eğitim almamış olmasına rağmen Pearl Harbor saldırısı sırasında birden fazla Japon

⁵⁴ Çev. Perçinci Rosie.

⁵⁵ Çev. “Yapabiliriz.”

uçağını uçaksavar ateşiyle düşüren Dorie Miller'in "above and beyond the call of duty"⁵⁶ sloganıyla resmediliği propaganda afişi bu konuda ilk örnek olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca, beyaz bir adamla siyahi başka bir adamın beraber çalışırken resmedildiği "United We Win"⁵⁷ afişi yine ırk ayrımcılığının ötesinde bir çağrışıyı yinelemektedir (Foley, 2015, s. 20-21). Artık savaşın kahramanları; ırk, cinsiyet, asker ya da sivil herkes olabilmekte ve kolektif bir çabanın parçası olarak öne çıkabilmektedirler.

Şekil 12- David Stone Martin (1913-1992), "above and beyond call of duty", (Renkli Fotolitoğrafik Yarı tonlu Afiş, National Portrait Gallery, Washington, 1943).

Savaş sonrasında, savaş Müttefikler tarafından "İyi Savaş" söylemi ile beraber anılır. Mutlak bir kötü tarafa karşı yapılan bu savaş ahlaki açıdan meşru ve haklıdır. Dolayısıyla birçok gazeteci ve tarihçi, savaştan sonra bu savaşı "İyi Savaş" olarak nitelemekten çekinmemişlerdir (Schrijvers, 2014, s. 77). "İyiler"

⁵⁶ Çev. "Göreve çağrıdan üstte ve ötede."

⁵⁷ Çev. "Birlikte Kazanırız."

tarafı, mutlak bir kahramanlığı gerektiren bir şeyi başarmış ve “kötülerin” başlattığı savaşı “iyi bir savaş” ile bitirmiştir. Bu mit, İngilizler tarafından da kullanılmıştır. Britanyalıları daha önce hiç olmadığı kadar dayanışma içerisinde birleştirmiş olan “Halkın Savaşı”, “İyi Savaş” olarak mitleştirilmiştir (Calder, 2004, s. 95). İyi tarafta olmak ve kahraman bir halkın farklılıklarını bir kenarı bırakarak bir araya gelmesini sağlamak, savaşın sağladığı bir şeydir. Öyleyse “İyi Savaş” olarak mitleşmesi retorik açıdan anlaşılır görünmektedir.

Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın ortadan kaldırdığı bireysel kahramanlık, bu savaşla beraber tümenden bir kolektif ve toplumsallaşmış, antik anlamından uzaklaşmış, ancak zaman zaman belirli durumlarda ve belirli biçimlerde bazı öğelerin anlatılardan ödünç alındığı yeni bir biçime evrilmiştir. Kahramanlık, yeni ve öte bir anlama evrilmiş, gelişen savaş teknolojilerinin ve kitle imha silahlarının yarattığı hakikat çerçevesinde yeni bir anlam kazanmıştır.

2.3. Post-Kahramanlık Çağı ve Yeni Kahraman

Antikiteden bu yana benzer bir yolda ilerleyen kahraman anlatıları, modernitenin gerçekleriyle sınanarak yeni bir şekil almış, kahramanlık anlayışı cesaret ve inisiyatif almanın dışarısında bir yere itilmiştir. İki dünya savaşının ardından kahramanlık, yeni anlamıyla herkesin sahip olabileceği, geçmişteki haliyle hiç kimsenin sahip olamayacağı bir olguya dönüşmüştür. Post-kahramanlık olarak adlandırılan, kahramanlığın gelip geçici ve medya aracılığıyla üretildiği, geçmişteki anlamı dışında yeniden tanımlandığı bir döneme girilmiştir. Kristian Frisk’e göre (2017, s. 3) post-kahraman ve askeri post-kahramanlık üzerine yazılan literatür, tüm somut nedenlere rağmen modernizm sürecinin bilinen kahramanlığı buharlaştırdığına işaret eden bir temel varsayımla karakterize edilmektedir. Dolayısıyla batı dünyasındaki bu temel eğilim, bazı nüansları görmeyi imkânsız kılmaktadır.

Frisk’in öne sürdüğü düşünce, genel eğilimin ve tarihsel olarak Batı’da kahraman fikrinin nereye evirildiğini reddetmemekte, anaakım kahramanın post-kahraman tanımına uymadığına dair bir düşünce öne sürmemektedir. Ancak basitçe, 68 ve Küba Devrimi gibi süreçlerin doğurduğu kahramanlara ve kısmen

de olsa Vietnam Savaşı öncesi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kahraman düşüncesi gibi nüansların varlığına işaret eder. Zira bahsedilen dönemlerin içerisinde kahraman olgusu ve kimi kahraman figürleri romantik ve canlı bir biçimde modern öncesi kahramana belirgin benzerlikler taşırlar.

Bahsedilen nüansların dışında ise atom bombalarının ve gelişen savaş teknolojilerinin ölümcüllüğü kahramanları; kültür endüstrisinde üretilen metalara, izlenen yıldızlara dönüştürmüştür. Ancak kahraman olmak aynı zamanda demokratikleşmiş görünmektedir. Andy Warhol'un vecizesi olan "Gelecekte herkes dünya çapında 15 dakikalığına ünlü olacak" (Guinn ve Perry, 2005: s.4) sözü medyada temsil edilebilirlik ölçüsünde herkes için mümkün bir tanınırlığı ve şanslılarsa iyi bir temsili ve dolayısıyla kahramanlığı vaat etmektedir. Altın madalya kazanan bir sporcu, bir test pilotu, kozmonot, astronot ya da bir bilim adamı kahraman olarak temsil edildiği gibi, ağaçta mahsur kalan bir kediye kurtaran itfaiye eri de kahraman olarak temsil edilebilmektedir.

Ancak kimi dönemlerde yine de kahramanlık eski romantik ve idealist anlamıyla, kurgu dışında da kendine yer bulmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ekonomipolitik ve kültürel ortamın ortaya çıkardığı koşullarda, kendine yer açan yeni kahramanlar, modern öncesi kahraman imajına yakınsayan bir nitelikte ortaya çıkmışlardır.

2.3.1. Vietnam Savaşı ve Askeri Kahramanlığın Sonu

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda atılan atom bombaları, gelecek savaşlarda kara kuvvetlerinin yeterliliği konusunda bir şüpheyi yol açmıştır. Yine de süper güçler ve müttefikleri orduları nükleer silahları ile beraber bireysel beceri ve kitleleri kullanabilmek adına ordularını da ellerinde tutmuştur (Trauschweizer, 2014, s. 93). Bu ihtiyatlı durum, askeri tehdidin daimî şekilde sürmesi ve Soğuk Savaş'ın süregelen bir uyanıklığı gerektirmesi nedeniyle anlaşılır görünmektedir.

Savaş teknolojileri savaşları değiştirmiş ve kültürü de değişime uğratmışlardır. Modern öncesi kahramanlık düşüncesi, anaakım kahraman imajı dışında bireylerin belleklerinde kısıtlı bir biçimde kendine yer bulmaya devam

etmektedir. Örneğin, post-kahramanlık sürecinde bir toplum olarak görülebilecek olan Amerika Birleşik Devletleri özelinde, “Amerikan yüzyılı” söylemiyle taçlandırılan “Amerikan zafer kültürü”nü var eden Amerika Birleşik Devletleri’nin uzun soluklu askeri zaferleri dolayimli söylemler hala dolaşımdadır ve Vietnam Savaşı kuşağını kısıtlı bir biçimde etkilemeyi başarmıştır (Greiner, 2014, s. 110). Ancak bu etki kısıtlı ve ikna edici olmaktan uzaktır. Vietnam Savaşı yurttaş orduları aracılığıyla sürdürülen, zorunlu ve eşit bir kahramanlığı öne süren modern bir savaş olmaktan çok, azınlıklar ve yoksulların zorunlu askerlik hizmetini yerine getirdiği ve canını verdiği bir savaştır (Greiner, 2014, s. 108). Yani herkesin kahraman olabileceği bir savaş olma niteliğinden çok, daha şanslıların katılmayabileceği, uzakta bir yerde olup biten kısıtlı bir savaştır.

Vietnam’da, savaşı zorunlu askerlerden kahramanlık beklenilmiştir, ancak onlar bir yıllık rotasyonları boyunca risk almadan savaşımaya gayret etmişlerdir. Savaş uzadıkça Amerikan toplumu da post-kahraman döneme uygun bir tepki vermeye başlamıştır. Üstün teknoloji zaferi getirememiş; artan zaiyatlar, tutarsız politik söylemler savaşın toplum tarafından desteklenmesini imkânsız kılmıştır (Tauschweizer, 2014, s. 95). Askerler açısından, “kahramansı” ya da “post-kahramansı” bir nosyon görünmemektedir. Daha çok, kazanılması mümkün olmayan ve kuralları muğlak bir oyunun içerisinde olduklarının bilincindedirler. Erkeklik onurunun yaralanması ve onurlu bir asker olmaya yönelik içgörülerin zarar görmesi ön cephede savaşmış gazilerin anlatılarının temelinde görülebilmektedir. Cephede savaşan askerler arasında kendilerini ifade ederken kullandıkları⁵⁸ *I-L-G-I* kısaltması, post-kahramansı nosyona yakınsar. Açılımı: “*İsteksizler, liyakatsizler tarafından yönetilip gereksiz şeyleri, iyilikbilmezler için yapıyorlar*” şeklindedir (Greiner, 2014, s. 109, 112). Belirsiz ve çaresiz bir savaşın içerisinde, modern kahramanlık durumunun da dışarısında, bilinen anlamda kahramanlığa yer bırakmayan bir savaş deneyimlemişlerdir.

⁵⁸ İngilizce haliyle kısaltma *U-U-U-U* biçimindedir. Açılımı orijinal haliyle: “The unwilling, led by the unqualified, doing the unnecessary for the ungrateful” şeklindedir (Greiner, 2014, s. 109).

Askeri post-kahramanlığın en belirgin örneklerinden biri olan Vietnam Savaşı, sonraki savaşlarda da kamuoyunun tepkisini ve dolayısıyla askeri kahramanlığın yeni biçiminin temellerini atmıştır. 1970’lerde Vietnam Savaşı, Amerikan toplumunun yüzde 70’i tarafından ahlaki açıdan tartışmalı ve yanlış bulunmuştur. Ancak bu durum pasifizme işaret etmekten çok, politik bir beceriksizliğe tepki olarak görülmelidir. Savaşan askerlere gerekli desteğin kararlı biçimde verilememesi savaşı kaybettirmiştir. Savaşın kaybının kabul edilememesi “Vietnam Sendromu” olarak tanımlanacak toplumsal durumu oluşturacak ve Amerikan zafer kültürü mitinin zarar görmesine yol açacaktır (Greiner, 2014, s. 118). Vietnam Sendromu, post kahramanlık sürecinin Amerika Birleşik Devletleri özelinde yerleşmesi açısından önemlidir. Öte yandan, profesyonel askerlerin katılımının daha fazla olduğu savaşlardan önce, gönüllü ve zorunlu askerlerin yoğunlukta olduğu son Amerikan savaşıdır.⁵⁹

2.3.2. Kahramanlık Problemi ve Süper Kahramanlar

Kahramanlık yapmak, modern anlamıyla ufak başarılar ve küçük zaferlerle uygulanabilir bir eylemdir. Modern savaş ve modern yaşayış, bireysel kahramanlığı zorlaştırdığı için kahraman olmanın tanımları daha gevşetilmiş ve kolektif hale gelmiştir. Artık geleneksel kahramanların büyüklüğünün aksine, bu yeni ve daha ufak çaplı bir kahramanlık kabulünün yerleşmesi modern anlamda mümkün görünmektedir. Ancak yine de hâlihazırda var olan kahramanlık konseptine uyumlanması için daha fazlasını yapan kahramanlar gereklidir. Bu noktada bir kahramanlık problemi olduğundan söz edilebilir (Calder, 1977, s. 186-187). Kahraman, geleneksel anlamdaki haliyle ontolojik bir yitim ve çözünümle karşı karşıyadır. En basit haliyle, kendini kahraman olarak gerçekleştirmenin imkânlarının kapandığı ya da basit eylemlere ve söylemlere indirgendiği bir süreç başlamıştır.

⁵⁹ 1970’lere gelindiğinde, Vietnam’daki piyadelerin yüzde sekseni zorunlu askerlerdir. Ayrıca, orduya gönüllü olarak katılımın; daha az hizmet süresi ve Vietnam’a gönderilme oranının daha az olması gibi avantajlarından dolayı gönüllü katılım nispeten fazla görünmektedir (Greiner, 2014, s. 109). Bu nedenle Vietnam Savaşı özelinde gönüllülük, daha çok zorunluluktan dolayı doğan bir gönüllülük gibi görünmektedir.

Büyüyen bir kurgu süper-kahraman endüstrisi, yeni tip kahramanlık öykülerinin yeniden üretimine imkân tanımaktadır. Eş zamanlı olarak, geleneksel kahramanlık anlatılarının ve kahramanların çürütölmeye başlanması süreci başlamıştır. Geçmişte hayranlıkla yâd edilen kahramanlar, artık sıradan ve yanılabilir insanlar olarak tanımlanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla kahramanlık, iki katmanlı bir sorunla karşı karşıyadır (Calder, 1977, s. 87). Kahramanlar yerlerini, kurgu kahramanlar ile değiştirmektedirler. Soğuk Savaş'ın profesyonelleşen ordularına benzer biçimde, meslek profesyoneli kurgu kahramanlar göze çarpan örneklerdir. Örneğin, casus kahramanlar oldukça revaçtadırlar. Batı medeniyetini düşmanlara karşı koruyan casus kahramanlar fikri, en bilinen haliyle Ian Fleming'in James Bond'unda cisimleşmiştir.

Şekil 13- *From Russia With Love* (Film Afişi, 1963).⁶⁰

James Bond, Britanyalı olmayı en üst seviyede temsil eden, vatansever bir centilmen olarak tasarlanmıştır. Tersini gerektiren aşırı bir durum olmadıkça beyefendi gibi davranır. 1920'lerin kurgu karakterleri gibi üst sınıfa ait bir kimliğe sahip; sürüş, kayak, kumar gibi zevklere sahip bir karakterdir. Bond öykülerinde

⁶⁰ http://www.impawards.com/1963/from_russia_with_love_ver3.html (Erişim: 4.4.2024).

insanlar korkunç biçimlerde ölürlür, işkence, şiddet ve anında seks sıklıkla görülen öğelerdir. Bond, öncüllerinden farklı olarak seksüel bir kahramandır. Ancak kadınlara yaklaşımı kibardır. Sıklıkla yatağını kadınlarla paylaşmakla beraber, onların onayını almadan asla harekete geçmez. Dolayısıyla ne kendisi bir seks avcısıdır ne de kadınlar onun kurbanıdır. İş gereği kadınlara zarar vermekten çekinmez. Ancak kadınlar cinselliğinden dolayı asla zarar görmezler (Calder, 1977, s. 161-162). Bond'un kaba kuvveti ve beyefendiliği ile ilişkili biçimde kurgulanmış olan seksüel becerileri birbirinden ayrı iki kahraman özelliği olarak cisimleşmiştir. Dolayısıyla geçmişteki romantik kahraman tipinden aldığı özellikler yanında, postmodern sayılabilecek nitelikleri de içinde barındırır. Aynı anda hem modernden bir kopuş hem moderne bir öykünme hali içerisindedir.

Calder'a (1977, s. 162) göre aslında James Bond, geçmiştekine benzer biçimde romantik kahramandır. Her yönüyle gerçek dışıdır ve gerçek hayatta işini yaptığına dair bir yargıyı okuyucuda/izleyicide bırakmaz. Ancak Ian Fleming, illüzyondaki çatlakları ustaca gizlemiştir ve öyküleri kendi içerisinde inandırıcı görünmektedir.

Bond gibi kahramanlar, dönem Soğuk Savaş batı politikası için kullanışlı birer ideolojik araçtırlar. Aynı zamanda da kahraman sorununu ele veren ve postmodern durumun işaretlerini taşıyan önemli öğelerdirler. Hem romantik kahramanın eksikliği hem aynı anda modern ve geçmişe öykünen, günün arzu ve isteklerini gerçekleştiren güçlü karakterlerdirler. Özellikle 1960'lar ABD'sinde casus kahramanların, ikonik birer maskülen kahraman modelini temsil etmelerinin yanında önemli bir özellikleri daha vardır. Hem sınırsız iradi eylemlilikte bulunabilen hem devlete bağlı bir adam olarak tasviri gibi kendiyle çelişen birçok temsili barındırırlar. Casus kahraman figürü bu nedenle, özellikle Soğuk Savaş'ın ilk 20 yılında, kahraman motifinin dönüşümünü açıklaması bakımından belirleyicidir (Kackman, 2005). Aynı zamanda, çelişen temsilleri barındırması bakımından postmodern bir niteliktedirler.

Western filmlerinde (neredeyse her zaman erkek) kahramanların başına buyruk, kanunun olmadığı sınır bölgelerinde, Amerikan bireyciliği ve

girişimciliği üzerine kurulu bir kahramanlık temsili mevcuttur. Western kahramanları genelde şövalyemsi bir kişilikte olup yaşamak için şövalyece olmayan şeyler yaparak geçinen kahramanlardır. Profesyonel olan bu kahramanlar, yaptıkları işte eğitilmiş ve işlerini para için yapan karakterlerdir. Araçları olan silahları ve yumruklarını, romantik olmayan bir tavırla kullanarak işlerini icra ederler. Sonrasında ise genelde beyaz şapka giyen kahraman düzeni sağladıktan sonra orada durmaz ve atına binerek gün batımına doğru yola çıkar (Dittmer, 2013, s. 11; Calder, 1977, s. 152-153). Amerikan maskülen öncü figürünü kullanarak, Amerikan genişlemeciliği ideolojisini (Manifest Destiny)⁶¹ yeniden üreten bir niteliktedirler. Dolayısıyla Dünya Savaşları sonrası Amerika Birleşik Devletleri milliyetçiliği ve genişleme politikaları için meşrulaştırıcı birer öğe ve örnek kahramanlar yaratmıştır.

⁶¹ Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey Amerika'ya yayılma sürecinde (özellikle Batı'ya doğru) sıklıkla tekrarlanan bir söylemdir. Zamanla Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm Kuzey Amerika topraklarında hak iddiası ve sonrasında Amerikan yayılmacılığının bir simgesi konumuna gelmiştir. İlk 1845 yılında Oregon Bölgesi'nin (o dönemde eyalet vasfına sahip değildir) kolonizasyonu ile ilgili olarak *Democratic Review* Temmuz-Ağustos aylarındaki sayılarında dile getirilmiş, 3 Ocak 1846 tarihinde Temsilciler Meclisi Massachusetts temsilcisi Robert C. Winthrop'un Oregon'un ilhakı konusundaki konuşmasında: "...bizim (ABD) aşikâr kaderimizden (manifest destiny) doğan hakkımız, tüm kıtaya yayılmamızdır" biçiminde kullanması, bugünkü anlamının temellerini oluşturmuştur (Pratt, 1927, s. 795-798). "Vahşi Batı'yı" ehlileştirme fikri ile bağlantılı bir ideolojik duruşu tanımlayan söylem, günümüzde dünya için kullanılabilen daha geniş bir anlama evrilmiştir.

Şekil 14- Rio Bravo (Film Afişi, 1959).⁶²

Amerikan ideolojisi, klasik monomitik anlatı biçiminden farklı bir kahramanlık anlatısı biçimi türetmiştir. Amerikan kahramanı, geç modern ve postmodern süreçte yeni bir monomitik şemaya uygun biçimde tasarlanmaya başlanmıştır. Amerikan monomiti olarak tanımlanabilecek bu şema, belirli noktalarda klasik monomitten ayrılmaktadır. Lawrence ve Jewett'e (2002, s. 6) göre Amerikan monomitinde kahraman, klasik monomitik kahraman arketipinin; kendi topluluğundan ayrılıp rüşt ispatlama, sınanma ve olgun bir yetişkin olarak toplumuna dönüp farklı biçimlerde faydalı olma sürecinden farklı olarak, sürekli biçimde göreve hazır bir kahraman tipidir. Klasik monomitte kahramanın rüşt ispatlamak amacı ön plandayken, Amerikan monomitinde özgürleştirme ve kurtarma ön plana geçer. Toplumsal kurumların sembolik çağrısına her zaman hazırdır. Genelde desen şu şekildedir (Lawrence ve Jewett, 2002, s. 6):

- Uyum içerisinde cennette yaşayan bir toplum kötülük tarafından tehdit edilir.
- Normal kurumlar tehdit karşısında çaresiz kalırlar.

⁶² http://www.impawards.com/1959/rio_bravo_ver2.html (Erişim: 4.4.2024).

- Fedakâr bir süper kahraman ortaya çıkar, tüm ayartmaları reddeder ve kurtarıcı görevini üstlenir.
- Kaderin de yardımıyla, mutlak bir zafer kazanarak toplumu eski cennet yapısına geri kavuşturur.
- Son olarak süper kahraman ortaya çıktığı gibi bilinmezliğe kaybolur.

Temelde, özgürleştirme, kurtarma ve selamete ulaştırma rolleri ile sekülerleşmiş bir İsa modeliyle benzeşmektedir. Kültür endüstrisinin kendi kurtarıcısını yeniden ürettiği ve belirli bir şemayı tekrarlayarak uyguladığı bir modeldir. Lawrence ve Jewett (2002, s. 6-8), bu modeli seküler bir Yahudi-Hristiyan bir kökten esinlenerek, Amerika topraklarında yükselen bir kurtarıcı modeli olarak tanımlar. Bir yanıyla fedakâr bir hizmetkâr, bir yanıyla kötülüğe karşı dövüşen iman dolu bir Haçlı gibidirler. Bilimin çürüttüğü geleneksel İsa figürü yerine popüler kültürün ürettiği bir stepnedir. Demokrasinin en üst modelinin icra edildiği bir yerde kurumlar üstü, çoğu zaman beyaz ve fiziksel olarak güçlü erkek bir süper kahramana ihtiyaç duyulması konusu dikkat çekici bir detaydır.

Kültür endüstrisi Amerikan monomiti şemasıyla, milliyetçi süper kahramanlar üretmektedir. Amerikan genişlemeciliği ve ayrıcalıklılığı söyleminin yeniden üretimi ile ilişkili biçimde yaratılırlar. Örneğin 1940 çıkışlı *Captain America*, milliyetçi süper kahraman örnekleri arasında ilk göze çarpanlardandır. Lawrence ve Jewett (2003, s. 27-28), süper kahraman hikâyelerini Amerikan Devlet dininin İncil'i olarak görürler. Amerikan müdahaleciliğini ve "kötüye karşı iyinin savaşı" mitinin taşıyıcısı olan bu dinin yayıcılarından en büyüklerinden ve en doğrudan örneği Captain America'dır.

Şekil 15- Captain America, March No.1 (Dergi Kapağı, 1940).⁶³

Steve Rogers isimli cılız bedene sahip karakter, orduya yazılmak ister ancak kabul edilmez. Savaşa katılacağı ortaya çıkan ABD'ye misilleme yapmak isteyen Nazi Almanyası, Amerikan savunma endüstrisine saldırı yapmak istemektedir. O sırada Rogers süper asker projesi için denek olarak çağrılır ve bu fırsatı kaçırmaz. Süper asker serumunun mucidi olan Yahudi sığınmacı Dr. Reinstein (ismi Albert Einstein'a bir göndermedir) Steve Rogers'a serumu verir. Rogers kırılğan ve hastayken, bir insanın sahip olabileceği en üst düzey fiziksel yeteneklere sahip olur. Ancak Naziler laboratuvara saldırır ve Dr. Reinstein'ı öldürürler. Serumun formülünü bilen tek kişi ölmüştür. Tek süper asker Steve Rogers'tır. Bir dizi eğitimden geçirilip yenilmez hale gelen Rogers, Captain America olarak yeniden doğar. ABD bayrağı renklerinde kostümü ve kalkanyla 2. Dünya Savaşı'na Nazilere karşı savaşmaya başlar (Dittmer, 2013 s. 66). Anlatı, Amerikan monomitine uygun biçimde kurgulanmıştır. Captain America, kurumların başaramadığını başarmak üzere savaşa müdahale etmek için yola

⁶³ https://www.marvel.com/comics/issue/7849/captain_america_comics_1941_1 (13.5.2024).

çıkan fedakâr ve her an göreve hazır bir süper kahramandır. Demokrasiyi ve dolayısıyla batıyı, kötülüğe karşı savunmak üzere kalkanyla iş başındadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında doğan Captain America, seksist, militarist ve milliyetçi bir figür olarak popüler kültürün ortasında kendine yer bulmuştur. Vietnam Savaşı sırasında ilgi azalmakla beraber popülerliğini tamamen yitirmemiş, kendini yenileyerek Amerika Birleşik Devletleri’nin müdahil olduğu savaş ve krizlerde rolünü icra etmeye devam etmiştir (Dittmer, 2013). Anlatı ve kurgu olarak postmodern bir şema içerisinde üretilen bir kültür endüstrisi eseri olarak 21.yy.’ın ilk çeyreğinde de varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

1980’lere gelinirken popülaritesini yitirmeye başlayan süper kahramanlar film endüstrisine geçiş yaparak yeniden popülerleşmişlerdir (Mainer, 2019, s. 76-77). Süper kahramanlar, 21.yy.’ın ilk çeyreğinde kendini küresel olarak yenilemeye başlamıştır. Artık yeni pazarlar için dönüştürülen anlatılara ve üretilen süper kahramanlara sıklıkla rastlanmaktadır. Aynı zamanda, yükselen sosyal adalet ve eşitlik söylemlerine uygun kahramanlar da revaçtadır. Örneğin, Captain America’nın da sahibi olan Marvel, bu dönüşümü gerçekleştirmektedir. Film sektöründe güçlenen Marvel Studios 2016 yılında büyücü karşı-kültür süper kahramanı Doctor Strange için bir film çekmiştir. Benedict Cumberbatch’in başrol oynadığı filmde, Çin gibi büyük piyasalara girebilmek için kast ekibi farklı etnistelerden gelen kişilerden oluşturulmuştur. Ayrıca, daha önceki; Asya temalı kahraman içerikli Disney filmlerinden *Mulan* (1998), *Seven Years In Tibet* (1997) farklı olarak hikâyeleri Batılılaştırmaktan çok, Doğululaştırma yöntemi seçilmiştir (Falkenhayer ve Hardt, 2019, s. 82). Dolayısıyla proaktif ve değişken; ancak formül ve şema olarak çok büyük farklılıklara sahip olmayan bir süper kahraman anlatısı mevcuttur. Dönemsel olarak türetilen uyarlamalar, biçimsel düzenlemeler ve yerelleştirmeler süper kahramanları pazarlanabilir bir nitelikte tutmak için yeterli görünmektedir.

Süper kahramanların varlığının ontolojik nedeni, gerçek hayatta kahraman anlatılarına duyulan özlem ya da kahramanlık konseptinin modernitenin getirdikleri ile uyumlanamamasıyla açıklanabilir. Postmodern bir “hem hem de”

durumunu taşıyabilecek yapıdadır. Esnek ve muğlak öğelerin genel bir şemaya yerleştirilerek yeniden üretilebilmesi, kolay tüketilebilirliği kültür endüstrisinin ekonomipolitik fonksiyonlarıyla ilişkilidir. İdeolojik işlevi, zamana ve ihtiyaçlara göre uyarlanabilir, toplumsal duyarlılıklara seslenebilir niteliktedir.

2.3.3. Romantik Kahramanın Devrimsel Dönüşü

Dünya Savaşları ve modernite, bilinen anlamda kahraman konseptini dönüştürüp büyük ölçüde yıkıma uğratmıştır. Ancak kahraman anlatılarının kalıcı etkileri ve kahraman olmanın geleneksel anlamı tamamen yitip gitmemiştir. Koşulların değiştirdiği anlamlar olguları dönüştürürken, kültür tarihinin taşıdığı haliyle monolitik ve değişmez bazı unsurlar bireyleri etkilemeye devam etmiştir. “*Kahramanlık Problemi ve Süper Kahramanlar*” alt başlığında tartışıldığı gibi, kurgu süper kahramanlar, geçmişin kahraman hikâyelerine öykünen ve bir anlamda özlem duyan bir gerekliliğe cevap olarak yaratılmışlardır. Devrimci kahraman, bu istencin gerçek hayatta cisimleştiği bir kahraman biçimidir.

Devrimci kahraman, 20. yy. öncesi romantik kahraman düşüncesine en yakın 20.yy. kahraman modelidir. İnsan düşüncesinde 20.yy. sonrasında romantik kahraman fikrinin ayakta kalışının önemli bir kanıtıdır. Bireysel kahramanlığın Birinci Dünya Savaşı sonrası imkânsızlaşması savı, ilk olarak İspanya İç Savaşı (1936-1939) sırasında Cumhuriyetçi İspanya özelinde çürütülmüş ve bireysel inisiyatif alan kahramanlar yeniden görülmeye başlanmıştır. 1960'lara gelindiğinde, Ernesto “Che” Guevara ve Ho Çi Minh gibi gerillalar devrimci kahraman örnekleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu kahramanlar, Batı medeniyetinin politik uyuşukluktan uyanışını; romantik, idealist eylemliliğin hala mümkün olabildiğini sembolize eden kişiler olmuşlardır (Calder, 1977, s. 149). Bir anlamda, 68 kuşağının öncülü ve müjdeleyicisi konumundadırlar. Toplumsal eylemlilik ve hareketliliğin simgeleri olarak kendilerine yer bulmuşlardır.

Calder’e (1977, s. 149) göre devrimci kahraman, kökenine bakılmaksızın, harekete geçirici niteliktedir. İnsanlığa hala kendini geliştirebileceği ve eylemliliğin arzu edilebilir bir olgu, bir hak olduğunu anımsatır. Calder’in düşünceleri, kahraman olgusunun geleneksel anlamda yeniden canlanması

yanında, modern sorunlara karşı bireyin toplumsal haklarını araması için bir sembol, bir özgüven sağlayıcı olduğunun altını çizmektedir. Devrimci kahraman bir anlamda geleneksel kahraman anlatılarındaki ilhamı taşır, öte yandan modern sorunlara karşı bir başkaldırı için cesaret verici bir unsur olarak yaşar. Dolayısıyla simgesel değeri öncül kahraman anlatılarındaki gibi yüksek, gelişen kitle iletişim araçlarının etkisiyle dolaşımı ve yayılımı oldukça hızlıdır.

Örneğin, Che Guevara'nın ikonik *Guerrillero Heroico*⁶⁴ portresi bu hızlı dolaşımın ve imaj üretiminin bir yansıması olarak ele alınabilir. Portre, devrimden önce bir moda fotoğrafçısı olan ve sonrasında ise Fidel Castro'nun fotoğrafçısı olmuş Alberto "Korda" Diaz tarafından 5 Mart 1960 tarihinde, La Coubre Patlaması'nın ardından yapılan anma yürüyüşünde çekilmiştir. Korda Che'nin yüzünde öfke ve acıyı gördüğünü ve art arda iki kare çektiğini söylemiştir. Fotoğrafı sonraki gün çıkacak sayı için o zaman çalıştığı *Revolucion* isimli günlük gazeteye göndermiş fotoğraf yayınlamamış, Korda da portre olarak kırpılmış ve kontak baskısını alıp stüdyosunun duvarına asmıştır. Ancak o güne değin duvarda fotoğrafı gören birçok yabancı ziyaretçiye fotoğrafın bir kopyasını vermiş ve fotoğraf dünyada hızla yayılmıştır. *Revolucion*'da ise ancak Domuzlar Körfezi Çıkarması ile ilgili bir haberde, 16 Nisan 1961 tarihinde yayınlanmıştır. Hızla popüler kültür içerisinde yayılmış ve fotoğraf Maryland Sanat Enstitüsü'ne göre 20.yy.'ın sembolü ve dünya tarihinin en ünlü fotoğrafı olmuştur. Hemen her yerde, çeşitli eşyalar üzerinde Che'nin ünlü portresine rastlamak mümkündür (Ziff, 2006, s. 15-16; BBC, 2001; RTE, 2021).

⁶⁴ Çev. Kahraman Gerilla.

Şekil 16- Alberto “Korda” Diaz (1928 – 2001), *Guerrillero Heroico* (Kırpılmış popüler versiyonu), (Jelatin gümüş baskı, Havana, 1960).

İkonik fotoğraf, Che’nin ölümünden yıllar sonra bile simgeleştiği anlamları taşıyan bir nesne olarak kabul görmektedir. Devrimci kahramanın, mitik anlamını modern sonrası döneme taşıma rolü, medya ve popüler kültüre düşmüştür. Bireysel kahramanlığın, toplumsal bir anlama gelen bir göstergeler bütününe dönüşümü bu yayılım süreci içerisinde belirlenir. Eylemlilik ve hak hareketleri içerisinde modern bir işlevi vardır. Mitin simgesel olarak kullanım biçimleri ise *Guerrillero Heroico* örneğinde olduğu gibi pastiş ve parodi unsurları içererek postmodern bir geçişkenlikle temsil edilebilir. Ancak kahramanlığın geleneksel anlamına eylemleriyle modern dönemden erişebilen figürler olmaları hikâyelerinin devamlılığı ve yayılımının süregelenliğini sağlar.

Martin Luther King Jr.’ın 28 Ağustos 1963 tarihli İş ve Özgürlük İçin Washington’a Yürüyüş sonunda Lincoln Memorial Anıtı’ndaki konuşmasının o sırada doğaçlama biçimde türettiği *I Have A Dream* sözleriyle bilinmesi gibi örnekler buna dâhildir (Kakutani, 2013). Gönderge, göstergeden kopmadan farklı

biçimlerde çağrışımlar üretmekte; ancak mitik temel referansın kaynağı olmaya devam etmektedir. Yani kahraman dolayısıyla üretilen göstergelerin tamamı kahraman çevresinde oluşan mite referans olan bir bütünlüğü sağlayabilmektedir. Bu yönüyle, kültür endüstrisinin ürettiği kahramanların aksine, belirli bir referans sisteminden ödünç alınan göstergelerle inşa edilmezler. Bu yönleriyle, geleneksel kahraman konseptinin modern döneme uyumlu örnekleri olarak yaşadıkları dönemin sonrasında da sembolik varlıklarını sürdürebilmekte ve eylemliliklerinin sonuçları kültür içerisinde var olmaya devam edebilmektedir.

Bu durumla uyumlu postmodern örneklerden biri Che'nin bedenen ölü ancak fikren diri oluşuyla ilgili olarak oluşan İsa figürüyle özdeşimidir. Che her ne kadar hayattayken: "Ben İsa ya da hayırsever değilim, hatta İsa'nın tamamen karşısında bir yerdeyim... Kendimi çarmıha gerdireceğime elime geçirebildiğim tüm silahlarla dövüşürüm" demiş olmasına rağmen bu özdeşim hayli rağbet görmüştür. Hristiyan ikonografisinden öğelerle *Guerrillero Heroico* pastişleri gibi birbirine geçmiş ve karışmış İsa ve Che görselleri sıklıkla görülebilmektedir. Öte yandan İsa'nın çilesi ve Che'nin kaderi özdeşimi de bu analogik inşanın bir parçası olmuştur (Kunzle, 2006, s. 86-95). Pastiche ve parodinin hakikatin yerine geçişi, en yakın durak olan kurtarıcı figürü ile bir özdeşimle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Che'nin sözleri, onu kültürel anlamda benzeştiği ve kısmen kaderini paylaştığı bir anlatıyla özdeşleştirilmekten kurtaramamıştır. Barthesyen anlamda tarih ve kültür Che'nin mitini onun yerine seçmiştir (Barthes, 2014). Che ve öncülü kurtarıcı kahramanlar ve ardıllarının anlatıları, tarihin uygun gördüğü benzeşimlerle simgesel varlıklarını sürdürmektedirler.

2.3.4. Gerçek ve Sahte Postmodern Kahraman

Kahramanlık, kültürel anlamda postmodern süreç ve post-kahramanlık durumunun ikili etkisi altında başkalaşım geçirmiştir. Bu başkalaşım, yeniden üretilebilir ve söylemde var edilebilirliğe işaret eden bir başkalaşımdır. Romantik kahramanlar, hakikate en yakın ve yeniden üretim süreci içerisinde elde edilemez biçimde zaman zaman ortaya çıkabilmektedirler. Bu istisnalar dışında, modern ve postmodern kahraman temsilleri, post-kahramanlık kavramına uyan şekilde geçici

ve yeniden üretilebilir kimlikleriyle kahramanlığın yeni halini temsil etmektedirler.

COVID-19 süreci, savaş ve doğal felaketler benzeri bir kriz durumuna işaret eden toplumsal olaylar arasındadır. Tarihsel olarak, krizler kahraman anlatılarının doğuşunda önemli bir rol oynamaktadır. COVID-19, postmodern durumun yarattığı gerçeklikte doğmuş bir krizdir. Dolayısıyla bu krizin kahramanları söylemde medya aracılığıyla temsil edilen ve yeniden üretilen kahramanlar olmalıdırlar. Bu sağlık çalışanlarının ve ilaç firmalarını temsil eden kişilerin, küresel bir krizden insanlığı kurtaran kahramanlar olarak temsil edilmesi hipotetik olarak olası görünmektedir.

Jenni Calder, profesyonel kahramanlardan bahsederken, doktorlar ve avukatlara dikkat çekmiş ve yeni bireysel inisiyatif alan kahramanlar olarak ortaya çıkabileceklerine dikkat çekmiştir. Calder'a (1977, s. 166-167) göre doktor ve avukatlar hür bireyler olarak profesyonel yeteneklerini toplumun yararına kullanabilir ve koruyabilirler, gün geçtikçe kısıtlanan konvansiyonel toplum içerisinde savaşıyor ve yükseltilirler. Kahraman olarak doktorlar, Sherlock Holmesvari biçimde bir yüreklendirme ve desteğin karışımını topluma sunabilirler. Dolayısıyla modern insanlar da işi toplumla; dayanışmak, korumak ve ilham vermek olan bu kahramanlar sayesinde kendi toplumsal kısıtlamalarından kurtulabilirler.

Calder'in görüşlerinin doktorlar çevresinde yoğunlaşması dikkat çekicidir. COVID-19 pandemisinden yıllar önce sağlık personellerini yeni kahramanlar olarak ortaya atan bu düşüncenin COVID-19 özelinde geçerliliği; ekonomipolitik, kültürel nedenler ve dolayısıyla sağlık çalışanlarının medya temsiliyle ilişkili görünmektedir. Postmodern durumda kahraman kavramı ve temsil ediliş biçimleri, söz konusu süreç içerisinde kahramanın nasıl belirlendiğini açıklamakta faydalı olacaktır.

Geleneksel kahraman anlatılarından uzaklaşma, kahramanı pratik bir anlamlar dizgesine sıkıştırmıştır. *Handbook of Heroism and Heroic Leadership*

kitabı içerisinde Franco (2017, s. 185) kahramanları, “hazır, istekli ve mahir” olarak nitelendirmiştir. Ona göre kahramanın kesin eylemleri; fiziksel, finansal, duygusal ve felsefi yıkıma karşı bir bariyer görevi görmektedir. Dolayısıyla kahramanlar, krizleri çözme potansiyelleri, her zaman hazır olmaları yönüyle süper kahramanlara benzemekle beraber biraz daha pratik bir işlev kazanmışlardır.

Örneğin, bir şirketi krizden kurtaran CEO, bölgesel bir krizi çözen diplomatlar, küçük bir topluluğu uğradığı felakete karşı cesaretlendirecek bir konuşma yapan vaiz, bir kediye çıktığı ağaçtan indiren itfaiyeci aynı ölçüde kahraman olma potansiyeline sahiplerdir. Herhangi bir nedenden dolayı oluşacak bir kriz ve o işle meşgul bir profesyonelin “hazır, istekli ve mahir” oluşu sayesinde “çözüm bulması” bir kahramana dönüşmesine yeterlidir. Bu türdeki kahramanlar spontane kahramanlar sayılabilmekle beraber, planlı kahramanlık da postmodern durumun ürettiği bir başka kahramanlık biçimidir ve kimi zaman bazı kahramanlar ikisinin kesişim kümesinde kalabilirler. Planlı kahramanlık şirket ya da bireylerin inovatif yollar ve teknolojiler kullanarak eylemlilikte bulunması yahut bir çıktı üretmesi sonucu kahramanlaşmasıdır (Al-Hameed, 2018, s. 108-109). Bu kahraman türü, pandemi sürecinde aşı üreten şirket ve bilim insanlarını içerdiği gibi, Elon Musk gibi inovasyon ve teknolojiyi kullanarak bir kahramanlık imajı yaratma çabasındaki girişimcileri de içerir.

Al-Hameed (2018, s. 109), planlı kahramanları ikiye ayırır: gerçek kahramanlar ve sahte kahramanlar. Gerçek kahraman üretim süreci, kahramanlara atfedilen özelliklerin edinilmesini gerektiren zorlu bir süreçken; sahte kahraman üretimi, belirlenen amaç doğrultusunda araçsallaştırılabilecek bir kahramanlık figürü oluşturma ya da ödünç alma yoluyla kısa sürede var edilebilecek bir süreçtir. Dolayısıyla aşı üreten şirket ya da birey postmodern durumun planlı gerçek kahramanı olurken, imaj oluşturan CEO sahte kahramandır.

Planlı sahte kahraman temsilleri, çoğu zaman genç sermayedar ve girişimcilerin sıklıkla başvurduğu bir mit yaratımı sürecinin ürünleri olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla kaçınılmaz biçimde hızlı bir biçimde yaratılan kahraman kültü ve sonrasında büyük bir çöküşle biten hikâyeler sıklıkla medyada

görülebilmektedir. Örneğin, *Theranos* şirketinin CEO'su Elizabeth Holmes bu hikâyelerden birinin öznesidir.

Elizabeth Holmes'un 2003 yılında, sermayedarlardan 700 milyon dolardan fazla para toplayarak *Theranos* şirketini Silikon Vadisi'nde kurmuştur. Holmes, 2015 yılına gelindiğinde Forbes'a göre 4.5 milyar dolarlık servetiyle, Amerika Birleşik Devletleri'deki en zengin kadındır (Bilton, 2016; Forbes, 2015). Holmes'un hikâyesi, bir kahraman hikâyesi gibi tasarlanmıştır. Holmes, (her ne kadar ailesi korkusuz bir çocuk olduğundan, kan alınması ve iğneden korkmadığını söylese de) çocukken kana dayanamadığını hatta arkadaşları bir ameliyat izlettiğini ve bayıldığını söylemektedir. Bunun yanında, dokuz yaşında Mandarin dili öğrendiğini, lisede ilk girişimine başlayıp C++ programlama dilinde derleyiciler programlayıp Çin Üniversitelerine sattığı, Stanford Üniversitesi ikinci yılında henüz 19 yaşındayken hocası Channing Robertson'a "Hadi bir şirket kuralım" diyerek teklifte bulunduğu ve bugünkü *Theranos*'u kurduğu, Channing Robertson'ın Holmes'ten bahsederken, 33 yıllık akademik hayatında ona benzeyen kimseyi görmediği ifadesinin öne çıkarılışı gibi birçok detay, anlatısına iliştilmiştir (Parloff, 2014).

Theranos'un iddiası olan, tek damla kanla birçok hastalık tahlilinin ucuza ve kolayca yapılması ile birleştirildiğinde vizyoner ve bir problemten ilham alan kahraman mitini üretmektedir. Dahası, çocukluğundan beri girişimci ruhu taşıyan, zeki ve özel biri olduğu konusu söylemde yeniden üretilerek Elizabeth Holmes'un anlatısı inşasında vurgulanan önemli detaylardır. Holmes'un basın dolayısıyla yarattığı anlatı, kurduğu *Theranos*'un tek damla kanla tahlilleri kolaylaştıran bir tıp kahramanı olması çevresinde tekrar tekrar üretmenin ötesinde, doğrudan lider, girişimci bir kadın olarak da öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla sonraki süreçte *Theranos*'un üretmeyi vaat ettiği cihazların iddia edildiği gibi kan tahlili yapamayacak olması ortaya çıkana kadar işlerliğe sahip bir sahte kahraman anlatısıdır. Holmes'un sermayedarlarını dolandırmaktan 11 yıldan fazla süre hapis cezasıyla hüküm giydiği Kasım 2022'ye değin ortaya çıkan detaylar, yine basın yoluyla ifşa edilmiştir. John Carreyrou'nun *Wall Street Journal*'da 16 Ekim

2015'te yayınlanan makalesi, *Theranos*'un test isabetliliği ve metodolojisi konusunda müşterilerini yanılttığını ortaya koymuş ve *Theranos*'un, dolayısıyla Holmes'un çöküşü sürecini başlatmıştır (EQS, 2023; Carreyrou, 2015). Bir anlamda, üretilen kahramanın söylemde var edilişi süreci, yine söylemde sonlandırılmıştır. Dolayısıyla sahte kahraman, kısa süre içerisinde yeşertilip kolaylıkla çöktürülebilmektedir.

Şekil 17- Ramon Haindl, BioNTech'in Kurucuları Türeci ve Şahin, (Der Spiegel, 2021).⁶⁵

Gerçek kahraman, benzer biçimde söylemde inşa edilebilir olsa bile, belirli bir eylemin sonucu olarak kahraman olma niteliğini kazanırlar. Söylem, dolaylı olarak eylemi takip eden bir niteliktedir. Dolayısıyla söylemde bir inşadan çok, eylemin söylemde yeniden üretimi söz konusudur. Örneğin, *BioNTech*'in kurucuları olan Dr. Özlem Türeci ve Prof. Dr. Uğur Şahin Covid-19 sürecinin başından itibaren tıp kahramanları olarak temsil edilmişlerdir. *Der Spiegel*'in 4 Ocak 2021 tarihli söyleşisinin giriş yazısında, yıldızlığa yükselmenin pop yıldızlarına ve nadiren politikacılara özgü olduğu söylenmiş, daha önce isimleri hiç duyulmamış bilim insanlarının 9 Kasım 2020 tarihinden itibaren tüm dünyada gündem olduğu konusu ele alınmıştır. Takip eden cümlelerde, “bir umut ışığı olan

⁶⁵ <https://www.spiegel.de/international/world/biontech-founders-tuereci-and-sahin-on-the-battle-against-covid-19-to-see-people-finally-benefitting-from-our-work-is-really-moving-a-41ce9633-5b27-4b9c-b1d7-1bf94c29aa43> (Erişim: 20.5.2024).

aşının yaratıcıları” oldukları konusu öne çıkarılmıştır. Aynı söyleşi yazısında, aynı zamanda Covid-19 sürecinin simgelerinden olan portreleri yer almıştır (Klusmann ve Schultz, 2021). Türeci ve Şahin’in, politik ve askeri liderlere özgü ufka bakan portresi, pandemi boyunca sağlık çalışanları için tekrarlanan “ön cephede savaşan kahramanlar” söylemi ile bir bütünlük sağlamaktadır. Bunun yanında söyleşinin öğeleri, gerçek kahramanın anlatısının eylemden doğan söylemle inşasına bir örnek niteliğindedir.

Covid-19 pandemisi sürecinde kahraman sağlık çalışanı söylemi, medyada yeniden üretilen başat söylemlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Bu söylem, *Salgın, söylem ve COVID-19* başlığında tartışıldığı gibi, militarist bir dilin de hâkim olduğu bir niteliktedir. Sağlık çalışanlarının kahramanlığı miti, temel olarak istilacı patojenlere karşı savaşan askerler dolayımı ile kurulsun da sağlık çalışanının kahramanlığı gönüllülüğün ve askerliğin ötesinde, belirli meslek etiği ve sorumluluklar çevresinde inşa edilen zorunlu bir kahramanlıktır. Hopkins’e (2021, s.122) göre sağlık çalışanı olmak; asker, polis, itfaiyeci gibi meslekleri gibi risk alınan mesleklerden farklı bir yerde konumlanır. Sağlık çalışanı olmak, daha idealist bir niteliktedir ve doğrudan bir kahramanlık mesleği olmaktan farklıdır. Dolayısıyla kahraman olma fikri, sağlık çalışanları özelinde öz tanımsal açıdan problemli bir durumdur. Çünkü etik kurallar ve meslek tanımlarının getirdiklerinin yanında, hekimler ve tıp öğrencileri kimi zaman kendilerine özgü nedenlerle hastalarla ilgilenmeyi seçebilirler. Dolayısıyla sağlık çalışanı kahramanları anlatısı, her ne kadar askeri bir kahramanlık söylemi biçiminde yeniden üretilse bile, ontolojik olarak farklı bir yerde konumlanır.

Bunların yanında, kahraman anlatısının gönüllülük esası üzerinden şekillenmesi ve fedakârlığın sağlık çalışanlarına yüklenmesi söylemde yeniden üretilen ana olgulardan biridir. Sağlık çalışanlarının kahramanlaştırılması, diğer rollerinden ayrıştırılarak tamamen hastalara bakma ile sınırlandırıldığı bir anlatı olması yönüyle sorunludur (Lipworth, 2020). Höller ve Forkmann’ın (2021) Covid-19 sürecinde hemşireler arasında yaptığı çalışma, katılımcıların %41.5 oranında yükselen depresyon eğilimi, %52.7’si orta ve yüksek seviyede psikolojik

tükeniş riski artışı, %21.7'sinde son dört haftada intihar düşüncesi gibi yıpratıcı etkilerle karşılaştıklarını göstermektedir. Süreğen ve artan iş yükü, beklentilerin yüksekliği yanında, sağlık çalışanlarına yüklenen ve üstlendikleri rolün etkileri görülmektedir. Salgının başlarında, Ocak 2020 ile Mayıs 2021 tarihleri arasında, dünya çapında 80 bin ile 180 bin arası sağlık çalışanının Covid-19 nedeniyle hayatını kaybettiği düşünülmektedir (WHO, 2021). Dolayısıyla pandemi sürecindeki kahramanlık anlatılarının merkezindeki sağlık çalışanlarına sorumlulukları doğrultusunda yüklenen psikolojik ve bedensel yük ciddi sonuçlara neden olmuştur.

Profesyonel gerçek kahraman tanımı sağlık çalışanlarını kapsamakla beraber, toplumsal beklenti ve yüklenen mitlerin ağırlığı hoşnut kahramanlar yaratmaktan çok kurban kahramanlar yaratmıştır. Dolayısıyla klasik kahraman anlatılarındaki toplumsal iyilik için hayatı feda etme eylemi, sorumluluktan öte bir nitelikle profesyonellere yüklenmiştir. Fedakârlık, postmodern kahraman için klasik kahraman anlatılarında olduğu gibi bir çağrı ve reddediş aşamasının sonucunda verilen bir kararla gerçekleştirilmez; başa gelen bir yazgı olarak kabul edilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI MEDYA KURULUŞLARININ İNTERNET COVID-19 HABERLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışma, eleştirel söylem analizi yöntemiyle, uluslararası medya kuruluşlarının İngilizce sürümlerindeki Covid-19 pandemisi hakkında haberleri kahramanlık söylemi bağlamında analiz etmektedir. Analiz, haber görsellerinde Roland Barthes'ın eleştirel göstergebilim yönteminin öğelerini kullanarak mitlerin haber görselleri içerisindeki kullanımını da saptamaktadır. Bu bölümde araştırmanın; amaç, önem, evren ve örnekleme, sınırlılıkları ve yöntemini serimlemektedir. Araştırmanın yönteminin nasıl ve ne şekilde kullanıldığı, sınırlılık ve kapsamı, zaman aralık ve sınırlılığı, hangi örneklem tekniğinin kullanıldığı da açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kahramanlık anlatıları kültür tarihi boyunca, toplumların yaşayışlarında önemli yere sahiptir. Kahraman olmanın anlamı ve kahramanın niteliği çağlar boyunca kültürden kültüre küçük değişiklikler göstermiştir. Erken modern sonrası kahramanlık uhrevi anlamını yitirmeye başlamış, dünyevileşmiş ve kahramanın tanımı modernite ile beraber daralıp basitleşerek söylem alanına kısıtlanmıştır. Modern ve postmodern durumda kahraman, ilahi güçlerin görevlendirdiği bireylerden çok, amaçlar doğrultusunda söylemde araçsallaştırılabilen ve çoğu zaman profesyoneller özelinde yeniden üretilen bir olguya dönüşmüştür. Bireylere, şehirlere, ülkelere, topluluklara ve meslek gruplarına atfedilebilir bir nitelik kazanmıştır.

Çalışma, literatürde Covid-19 sürecinin ilk altı ayında, Covid-19'un pandemi ilan edildiği 11 Mart 2020 tarihinden 10 Eylül 2020 tarihine kahramanlık söylemlerinin nasıl üretildiği konusunu ele almaktadır. Konu, literatürde, Covid-19 sürecinin kahraman temsilleri konusunda Eleştirel Söylem Analizi çalışmalarının eksikliği nedeniyle tercih edilmiştir. Kültürel ve ekonomi politik nedenselliğe bağlı olarak araçsallaşan kahramanlık söylemi, medya yoluyla okuyucuların kanaatlerini belirleme konusunda önem teşkil etmektedir.

Çalışmanın genel amacı, 11 Mart 2020-10 Eylül 2020 tarihleri arasında uluslararası yayın mecralarında yer alan Covid-19 haberlerinin kahraman söyleminin eleştirel söylem analizi yoluyla çözümlenmesidir. Bunun yanı sıra, söz konusu mecraların ideolojik pozisyonları dolayımı ile kahramanın kim olduğunun ve nasıl temsil edildiği açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın alt amacı olarak:

- *CGTN portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *CNN portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *Daily Sabah portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *DW portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*
- *Sputnik portalında yayınlanmış olan COVID-19 haberlerindeki kahraman söylemi nasıl inşa edilmiştir?*

Sorularına cevap aranmaktadır.

Bunların yanında haber fotoğraflarında, yeniden üretilen modern mitlerin saptanması çalışmanı bir diğer alt amacıdır. Görsellerde modern mitlerin belirlenmesi Eleştirel Söylem Analizi'ne temas etmekle beraber, Göstergebilimin daha etkin olduğu bir alan olması nedeniyle, Eleştirel Söylem Analizi Eleştirel Göstergebilim Yöntemi ile birleştirilerek kullanılmıştır.⁶⁶

3.2. Araştırmanın Evren, Örneklem ve Sınırlılıkları

Araştırmaya konu olan kahramanlık söyleminin uluslararası basın kuruluşlarının internet sitelerinin İngilizce sürümlerindeki yeniden üretimi araştırmacı tarafından dikkate değer görülmüştür. Uluslar bağlamında kahramanlığın farklılık ve benzerlikleriyle temsil biçimlerinin ideolojik örüntüleriyle beraber anlaşılır bir desen oluşturabilmesi amacıyla beş ayrı ülkeden, beş uluslararası haber kuruluşu araştırmaya dahil edilmişlerdir. Bu kuruluşlar sırasıyla; Türkiye'den *Daily Sabah*, Rusya'dan *Sputnik*,

⁶⁶ Örneklem dahil edilen ve fotoğraf içermeyen haberler dipnotla belirtilmiş ve görsel analiz analiz uygulanmamıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nden *CGTN*, Amerika Birleşik Devletleri'nden *CNN*, Almanya'dan *DW* olarak belirlenmiştir.

Araştırma evreni, söz konusu haber kuruluşlarının İngilizce sürümlerinde, 11 Mart 2020-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberlerden oluşmaktadır. Amaç kahraman söyleminin eleştirel söylem analiziyle çözümlenmesi olması nedeniyle evren, kahraman söylemi içeren haberlerle sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, Google arama motoru üzerinden arama satırları ve tarih aralığı belirlenerek uygulanmıştır. Arama satırları, şu şekildedir:

- *CGTN "covid-19" "hero"*
- *CNN "covid-19" "hero"*
- *Daily Sabah "covid-19" "hero"*
- *DW "covid-19" "hero"*
- *Sputnik "covid-19" "hero"*

Arama satırları, kahramanlık söylemini metin bazında taşıma potansiyeli haberlerin araştırmacı tarafından seçilebilmesi sağlanmış ve çıkan sonuçlar yalnızca ilgili haber kuruluşlarının sitelerinin İngilizce sürümlerindeki haberleri ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanında, Google üzerinden özel tarih aralığı atanarak 11 Mart 2020-10 Eylül 2020 tarihleri arasındaki sonuçlarla sınırlandırılmıştır.

Bir başka arama kriteri, ilgili haber kuruluşlarının haber sitelerine bütünleşmiş arama çubuklarına yazılan arama satırlarıdır. İlgili arama satırları şu şekildedir: *"covid-19" "hero"*, *covid-19 hero*. Geriye dönük aramalarla 11 Mart 2020- 10 Eylül 2020 tarihleri arasında çıkan sonuçlar esas alınarak sınırlandırılmıştır.

İlgili satırlarla belirlenen tarih aralığında yapılan Google aramalarında;

- *CGTN* 291
- *CNN* 4.860
- *Daily Sabah* 41
- *DW* 715
- *Sputnik* 1.711 sonuca rastlanmıştır.

Covid-19 ile ilişkili söylem içeren haberlere yönlendiren sonuçlar seçilerek, diğer sonuçlar araştırmanın dışında bırakılmıştır. İlgili haberler arasından kahramanlık söylemi içeren haberler diğer haberler arasından ayrılarak analize dahil edilmişlerdir.

Analize dahil edilecek haberler *Amaçsal Örneklem* yoluyla seçilerek çalışmaya dahil edilmişlerdir. Nitel çalışmalara uygun bir teknik olan *Amaçsal örneklem*, araştırmacının evren hakkındaki bilgi ve gözlemleri doğrultusunda, amacına yönelik olarak biçimlendirilir. Amaçlanan, istatistiki bir bilgiye ulaşmaktan çok araştırmacının konuyla ilgili bir çıkarım ya da teori geliştirmesi amaçlanır. Belirli bir karakteristik özelliğe sahip katılımcı ya da materyal seçilerek, analizin ya da teorinin geliştirilmesi sağlanır (Matthews ve Ross, 2010, s.167; Morse, 2004, s. 884). Araştırma, araştırmacının konu ile ilgili gözlem ve bilgisine dayalı çıkarımları talep ettiğinden dolayı bu örneklem seçilmiştir. Araştırmanın gözlem ve bilgiye dayalı bir örnekleme talep etmesinin nedeni, analizin haberlerde yeniden üretilen kahraman söylemini konu alıyor olmasıdır. Dolayısıyla kahramanın metin içerisinde var olmasının yanında kahraman söylemini de yeniden üretiyor olması gereklidir. Bu doğrultuda, haberler araştırmacı tarafından amaçsal örnekleme seçilerek, Covid-19 dönemi kahramanlık söylemi içeren haberler araştırmaya dahil edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, Teun van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi ile gerçekleştirilmiştir. Söylem, toplumsal güç ve iktidar, ekonomipolitik ilişkiler içerisinde şekillenir. Dolayısıyla medyanın sahiplik yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Ayşe İnal'a (1996, s. 95-96) göre söylemi belirleyen etkenler şunlardır:

- Gazetecilik mesleğinin günlük pratikleri söyleme etki eder. Meslek; zamansal, mekânsal ve maddi sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmesi söylemin oluşumunda rol oynamaktadır.
- Gazetecilerin profesyonel ideolojileri söyleme etki eder. Dolayısıyla şirketleşen medya kuruluşlarının ticari kaygıları, yatay ve dikey tekelleşme gibi unsurlar söylemin oluşumunda etkilidir.

- Haberin üretildiği somut tarihsel koşullar söyleme etki eder. Toplumsal formasyon içerisindeki dönemsel siyasi koşullar, ekonomipolitik ilişkiler söyleme yansımadır.
- Haberin söylemi medyanın ekonomipolitikası içerisinde yapılır. Kârlılık kaygısı, içeriği belirler ve sınırlandırır. Çok satan konuların tercih edilmesine neden olur.

İnal'ın saptamaları, söylemin ekonomipolitik ve kültürel nedenselliğine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, söylemin belirleyici koşulları söylemin kendisi ile aynı bağlam içerisinde anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Araştırma, Covid-19 sürecinde kahramanlık söylemlerini belirleme amacı güttüğünden dolayı, dönem koşul ve dinamikleri ve ekonomipolitik koşulların nedenselliğinin kahramanlık söylemine etkisi önemli bir artalan ögesi olarak göze çarpmaktadır.

Teun Van Dijk'a (1998, s. 316-317) göre söylem dilde kurulan bir yapı olduğundan dolayı; ifade, uygulama ve özellikle ideolojilerin yeniden üretilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Çünkü ideolojiler, yalnızca dil kullanımı ya da iletişim (ya da diğer semiyotik uygulamalar) yoluyla açıkça formüle edilebilmektedir. Dolayısıyla söylem, kazanma, tartışma, ideolojik çatışma, ikna ve diğer formasyon ve ideoloji değişimleri bağlamlarında esastır. Bu nedenle, söylemin belirleyici rolü, toplumların kanaatlerini biçimlendiren bir niteliktedir.

İdeolojilerin yeniden üretimi ve ifadesinde önemli rolüne rağmen, ideolojiler yalnızca söyleme indirgenmemelidir. Sadece ifadeler olarak tanımlanmamalıdır ve sadece metinler ve konuşmalar içerisinde saptanmazlar (Van Dijk, 1998, s. 317). Ancak haberler özelinde ideolojilerin tanımlanması ve saptanması söylemin biçimini ve niteliğini, bağlamını açıklamakla mümkündür. İdeolojik söylem üretimi, karmaşık bir sosyal ve bilişsel bir süreçtir. Söylem yapıları arkasındaki mental modellerin haritalanması ile ortaya çıkarılabilmektedirler. Örneğin, semantik yapılar olayların zihinsel modelleriyle ve bağlamın fikrîsel modelleri de çok sayıda değişken söylem yapıları (biçimler, ifadeler ve şemalar gibi) ile eşleştirilir. Bağlam modelleri bu tür söylem üretiminin genel kontrolünü uygular ve söylemlerin sosyal durumla (özünde ideolojik)

olarak uygunluğunu temin eder (Van Dijk, 1998, s. 317). Dolayısıyla eleştirel söylem analizi bu amaca hizmet eden bir araç olarak tanımlanabilir.

Teun Van Dijk (1998, s. 202-204), söylemi oluşturan haber dilini yapısal olarak *semantiği* (semantic) ve *sözdizimselliği* (syntactic) bağlamında ele alır. *Sözdizim*, cümlecik ve cümle yapılarının düzenindeki veya hiyerarşik ilişkilerindeki değişiklik, anlam boyutlarının yanı sıra, altta yatan diğer anlamsal ve faydacı işlevlerin iyi bilinen bir ifadesidir. Dolayısıyla cümlelerdeki düzen ve hiyerarşik konum, anlamların önemine ve ilgililiğine işaret edebilir. Bu nedenle tercih edilen veya tercih edilmeyen anlamların vurgulanmasında, gizlenmesinde rol oynayabilir. Bunun yanında, ideolojilerin altında yatan, sosyal statü ve güç ilişkilerini zamirlerin kullanımı dolayısıyla da ortaya çıkarır. Grup içi üyelik, grup dışı mesafe ve aşağılama, gruplararası kutuplaşma, nezaket, resmiyet ve samimiyet ve diğer birçok sosyal işlev, bu nedenle zamir çeşitliliğiyle işaret edilebilir. “Siz”, “Sen” kullanımı gibi nezaket ya da samimiyet belirten zamirler ya da “Biz” “Siz” gibi kapsayıcı ya da ayrıştırıcı ifadelerle işaretlenebilen zamirler bunlara örnek verilebilir. (Van Dijk, 1998, s. 202-203). Dolayısıyla aidiyet ve ötekileştirme gibi sosyal fonksiyonlar, *sözdizim* içerisinde gözlemlenebilir.

Semantik cümlelerin anlam yapılarıyla ilgili olan kısımdır. İfadeler arasında anlam ya da niyet içerisinde aranabilirken diğer yandan referansları; gösteren, atıfta bulunan, üzerine konuşulan unsurlar arasında da var olabilir. Bağlam içerisinde, ifade anlamını bulmaktadır. Kelimenin seçimi ve kullanıldığı bağlam negatif ya da pozitif bir ideolojik anlamı yeniden üretebilir. Bahsedilen yapıların çoğu dilbilimin geleneksel alanı içerisinde olmakla beraber söylem analizi, cümle sınırlarının ötesindeki yapıları ve stratejileri açıklamak için tam olarak geliştirilmiş bir yöntemdir. Semantik (aynı zamanda pragmatik ve etkileşim analizi), bu tür daha karmaşık 'metinsel' anlamların açıklanması için özellikle çok uygundur. Dolayısıyla cümle dizileri (ya da daha doğrusu önermeler), bu cümlelerle ifade edilen 'olgular' arasındaki koşullu ilişkiler veya işlevsel ilişkiler gibi bir takım tutarlılık koşullarını karşılıyorsa söylemleri oluşturur. Söylemler de kaçınılmaz olarak ideolojik taşıyıcılardır. Sonuç olarak konu ve *semantik makroyapılar* içerisinde temsil edilir (Van Dijk, 1998, s. 204-206).

Van Dijk'ın, eleştirel söylem analizinde metinde *mikroyapılar* ve *makroyapıları* incelenen iki temel unsur olarak göze çarpmaktadır. *Makroyapılar*: *Semantik makroyapılar* olarak tanımladığı alt dalda *temalar* ve *konuları* oluşturur. *Şekilsel üstyapı* olarak adlandırdığı dalda ise *şematik* unsurlar vardır. *Mikroyapılar* ise; cümle yapısı, *sözdizim*, *semantik* ve kelime seçimleri, *semantik* ve *sözdizimsel* uyumluluk unsurlarını içerir (Van Dijk, 1988, s. 17). Anlaşılacağı üzere, *makroyapılar*, *şematik* ve *tematik* unsurlar gibi haberde temsil edilen öğelerin okuyucu tarafından “ilk bakışta” görülebileceği ve *konunun* aktarıldığı ana unsurlar arasındaki ilişkiselliğin çözümlenebileceği yapılardır. *Mikroyapılar*, metnin yapısı içerisinde anlamın ideolojik olarak üretildiği, sözcük seçimi, dizimi ve gramerle anlamın kurulduğu, nedenselliğin ifadeyi ve dolayısıyla temsili oluşturduğu yapılardır. Sonuç olarak, *makroyapısal* ve *mikroyapısal* unsurların bir bütünlük oluşturduğu ve karşılıklı bir nedensellik silsilesini takip ettiği görülebilmektedir. Dolayısıyla haberde temsil ve diğer ideolojik yapıların bütüncül bir analizi Eleştirel Söylem Analizi ile mümkündür.

Çalışma, örnekleme alınan haberlerin; Başlık, spot, giriş ve fotoğraflarını Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle incelemektedir. Söz konusu unsurlar, *makroyapısal* ve *mikroyapısal* düzlemde çözümlenerek kahramanlık söyleminin “kimi” ve “neyi” işaret ettiği aranmıştır.

Çalışmada Eleştirel Söylem Analizi'nin kullanımı şu şekilde şematize edilmiştir:

Makro Yapı Unsurlarının Çözümlemesi Basamakları

- ***Tematik Unsurlar***
 - *Başlık*
 - Temel Bağlam içerisindeki yeri
- *Haber Girişi*
 - Temsil edilen öğe ve öznelerin belirlenmesi
- *Fotoğraf*
 - Görselin söylem içerisinde metinle bütünlüğü
- ***Şematik ve Anlamsal Unsurlar***
 - *Başlık*

- Ana olayla ilgiliği ve temsil biçiminin analizi
- *Haber Girişi*
 - Temsil edilen öge ve öznelerin metindeki artalan bilgisi
 - Ana olayla ve kahraman temsili ile ilgili ögelerin bağlamsal olarak belirlenmesi ve analizi
- **Fotoğraf**
 - Göstergebilimsel Analizle Mitin Ayırıştırılması ve Belirlenmesi

Mikro Yapı Unsurlarının Çözümlemesi Basamakları

- Kahraman temsil edilirken kullanılan sözcük seçimleri
 - Sözcüklerde kurulan anlam yapıları
 - Kullanılan sıfat ve sözcüklerin pozitif ya da negatif niteliği
- Kahraman temsil edilirken tercih edilen sözdizimsellik
 - Cümle yapılarının etken ve edilgen niteliği
 - Cümlelerin kurulumundaki basit ya da karmaşık gramer yapıları
- Retorik ve ideolojik temsilin ayırıştırılması ve analizi

Haber fotoğrafları ve metinleri Roland Barthes'ın Eleştirel Göstergebilim Yöntemi içerisinde modern mitler bağlamında ele alınmış, söylem içerisindeki bağlamı korunarak tespit edilmiştir. Barthes'a (2014, s. 179-181) göre kültür içerisinde ancak tarih süreci boyunca anamlanan mitler, kültüre içkin ögeler arasında kendine söz olarak yer bulur. Yani mit, tarihin seçtiği sözdür ve nesnelerin doğasının ürettiği ögeler değildir. Mitin sözü, görseller ve metindeki ögeler içerisinde okunabilir niteliktedirler. Yazılı bir söylem olabilmektedirler. Fotoğraf, sinema, röportaj, spor, gösteri, tanıtım da mitik söze dayanak olabilir. Bu bağlamda, kahramanlık mitlerinin sözsel ve görsel ifadeleri de araştırma içerisinde ele alınmıştır.

İlgili aşamalar, söylemin genel niteliğini belirleme ve kahraman söyleminin hangi biçimlerde yeniden üretildiği, kahramanlık mitinin haber söylemindeki yansımalarını ortaya çıkarmak için haberlerin analizinde uygulanmıştır. Bu doğrultuda, *haber başlığının analizi* ve haber giriş ya da spotlarının da dahil olduğu *metnin analizi* iki ayrı

aşamada uygulanmıştır. Son olarak, metin ve görseldeki kahraman miti de başlık ve metin analizinden ayrı olarak *Mit* aşamasında verilmiştir.

3.4. Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi

3.4.1. CGTN

CGTN⁶⁷ (2016 öncesi ismiyle CCTV International), Çin devleti tarafından fonlanan ulusal medya organıdır (Thussu, 2018, s.18). İlgili yayın kuruluşunun internet sitesi olan cgtn.com adresinde 11 Mart-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler, Google arama motoru aracılığıyla, "covid-19" "hero" satırıyla taratılmış ve sonuçlar ilgili tarihler aralığında filtrelenmiştir. Bunun yanında aynı arama satırıyla site içi arama yapılarak, ilgili tarih aralığındaki haberler elle seçilmiştir. Toplam 291 haber arasından, Covid-19 süreci kahramanlık temsili barındıran 6 haber örnekleme alınarak Eleştirel Söylem Analizi yapılmıştır.

3.4.1.1. 14 Nisan 2020: “In the Spotlight – The doctors at the top: Truth-tellers and heartthrobs” başlıklı haberin analizi⁶⁸

Haber Başlığı: Sahne ışıklarının altındakiler – Doktorlar en tepede: Gerçekleri söyleyenler ve yürek hoplatanlar

Başlığın Analizi: Haber başlığında, magazin bir biçimde doktorların pandemiyle birlikte ilgi odağı olduğu söylemi yeniden üretiliyor. Bu yapılırken, “sahne ışıkları altında olmak”, “en tepede olmak” gibi tanımların yanında “yürek hoplatan”, “gerçeği söyleyen” sıfatları da kullanılmaktadır. Bu yönden doktorlar, popüler yıldızları tanımlayan sıfatlar ve “gerçekleri söyleyen” bilge kahraman söylemiyle iç içe bir şekilde tasvir edilmektedirler. Postmodern, planlı profesyonel kahraman olmanın ötesinde, dikkatlerin üzerinde olduğu popüler figürler arasında bir yere konumlandırılmaktadırlar. Dolayısıyla meslekleri dolayimli profesyonel kahramanlık atfının yeniden üretilmesi yanında, söylediklerinin heyecan uyandırmasına atıfta bulunulurken, normalde yıldızların

⁶⁷ China Global Television Network.

⁶⁸ Wisgott, S. (2020). *In the Spotlight – The doctors at the top: Truth-tellers and heartthrobs*. CGTN <https://news.cgtn.com/news/2020-04-14/In-the-Spotlight-Doctors-at-the-top-Truth-tellers-and-heartthrobs-PGIyev8g9y/index.html> (10.6.2024).

dış görünüşleriyle yarattıkları heyecanı tanımlamakta kullanılan “yürek hoplatan” sıfatı postmodern pandemi sürecinde yeni kahramanın neye benzediği konusunda bir tanım sunmaktadır. Kahraman söylemi; atfedilen, yüklenen, bir rolü tanımlamanın ötesinde bu kişilerin küresel yıldızlar olarak da tanımlanabilecek şekilde de kullanılmaktadır.

Şekil 18- *In the Spotlight – The doctors at the top: Truth-tellers and heartthrobs*, haber fotoğrafı, CGTN.

Mit: Süperstar kahraman miti.

Haber Girişi: Dünya liderleri Covid-19 ile boğuşur, halk gerçekleri ve güven talep derken salgının beklenmedik yıldızları ortaya çıktılar: halk sağlığı yetkilileri.

ABD’de Anthony Fauci’dan Yeni Zelanda’nın Ashley Bloomfield’ına ve Malezya’da Noor Hisham Abdullah’a kadar tıp uzmanları, haftalardır siyasetten uzak, sakın ve açık bir biçimde sağlık önerilerinde bulunarak, süreç içerisinde sadık takipçiler kazandılar.

Metnin Analizi: Haber girişi semantik açıdan doğrudan biçimde halk sağlığı yetkililerini öne çıkaran kelimeler yanında, sözdizimsel olarak da halk sağlığı yetkililerini olumlu bir temsille ayıran bir yapıdadır. Dünya liderlerinin çaresiz kalışı ve “gerçekleri anlatan”, “kurtarıcı ve yol gösterici” kahramanlar

olarak halk sağlığı yetkililerini öne çıkarmaktadır. Çin merkezli bir haber kaynağı olan CGTN; ABD, Yeni Zelanda, Malezya'daki sağlık uzmanlarını örnek vererek, pandeminin küresel bir sorun olduğuna işaret etmiştir. Sağlık uzmanlarını “siyasetten uzak” olarak tanımlayarak, siyasetin aksi bir yerden ve doğrudan “açık gerçekler” sunan kahraman motifini kullanan dikotomik bir temsil biçimini tercih etmiştir. Sağlık yetkililerinin, “sadık takipçiler” kazanması aynı zamanda yeni bir lider rolünü dolaylı biçimde teslim eden bir temsil biçimidir. Bir anlamda hem yeni yıldızlar hem yeni kanaat önderleri olan kahramanlar olarak söylemde yeniden üretilmektedirler.

3.4.1.2. 18 Nisan: 2020: “Chinese artists honor health care workers fighting COVID-19 with creations” başlıklı haberin analizi⁶⁹

Haber Başlığı: Çinli sanatçılar yarattıklarıyla COVID-19'la savaşan sağlık çalışanlarını onurlandırıyorlar

Haber Başlığının Analizi: Sağlık çalışanları ve Çinli sanatçılar iki ayrı etken fiille temsil edilmektedirler. Sağlık çalışanları Covid-19'la “savaşmakta”, sanatçılar ise çalışanları yaptıkları işlerle “onurlandırmaktadırlar”. Başlıkta kurulan iktidar ilişkisi, sanatçıları hegemonik olarak yukarıda temsilini yeniden üretmekle beraber, kahraman ve rolünü “savaşan” rolüyle sağlık çalışanlarına vermektedir. Kahramanlık söylemi, “savaşma” fiiliyle eşlenerek askeri kahramanlık mitini yeniden üretmektedir. Sanatçılar tersi bir fiil olan yaratım yoluyla, kahramanları onurlandırmaktadırlar. Bu fiili açıdan dikotomik görünen ancak sözdizimsel boyutta simbiyotik bir ilişki barındıran bir anlamı yeniden üretmektedir.

⁶⁹ CGTN (2020). *Chinese artists honor health care workers fighting COVID-19 with creations*, CGTN. <https://news.cgtn.com/news/2020-04-18/Artists-honor-health-care-workers-fighting-COVID-19-with-creations-PMQ7HW25dm/index.html> (Erişim: 10.6.2024).

Şekil 19- Chinese artists honor health care workers fighting COVID-19 with creations, haber fotoğrafı, CGTN.

Fotoğraf Altı Yazısı: Shenzhen’li bir sanatçı yaptığı resimle, Covid-19’a karşı savaşta sağlık çalışanlarına saygısını sunuyor. /Shenzhen Business Daily

Mit: Askeri kahramanlık miti, Dayanışma miti.

Haber Girişi: Çinli sanatçılar ve müzisyenler, Covid-19’la mücadelede ön saflarda yer alan sağlık çalışanlarını onurlandırmanın yaratıcı yollarını buluyor.

Metnin Analizi: Çinli sanatçılar haberin ana aktörleri olmakla beraber, haber retoriği sağlık çalışanlarının kahraman olarak temsili önemli bir yer kaplamaktadır. “Sağlık çalışanlarını onurlandırmak” haber girişi ve başlığında etken fiil olarak sanatçılar dolayımıyla iki kere kullanılırken, fotoğraf altı yazısı “saygı sunmak” fiiliyle ilgili söylemi güçlendirmektedir. Haberin teması her ne kadar sanatçıların yaratımlarını konu alsan bile, yaratılan eserlerin sağlık çalışanlarına saygı sunan nitelikte olması ana odağı sağlık çalışanlarına kaydırmaktadır. Sağlık çalışanlarının Covid-19 sürecinde yüklenen rollerini yerine getirme biçimlerini pozitif biçimde ele alırken, askeri kahramanlık mitini söylemde yeniden üretmektedir. Bunun yanında, sanatçı ve sağlık çalışanlarını dayanışma içerisinde gösteren bir artalan oluşturmuştur. Üretilen eserler dolayısıyla bir meslek grubunun, kahraman rolündeki meslek grubunu yücelttiği bir söylem artalanının habere hâkim olduğu görülmektedir. Bunun yanında, sağlık çalışanlarına verili olan “askeri kahramanlık” söylemi; başlık, fotoğraf altı yazısı ve girişte yeniden üretilmiştir. “Savaşma” ve “mücadele etme” fiilleri, “askeri kahramanlık mitini” postmodern planlı

kahraman temsili dolayısıyla meslek profesyonelleri olan sağlık çalışanlarına atfetmektedir.

3.4.1.3. 29 Nisan 2020: “Sacrifice, graft and gratitude: How we cared for the sick” başlıklı haberin analizi⁷⁰

Haber Başlığı: Fedakârlık, azim ve minnet: Hastalarla böyle ilgileniyoruz

Haber Başlığının Analizi: “Fedakârlık, azim ve minnet” gibi güçlü duygu ifadeleri, sağlık çalışanlarına yüksek etik değerlerin taşıyıcılığını yüklerken, vazifelerinin ötesinde kahramanlık özelliklerini de tanımlamaktadır. “Hastalarla ilgilenmek” mesleki bir sorumluluğun gerekliliğiyle, ilgili duygu ifadeleri postmodern planlı kahraman tanımı içerisinde sağlık çalışanlarına atfedilen bir kahramanlık temsilinin taşıyıcılığını yaptığı bir durumu yeniden üretmektedir. Dolayısıyla söylem, doğrudan bir kahraman temsili taşımaktadır. Cümlelerin sağlık çalışanlarının dilinden, birincil ağızdan yazılıyor olması, ilgili rolün kabulünü doğrulayan bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Atfedilen rol, birincil ağızdan onaylanmakta ve kahramanlar, vazifelerinin ötesinde bir gönüllülük esasıyla işlerini yapmaktadırlar.

Şekil 20- *Sacrifice, graft and gratitude: How we cared for the sick*, haber fotoğrafı, CGTN.

Fotoğraf Altı Yazısı: Martina Papponetti, Bergamo’da hemşire, İtalya. /Antonio Calanni/AP Photo

Mit: Fedakâr kahraman miti.

⁷⁰ Parkinson, G. (2020). *Sacrifice, graft and gratitude: How we cared for the sick*, CGTN. <https://newseu.cgtn.com/news/2020-04-29/pandemic-playbook-6-treat-sick-PIu0xUtjag/index.html> (Erişim: 10.6.2024).

Haber Giriş Metni: Pandemi durumunda insanlar hastalanır. Yetkililer sorunu ne kadar iyi tanımış, hastalığı anlamış, salgını en aza indirmiş, riskleri aktarmış ve müdahalesini ne kadar iyi hazırlamış olursa olsun, sağlık sistemi baskı altında kalıyor. Bu gerilimi azaltmak belki de pandemi kontrolünün en önemli kısmıdır.

Metnin Analizi: İlk cümledeki ifade, pandemi durumunun normalleştirdiği “hastalanma” durumunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla hastalığın yaygınlığı ve kaçınılmazlığı yeni bir normal durumu doğrulayıcı niteliktedir. Sağlık sistemi içerisindeki unsurların hazırlıklı olması dahi krizin derinleşmesini engellemekte başarılı olamamakta ve dolayısıyla yük yine sağlık sistemi ve içerisindeki unsurlar üzerine binmektedir. Haber başlığıyla ve haber fotoğrafıyla eşleştirildiğinde, sağlık çalışanlarının; özveri ve fedakârlığı çevresinde dönen ve sorumluluğun onlar tarafından gönüllüce üstlenildiği yeni normal içerisinde, yorgun ve baskı altında çabalayan bir kahraman mitini yeniden üretmektedir. Öte yandan, ilgili durumun bir problem olduğu ve baskının azaltılması gerekliliği öne çıkarılmakta, kahraman rolü atanan sağlık çalışanlarının, çalışan profesyoneller olduğuna dair bir ipucu taşımaktadır. Öte yandan gerilimin azaltılması, toplumsal sağlık için çalışan bir meslek grubunun işini daha iyi gerçekleştirebilmesi için gerekli olduğu da söyleme dahil edilmektedir. Yine de söylem ağırlıklı olarak, gönüllü ve fedakâr bir kahraman temsilini işaret etmekte ve kahraman rolünü doğrudan doğruya fotoğraf üzerindeki metinde olduğu gibi “hastaları tedavi etme” görevini taşıyan sağlık çalışanlarına atamaktadır.

3.4.1.4. 1 Mayıs 2020: “1.4 billion Chinese people – the true heroes of the pandemic” başlıklı haberin analizi⁷¹

Haber Başlığı: 1,4 milyarlık Çin halkı- pandeminin gerçek kahramanları

Başlığın Analizi: Başlık kahramanlık temsilini tüm Çin halkı üzerinden kurmaktadır. Pandemi sürecinin kahramanı ilan edilen 1,4 milyar insan, birey olmanın ötesinde kolektif ve çoğulcu bir kahramanlık tanımı içerisine temsil edilmektedir. Yüceltici bir dil ve üslupla kurulan söylem, “gerçek kahraman” gibi güçlü ifadelerle

⁷¹CGTN (2020). *1.4 billion Chinese people – the true heroes of the pandemic*. CGTN. <https://news.cgtn.com/news/2020-05-01/1-4-billion-Chinese-people-the-true-heroes-of-the-pandemic-Q8J7JYqNry/index.html> (Erişim: 10.6.2024).

zenginleşmektedir. Ulusal bir birlik ve dayanışmanın temsilinin, hükümet bağlantılı bir medya organı aracılığıyla kurulması, hükümet ve halkın iş birliği artalanını ideolojik bağlamda oluşturmaktadır.

Şekil 21- *1.4 billion Chinese people – the true heroes of the pandemic*, haber fotoğrafı, CGTN.

Fotoğraf Altı Yazısı: Kuzey Çin'in Tianjin Belediyesi'nden sağlık çalışanları, Çin'deki COVID-19 salgınının merkez üssü olan Hubei Eyaleti, Wuhan'dan ayrılmadan önce veda ediyor, 17 Mart 2020. /Xinhua

Mit: Kolektif kahramanlık miti, Ulusal kahramanlık Miti.

Haber Girişi: Bugün Dünya İşçi Bayramı, her yerdeki emekçilerin ve emekçi sınıfların bayramıdır. Bu yılki kutlama, COVID-19 salgını nedeniyle özel bir önem taşıyor. Geçtiğimiz üç ay boyunca Çin, Wuhan'ı, Hubei eyaletini ve tüm ülkeyi koruyarak koronavirüse karşı çetin bir mücadele yürüttü.

Metnin Analizi: 1 Mayıs'ın ulusal ve uluslararası önemini vurgulayan giriş, Covid-19 salgınının ciddiyetine değinmektedir. Ancak söylemin inşa edildiği ideolojik bağlam, Çin devletinin koronavirüs'e karşı yürüttüğü mücadele çevresinde oluşturulmuştur. Çin devleti, üç aydan beri salgından tüm ülkeyi koruyarak çetin bir mücadele yürütmektedir. Dolayısıyla devlet etkin bir biçimde salgınla mücadele etmektedir. İşçi bayramındaki ana temsil, devletin salgına karşı verdiği mücadeledeki

kararlılık üzerinedir. Fotoğrafta kollarında Çin bayrağı olan sağlık çalışanları, salgının merkez üssü Wuhan'dan ayrılırken gösterilmektedir. Dolayısıyla salgının başladığı yerdeki mücadelenin haber girişindeki vurgusuyla beraber koruyucu kahraman temsili pekiştirilmektedir. Ancak haber başlığında halka atfedilen kolektif kahramanlık söylemi, devletin kahramanlığı eksenine kaymaktadır. Dolayısıyla haberin retoriği devletin öncü rolü çevresinde şekillenmektedir. Haberin kahramanı, Çin devletidir.

3.4.1.5. 19 Ağustos 2020: “Sacrifice and commitment: China celebrates 3rd Medical Workers' Day” başlıklı haberin analizi⁷²

Haber Başlığı: Fedakârlık ve adanmışlık: Çin Üçüncü Sağlık Çalışanları Günü'nü kutluyor

Başlığın Analizi: Başlıktaki fedakârlık ve adanmışlık ifadeleri, sağlık çalışanlarına atfedilen özellikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu sıfatlar dolayısıyla, meslek profesyonelleri olan sağlık çalışanlarına ilgili roller atanmaktadır. Bu sıfatlar, toplumun iyiliği için kendini feda eden “fedakâr kahraman” mitini tekrar üretmektedir. Dolayısıyla başlık, Covid-19 sürecinde sağlık çalışanlarının çabasını takdir etmek ve günlerini kutlamanın ötesinde, atanan rollerin kabulünü sağlama amacını ideolojik artalan içerisinde taşımaktadır. Söylemdeki ana özne olan Çin devleti, kutlama etken fiiliyle beraber temsil edilmektedir. Dolayısıyla sağlık çalışanlarının emek sürecinin ötesinde atanan rollerinin kabulünün inşasının hangi iktidar dolayısıyla yeniden üretildiğini göstermektedir.

⁷² CGTN (2020). *Sacrifice and commitment: China celebrates 3rd Medical Workers' Day*. CGTN. <https://news.cgtn.com/news/2020-08-19/Sacrifice-and-commitment-China-celebrates-3rd-Medical-Workers-Day-T4IDQpk4Ny/index.html> (Erişim: 10.6.2020).

Şekil 22- *Sacrifice and commitment: China celebrates 3rd Medical Workers' Day, haber fotoğrafı, CGTN.*

Fotoğraf Altı Yazısı: Wuhan'daki Jinyintan Hastanesi'ndeki bir hemşirenin yüzünde koruyucu maske takmaktan dolayı oluşan izler /AP

Mit: Askeri kahraman miti, Fedakâr kahraman miti.

Haber Girişi: Hastalıkla ön cephede savaşan bir sağlık çalışanı olmak her zaman zor olmuştur. Konu bulaşıcı hastalıklar olduğunda, doldurulması beklenen uzun mesailerin yanında hastalığın kendilerine bulaşması riski ve eve virüsü getirme endişesi de vardır. Bu yıl koronavirüs pandemisi, tüm bu durumlar üzücü bir gerçekliğe dönüştürdü.

Metnin Analizi: Ön cephede savaşmak söylemi, kahramanlık mitine semantik olarak askeri bir anlam eklemektedir. Dolayısıyla sağlık çalışanlarına profesyonel planlı kahraman atfını askeri bir boyutta da atfeder. Bunun yanında, bulaşıcı hastalıkların sağlık çalışanlarına fiziksel ve mental olumsuz etkileri, haber konusunu oluşturan ana öğedir. Bu, haber fotoğrafındaki uzun süre maske takmaktan yüzünde iz çıkan hemşire görseliyle pekiştirilmektedir. Kahraman temsiline yanında, uzun çalışma saatlerinin ve alınan riskler, söylemde yalnızca Sağlık Çalışanları Günü kutlaması bağlamının dışında bir

yerde inşa edildiğini göstermektedir. Bağlam, sağlık çalışanlarının emek sürecinin kahramanlık ve fedakârlık yapan bir meslek grubu olma hüviyeti üzerinden bir pekiştirmeyi öne çıkarmaktadır. Fedakâr ve zorluklara göğüs geren kahraman haberin ana teması, haberin kahramanı da sağlık çalışanlarıdır.

3.4.1.6. 9 Eylül 2020: “China honors pandemic fighters, vows to carry on fighting COVID-19 globally” başlıklı haberin analizi⁷³

Haber Başlığı: “Çin pandemi savaşçıları onurlandırıyor, COVID-19 ile küresel savaşını sürdüreceğine söz veriyor”

Başlığın Analizi: Haber başlığında, sağlık çalışanlarını “pandemi savaşçıları” olarak tanımlanması ve “Covid-19 ile küresel bir savaş halinde olma” vurgusu göze çarpmaktadır. İdeolojik bağlamda başlık, askeri bir dilin yeniden üretmektedir. Bunun yanında, “Çin’in kahramanları onurlandırması” ve “küresel bir savaş içinde olması” etken fiiller dolayısıyla bir liderlik vasfını Çin’e teslim etmektedir. Covid-19’la süren “küresel savaş” söylemde kahraman sıfatı atfedilen sağlık çalışanları dolayısıyla sürdürülürken, Çin “lider” ve “onurlandıran” rolünü üstlenmektedir. Ayrıca sözdizimsel anlamda, “Çin’in kendi kahramanlarını onurlandırması” biz-siz ayrımını “Çin ve önderlik ettiği diğerleri” bağlamında çizmektedir.

Mit: Askeri kahramanlık miti, Lider kahraman miti.

Haber Girişi: Çin Salı günü, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1949’daki kuruluşundan beri, en hızlı yayılan, en yaygın ve en zorlu toplum sağlığı vakası Covid-19 salgınına karşı savaşında rol modellerini onurlandırmak üzere bir toplantı düzenledi.

Metnin analizi: Başlıktaki militarist dil, haber girişinde “savaşma” fiilini etken biçimde Çin’e atfedilerek yeniden üretilmektedir. Aynı biçimde, “onurlandırma” etken fiili bu “rol modeller” öznesi edilgen olacak şekilde tekrar

⁷³ CGTN (2020). China honors pandemic fighters, vows to carry on fighting COVID-19 globally. CGTN. <https://news.cgtn.com/news/2020-09-08/China-honors-pandemic-fighters-vows-to-carry-on-fighting-COVID-19-TCeSeTaCze/index.html> (Erişim: 10.6.2024).

edilmiştir. Sabit kalan ve fail özne Çin, “onurlandıran” ve “savaşan” rolü ile temsil edilmektedir. Dolayısıyla haberin ana teması ve dolayısıyla kahramanlık rolünü sağlık çalışanları ile paylaşan ana özne Çin’dir.

3.4.2. CNN Haberlerinin Analizi

CNN⁷⁴, 1980 yılında, WarnerMedia alt kuruluşu olarak faaliyete geçmiş olan ABD, merkezli haber kuruluşudur (Erickson, 2024). İlgili yayın kuruluşunun internet sitesi olan cnn.com adresinde 11 Mart-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler, Google arama motoru aracılığıyla, "covid-19" "hero" satırıyla taratılmış ve sonuçlar ilgili tarihler aralığında filtrelenmiştir. Bunun yanında aynı arama satırıyla site içi arama yapılarak, ilgili tarih aralığındaki haberler elle seçilmiştir. Toplam 2.240 haber arasından, Covid-19 süreci kahramanlık temsili barındıran 13 haber örnekleme alınarak Eleştirel Söylem Analizi yapılmıştır.

3.4.2.1. 22 Mart 2020: “The many faces of health workers around the globe fighting coronavirus” başlıklı haberin analizi⁷⁵

Haber Başlığı: Dünya çapında koronavirüsle savaşan sağlık çalışanlarının nice yüzü

Haber Başlığının Analizi: Başlık “koronavirüsle savaşma” fiilini kullanmakta ve askeri bir dil kullanarak sağlık çalışanlarına “askeri kahraman” özdeşimi ile savaşçı rolü atamaktadır. Yeniden üretilen anlam, “birçok yüze sahip” sağlık çalışanlarını kapsamaktadır. Dünyanın her yerinde ve millet fark etmeden küresel bazda bir savaş verilmektedir. Sözdizimsel olarak, “küresel bir krize karşı savaşan isimsiz kahramanlar” temsili öndedir.

⁷⁴ Cable News Network.

⁷⁵ Alfonso III, F. (2020). *The many faces of health workers around the globe fighting coronavirus*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/03/21/world/health-workers-doctors-photos-coronavirus-italy-wuhan-trnd/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

Şekil 23- *The many faces of health workers around the globe fighting coronavirus,* haber fotoğrafı, CNN.

Mit: Askeri kahraman miti, Meçhul kahraman miti.

Haber Girişi: Tüm dünya, koronavirüsten korunmak için evlerine sığınırken, tıp uzmanları giderek artan sayıda enfekte insanla ilgilenmek için uzun saatler çalışmak üzere ön saflara akın ediyor.

Metnin Analizi: Başlıkta üretilen “askeri kahraman” miti haber girişinde “ön saflara akın etme” söylemi ile pekiştirilmektedir. Tüm dünya “yeni düşmanın” korkusuyla “evlerine sığınmakta” ve sağlık çalışanları hastalanan insanlarla ilgilenmek için “ön saflara akın etmektedir”. Dolayısıyla temsil, virüsün etkilediği insanların tedavisi için “uzun saatler boyu” çalışan sağlık çalışanlarının hayati risk taşıyan işleri için sarf ettikleri emeğin semantik boyutta “kahramanlık miti” ile yeniden üretimini içermektedir. Sözdizimsel olarak “Korunulması gereken” virüse karşı postmodern planlı bir kahraman sınıfının “savaş vermesi” hem atanan bir görevin sağlık çalışanlarına söylem dolayımıyla yüklenilmesi söz konusudur. “Tehdit ve kurtarıcı” rollerinin ana öznelere tanımlandığı giriş, başlıktaki “isimsiz kahraman” ve “küresel tehdit” söylemini ve sırtı okuyucuya dönük sağlık çalışanının gösterildiği haber fotoğrafındaki “isimsiz kahraman” mitini tamamlayarak ideolojik yeniden üretimi gerçekleştirmektedir.

3.4.2.2. 24 Mart 2020: “The world’s new heroes are medical workers” başlıklı haberin analizi⁷⁶

Başlık: Dünyanın yeni kahramanları sağlık çalışanları

Haber başlığının analizi: Haber başlığında kurulan söylem doğrudan ve belirgin bir biçimde sağlık çalışanlarını “dünyanın yeni kahramanları” olarak tanımlanmıştır. Covid-19 dile getirilmeden doğrudan doğruya “yeni kahraman” rolü bir meslek grubuna atanarak, Covid-19 dolaylı bir biçimde temsil edilmiştir. Kahraman-felaket dikotomisini kendiliğinden kuran ve postmodern planlı kahraman rolünü bir meslek grubuna doğrudan atayan bir retorik kurulumdur.

Şekil 24- *The world’s new heroes are medical workers*, haber fotoğrafı, CNN.

Fotoğraf Altı Yazısı: Mart 12, 2020: Hemşire Choi Ji-ye, bir portre için poz veriyor Keimyung Üniversitesi hastanesi, Güney Kore. Ed Jones/AFP/Getty Images

Mit: Meçhul kahraman miti, Askeri kahraman miti.

Haber Girişi: ABD'deki çoğu büyük spor etkinliğinde artık taraftarların geri dönen bir askere saygı duruşunda bulunduğu "Askerlere Selam" anı

⁷⁶ Collinson, S. (2020). *The world’s new heroes are medical workers*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/03/24/world/meanwhile-in-america-march-24/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

sunuluyor. Bu, şiddetli toplumsal bölünmelerin yaşandığı ve askere alınan pek çok kişinin eve döndüklerinde reddedildiği Vietnam Savaşı'ndan kalma yaraları iyileştirmeyi amaçlayan bir gelenek.

Ancak koronavirüs salgını sona erdiğinde ve stadyumlar eninde sonunda yeniden açıldığında, askerler yeni kahramanlar için kenara çekilmek zorunda kalabilir: yeni tür bir savaşın ön saflarında yer alan doktorlar ve hemşireler.

Metnin Analizi: Haber girişinde askeri kahramanlık söylemi, doğrudan doğruya “Askerlere Selam” geleneğinden bahsederek tarihsel bir artalan bilgisiyle temayı kurmuştur. Askerlerin yerini “yeni kahramanlar” olan doktorlar ve hemşirelerin alması ise “yeni bir tür savaş” söylemiyle kurulmuştur. Dolayısıyla yeni normalin yeni kahramanları gerektirdiği önermesi, eski kahramanlık biçimi üzerinden tanımlanarak retorik haline getirilmektedir. Askeri kahramanlık, ana özne olan sağlık çalışanları dolayısıyla temsil edilmekte, “ön saflarda yer almak” söylemiyle pekiştirilmektedir. Postmodern planlı kahraman rolü, “yeni kahraman” söylemiyle sağlık çalışanlarına atfedilmektedir. Dolayısıyla askeri kahramanlık mitinin gerektirdiği gibi, “vazifenin ötesinde” bir gönüllülük de sağlık çalışanları üzerinden yeniden üretilmektedir. Haber fotoğrafında, sağlık çalışanının ismi, çalıştığı hastane ve milliyeti açıklanmakla beraber yüzü maskelidir. Dolayısıyla “yüzleri olmayan meçhul kahramanlar” miti de yeniden üretilmektedir.

3.4.2.3. 26 Mart 2020: “How these CNN Heroes are fighting Covid-19 on the frontlines” başlıklı haberin analizi⁷⁷

Haber Başlığı: “CNN Kahramanları Covid-19 ile ön cephelerde nasıl savaşıyorlar”

Haber Başlığının Analizi: CNN kahramanları olarak tanımlanan sağlık çalışanları, “ön cephede” Covid-19 pandemisiyle nasıl “savaştığı” vurgulanmaktadır. İdeolojik bağlamda, askeri bir dilin hâkim olduğu ve kahramanlığın askeri kahramanlık ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Kahraman

⁷⁷ Toner, K- Dunn, M. (2020). *How these CNN Heroes are fighting Covid-19 on the frontlines*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/03/26/world/coronavirus-front-lines-medical-care-hygiene-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

sıfatı, savaşma fiili gerçekleştiren kişilere yani sağlık çalışanları için uygun görülmüştür. Haber fotoğrafı ile uyumlandığı bağlam, beraber hareket eden, farklı etnistelerden kişilerin “kahraman” ve savaşmaları doğrultusunda kurulmuştur. Dolayısıyla Amerikan üst kimliği ile, CNN kahramanları olarak temsil edilmektedirler. Fotoğraf altı metninde, “kahramanlar savaşırken” gösterilmektedirler. Dolayısıyla başlıktaki temsil, fotoğraf ve fotoğraf altı yazısıyla pekiştirilmiş ve ideolojik anlam bu doğrultuda kurulmuştur.

Şekil 25- *How these CNN Heroes are fighting Covid-19 on the frontlines, haber fotoğrafı, CNN.*

Fotoğraf Altı Yazısı: CNN Kahramanları: Ön cephede savaşırken.

Mit: Dayanışan kahraman miti, Askeri kahraman miti.

Haber Girişi: “Koronavirus pandemisi yayıldıkça, ihtiyacı olanlara çok ihtiyaç duyulan yardımı ve ilhamı getiren insanların çabaları da yayılıyor.

Bazıları daha önce kendi topluluklarının sorunlarını çözmek için harcadıkları çabadan dolayı CNN Kahramanları olarak bilinen bu kişiler, şimdi de kendilerini virüsün ilerleyişini durdurmaya çalışırken buluyor.”

Metnin Analizi: İmdada yetişen ve ilham olan kahraman miti, ilk cümle içinde tekrar ediliyor. “Yardıma getiren”, “ilham olan” etken fiilleri, “veren” ve “feda eden” bir kahramanlık söylemini tekrar ediyor. Söylem içerisinde, “yayılan” virüs, işgal eden bir ordu ya da toplum düşmanı bir dış etki olarak tanımlanıyor.

Metin “Daha önce CNN kahramanları olarak bilinen kişiler” olarak öne çıkarıp, daha önceki yardımları ile ilgili olarak haber girişinde tekrar okuyucuyu bilgilendiriyor. Dolayısıyla ihtiyaç anında “hazır, istekli ve mahir” olmaları yönüyle, postmodern planlı bir kahraman temsili tekrar metin içerisinde üretiliyor. Aynı zamanda ikinci cümle, ilk cümlede tehdit ve kurtarıcı rolünün kimlere atfedildiğini cevaplıyor. Dolayısıyla haber konusunun kahraman miti ile temsil edilen sağlık çalışanları olduğu ve bu sağlık çalışanlarının CNN’nin haberlerine daha önce en az bir kez daha konu oldukları haber girişinde veriliyor. Başlık ve haber fotoğrafı ile beraber bütünlük sağlayan militer dil, sağlık çalışanlarını kahraman olarak temsil ederken askeri bir kahramana yakınsayan bir ideolojik paradigmayı da yeniden üretiyor.

3.4.2.4. 7 Nisan 2020: “World Health Day honors nurses on the frontlines. Meet the heroes dealing with coronavirus” başlıklı haberin analizi⁷⁸

Haber Başlığı: Dünya Sağlık Günü, ön saflarda görev yapan hemşireleri onurlandırıyor. Koronavirüsle mücadele eden kahramanlarla tanışın

Haber Başlığının Analizi: Söylemde, Dünya Sağlık Günü aracılığıyla bir “onurlandırmanın” yanı sıra, ideolojik anlamda sağlık çalışanlarına “ön cephede mücadele etme”, “kahraman olma” gibi sorumluluklar yükleyen bir ideolojik yeniden üretim gözlemlenmektedir. Etken “onurlandırma” fiili yanında, başlıkta yüklenen roller de sağlık çalışanlarını edilgen bir role indirgemektedir. Dolayısıyla kahraman sıfatının ve görevinin atandığı sağlık çalışanları, ideolojik bağlamda kahraman olma niteliği kazanırken, sözdizimsel ve semantik olarak tamamen edilgen bir temsille ele alınmaktadır. Postmodern planlı kahraman, yüklenen rolü gönüllülüğü şarta bağlanarak üstlenmekte, fedakâr bir biçimde görevini gerçekleştirmektedir. Ayrıca, “ön cephede mücadele eden kahraman” söylemi, askeri kahramanlık mitini de yeniden üretmekte ve sağlık çalışanlarına ilgili miti atamaktadır.

Şekil 26- *World Health Day honors nurses on the frontlines. Meet the heroes dealing with coronavirus*, haber fotoğrafı, CNN.

⁷⁸ Blank, D. (2020). *World Health Day honors nurses on the frontlines. Meet the heroes dealing with coronavirus*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/04/07/health/world-health-day-2020-trnd/index.html> (11.6.2024).

Fotoğraf Altı Yazısı: Northside Hastanesi hemşireleri, acil girişi önünde toplanıp kaldırılma tebeşirle destekleyici mesajlar yazıyorlar MaryAnn D'amico

Mit: Fedakâr kahraman miti, Askeri kahraman miti.

Haber Girişi Metni: Dünya Sağlık Günü her zaman 7 Nisan'da kutlanır. Bu yıl hemşire ve ebelerin onuruna kutlanıyor, ancak muhtemelen bunu kimse fark etmeyecek. Çünkü hemşireler çok meşgul.

Hastane hemşireleri için koronavirüs altında yaşam; önlem, korku ve görev yüküyle dolu.

Metnin Analizi: Her zaman aynı gün kutlanılan Dünya Sağlık Günü'nün bu sefer farklı bir gerçeklik içerisinde kutlandığı vurgulanmaktadır. Bunun dışında, ebe ve hemşirelerin onuruna kutlanılan gün, günün atfedildiği kişiler tarafından kutlanamayacağı çünkü farkına varamayacak kadar meşgul oldukları öne çıkmaktadır. Dolayısıyla haber Dünya Sağlık Günü'nü hatırlatmaktan çok, Covid-19 sürecinde hemşirelerin “önlem, korku ve görev yükü” ile dolu hayatları öne çıkmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara direnen hemşireler, kahraman olarak temsil edilmektedir. Haber başlığı doğrudan bir kahramanlık söylemini kullanırken, giriş kahraman rolünün getirmiş olduğu zorlukları açıklamaktadır. Hemşireleri fedakârlığı, çalışkanlığı ve cesareti, haberin ana temasıdır. Atanmış kahraman rolü söylemde yeniden üretilmekte ve dolaylı olarak hemşirelerin pandemi öncesi görülmeyen rollerinin de yeni normalin gereği olarak önem kazanışı bağlamında inşa edilmektedir.

3.4.2.5. 23 Nisan 2020: “They won the fight against coronavirus.

Here's what life looks like on the other side” başlıklı haberin analizi⁷⁹⁸⁰

Haber Başlığı: Koronavirüse karşı mücadeleyi kazandılar. Öbür taraftan hayat işte böyle görünüyor

⁷⁹ Chavez, N. (2020). *They won the fight against coronavirus. Here's what life looks like on the other side*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/04/23/us/coronavirus-survivors-recovery/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

⁸⁰ Haber, haber fotoğrafı içermemektedir. Dolayısıyla, analize fotoğraf dahil edilmemiştir.

Haber Başlığının Analizi: Başlıktaki zafer ve hayatın “öbür taraftan” görünüşü söylemi Covid-19’a yakalanan, ölüm tehlikesi geçiren ve iyileşen kişilerin haber öznesi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu kişiler; koronavirüsle savaşmış, ölümle yüzleşmiş ancak hayatta kalarak zafer kazanmış kahramanlar olarak temsil edilmektedir. Bu aracılıkla başlıkta Covid-19’a yakalanan ve iyileşen kişilerin deneyimlerinin haber konusu olduğu serimlenmiştir.

Mit: Zafer kazanan kahraman miti, Hayatta kalan kahraman miti.

Haber Girişi: Cookie Villarreal nihayet eve dönmüştü. Yeni koronavirüsü yenmişti ama kendi başına giyinemiyordu, hatta saçını taramak için kollarını bile kaldıramıyordu.

Ohio, Lorain'den 69 yaşındaki kadın, "Tanrı'nın lütfuyla solunum cihazına kavuşabildim" dedi.

Villarreal, Covid-19'a yakalandıktan sonra hayatta kalan binlerce insan arasında yer alıyor. John Hopkins Üniversitesi tarafından toplanan verilere göre Perşembe günü itibarıyla tahminler, dünya çapında 710.000'den fazla kişinin Covid-19'dan kurtulduğunu gösteriyor. Veriler yalnızca teyit edilen vakaları kapsadığı için gerçek rakamın daha yüksek olması muhtemel.

Metnin Analizi: Hikâyeleyici bir anlatımla, Covid-19’a yakalanan ve kurtulan Cookie Villarreal’in hastalık deneyimi anlatılmaktadır. Villarreal’in hastalık sonrası çektiği fiziksel zorluklar ve hastalığın yarattığı tahribatlar dolayısıyla, haberdeki hastalıktan kurtulan kahraman temsilini, insani ve kırılgan yönleriyle inşa etmiştir. Hayatta kalan söylemi, kahraman temsilini pekiştirmekte ancak tamamen yücelten bir nitelikte olmaktan çok mağdur ve kırılgan yönleriyle bireyleri ele almaktadır. Bunun yanında teyit edilen rakamların yüksekliği ve gerçek rakamın daha yüksek olabilmesi ihtimali üzerinden pandeminin yıkıcı etkisi tekrar vurgulanmaktadır. Dolayısıyla pandemiye karşı okuyucular hem hayatta kalan bireylerin hikâyeleri hem sayının yüksekliği üzerinden ikaz edilmektedir.

3.4.2.6. 7 Mayıs 2020: “Keeping people fed and restaurants afloat: One CNN Hero’s pandemic response” başlıklı haberin analizi⁸¹

Haber Başlığı: İnsanları tok ve restoranları ayakta tutmak: Bir CNN Kahramanının pandemiye verdiği karşılık

Haber Başlığının Analizi: Haber bağlamı, COVID-19’un, küresel bir sağlık krizi yaratmasının yanında; ekonomik bir krizi de tetiklediği, restoranlar gibi hizmet sektörleri, sosyal mesafe önlemleri nedeniyle ciddi şekilde etkilendiği bir artalanı sahiptir. Dolayısıyla “Restoranları ayakta tutmak”, CNN kahramanının yaptığı olumlu bir eylem olarak temsil edilmektedir. Bunun yanında, restoran dolayısıyla bağlantı kurulabilecek “insanları tok tutmak” söylemi, kahramanın beslenme üzerine bir eylemde bulunduğu dair ipucu vermektedir. Ekonomik ve sağlık problemlerine karşı “yanıt” veren kahraman, insanları beslemekte ve restoranları ayakta tutmaktadır. Dolayısıyla iki yönlü bir dayanışmanın aktörüdür.

Şekil 27- *Keeping people fed and restaurants afloat: One CNN Hero’s pandemic response*, haber fotoğrafı, CNN.

Mit: Dayanışan kahraman miti.

⁸¹ Toner, K. (2020). *Keeping people fed and restaurants afloat: One CNN Hero’s pandemic response*. CNN. <https://edition.cnn.com/2020/05/07/us/coronavirus-free-meals-struggling-restaurants-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

Haber Girişi: Stan Hays, 2011 yılından bu yana doğal afetlerden etkilenen topluluklara 3 milyondan fazla ücretsiz barbekü yemeği ulaştırılmasına yardımcı oldu.

Şimdi, bu büyük şampiyon barbekü ustası ve kâr amacı gütmeyen Operation BBQ Relief organizasyonu, Kovid-19'un ekonomik yıkımının ortasında daha da fazla insana yardım etmenin yeni yollarını buldu.

Metnin Analizi: Haber girişinde söylem, umut ve dayanışma duygularını öne çıkararak bir kahraman temsili inşa etmektedir. Hays'in, geçmişte doğal afetlerden etkilenenlere ücretsiz yiyecek sağladığı ve şimdi de Covid-19 sürecinde yardımlarına devam ettiği üzerine olan haber konusu öyküleyici bir haber diliyle aktarılmaktadır. Hays'in şampiyon barbekü ustası olması, nitelikli ve özel bir kahraman temsilini oluşturmak için söylemde kullanılmıştır. Bunun yanında, kendisinin de dahil olduğu Operation BBQ Relief isimli kâr amacı gütmeyen organizasyondan bahsedilmiştir. Aynı işi Hays ile beraber yapan üyeler, haber fotoğrafı dışında başlık ve girişte kendilerine temsil bulamamışlardır. Dolayısıyla Hays üzerinden kurulan bir kahramanlık söylemi inşa edilmiş, diğer aktörler bu temsilin dışında kalmışlardır. Söylemde Hays'e, "yeni yollar bulan" bir girişimci rolünün de kahramanlıkla beraber atanması söylemin ideolojik artalanında liberal girişimci bir desen olarak okunabilmektedir.

3.4.2.7. 11 Haziran 2020: "As food banks struggle to keep up, these CNN Heroes are getting meals to those in need" başlıklı haberin Analizi⁸²

Haber başlığı: Gıda bankaları yetişmekte zorlanırken, bu CNN Kahramanları ihtiyaç sahiplerine yemek ulaştırıyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, haber konusunu doğrudan ve açık bir biçimde açıklamaktadır. Konu, gıda bankalarının Covid-19 sürecinde azalan stoklarına rağmen, CNN Kahramanlarının ihtiyaç sahiplerine yemek sağlamasıdır. Söylem, pandemi sürecinde dayanışmayı öne çıkarmaktadır. Ayrıca,

⁸² Klairmont, L. (2020). *As food banks struggle to keep up, these CNN Heroes are getting meals to those in need*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/06/11/us/coronavirus-food-insecurity-healthy-meals-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

yardımseverleri; yardım eden, dayanışan kahraman söylemiyle temsil etmektedir. Dolayısıyla toplumsal gönüllülük ve dayanışma söylemi üzerinden kurulan bir kahramanlık söylemi, haberin ana temasıdır.

Şekil 28- As food banks struggle to keep up, these CNN Heroes are getting meals to those in need, haber fotoğrafı, CNN.

Mit: Dayanışan kahraman miti, çözüm üreten kahraman miti.

Haber Girişi: Covid-19 salgınının pek çok olumsuz etkisinden biri de gıda güvensizliğiyle karşı karşıya kalan insan sayısının artması oldu.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gıda bankaları sadece ihtiyacı karşılamakta zorluk çekmiyor, aynı zamanda arz ve gönüllü sıkıntısıyla da boğuşuyor. Nisan ayında ise gıda tedarik zincirlerindeki aksamalar, gıda fiyatlarında neredeyse 50 yılın en büyük aylık artışına katkıda bulundu.

İhtiyaç sahiplerinin aç kalmamasını sağlamak için iki CNN Kahramanı son birkaç ayda çalışmalarını hızlandırdı.

Metnin Analizi: Haberin artalan bağlamı, haber girişinde açıkça belirtilmiştir. Pandemi, ekonomik ve sosyal sistemlerde ciddi aksamalara yol açmıştır. Bu bağlamda, gıda güvensizliği, pandeminin doğrudan ve dolaylı etkilerinden biri olmuştur. Pandemi sırasında iş kayıpları ve ekonomik durgunluk,

daha fazla insanın gıda güvencesizliği yaşamasına neden olmuştur. ABD'deki gıda bankaları bu ihtiyacı karşılamakta zorlanmaktadır. Dahası, gıda tedarikinin zorluğu fiyatları son elli yıldaki en yüksek seviyesine getirmiştir. Bu şartlar altında, kahraman olarak temsil edilen iki kişi, ihtiyaç sahiplerine gıda sağlamak için, birkaç ayda çalışmalarını hızlandırmıştır. Söylem, pandeminin yarattığı olumsuz koşulları, gıda güvensizliği bağlamında kurulmuştur. Bu probleme karşı, ihtiyaç sahipleriyle dayanışmaya gönüllü iki kişinin çözüm geliştirmesi, ilgili kişileri kahraman olarak temsil edilmesine neden olmuştur. Temsil edilen kişiler, haber fotoğraflarında görülmektedirler. Sağda kadın olanın ismi, üniforması üzerinden Cathryn olarak okunmaktadır. Haber girişinde ve başlığında ilgili kişilerin temsili, probleme çözüm getiren, dayanışan anlamları çevresinde kurulan bir sözdizimle ifade edilmiştir. Dolayısıyla kahraman temsilleri dayanışan, çözüm üreten kahraman mitlerini yeniden üretmektedir.

3.4.2.8. 18 Haziran 2020: “As young Black fathers protect their families from Covid-19 and fight against injustice, this CNN Hero is providing the food, diapers and support they need” başlıklı haberin analizi⁸³

Haber Başlığı: Genç Siyah babalar ailelerini Covid-19'dan korurken ve adaletsizliğe karşı savaşıırken, bu CNN Kahramanı ihtiyaç duydukları yiyecek, bebek bezi ve desteği sağlıyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, açık ve doğrudan bir biçimde haber konusunu açıklamaktadır. Siyah baba ifadesi, ırk dolayimli sosyal ve ekonomik adaletsizlikle karşı karşıya kalan dezavantajlı bir topluluğun Covid-19 nedeniyle daha da zor durumda olduğu söylemini inşa etmektedir. Ancak, ilgili sosyal grup tamamen çaresiz temsil edilmemiş, etken bir fiille, adaletsizliğe karşı “savaştıkları” ifade edilmiştir. Bunun yanında, ekonomik zorlukların ailelerinin mahrum olduğu temel ihtiyaçlar çevresinde kurulan söylem, bir kahraman ihtiyacı ile bağlama dahil edilmiştir. Kahraman, baba rolü öne çıkarılan siyah azınlığın

⁸³ Klairmont, L. (2020). *As young Black fathers protect their families from Covid-19 and fight against injustice, this CNN Hero is providing the food, diapers and support they need*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/06/18/us/coronavirus-blm-young-fathers-chicago-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

ihtiyalarını karşılamakta ve onlarla dayanışma sağlamaktadır. Dayanışan kahraman miti haber başlığında yeniden üretilmektedir.

şekil 29- *As young Black fathers protect their families from Covid-19 and fight against injustice, this CNN Hero is providing the food, diapers and support they need, haber fotoğrafı, CNN.*

Fotoğraf Altı Yazısı: CNN Kahramanları: Pandemi sürecinde siyah babaları destekliyor

Mitler: Dayanışan kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Geçtiğimiz on yıl boyunca Sheldon Smith, kendisini geç Afro Amerikan babaların ve çocuklarının hayatlarını iyileştirmeye yardımcı olmaya adanmıştır.

Chicago'daki kâr amacı gütmeyen Dovetail Project aracılığıyla, kendisi gibi yüzlerce geç babaya olumlu rol modelleri ve sorumlu ebeveynler haline gelmeleri için ebeveynlik ve yaşam becerileri öğretti.

Smith, Covid-19 ortaya çıktığında ihtiyaç duydukları kaynaklara ve desteğe sahip olduklarından emin olmak için harekete geçti.

Metnin Analizi: Haber konusunun Sheldon Smith isimli sosyal yardım gnllsnn, Afro Amerikan babalar ve çocuklarına destek sağlayan bir proje

içerisinde on yıldır çalıştığı üzerinedir. Proje, Afro Amerikan azınlığın desteklenmesini sağlayan bir proje olduğundan haberdeki ton ilgili grup içerisindeki dayanışmanın doğrudan bir temsilini de taşımaktadır. Bu temsil, toplumsal yardım ve eğitimin önemini vurgulayan bir bağlam sunar. Covid-19 mevcut toplumsal sorunları daha da derinleştirerek kaynaklara erişimi zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, Smith'in harekete geçmesi, krizin etkilerini azaltmak için yapılan acil müdahaleyi gösterir. Bu dolayısıyla geliştirilen temsil ve CNN kahramanı sıfatının Smith için uygun görülmesi, Smith'in bu komünite içerisindeki etkin rolünü vurgulamaktadır. Dolayısıyla dayanışma içerisinde ve yardım eden kahraman rolünün yanında, projesi içerisinde geliştirdiği hızlı müdahale haber söyleminde öne çıkmaktadır. Haberin kahramanı, Sheldon Smith'dir.

3.4.2.9. 25 Haziran 2020: “The US is gripped by ‘a pandemic of grief.’ These CNN Heroes are helping people navigate it” başlıklı haberin analizi⁸⁴

Haber Başlığı: ABD 'keder salgını'yla boğuşuyor. CNN Kahramanları insanların bu süreçte yol almasına yardımcı oluyor

Haber başlığının analizi: Haber başlığından haber konusunun, andemi sürecinde kapanma ve ölümler dolayısıyla psikolojik sorunların yarattığı tahribat ile başa çıkmada yardımcı olan kişilerin yaptıkları olduğu anlaşılmaktadır. Kahramanlar olarak tanımlanan bu kişiler, söylemde “yol gösteren kahraman” mitiyle temsil edilmektedirler. Dolayısıyla haberin kahramanları bu kişilerdir. Başlık, ilgili sorunu ABD özelinde ele almakta ve ilgili kişilerle sınırlamaktadır.

⁸⁴ Toner, K. (2020). *The US is gripped by ‘a pandemic of grief.’ These CNN Heroes are helping people navigate it.* CNN. <https://edition.cnn.com/2020/06/25/health/coronavirus-blm-grief-loss-coping-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

Şekil 30- *The US is gripped by ‘a pandemic of grief.’, These CNN Heroes are helping people navigate it, haber fotoğrafı, CNN.*

Fotoğraf Altı Yazısı: ‘CNN Kahramanları: Şu an bir keder salgını var’

Mit: Yol gösterici kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Şu anda tüm dünya bunu şu ya da bu şekilde yaşıyor.

Kederi.

Dünya çapında Covid-19 nedeniyle yaklaşık yarım milyon kişinin hayatını kaybetmesiyle birlikte, son birkaç ayda pek çok insan bunu hissetti.

Ancak uzmanlar, acı ve kayıp duygusunu, yani kederi yaşamak için sevdiğiniz birinin ölümünün yasını tutmanıza gerek olmadığını söylüyor.

“Yas tutmak, değer verdiğimiz birini veya bir şeyi kaybettiğimizde yaptığımız şeydir. New Jersey'deki Imagine: A Center for Coping with Loss'un kurucusu Mary Robinson, "Bu sadece birisi öldüğünde olmuyor" dedi. "Şu anda herkes yas tutuyor çünkü bu süre zarfında hepimiz çok şey kaybettik."

Baltimore, Maryland'deki bir yas merkezi olan Roberta's House'un kurucusu Annette March-Grier, "İnsanlar rutinlerini, toplulukları içinde hareket

etme özgürlüklerini, işlerini ve sadece aileleri ve arkadaşlarıyla bağlantı kurabilme özgürlüklerini kaybetti" dedi. "Covid-19 toplumsal kayıp dediğimiz şeyi yarattı. Bu herkesin yaşadığı kolektif bir yas deneyimidir."

Her ikisi de daha önce CNN Kahramanları olarak onurlandırılmış olan March-Grier ve Robinson, onlarca yıldır binlerce ailenin sevdiklerinin ölümünün üstesinden gelmesine yardımcı olan ücretsiz destek sağlıyor.

Metnin Analizi: Haber girişinde, başlıktaki ABD özelinde değerlendirilen sorun COVID-19 pandemisinin küresel etkilerine de değinmiştir. Pandemi nedeniyle yaşanan ölümler, rutin kayıplar ve toplumsal değişimler, keder ve yas süreçlerini tetikleyen faktörler olarak ele alınmıştır. Keder ve yas, yalnızca sevdiklerinin ölümüyle ilgili değil, aynı zamanda günlük yaşamın ve rutinlerin kaybıyla da ilişkilendirilmiştir. Bu yolla, söylemde okuyucunun genel ve belki mustarip olduğu bir durumla ilgili bilgilendirilmesi işlevsel olarak inşa edilmiştir. Metinde bahsi geçen uzmanlar, CNN tarafından daha önce "Kahraman" olarak "onurlandırılmış" bireylerdir. Dolayısıyla kahramanlıkları CNN'in muktedir bir dille atadığı bir kahramanlık temsili söylemde yer bulmaktadır. March-Grier ve Robinson doğrudan bir temsille haberde yer bulmuş, konuyla ilgili görüşleri doğrudan alıntılanarak haberde kullanılmıştır. Haber artalanındaki Covid-19 sürecindeki dayanışma teması, ilgili kahraman temsilleri ve okuyucuyu bilgilendirme amacının bir taşıyıcısı olarak inşa edilmiştir. Haberin yapısı, toplumsal farkındalık ve dayanışma etrafında kurularak, toplumsal bir sorun etrafında şekillendirilmiştir. "Yol gösterici" rolde muktedir olan kişiler gönüllü uzmanlar, onlara kahraman rolünü atayan ise CNN'dir. Hiyerarşik olarak kurulan söylem yapısı, kahraman rolünü belirgin ve doğrudan biçimde uzmanlara teslim etmektedir.

3.4.2.10. 16 Temmuz 2020: “‘There has to be hope’: CNN Hero delivers necessities and positivity to young people with disabilities in Colombia” başlıklı haberin analizi⁸⁵⁸⁶

Haber Başlığı: ‘Bir umut olmalı’: CNN Kahramanı, Kolombiya'daki engelli gençlere ihtiyaçları ve pozitifliği aktarıyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı haberin ana konusunu doğrudan ve açık bir şekilde aktarmaktadır. CNN Kahramanı olarak tanımlanan birey, Kolombiya'daki engelli gençlerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi ve moral vermesi haberin konusu olarak görülmektedir. Dayanışma, haber temasını oluşturmaktadır. İlgili kahraman, gönüllü çabasıyla dezavantajlı bir grupta ilgilenmektedir. Covid-19 süreci başlıkta doğrudan ifade edilmemiş olsa da artalandaki haberin yayınlandığı tarihi kapsamaktadır. Dolayısıyla kahraman, zor şartlar altında, fakir bir ülkede dezavantajlı grupta dayanışan bir bireydir. CNN ismi başlıkta temsil edilmeyen bu kişiyi, CNN Kahramanı olarak tanımlayarak söylemde kahraman olarak atamıştır. Bunu yaparken etken rol, kahraman olarak nitelendiren CNN'in olduğundan dolayı, ideolojik bağlamda iktidar öznesi CNN'dir. Haber, yardıma koşan ve dayanışmacı kahraman mitini yeniden üretmektedir.

Mit: Dayanışan kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Jeison Aristizábal, 18 yıldır Kolombiya'nın Cali kentinde engelli gençlere daha parlak bir gelecek sağlamak için çalışıyor.

Serebral palsili genç bir adam olan Aristizábal, tüm hayatı boyunca yoluna çıkan engelleri aşmak için mücadele etti.

Bugün, kâr amacı gütmeyen ASODISVALLE (Vadi Engelliler Derneği anlamına gelen bir kısaltma), 1.100'den fazla gencin ve ailelerinin hayatlarını

⁸⁵ Klairmont, L. (2020). *There has to be hope’: CNN Hero delivers necessities and positivity to young people with disabilities in Colombia*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/07/16/health/coronavirus-colombia-disabilities-jeison-aristizbal-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

⁸⁶ Haber, haber fotoğrafı içermemektedir. Dolayısıyla, analize fotoğraf dahil edilmemiştir.

dönüştürmeye yardımcı olan bir dizi hizmet sunuyor. Aristizábal, 2016'da CNN Yılın Kahramanı seçildi.

Latin Amerika ve Karayipler'de Covid-19 vakaları hızla artarken, programındaki kişilere yardım etmenin yeni yollarını buldu.

Metnin Analizi: Haber konusu, Jeison Aristizábal'ın ASODISVALLE kuruluşu ile beraber gönüllü çalışmalarını, engelli bireylerin hakları ve desteklenmesi üzerinedir. Engelli bireylerin, gelişmekte olan ülkeler arasındaki Kolombiya'da, zorlu geçen pandemi sürecinde yaşadığı zorlukları aşmalarına yardım eden Aristizábal'ın kahraman olarak temsili söylemde yer almaktadır. Aristizábal'ın kendisinin de engelli engelli olması, söylemde kendine yer bulmuştur. Bu zorlukların üstesinden gelen, dipten yukarıya yükselen, girişimci bir niteliği barındıran bir temsil biçimidir. Dolayısıyla ideolojik bağlamda liberal bir gösterge olarak okunabilir. Bunun yanında, kâr amacı gütmeyen kuruluşun bir üyesi olan Aristizábal'ın toplumsal duyarlılık ve dayanışma içerisinde oluşu ve doğrudan kahraman olarak temsil edilmesi haberin teması olan Covid-19 sürecinde dayanışmanın öznesi olması yönüyle önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla haberin kahramanı Aristizábal'dır.

3.4.2.11. 19 Temmuz 2020: “Queen of the skies: The Boeing 747 is playing a hero's role during Covid-19 crisis” başlıklı haberin analizi⁸⁷⁸⁸

Haberin Başlığı: Gökyüzünün kraliçesi: Boeing 747 Covid-19 krizinde kahraman rolünü oynuyor

Haber Başlığının Analizi: Boeing 747, Airbus A380 hizmete girene kadar uzun yıllar boyunca dünyanın yolcu uçağı olduğundan dolayı sıklıkla “Gökyüzünün kraliçesi” unvanıyla anılmıştır. Covid-19 sürecindeki muhtemel rolü, kargo hizmetlerinde kullanılmasıdır. Dolayısıyla pandemi sürecinde uçağın, o dönemde kritik olan hava lojistik görevlerinde kullanılmış olması onu “kahraman” rolüne taşımaktadır. Haberde “Gökyüzünün kraliçesi” söylemi, bir

⁸⁷ Slutsken, H. (2020). *Queen of the skies: The Boeing 747 is playing a hero's role during Covid-19 crisis*. CNN. <https://edition.cnn.com/travel/article/boeing-747-covid-19/index.html> (Erişim: 11.6.2024)

⁸⁸ Haber, haber fotoğrafı içermemektedir. Dolayısıyla, analize fotoğraf dahil edilmemiştir.

yücelik atfı ve kahraman rolünün pekiştireci olarak kullanılmıştır. Haber konusu, uçağa pandemi sürecinde yüklenen kritik rolle ilgilidir. Haberin kahramanı, Boeing 747'dir.

Mit: Hükümdar kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Bu haftanın başlarında British Airways, Boeing 747 filosunu planlanandan dört yıl önce emekliye ayırdı. Covid-19 salgını Göklerin Kraliçesi'ni hükmü tehlike altında bir hükümdar haline getirdi.

Ama Majesteleri saltanatının en güzel anını yaşıyor olabilir.

Metnin Analizi: Haber giriş metni, habere konu olayı doğrudan açıklamaktan çok belirli ipuçları vermektedir. Eskiye filo ve artan maliyetler, Covid-19 sürecinde birçok uçağın planlanandan erken emekli edilmesine sebep olmuştur. Ancak, kargo uçağı olarak tekrar konfigüre edilebilen uçaklar, pandemi boyunca son derece önemli lojistik operasyonlarda görevlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Boeing 747'lerin Boeing 747F modelleri, kargo operasyonlarında kullanılabilmektedirler. Dolayısıyla British Airways'in Boeing 747 filoları artan operasyon maliyetleri ve Covid-19'un hava yolcu taşımamı bitme noktasına getirmesi, yaşlanan Boeing 747 filolarının planlanandan erken emekli etmesine sebep olurken, Boeing 747F modelleri yüksek taşıma kapasiteleriyle pandemi döneminde kullanılmaya devam edilmiştir. Haberin artalanı, bu bilgiler ışığında okunabilir. Haber retoriğine bakıldığında Boeing 747'den, gerçekten bir hükümdardan bahsedilir saygı ifadeleri ve unvanlar kullanılarak bahsedilmektedir. "Hükmü tehlike altında hükümdar" ifadesi Boeing 747'nin pandemi nedeniyle yolcu uçağı olarak kullanılamadığı için emekliye ayrılmaya başladığını ifade ederken, "Majesteleri saltanatının en güzel anını yaşıyor olabilir" cümlesi kargo operasyonları için kullanılan Boeing 747F modelinden bahsetmektedir. Uçakların lojistikte kullanımının yoğunluğu, Covid-19 sürecinde yararlık sağladığı için, Boeing-747 kahraman söylemi ile temsil edilmiştir. Hükümdar kahraman mitinin yeniden üretildiği haber, lojistik faaliyetlerde kullanılan bir uçağa kahraman rolünü atamıştır. İdeolojik artalandaki, Boeing gibi

büyük şirketlerin ürünlerinin kriz zamanlarında ne kadar vazgeçilmez olduğu fikri, kapitalist sistemin ve büyük şirketlerin önemi yeniden üretilmektedir. Pandemi gibi küresel krizler sırasında belirli teknolojilerin ve araçların (bu durumda bir uçak) kahraman olarak sunulması, toplumun kriz yönetimindeki araçlara ve altyapıya olan bağımlılığını yansıtmaktadır.

3.4.2.12. 23 Temmuz 2020: “As Covid-19 closed schools worldwide, this CNN Hero kept his promise to feed more than one million hungry students” başlıklı haberin analizi⁸⁹

Haber Başlığı: Covid-19 dünya çapında okulları kapatırken, bu CNN Kahramanı bir milyondan fazla aç öğrenciyi doyurma sözünü tuttu

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, haber konusunu açık ve doğrudan biçimde vermektedir. Covid-19 sürecinde bir bireyin bu zorlu dönemde yaptığı önemli katkılar vurgulanmaktadır. Kahraman olarak temsil edilen kişi, okullar kapandığında beslenme kaynaklarından mahrum kalan öğrenciler için bir çözüm oluşturmuş ve daha önce sözünü vermiş olduğu gibi 1 milyon aç öğrencinin doymasını sağlamıştır. İdeolojik artalan bireysel çabaların ve girişimlerin büyük toplumsal sorunları çözmede etkili olduğu fikir olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla söylemde, neoliberal bireysel başarı ve girişimciliğin bir sonucu olarak değişimi getiren “bireysel kahramanlıklar” fikri yeniden üretilmektedir. Bunun yanında, toplumsal dayanışmanın ve yardımseverlik vurgusu da artalandan yeniden üretilmektedir. Başlıkta kahraman, dayanışmacı bir kahraman vurgusuyla, isimsiz bir biçimde temsil edilmiştir.

⁸⁹ Dunn, M. (2020). As Covid-19 closed schools worldwide, this CNN Hero kept his promise to feed more than one million hungry students, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/07/23/world/coronavirus-hunger-children-free-meals-cnnheroes/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

Şekil 31- As Covid-19 closed schools worldwide, this CNN Hero kept his promise to feed more than one million hungry students, haber fotoğrafı, CNN.

Fotoğraf Altı Yazısı: CNN Kahramanları: Okullar kapalıyken ihtiyaç sahibi çocukları besliyor.

Mit: Dayanışmacı kahraman miti, Fedakâr kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Küresel bir salgına karşı güvende kalma konusundaki endişelerin ortasında, dünya çapında yüz milyonlarca insan bir sonraki öğünlerini nasıl alacakları konusunda da endişeleniyor.

Birleşmiş Milletler, Covid-19'un gelişmekte olan ülkelerdeki açlığı ikiye katlayarak 265 milyon insanı açlığın eşiğine getirebileceğini bildirdi.

Magnus MacFarlane-Barrow, hayatını dünyanın en yoksul çocuklarına yemek sağlamaya adanmış. Pandemi başlamadan önce, kâr amacı gütmeyen kuruluşu Mary's Meals, dünya çapındaki okullarda hafta içi her gün 1,6 milyondan fazla öğrenciyi besliyordu.

Metnin Analizi: Haber girişi, pandeminin neden olduğu ekonomik zorlukların, özellikle gıda güvencesizliği gibi temel yaşam ihtiyaçları üzerinde durmaktadır. Pandemi nedeniyle, açlık sorununun çok daha fazla büyüyebileceği konusu vurgulanmaktadır. Başlıkta isimsiz şekilde CNN kahramanı olarak temsil edilen Magnus MacFarlane-Barrow ve kar amacı gütmeyen kuruluşu Mary's

Meals, pandemi öncesi tüm dünyada hafta içi her gün 1.6 milyondan fazla öğrencinin beslenmesini sağlamaktadır. Pandemi şartları okulların kapanmasına neden olduğundan dolayı, ilgili operasyonun sekteye uğradığı anlaşılmaktadır. Ancak haber başlığı, pandemi döneminde de MacFarlane-Barrow'un öğrencilere yiyecek ulaştırmayı başardığını göstermektedir. Haber söylemi, girişte pandeminin olumsuz koşullarını aktarmakta, sonrasında Mary's Meals ve Macfarlane-Barrow'u temsile ekleyerek gönüllü sivil toplum kuruluşlarının sorunlara çözüm olabileceğine dair ideolojik bir artalanı oluşturmaktadır. Bunun yanında, "hayatını dünyanın en yoksul çocuklarına yemek sağlamaya adanmış" söylemiyle, fedakâr bir kahraman miti inşa edilmektedir. Haberin kahramanı MacFarlane-Barrow'dur. Haber retoriğinin dramatik tonu, toplumsal sorumluluk projelerine dikkat çekmek kadar dünyadaki açlık krizini işaret ederek okuyucuyu etkilemeyi hedeflemektedir.

3.4.2.13. 20 Ağustos 2020: "American Girl honors pandemic heroes by turning them into one-of-a-kind dolls" başlıklı haberin analizi⁹⁰

Haberin Başlığı: American Girl pandemi kahramanlarını benzersiz bebeklere dönüştürerek onurlandırıyor

Haber Başlığının Analizi: Haber konusu, American Girl firmasının pandemi kahramanı olarak nitelendirdikleri kişilerin bez bebeklerini yapmasıyla ilgilidir. Haber başlığında, bu kahramanların kimler olduğu belirtilmemiştir. Haberde, pandemi kahramanları olarak niteledikleri kişilerin oyuncak bebeklerini "yapmak" ya da "üretmek" fiili "dönüştürmek" yerine kullanılmıştır. Bebeklerin "eşsiz" oldukları haber dilinde vurgulanmış ve "dönüştürme" işlemi, kahraman olarak niteledikleri kişileri "onurlandırmaktadır". Tüm etken fiil yapıları American Girl şirketinin dolayımıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla başlıkta, pandemi kahramanlarının temsili, American Girl şirketi ve ürettikleri ürünlerin gerisinde kalmaktadır. Bu dolayım, liberal bir ideolojik artalan içermektedir.

⁹⁰ Kinder, G. (2020). *American Girl honors pandemic heroes by turning them into one-of-a-kind dolls*, CNN. <https://edition.cnn.com/2020/08/20/us/american-girl-doll-honors-coronavirus-pandemic-heroes-trnd/index.html> (Erişim: 11.6.2024).

American Girl'ün pandemi kahramanlarını bebeklere dönüştürmesi, tüketime yönelik bir stratejidir. Kahramanları bebeğe dönüştürmek, sosyal sorumluluk mesajı taşıırken öte yandan bir ticari meta olarak kahramanların yeniden üretimini ve üzerlerinden artı değer kazanmayı sağlar. Bu, kapitalizmin kriz dönemlerinde bile nasıl kendini yeniden ürettiğini ve tüketicilerin duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak pazarlama stratejilerini nasıl şekillendirdiğini de gösteren bir göstergedir. Dolayısıyla bebeklerin üretimi marka imajı için önemli bir unsurdur. Bu durum, markanın ürün satışlarını arttırmak için kullanılan bir strateji özelliğini de taşımaktadır.

Şekil 32- *American Girl honors pandemic heroes by turning them into one-of-a-kind dolls, haber fotoğrafı, CNN.*

Fotoğraf Altı Yazısı: American Girl'den.

Mit: Askeri kahraman miti, Fedakâr kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Covid-19 salgınının ön saflarında yer alan beş kişi American Girl tedavisi görüyor.

Mattel'in sahibi olduğu popüler oyuncak bebek serisi, pandemi sırasında hayatlarını riske atan insanlara teşekkür etmek ve onları onurlandırmak için tasarlanan Yürekli Kahramanlar yarışması kapsamında ülke çapındaki çocuklardan hayatlarında olağanüstü bir kahramanı aday göstermelerini istedi.

American Girl'ün bir sözcüsü CNN'e verdiği demeçte, kazananlara türünün tek örneği, özel yapım bir American Girl bebeği ve kahramanlarınkine benzeyen bir kıyafetin yanı sıra aday gösteren kişiye 200 dolarlık bir American Girl hediye çeki verildiğini söyledi.

Metnin Analizi:” Salgının ön saflarında yer almak” söylemi, askeri kahramanlık mitini yeniden üretmektedir. Hastalıkla ilgili bir kelime oyunu olan “tedavi” haber retoriği içerisinde bebeğe dönüştürme anlamında kullanılmıştır. Ana firma olan Mattel, American Girl markası ile beraber temsil edilmiştir. “Hayatını riske atan kahramanlar” söylemi ve bebeklerin hediye edildiği yarışmanın adı olan “Yürekli Kahramanlar Yarışması’nın” söylemde temsili, haber retoriğinde dramatisasyon ögesi olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda, kahramanların temsilinde, fedakâr kahraman temasını öne çıkarır ve mit olarak yeniden üretir. Biricik ve özel olarak üretilmiş bebeklerin, bir yarışma sonucu çocuklara dağıtılmış olmasının temsili, haber artalanında Neoliberal ideolojinin yeniden üretimine işaret eder. Bireysel kahramanlığın yanında, bireysel başarıyla ürünlere erişilebilmektedir. Kahramanlar, oyuncak bebekleri yapılan meslek sahipleri olsa bile, temsilleri yalnızca retoriğin içerisinde kısıtlı bir anlam üretimiyle inşa edilmiştir. Söylemde ana aktör, American Girl markasıdır.

3.4.3. Daily Sabah Haberlerinin Analizi

Daily Sabah 2014 yılında kurulan Turkuvaz Gazete Dergi Basım A.Ş.’ye bağlı, hükümete yakınlığıyla bilinen medya organıdır (Eurotopics, 2024). İlgili yayın kuruluşunun internet sitesi olan dailysabah.com adresinde 11 Mart-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler, Google arama motoru aracılığıyla, "covid-19" "hero" satırıyla taratılmış ve sonuçlar ilgili tarihler aralığında filtrelenmiştir. Bunun yanında aynı arama satırıyla site içi arama yapılarak, ilgili tarih aralığındaki haberler elle seçilmiştir. Toplam 41 haber arasından, Covid-19 süreci kahramanlık temsili barındıran 6 haber örnekleme alınarak Eleştirel Söylem Analizi yapılmıştır.

3.4.3.1. 25 Mart 2020: “Turkish Cargo starts using THY passenger aircraft to operate cargo flights” başlıklı haberin analizi⁹¹

Haber başlığı: Turkish Cargo THY yolcu uçaklarını kargo uçuşları için kullanmaya başladı

Haber başlığının analizi: Haber başlığı, THY yolcu uçaklarının, Turkish Cargo’ya aktarılmasına işaret etmektedir. O dönem iptal edilen yolcu uçuşlarından bahsedilmemektedir. Dil, yolcu uçaklarının kargo uçaklarına dönüştürülmesine işaret etmekte ve durumu belirten bir niteliktedir.

Şekil 33- *Turkish Cargo starts using THY passenger aircraft to operate cargo flights*, haber fotoğrafı, Daily Sabah.

Fotoğraf Altı Yazısı: Türk Hava Yollar uçağına kargo yüklendiği görülüyor, Çarşamba, 25 Mart, 2020 (AA Fotoğrafı)

Mit: Fedakâr kahraman miti.

⁹¹ Daily Sabah-AA (2020). *Turkish Cargo starts using THY passenger aircraft to operate cargo flights*, Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/business/transportation/turkish-cargo-starts-using-thy-passenger-aircraft-to-operate-cargo-flights> (12.6.2024).

Haber Giriş Metni: Turkish Cargo, hem Türkiye'ye hem de dünyaya antivirüs malzemesi taşıma kapasitesini artırırken, pandemi döneminde de ülkenin dış ticaretine katkı sağlama çabalarını artırdı.

Haber Giriş Metninin Analizi: Turkish Cargo'nun Covid-19 sürecindeki kapasite arttırımı, virüsle mücadele sürecindeki çabalara katkı sağlama hem de ülke ekonomisine katkı sağlama bağlamında öne çıkarılmaktadır. Başlıkta, yolcu uçaklarının kargo uçaklarına dönüştürülerek “fedakârlık” miti de söyleme eklenmektedir. Dolayısıyla Turkish Cargo'ya, hem tıbbi malzeme taşıyarak ülke ve dünyayı mücadelesinde destekleyen, hem de ülkesinin ticari çabasına katkı sağlayan bir kahraman rolü atanmıştır. Söylemde yeniden üretilen fiiller, Turkish Cargo'nun etken olduğu bir nitelikte inşa edilmiştir. Turkish Cargo'nun kâr amacı güden bir şirket olması, haber bağlamı içerisinde değerlendirilmemiştir. Haberin yayınlandığı dönemde iptal edilen uçuşlardan ve bu dolayısıyla olası biçimde boşa çıkan yolcu uçaklarından bahsedilmemiştir. Yolcu uçaklarını dönüştüren “fedakâr bir kahraman” olarak ülke ve dünyaya hizmet ediyor olması ana temaya içkin bir unsur olarak öne çıkarılmaktadır.

3.4.3.2. 9 Nisan 2020: “Turkey opens airspace amid lockdown to save Italian toddlers’s life” başlıklı haberin analizi⁹²

Haber başlığı: İtalyan bebeği kurtarmak için Türkiye kapanmanın ortasında hava sahasını açtı

Haber Başlığının Analizi: “Kapanmanın ortasında hava sahasını açmak” etken bir fiil olarak “hayat kurtarmakla” beraber kullanılmıştır. Hava sahası açmak, uluslararası anlamda etken bir fiili temsil etmemekle beraber, haber dilinde temsilin “kurtarıcı” olmakla tamamlanması Türkiye'yi kahraman söylemi içerisine dahil etmiştir. Fotoğraf, uçağın İtalyan hükümeti tarafından gönderildiğini göstermekte, fotoğraf altı metni de ekibin İtalyan olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Fotoğraf içerisindeki göstergelerin tamamı İtalyan

⁹² Daily Sabah-AA (2020). *Turkey opens airspace amid lockdown to save Italian toddler's life*. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-opens-airspace-amid-lockdown-to-save-italian-toddlers-life/news> (Erişim: 12.6.2024).

hükümetinin bir eylemlilik içerisinde olduğunu ve ekibin yardımı getirmek için Türkiye'ye geldiğini işaret etmektedir. Başlık Türkiye'yi etken olarak tanımlayarak, kahraman rolünü Türkiye'ye teslim etmekte ve İtalyan ekibini başlıkta temsil etmemektedir. Onun yerine, İtalyan bebeğin hayatını kurtarma fiilinde doğrudan dahli olmayan Türkiye, dolaylı rolünden dolayı kurtarıcı olarak temsil edilmiştir. Bunun yanında, dolaylı bir Türkiye-İtalya dayanışması vurgulanmış, Covid-19 sürecinde “insanlığa karşı covid-19” miti ideolojik olarak söylemde yeniden üretilmiştir.

Şekil 34- *Turkey opens airspace amid lockdown to save Italian toddler's life,* haber fotoğrafı, Daily Sabah.

Fotoğraf Altı Yazısı: Atatürk havalimanından ayrılmadan önce İtalyan ekibi, kök hücre taşıyan konteynırıyla beraber poz veriyorlar. İstanbul, Türkiye, 31 Mart 2020 (AA Fotoğrafı).

Mit: Dayanışan kahraman miti, Kurtarıcı kahraman miti.

Haber Metni: Koronavirüs nedeniyle uygulanan kapanmaların ortasında, Ankara, özel bir görevle İstanbul Atatürk Havalimanına inecek özel bir jete bir ayrıcalık yapmaya karar verdi. Görev: Bir bebeğin hayatını kurtarmak.

Metnin Analizi: “Bir bebeğin hayatını kurtarmak” etken fiilinin faili başlığın aksine “özel görev” yapan özel jetindir. Ancak “ayrıcalık yapan” taraf rolü, Türkiye’ye verilmiş etken özne olarak temsiline devam edilmiştir. “Bebeğin kurtarılması” görevi özel jetindir. Ancak İtalya’dan gelen ekibin etken rolü, haberin girişi ve başlığında temsil edilmemektedir. Onun yerine özel jet tabiri ile dolaylı bir temsil sağlanmış, haber fotoğrafında ve haber fotoğraf altı metninde yine kahraman rolünden soyutlanarak İtalya’nın ve gelen ekibin temsili sağlanmıştır. İtalya’nın temsili bebeğin milliyeti, bağlamında yeniden üretilerek, “kurtarılan” öznenin rolü ile haberde konumlanmıştır. Dolayısıyla kurtarıcı ve kahraman rolü Türkiye, “kurtarılan” ve “mağdur” rolü İtalya’nındır. Kurtarıcı kahraman miti, söylem içerisinde Türkiye özelinde yeniden üretilirken, fiillerde İtalya edilgen bir roldedir. İtalya’nın etken olabileceği her noktada temsil başka bir özneye kaydırılmıştır.

3.4.3.3. 16 Nisan 2020: “Spider-Man true hero in Turkey's Antalya amid coronavirus pandemic” başlıklı haberin analizi⁹³

Haber Başlığı: Antalya Türkiye’deki Spider-Man koronavirüs pandemisinin ortasındaki gerçek kahraman oldu

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı doğrudan ve açık bir biçimde konuyu aktaran bir dile sahiptir. Antalya Türkiye’de Spider-Man, koronavirüs sürecinin yerel kahramanı olarak temsil edilmektedir. Süper kahraman rolündeki kişinin asıl kimliği başlıkta okuyucuya aktarılmamaktadır. Popüler kültür dolayımı süper kahraman temsiliinin ilgi çekiciliği haber başlığının retoriğini etkilemektedir.

⁹³ Daily Sabah-AA (2020). *Spider-Man true hero in Turkey's Antalya amid coronavirus pandemic*, Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/turkey/spider-man-true-hero-in-turkeys-antalya-amid-coronavirus-pandemic/news> (Erişim: 12.6.2024).

Şekil 35- Spider-Man true hero in Turkey's Antalya amid coronavirus pandemic, haber fotoğrafı, Daily Sabah.

Fotoğraf Altı Yazısı: Spider-Man kostümü içindeki Burak Soylu (solda) yerel halkla sohbet ediyor, Antalya Türkiye, 14 Nisan, 2020, Salı. (AA Photo)

Mit: Gerçek kahraman miti, Dayanışan kahraman miti.

Haber Metni: Marvel Sinematik Evreninin en popüler karakterlerinden olan Spider-Man, gerçek hayatta bir süper kahramana dönüştü.

Dahası, mekân bu kez New York değil, Türkiye'nin turistik merkezi Antalya.

Burak Soylu, Spider-Man kostümüyle vatandaşların alışverişlerine yardımcı oluyor ve koronavirüsün vurduğu Türkiye'de "Evde Kal" uyarısı devam ederken moralleri yükseltiyor.

Metnin Analizi: Spider-Man'ın gerçek hayatta bir süper kahramana dönüşmesi söylemi, metnin ilgi çekiciliğini arttırdığı gibi kostümü giyen Burak Soylu'nun karakterle tam özdeşimiyle bir temsili yeniden üretmektedir. Kapanma sırasında vatandaşlara alışveriş yapma konusunda yardımcı olan ve moralleri

yükselten Soylu'nun eylemleri, söylemde toplumsal dayanışma üzerine ideolojik bir artalanı desteklemekte kullanılmaktadır. Aynı zamanda, Soylu'nun toplumsal sorumluluk üzerinden tanımlanan davranışı, örnek bir temsil olarak gösterilmektedir. Haber fotoğrafı ve fotoğraf altı yazısında görüldüğü gibi Soylu, vatandaşlarla sohbet etmekte ve dertlerini dinlemektedir. Kapanmanın yarattığı olumsuz etkilere karşı moral veren ve yardım eden kahraman miti, süper kahraman kostümlü Soylu çevresinde kurulmaktadır.

3.4.3.4. 29 Nisan 2020: “By air and ground, Turkey's free-of-charge ambulances offer aid against COVID-19” başlıklı haberin analizi⁹⁴

Haber Başlığı: Havada ve karada, Türkiye'nin ücretsiz ambulansları COVID-19'a karşı ücretsiz yardım sunuyor

Haber Başlığının Analizi: Türkiye, pandemiye karşı çeşitli önlemler alarak sağlık hizmetlerini ücretsiz sunma politikaları geliştirmiştir. Bu bağlamda ambulans hizmetleri, bu önlemlerin önemli bir parçası olarak haber başlığında öne çıkarılmıştır. Haberin konusu haber başlığında doğrudan verilmiş ve Covid-19 sürecine fayda sağlamak adına ücretsiz hava ve karada ambulans hizmetlerini duyurmuştur. “Havada ve karada” vurgusu, söyleme askeri bir artalan katarak askeri kahramanlık mitini yeniden üretmektedir.

⁹⁴ Daily Sabah-DHA (2020). *By air and ground, Turkey's free-of-charge ambulances offer aid against COVID-19*, Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/turkey/by-air-and-ground-turkeys-free-of-charge-ambulances-offer-aid-against-covid-19/news> (Erişim: 12.6.2024).

Şekil 36- *By air and ground, Turkey's free-of-charge ambulances offer aid against COVID-19, haber fotoğrafı, Daily Sabah.*

Fotoğraf Altı Yazısı: Hava ambulansı personeli uçaklarının önünde poz veriyor, Ankara, 29 Nisan 2020 (DHA Fotoğrafı).

Mit: Askeri kahramanlık miti.

Haber Spotu: Türkiye'nin sağlık ordusu üyeleri COVID-19 ile yorulmaksızın savaşıyor. Bu ordunun hava, kara ve deniz ambulansları hızlı karşılık için ana kozlarıdır.

Metnin Analizi: Haberin ana konusu, askerileşmiş bir temsil silsilesi ile Türkiye'nin sağlık sistemi içerisindeki ambulansların pandemiye karşı hazır anlatılmaktadır. Tüm sağlık çalışanları ordu mensupları olarak tanımlanırken, yaptıkları iş anlatılırken etken fiil olarak “savaşmak” tercih edilmiştir. Ambulans sistemi, orduların hava, deniz ve kara kuvvetleri gibi temsil edilmiştir. “Hızlı karşılık verme” yine askeri terminolojiden ödünç alınarak, askeri kahramanlık tonu haberin ana temasını büyük oranda etkilemiştir. Haber fotoğrafındaki uçak ve önündeki personel, savaş filmi afişlerine benzer bir tonda fotoğraflanmıştır. Dolayısıyla sağlık personellerine belirgin ve doğrudan bir biçimde askeri

kahraman rolü atfedilmiştir. Bu rol aynen bir ordu sistemi içerisinde olduğu gibi her zaman karşılığa hazır; hava, kara ve denizde Covid-19’la savaşan ordunun üyeleri olarak temsil edilmiştir.

3.4.3.5. 7 Mayıs 2020: “Street artist Banksy honors health workers in new piece” başlıklı haberin analizi⁹⁵

Haber Başlığı: Sokak sanatçısı Banksy yeni eserinde sağlık çalışanlarını onurlandırıyor

Haber Başlığının Analizi: Sokak sanatçısı Banksy’e atfedilen “onurlandırma” etken fiili, sağlık çalışanları edilgen biçimde kullanılmaktadır. Onurlandırma biçimi olarak, sağlık emekçilerine adanan bir eser yaptığı anlaşılmaktadır. Sağlık çalışanlarının olumlu temsili, yaptıklarının onurlandırılması bağlamında ifade edilmektedir. Dolayısıyla kurulu olumlu anlam eser ve eser sahibiyle beraber temsil edilse bile, eserin atfedildiği öznenin onurlandırılması söylemin ana kurgusunun sağlık çalışanlarını da kapsadığını göstermektedir.

⁹⁵ DPA (2020). *Street artist Banksy honors health workers in new piece*, Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/arts/street-artist-banksy-honors-health-workers-in-new-piece/news> (12.6.2024).

Şekil 37- Street artist Banksy honors health workers in new piece, haber fotoğrafı, Daily Sabah.

Fotoğraf Altı Yazısı: Sokak sanatçısı Banksy’nin “Game Changer” eseri Southampton General Hospital’da sağlık çalışanlarına saygı ifadesi olarak sergilenmektedir. Southampton, İngiltere, 6 Mayıs 2020 (İHA Photo).

Mit: Onurlandırılan kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Gizemli İngiliz sanatçı Banksy, Southampton General Hospital’da sergilenen yeni eserinde sağlık çalışanlarını tanıdı. Çarşamba günü Banksy’nin Instagram hesabında yayınlanan tablo, hastanenin koronavirüs salgınıyla mücadele eden çalışanlarına saygı duruşu niteliğinde asıldı.

Metnin Analizi: Banksy’nin bilinmeyen kimliği ile sağlık çalışanlarının bilinmeyen kimliği benzeşlik sağlayan bir anlamda kullanılmış, “tanıma” fiili de benzer biçimde bilinmeyen kimlikler üzerinden anlamca kurulmuşlardır. Bunun yanında “tanıma” fiili de Banksy’i hâkim özne olarak tanımlamakla beraber, sözdizimsel kurulum sağlık çalışanlarını öne çıkaran bir niteliktedir. “Saygı”, “onurlandırma” ifadeleri, iktidar rolleri açısından karşıt bir nitelikte olsa Banksy’nin eserinin amacını tanımlamada ikisi bir arada kullanılmışlardır.

Dolayısıyla onurlandırılan ve saygı gören kahraman söylemi bağlamında inşa edilen bir anlam görülmektedir.

3.4.3.6. 2 Temmuz 2020: “A Belgian llama named Winter might save us all from COVID-19 with her blood” başlıklı haberin analizi⁹⁶

Haber Başlığı: Winter isimli Belçikalı lama kanyla hepimizi COVID-19’dan kurtarabilir

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, lamayı milliyet atfederek ve ismiyle temsil ederek kişileştirmiştir. Kurtarıcı kahraman rolü ile kişileştirilen Winter, kanyla “hepimizi” Covid-19’dan kurtararak fedakâr bir rolün atfını da taşımaktadır. Fedakâr ve kurtarıcı kahraman temsili, haber başlığının ana temasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla söylemde, irade sahibi olmayan bir canlıya kahramanlık atfedilmektedir. Konu başlıkta açık bir biçimde verilmemekle beraber, kurtarıcı kahraman temsili, Covid-19 ve Winter’ın kanı vurguları pandemi için geliştirilen bir ilacın ipuçları olarak serimlenmiştir.

Şekil 38- *A Belgian llama named Winter might save us all from COVID-19, with her blood*, haber fotoğrafı, Daily Sabah.

⁹⁶ Daily Sabah-AFP (2020). *A Belgian llama named Winter might save us all from COVID-19 with her blood*. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/life/science/a-belgian-llama-named-winter-might-save-us-all-from-covid-19-with-her-blood> (Erişim: 12.6.2024).

Fotoğraf Altı Yazısı: Hurlingham, Buenos Aires, Arjantin'deki Ulusal Tarım Teknolojileri Enstitüsü'nün (INTA) deney alanında SARS-CoV-2 proteinini ile aşılanmış lamaların fotoğrafı, 2 Haziran 2020. (AFP Fotoğrafı)

Mit: Kurtarıcı kahraman miti, fedakâr kahraman miti.

Haber Giriş Metni: Bilim insanları, koronavirüs için mükemmel bir antiviral tedavi bulmaya çabalarken, hayvanlar aleminden alışılmadık bir kahraman bu çabada fayda sağlayabilir görünüyor.

And Dağları'ndaki Winter adlı 4 yaşındaki dişi lama tam da aradıkları yük hayvanı gibi görünüyor. SARS ve MERS virüslerinin güvenli versiyonları verildikten sonra Winter'ın kan örnekleri, antikor geliştirerek reaksiyona girdiğini gösterdi. Bu kez kendisine yeni koronavirüsün yüzeyinde bulunan bir protein enjekte edildi ve bağışıklık tepkisi geliştirdi.

Metnin Analizi: Metnin girişinde kahraman temsili doğrudan “alışılmadık bir kahraman” ifadesiyle verilmektedir. Dolayısıyla bir tedavinin bulunması için fayda sağlayan bir hayvan kahraman olarak nitelenmektedir. “Yük hayvanı” ifadesi hem mecazi hem de gerçek anlamıyla söylemde kendine yer bulmuştur. Bu yolla Winter, deneye maruz kalan hem de türünün insanlar tarafında kullanılma biçimiyle tasvir edilmiştir. Bunun yanında, Fotoğraf altı yazısında Arjantin ve girişteki “And Dağları” ifadesi Winter'ın Arjantin'de olduğunu göstermektedir. Başlıkta Belçikalı olarak tanımlanan Winter'ın neden Belçikalı olarak tanımlandığı, konusundaki tek ihtimal, antikor çalışmalarının sürdürüldüğü yerin Belçika olması ihtimalidir. Dolayısıyla çelişik görünen bir detay olarak haberde yerini bulmuştur. Winter'ın metabolizmasının verdiği tepki, kahraman olarak tanımlanmasındaki yegâne nedendir. Haberin bahsedilmeyen öznesi olan bilim insanları, doğrudan kahraman olarak temsil edilmemişlerdir. Bunun yanında, dünyayı tehdit eden bir virüse karşı milliyet ve tür gözetmeden bir “mücadelenin” verilmesi, söylemin artalanındaki desenlerden biri olarak göze çarpmaktadır.

3.4.4. DW Haberlerinin Analizi

DW⁹⁷ 1953 yılında kurulan Alman devletinin resmi yayın kuruluşudur (DW, 2024, s. 3). İlgili yayın kuruluşunun internet sitesi olan dw.com adresinde 11 Mart-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler, Google arama motoru aracılığıyla, "covid-19" "hero" satırıyla taratılmış ve sonuçlar ilgili tarihler aralığında filtrelenmiştir. Bunun yanında aynı arama satırıyla site içi arama yapılarak, ilgili tarih aralığındaki haberler elle seçilmiştir. Toplam 527 haber arasından, Covid-19 süreci kahramanlık temsili barındıran 7 haber örnekleme alınarak Eleştirel Söylem Analizi yapılmıştır.

3.4.4.1. 23 Mart 2020: “Delivery bikers can't cope with COVID-19” başlıklı haberin analizi⁹⁸

Haber Başlığı: “Motorlu kuryeler Covid-19’la başa çıkamıyor”

Haber Başlığının Analizi: Başlık, motorlu kuryelere Covid-19 salgınında bir rol atamaktadır. Bu rol başlıkta, meslekleri olan taşıma ile ilgili bir kanaat sunmamakta ve verili bir görevin yapılması konusunda zorluk yaşandığına dikkat çekmektedir. Kahramanlık vurgusu içerisinde “salgınla mücadele” sırasında verili bir rolün gerçekleştirilmekte zorlanması üzerinden tanımlanabilirken, bir meslek grubunun işlerini yaparken zorlanması olarak tanımlanması durumunda “başa çıkma” fiilinin “bir zorlukla mücadele etme ve üstün gelme” anlamından uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilmekte zorlanılan fiil, Covid-19’la mücadele olarak tanımlanabilir. Fail olan motorlu kuryeler salgınla mücadele ederken zorlanan kahramanlar olarak meslekleri dolayısıyla söylemde dolaylı olarak kahraman olarak atanmış ve temsil edilmişlerdir.

⁹⁷ Deutsche Welle.

⁹⁸ Amien, E. (2020) *Delivery bikers can't cope with COVID-19*. DW. <https://www.dw.com/en/pressure-mounts-on-food-delivery-workers-amid-covid-19/a-52848505> (Erişim: 1.6.2024).

Şekil 39- *Delivery bikers can't cope with COVID-19*, haber fotoğrafı, DW.

Mit: Zorluklarla mücadele eden kahraman miti.

Haber Spot Metni: Amien Essif'in haberine göre Dünyada şehirlerde Covid-19 nedeniyle kısmi ya da tam kapanma uygulanırken teslimat hizmetleri müşterilerin can damarına dönüştü.

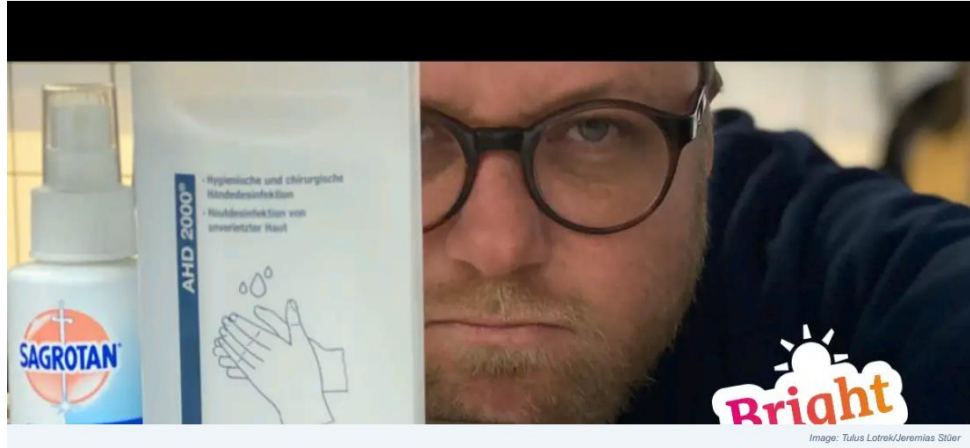
Haber Spotunun Analizi: Salgın sırasında dünyada uygulanan kapanmalar sürecinde, kuryelere atfedilen rol "müşterilerin can damarı olmak" olarak açıklanmıştır. Spot, aynı zamanda başlıktaki "başa çıkamamak" fiilinin motorlu kuryeler bağlamında hangi rolle özdeşleştirildiğini de açıklamaktadır. Atfedilen rol, şirketler ve müşteriler arasındaki aracı roldür. Kapanmalar müşterileri mal ve hizmetlerle buluşturma konusunda bir engel teşkil ederken, salgına rağmen bu engeli aşma rolü motorlu kuryelerin olmaktadır. İdeolojik olarak, motorlu kuryeler tüketimin sürebilmesi konusunda bir kaygının çözümünü üstlendikleri gibi, söylemde "aşmaya çalışan", "üstesinden gelmeye çalışan" ve tüm buna rağmen "başa çıkmakta zorlanan" kahraman rolü yeniden üretilmektedir. "Müşterilerin can damarı" söylemiyle, mal ve hizmetlere erişim kastedilirken, diğer yüzüyle tüketimin sürmesi konusu ve durağanlaşan ekonominin getirdiği kaygılar da öne çıkmaktadır. Zira, şirketlerin müşterilere mal ve hizmet götürebilmesinin yegâne yolu olan motorlu kuryeler, onlara atfedilen "salgınla mücadeledeki görevlerini" yerine getirmekte zorlanmaktadırlar. "Can damarı" mal ve hizmetlere erişenlerin değil, aynı zamanda mal ve hizmetin üretim araçlarının sahiplerinin de "can damarıdır". Emegini aracı olarak kullanan kuryeler, söylemde

kahraman olarak yeniden üretilirken, arka planda bu kaygıyla beraber temsil edilmektedirler. Şirket-müşteri denkleminde, kurban ve kahraman rolünü bir arada yüklenmektedirler.

3.4.4.2. 27 Mart 2020: “Gourmet chef cooks for heroes in the corona crisis” başlıklı haberin analizi⁹⁹

Haberin Başlığı: Gurme şef korona krizinde kahramanlar için pişiriyor

Haber Başlığının Analizi: “Kahramanlar için pişirme” etken fiili, başlığın dikkat çekici bir unsurudur. Ancak “kahramanlar için yemek pişirme” vurgusu, söylemin ana unsuru olarak görülebilmekle beraber “Gurme şef” de söylemde eşit bir rolü paylaşmaktadır. Zira kahramanlar söylemde kahraman olarak temsil edilmekle beraber kim oldukları başlıkta ifade edilmemekte, ancak gurme şefin eylemi ve hangi şartlarda işini yerine getirdiği başlığın ikili ana unsuru olarak temsili tamamlamaktadır. Dolayısıyla başlığın “korona krizi” ifadesi dolayımıyla işaret edilen kahramanların sağlık çalışanları olabileceğine dair bir ipucu taşımakla beraber, ana vurgu gurme şefe yapılmaktadır. Yani haber başlığında kahraman gurme şef, kahraman olarak ifade edilen ise onun yemek yaptığı kişilerdir.

Şekil 40- *Gourmet chef cooks for heroes in the corona crisis*, haber fotoğrafı, DW.

⁹⁹ Wojcik, N. (2020). *Gourmet chef cooks for heroes in the corona crisis*. DW. <https://www.dw.com/en/gourmet-chef-cooks-for-heroes-in-the-corona-crisis/a-52942172> (1.6.2024).

Mit: Zor şartların üstesinden gelen kahraman miti, Dayanışan kahraman miti.

Haber Spotu: Almanya’da restoranlar kapalı. Ama Michelin yıldızlı Max Strohe ve ekibi devam ediyor, doktorlar ve hemşireler için yemekler hazırlıyorlar. Yiyecek bağışları menüyü belirliyor.

Haber Spotunun Analizi: Haber başlığında ipucu verildiği gibi “korona krizinde kahraman” sıfatının sağlık çalışanlarına atfedildiği spotta anlaşılmaktadır. Başlıktaki “Kim?” sorularından “kahraman” sıfatıyla tanılandan cevabı “doktorlar ve hemşireler”, “gurme şef” ise Max Strohe’dir. Bunun yanında, başlıkta bahsedilmeyen ancak spotta açılan iki aktör daha vardır. Bunlar: Strohe’nin ekibi ve yemek bağışı yapan kişilerdir. “Asıl kahramanlar”, birinci derece temsile dahil edilmekle beraber isimsizdir. İkinci derece temsil edilen Strohe’nin ekibi ve bağışçılar da isimsizdirler. Dolayısıyla habere konu olan iş birliğinin kaynaklarını sağlayıcı ve bu hizmetten yararlanan aktörleri doğrudan bir temsile sahip değildirler. Strohe, Michelin yıldızlı bir şef olarak hizmeti sağlayan rolü ve dolayısıyla isimsiz bağışçılardan alınan bağışlarla kahramanları destekleyen bir kahramandır. Sözdizimsel unsurların tümü, Strohe’yi temsil etmekte, haber fotoğrafında dezenfektanların arkasında yüzü kısmen görünmektedir. Bir anlamda “sağlık çalışanlarının arkasındaki kahraman” miti yeniden üretilmektedir. Bunu gönüllülük esasıyla yapmakta, restoranlar kapalıyken isimsiz ekibi ile beraber çalışarak sağlık çalışanlarını desteklemektedirler. Temsil ağırlıklı olarak, kahraman kelimesiyle temsil edilenlerden çok, kahramanları destekleyen rolündeki Strohe’yi öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla haberin kahramanı Strohe’dir.

3.4.4.3. 2 Nisan 2020: “The doctors dealing with the stress of a pandemic” başlıklı haberin analizi¹⁰⁰

Haber Başlığı: Pandeminin stresiyle mücadele eden doktorlar

Haber Başlığının Analizi: Başlık doğrudan ve kendini açıklayan bir tanımdan oluşmaktadır. Söylem nötr biçimde kurulmuş olmakla beraber, doktorların maruz kaldığı olumsuzluğu ifade etmektedir. Dolayısıyla başlığın tek öznesi olan doktorların

¹⁰⁰ Witting, V. (2020). *The doctors dealing with the stress of a pandemic*, DW. <https://www.dw.com/en/doctors-deal-with-the-stress-of-the-covid-19-crisis/a-52987904> (Erişim: 1.6.2024).

temsili, pandeminin yaratmış olduğu zor koşulların yarattığı stresle başa çıkmaya çalışan kişiler olarak inşa edilmiştir. Bunun yanında, doktorların pandemi öncesi toplumsal ayrıcalıklı durumuna rağmen, pandemi sürecinin yarattığı etkilere karşı savunmasızlığının bir nevi güç kaybı olarak nitelenmesi mümkündür. Bu bağlamda, değişen bir iktidar ilişkisini “maruz kalan” bir role sokuyor görünmektedir. Öte yandan pandemiyle mücadele eden meslek grubu, pandeminin stresıyla de mücadele etmektedir. Dolayısıyla etken fiil, doktorlar lehine kullanılmıştır. Güç kaybının yanında “mücadele eden kahraman” temelinde okunabilir bir niteliktedir.

Şekil 41- *The doctors dealing with the stress of a pandemic*, haber fotoğrafı, DW.

Mit: Zorluklarla mücadele eden kahraman miti.

Haber Spotu: Doktorlar koronavirüsle mücadelede tüm gün çalışıyor. DW, bir yoğun bakım doktorunun yanı sıra başka yerlerde farklı görevlerde çalışan diğer üç sağlık görevlisiyle konuşmak için Almanya'nın Covid-19 merkez üssünü ziyaret etti.

Metnin Analizi: Metin, başlıkta olduğu gibi doğrudan ve kendini açıklayan bir yapıdadır. “Tüm gün çalışma” vurgusu doktorlar ve sağlık çalışanlarının “özverili” çalışmasını öne çıkarmaktadır. “Özverili” ve mücadelecı kahraman” temsili, spotun ana unsurlarıdır. “Mücadele” ve “özveri” teması, postmodern planlı kahraman söyleminin haberdeki inşasında rol oynamaktadır. Pandeminin Almanya'daki deprem gibi doğal felaketleri tanımlamakta da kullanılan “merkez üssü” söylemi, pandeminin ciddiyetini vurgulamak için olduğu gibi ziyaretin yapılacağı yerde hem Covid-19 hem doğurduğu

stresle mücadelenin en belirgin biçimde gözlemlenebileceği yerin göstereni olarak kendine yer bulmuştur.

3.4.4.4. 15 Nisan 2020: “Coronavirus hero: Protecting a refugee home” başlıklı haberin analizi¹⁰¹

Haber Başlığı: Koronavirüs kahramanı: Bir mülteci evini korumak

Haber Başlığının Analizi: Başlık açık ve doğrudan bir biçimde kahraman söylemini “mülteci evini koruyan” kişi özelinde temsil etmektedir. Göstergenin doğrudanlığı, kahraman temsilini “mülteci evini koruyan” kişiye teslim etmiştir. Haber başlığındaki “bir mülteci evini korumak” ifadesi, söylemi ilgi çekici kılan önemli bir unsurdur. Zira mülteci evi, korunmaya muhtaç bir yer olarak tanımlanmaktadır. Koronavirüs kahramanı söylemi bağlam içerisine dahil edilmesine rağmen, “korumak” fiili mültecilerin “saldırıya açık” bir grup olduğu önermesini ideolojik olarak yeniden üretmektedir.

Şekil 42- *Coronavirus hero: Protecting a refugee home*, haber fotoğrafı, DW.

Mit: Koruyucu kahraman miti.

Haber Spotu: Mülteci evi müdürü Katie Griggs, işleri pandemi nedeniyle daha da zorlaşan birçok kişiden biri. Üyelerinin tamamı banyo ve mutfakları paylaştığında çeşitlilik içeren bir topluluğu nasıl korursunuz?

¹⁰¹ Knight, B. (2020). *Coronavirus hero: Protecting a refugee home*, DW. <https://www.dw.com/en/coronavirus-hero-coping-with-covid-19-threat-in-a-berlin-refugee-home/a-53135655> (Erişim: 1.6.2024).

Metnin Analizi: Spotta yoğunlaştırılan temsil, Mülteci evi müdürü Griggs'in topluluğu korumak için harcadığı çaba etrafında inşa edilmektedir. Dolayısıyla koruyucu ve zorlukla mücadele eden bir kahraman söylemi göze çarpmaktadır. Temsil Griggs'in yaşadığı zorluklar ve koruma görevi üzerinde yoğunlaşırken, "çeşitlilik içeren" topluluğun temsili yalnızca banyo ve mutfakları paylaştığı üzerinedir. Paylaşmak, zorunlu bir eylem olarak ifade edilmemiştir. Dolayısıyla evde yaşayan mültecilerin yaşadığı zorluklar temsile dahil edilmemiştir. Onun yerine, zarar görmeye açık olmaları dolayısıyla bir kurban temsili inşa edilmiştir. Mültecileri, zorluklar yaşayarak koruyan Griggs'in problemleri, pandemi sürecinde bir mülteci evinde yaşayan kişilerin yaşadığı zorlukların önünde bir şekilde temsil edilmiştir. Kahraman temsili doğrudan doğruya Griggs'indir.

3.4.4.5. 16 Nisan 2020: "UK war veteran raises millions for health workers" başlıklı haberin analizi¹⁰²

Haber Başlığı: Birleşik Krallık savaş gazisi sağlık çalışanları için milyonlar topladı

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı açık ve doğrudan bir üslupla haber konusunu açıklamaktadır. Birleşik Krallık savaş gazisinin, sağlık çalışanları için milyonları bulan bağış toplaması haberin ana konusunu oluşturmaktadır. Bağış toplayan kişi ismiyle değil savaş gazisi olarak temsil edilerek haber söylemi içerisinde öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla eski askeri kahramanın, yeniden kahramanlık yaparak bu defa sağlık çalışanlarına faydalı olarak kahramanlık yapması miti haber artalanında ideolojik olarak yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla yardımcı kahraman olmanın yanında askeri kahraman miti de yeniden üretilmektedir.

¹⁰² Connor, R. (2020). *UK war veteran raises millions for health workers*, DW. <https://www.dw.com/en/war-veteran-captain-tom-raises-millions-for-health-workers/a-53143180> (2.6.2024).

Şekil 43- *UK war veteran raises millions for health workers*, haber fotoğrafı, DW.

Mit: Zorlukların üstesinden gelen kahraman miti, Askeri kahraman miti.

Haber Spotu: İngiltere'den 99 yaşındaki bir savaş gazisi, koronavirüsle mücadele eden İngiliz sağlık çalışanlarına para toplamak için yürütecini kullanıyor. Yüzbaşı Tom Moore başlangıçta 1000 pound toplamak istedi ama sonunda 12 milyon pound topladı.

Metnin Analizi: Gazinin adı haber spotunda eski rütbesi ile beraber verilmiştir. Ancak yürüteci ile yürüyebilen 99 yaşındaki John Moore'nun, tüm olumsuz koşullara rağmen İngiliz sağlık çalışanları için beklediğinin üzerinde bağış toplamış olması ve gaziliğinin vurgulanması haberin kahramanı olarak temsilini pekiştirmektedir. Söylem, zorluklara rağmen kazanan bir kahraman mitini öne çıkarırken, dayanışmayı vurgulayan bir alt temayı da barındırmaktadır. Hem askeri hem de sivil kahraman olarak temsil edilen Moore, haberin kahramanıdır.

3.4.4.6. 18 Nisan 2020: “Coronavirus hero: 3D printing masks to keep seniors safe” başlıklı haberin analizi¹⁰³

Haber başlığı: Koronavirüs kahramanı: 3 boyutlu yazıcıdan çıkan maskelerle yaşlıları koruyor

¹⁰³ Hänel, L. (2020). *Coronavirus hero: 3D printing masks to keep seniors safe*, DW. <https://www.dw.com/en/coronavirus-hero-german-man-3d-prints-face-shields-for-senior-homes/a-53173729> (Erişim: 2.6.2024).

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı açık ve doğrudan bir üslupla haber konusunu açıklamaktadır. Koronavirüs sürecinde yaşlıları korumak için üç boyutlu yazıcıda maske üreten kişi haberin ana aktörüdür. Kahraman olarak temsil edilen kişi, bilgi ve becerisinin yanında teknolojiyi de kullanarak, koronavirüse karşı bir koruma yöntemi geliştirmiştir ve yaşlı insanların hastalığa karşı korunmasını sağlamaktadır. Söylem, koruyucu kahraman mitini yeniden üretmektedir.

Şekil 44- *Coronavirus hero: 3D printing masks to keep seniors safe*, haber fotoğrafı, DW.

Fotoğraf Altı Yazısı: Fotoğraftaki: Dirk Thelen

Mit: Koruyucu kahraman miti, Yaratıcı kahraman miti.

Haber Spotu: Kriz zamanlarında birçok insan öne çıkıp yardım etmenin yollarını arıyor. Bir adam, alışılmadık bir hobiye, COVID-19'a karşı en savunmasız insanlardan bazılarını yardım etmek için çok ihtiyaç duyulan koruyucu giysilere dönüştürdü.

Metnin Analizi: Haber spotunda, Covid-19 sürecinde insanların dayanışma içerisinde olmak ve birbirlerine yardım etmenin yollarını aradığı söyleme dahil edilmiştir. Habere konu olan kişinin ismi fotoğraf altı yazısında Dirk Thelen olduğu görülmektedir. Thelen'in dayanışma amacıyla, Covid-19'dan koruyan maskeler üretmesi haberin ana konusu olmuştur. Söylemde Thelen, hobisini “en ihtiyaç duyulan anda” maskeleri üretmek için kullanan yaratıcı ve koruyucu bir kahraman olarak temsil edilmektedir. Bu durum sözdizimsel olarak başlıktaki ve başlığı açıklayan bir yapıdadır. Dolayısıyla haber başlığı ve spotu Thelen'i kahraman olarak temsil etmektedir.

3.4.4.7. 21 Temmuz 2020: “Vaccination: A long and perilous history” başlıklı haberin analizi¹⁰⁴

Haber Başlığı: Aşılama: Uzun ve tehlikeli bir tarih

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, merak uyandırıcı bir niteliktedir ve hikâyeleyici bir anlatıma sahiptir. Aşı tedavi yöntemleri arasında önemli bir yere sahiptir. Haberin yayınlandığı dönemde tedavisi olmayan Covid-19’a karşı bir aşının geliştirilmesi gündemdedir. Dolayısıyla haber artalanı bu ilgi çekici tema kullanılarak inşa edilmiştir. "Tehlikeli" kelimesi, aşılama sürecinde karşılaşılan riskler ve zorluklar hakkında bilgi verileceğini göstermektedir. Dolayısıyla başlıktaki bu söylem, konunun sadece olumlu yönlerini değil, aynı zamanda eleştirel ve tartışmalı yanlarını da ele almayı amaçlar görünmektedir. "Uzun ve tehlikeli" ifadesi, aşılama tarihinin sadece bir başarı hikâyesi olmadığını, aynı zamanda bilimsel, etik ve toplumsal zorluklarla dolu olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla yalnızca olumlu değil, eleştirel bir perspektifle de aşıların ele alındığı görülmektedir. Haber başlığı, tarihsel perspektif sunarak, aşılama konusundaki bilgi ve bilinç düzeyini artırmayı amaçlanacağına işaret etmektedir. Okuyucuların aşılar hakkında daha bilgi sahibi olmalarını sağlamak ve aşı şüpheciliği üzerine olumlu olabilecek kanaatler geliştirmelerini ideolojik boyutta amaçlar görünmektedir. Ancak, “uzun ve tehlikeli” ifadesi, ilgili şüpheciliği tetikleyici bir niteliğe de sahiptir. Başlık, kahraman temsili içermemektedir.

Şekil 45- *Vaccination: A long and perilous history*, haber fotoğrafı, DW.

¹⁰⁴ Aqel, F. (2020). *Vaccination: A long and perilous history*. DW. <https://www.dw.com/en/vaccination-a-long-and-perilous-history/a-54240788> (Erişim: 2.6.2024).

Fotoğraf Altı Yazısı: 1962'de Londra'daki bir ilkokulda çocuklara çiçek aşısı yapılırken

Mit: Kurtarıcı kahraman miti.

Haber Spotu ve Girişi: Günümüzde aşı geliştirmek, en küçük moleküler mekanizmaların bile dikkate alındığı oldukça karmaşık bir iştir. Ancak geçmiş yüzyıllardaki aşı öncülerinin ve hastalarının çok daha cesur ve cüretkâr olması gerekiyordu.

COVID-19 salgını başladığından beri bir aşı bekliyoruz: salgını sona erdirecek ve bize normal hayatlarımıza geri dönecek şırıngadaki kahraman.

Metnin Analizi: Haber spotu, günümüzde aşı geliştirmenin uzun ve karmaşık bir süreç olduğunu ele almaktadır. Dolayısıyla beklenen Covid-19 aşısının geçmesi gereken aşamaların uzun olduğunu okuyucuya aktarmakta ve sürecin “normal” olduğunu artalandaki ifade etmektedir. Geçmiş yüzyıllardaki aşı geliştiren ve aşı olan kişilerin çok daha cesur ve cüretkâr olması gerektiğini öne sürerek ilgili argümanı pekiştirmektedir. Geçmişin kısıtlı ve görece ilkel tekniklerinin, sadece geliştiriciler değil hastalar da tehlikeli bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Söylem, girişte açıkça serimlenmekte, Covid-19 sürecinin başından beri insanlığı kurtaracak aşının beklendiği konusunu ele almaktadır. Bunu yaparken, kurtarıcı kahraman mitini, doğrudan bir ifadeyle açıklamakta ve aşığı “şırıngadaki kahraman” olarak ifade etmektedir. Haber konusu aşının tarihi olmakla beraber, artalandaki anlatı beklenen aşığı duyulan istenci ele almaktadır. Dolayısıyla haberin kahramanı gelmesi beklenen aşıdır.

3.4.5. Sputnik

Sputnik, 2014 yılında hükümet tarafından fonlanan Rus medya grubu Rossiya Segodnya'nın alt kuruluşu olarak faaliyete geçmiştir (DeBardeleben, 2022, s. 65; Sputnik, 2024). İlgili yayın kuruluşunun internet sitesi olan sputnikglobe.com adresinde 11 Mart-10 Eylül 2020 tarihleri arasında yayınlanan haberler, Google arama motoru aracılığıyla, "covid-19" "hero" satırıyla taratılmış ve sonuçlar ilgili tarihler aralığında filtrelenmiştir. Bunun yanında aynı arama satırıyla site içi arama yapılarak, ilgili tarih aralığındaki

haberler elle seçilmiştir. Toplam 276 haber arasından, Covid-19 süreci kahramanlık temsili barındıran 7 haber örnekleme alınarak Eleştirel Söylem Analizi yapılmıştır.

3.4.5.1. 26 Mart 2020: “Indian Actress on COVID-19: 'One Day We'll Tell Our Grandchildren How We Survived to See a New Day'” başlıklı haberin analizi¹⁰⁵

Haber Başlığı: Hintli Aktris'den Covid-19 hakkında: ‘Bir Gün Torunlarımıza Bir Sonraki Günü Görmek Adına Nasıl Hayatta Kalmaya Çalıştığımızı Anlatacağız’

Haber Başlığının Analizi: Hintli Aktris'in ifadesi içerisinde geçen “hayatta kalma” söylemi, salgın sürecinde sıklıkla yeniden üretilen bir mit olan “hayatta kalan kahraman” mitine işaret etmekle beraber, sürecin anlatıya dönüşerek “torunlara anlatılmasını” da içermektedir. Dolayısıyla pandemi sürecinde “hayatta kalmayı başaran” herkes dolaylı olarak “pandeminin kahramanıdır”. Pandemi sürecinde “hayatta kalmak” ve “bir sonraki günü görmek için gösterilen çaba” bu kahramanlık anlatısının ana teması olacaktır. Tabana yayılan, çoğulcu bir kahramanlık mitini yeniden üreten söylem, başlıkta sunularak bu temsili yeniden üretmektedir.

Şekil 46- *Indian Actress on COVID-19: 'One Day We'll Tell Our Grandchildren How We Survived to See a New Day'* haber fotoğrafı, Sputnik.

Mit: Hayatta kalan kahraman miti.

¹⁰⁵ Sputnik (2020). *Indian Actress on COVID-19: 'One Day We'll Tell Our Grandchildren How We Survived to See a New Day'*. Sputnik. (2.6.2024).

Haber Spotu ve Girişi: Yeni Delhi (Sputnik): Hindistan’da Covid 19 şimdiye kadar 13 insanın hayatını kaybetmesine neden oldu. Enfekte olan kişi sayısı, 47’si yabancı toplam 649’a yükseldi. Başbakan Narendra Modi, salı günü Yeni Koronavirüs’ün yayılmasını önlemek için ülke çapında kapanma ilan etti.

Hindistan hükümeti ülke çapında kapanma ilan ederken, birçok sinema yıldızı toplumsal farkındalığı arttırmak için sosyal medya üzerinden çeşitli olumlu mesajlar paylaştılar. Bu listeye katılan en son isim Güney Hindistanlı yıldız Andrea Jeremiah oldu.

Haber Spotu ve Girişinin Analizi: Haber konusu ve ana teması haber spotu ve girişte verilmiştir. Konu, Hindistan’ın verdiği kapanma kararıyken, tema - konuyla ilgili olarak- sosyal medya üzerinden Bollywood yıldızlarının paylaştığı toplumsal farkındalık mesajlarıdır. Söylem, spotta hükümetin verdiği kararın ülke çapında etkinliğini açıklayan niteliktedir. Ancak hükümetin en üst organı olan Başbakan “ilan eden” özne olarak tanımlanmıştır. Haberde fail ve muktedir özne olan başbakanı takiben, Bollywood yıldızları halka “toplumsal farkındalık” mesajları vermektedir. Haber başlığında, “hayatta kalan kahramanlar” halk olurken, “kahramanlara yol gösteren” kişiler yıldızlar, evlerinde kalmalarına karar veren ise başbakandır. Temsil kahramanlığı halka verir görünmekle beraber, bu neden olanları ünlüler, hükümet ve başbakan olarak göstermektedir. Bu yol göstericilik; kapanma gibi doğrudan müdahil olma yoluyla devlete, olumlu mesajlarla yıldızlara atfedilmektedir. Giriş paragrafı, aynı zamanda başlıktaki özne olan “Hindistanlı aktris’in” kim olduğunun da cevabını taşımaktadır. Haber fotoğrafı, makyajı ve gösterişli giyimiyle kendini “eve kapatan” Andrea Jeremiah’yı göstermektedir. Jeremiah başlıktaki ifadesinde, “hayatta kalan kahraman” söylemini çoğulcu bir kahramanlık mitiyle halka teslim etmektedir. Haber söylemi, “yol gösterici” ve “uygulayıcıları” temsil ederken, halkı “edilgen bir kahraman” rolünü vermektedir.

3.4.5.2. 30 Mart 2020: “Standing Together in Solidarity: Bollywood Opens Arms to Fight Against COVID-19” başlıklı haberin analizi¹⁰⁶

Haber Başlığı: Dayanışma İçinde Bir Arada Olmak: Bollywood COVID-19'a Karşı Savaşmak İçin Kucak Açıyor

Haber Başlığının Analizi: Covid-19 sürecinin karantina ve kapanma politikalarının aksine, söylemde “bir arada olmanın” öne çıkarılması ilgi çekicidir. Semantik olarak, bir aradalığın “dayanışma içerisinde” olması sınırları çizen bir unsurdur. Bir anlamda, yalnızca dayanışma içerisinde bir arada olmak ve bunun dışında birbirinden uzak olmak bağlamında kurulmuştur. Yine Bollywood’un Covid-19 ile “savaşmak için kucak açması” bir karşıtlık olarak öne çıkmaktadır. Söylem sözdizimsel olarak, karşıtlık içerisinde kurulmakta kucak açılan dayanışılan halk, savaşılan ise Covid-19 olduğu bir karşıt fiiller dizgesi ile kurulmaktadır. Bollywood, etken fiili gerçekleştiren bir pozisyondadır. Dolayısıyla sanatçılar ana özne olarak başlıktaki söylemin merkezindedirler. Halkla dayanışmada aktif ve etken roledirler.

Şekil 47- *Standing Together in Solidarity, Bollywood Opens Arms to Fight Against COVID-19*, haber fotoğrafı, Sputnik.

¹⁰⁶ Sputnik (2020). *Standing Together in Solidarity: Bollywood Opens Arms to Fight Against COVID-19*. Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200330/standing-together-in-solidarity-bollywood-opens-arms-to-fight-against-covid-19-1078760040.html> (Erişim: 6.6.2024).

Mit: Dayanışan kahraman miti.

Haber Spotu ve Girişi: Yeni Delhi (Sputnik): Başbakan Narendra Modi, koronavirüs salgınının ortasında kamuya açık bir yardım vakfı olan Başbakanlık Vatandaş Yardımı ve Acil Durumlarda Yardım Fonu'nun (PM-CARES) kurulduğunu duyurdu. Salgın ortaya çıkar çıkmaz kamu bağışı çağrısında bulundu.

Birçok Bollywood yıldızı öne çıkarak COVID-19 salgınının neden olduğu her türlü acil durum veya sıkıntı durumuyla başa çıkmak için başlatılan PM-CARES'e büyük miktarda bağışta bulundu.

Haber Spotu ve Girişin Analizi: Haber spotunda başlığın aksine, haberin ana aktörü Bollywood yıldızları değil, Başbakan Narendra Modi'dir. Modi, bir yardım fonun kurulduğunu duyurmuş ve bağış çağrısında bulunmuştur. Dolayısıyla söylemde etken “duyuru” ve “çağrıda” bulunan ikili bir etken fiil kullanımı hem yukarıdan aşağı doğru bir iktidar biçimini yeniden üretmektedir. Bu başlıktaki Bollywood yıldızları ve halk arasındaki ilişki biçimine benzer bir niteliktedir. Başbakan duyurmakta ve çağrı yapmakta, Bollywood yıldızları ilgili fona büyük miktarda bağış yapmaktadır. Dolayısıyla dayanışma söylemi hiyerarşik bir düzlemde kurulmaktadır. Haberde muktedir özne, Narendra Modi'dir. Bollywood yıldızları uygulayıcı ve “kucak açan” rolü kabul etmekte ve halkla dayanışmaktadır. Bu rolleriyle, haberdeki temsilleri aracı bir niteliğe indirgenmiştir. Uygulayıcı ve gerçekleştirici rolleri, kahraman rolüne yakınsamakta, verili rolü sağlık çalışanlarına benzer biçimde mesleklerinin dışında bir gönüllülükle “kucak açarak” üstlenmektedirler.

3.4.5.3. 1 Nisan 2020: “Together We Rise: Priyanka Chopra to Donate \$100,000 to Real-Life Female Heroes” başlıklı haberin analizi¹⁰⁷

Haber Başlığı: Beraber Yükseliriz: Priyanka Chopra Gerçek Kadın Kahramanlara 100.000\$ bağış yapacak

Haber Başlığının Analizi: “Beraber yükseliriz” ifadesi göstergesel olarak dayanışma ve beraber hareket etmeyi öne çıkaran bir ifadedir. Bağışın “Gerçek kadın kahramanlara” yapılması, ayrıcalıklı görülen bir zümreye yapılacak bir bağış olduğunu ifade ederken, kahramanların hangi bağlamda gerçek kahraman olduğunu açıklayan bir ifade başlık içerisinde görülmemektedir. Bağışın büyüklüğü, Chopra’nın maddi açıdan ayrıcalıklı konumu dolayısıyla gerçekleştireceği eylemin etkisini göstermek için kullanılmıştır. Etken fiil olarak “bağış yapmak” Priyanka Chopra’yı söylem içerisinde muktedir olarak inşa etmektedir. Bu “Beraber yükseliriz” söylemindeki dayanışmayı, kahramanlar ve Chopra arasında hiyerarşik bir düzleme çekmektedir.

Şekil 48- *Together We Rise: Priyanka Chopra to Donate \$100,000 to Real-Life Female Heroes*, haber fotoğrafı, Sputnik.

Mit: Dayanışan kahraman miti, Gerçek kahraman miti.

¹⁰⁷ Sputnik (2020). *Together We Rise: Priyanka Chopra to Donate \$100,000 to Real-Life Female Heroes*, Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200401/together-we-rise-priyanka-chopra-to-donate-100000-to-real-life-female-heroes-1078784933.html> (28.5.2024).

Haber Spotu ve Girişi: Bollywood yıldızı Priyanka Chopra, yalnızca oyunculuk yeteneğiyle değil aynı zamanda hayırsever çalışmalarıyla da tanınıyor. Kısa süre önce Başbakan Narendra Modi'nin PM-CARES Fonu'na ve UNICEF'e, "birlikte fark yaratabileceğimizi" hissettiği için, COVID 19'a karşı mücadele için büyük bir bağışta bulunduğunu duyurdu.

Bollywood yıldızı Priyanka Chopra örnek kadınları desteklemek için 100.000 dolar bağışladı; ancak kampanyasının odağını devam eden krizin ortasında gücünü gösteren kadınlara kaydırdı. Bağış duyurusu, Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin Vatandaş Yardımı ve Acil Durumlarda Yardım (PM-CARES) fonuna ve UNICEF'e COVID-19 ile mücadele için bağış yapma teklifinden birkaç gün sonra geldi.

Metnin Analizi: Konu, Chopra'nın hayırseverliği ve Covid-19 sürecindeki yardımları çevresinde inşa edilmiştir. Priyanka Chopra hem yetenekli bir oyuncu hem toplumsal sorumluluk sahibi ve hayırsever bir figür olarak temsil edilmiştir. Bağış yaparak toplum için önemli katkılarda bulunan bir birey olarak gösterilmiştir. Bunun yanında Başbakan Narendra Modi, başlattığı fonla olumlu bir aktör olarak UNICEF ile beraber temsil edilmiştir. Dolayısıyla Chopra dışında kahraman temsiline Modi ve UNICEF de katılmıştır. Covid-19 vurgusu aynı zamanda gerçek kadın kahramanların kimler olabileceği konusunda fikir vermektedir. Ancak gerçek kadın kahramanların kim olduğu, haber başlığı spotu içerisinde ya da başlıkta açıklanmamıştır. Giriş paragrafında, pandemiye işaret eden “kriz” sözcüğüyle beraber, “örnek”, “gücünü gösteren” sıfatları bağışın kimlere yapılacağı konusunda yüzeysel biçimde bilgi vermektedir. Modi'nin fonu ve Chopra'nın bağışı haberin ana temasını oluşturmakta, başlıkta geçen “gerçek kahramanlar” bağış ve takdire muhtaç bir biçimde temsil edilmektedirler. Dahası beraber hareket etme ve kadınlar arası dayanışma söylemi, bağışın büyüklüğü dolayısıyla ve Chopra'nın çevresinde inşa edilmektedir. Dolayısıyla haberin kahraman temsili içerisinde, gerçek kahraman olarak tanımlanan kişilerden çok Chopra'nın kendisi öne çıkmaktadır. Haberin kahramanı Priyanka Chopra'dır.

3.4.5.4. 10 Nisan 2020: “Rossiya Segodnya, COVID-19 News Centre Launch Joint Project About Doctors Fighting Disease” başlıklı haberin analizi¹⁰⁸

Haber Başlığı: Rossiya Segodnya, COVID-19 Haber Merkezi Hastalıkla Savaşan Doktorlar İçin Ortak Proje Başlatıyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı söylemi doğrudan kullanarak konuyu açıklamaktadır. Projenin ortağı ve başlatıcısı Rossiya Segodnya, etken fiili gerçekleştiren birincil aktör olmakla beraber, “Savaşan” sıfatı doktorlara atfetmekte ve kahraman temsili dolayısıyla doktorlar üzerinden kurmaktadır. “Savaşma” fiili, askeri kahraman mitini artalandaki okumaya olanak sağlamaktadır. Diğer yandan devlet destekli Rossiya Segodnya tarafından alınan eylemlilik, Rusya devletinin pandemiyle başa çıkmadaki etkin rolünü dolaylı temsil etmekte ve ideolojik artalanı katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla başlık, her iki aktörün de olumlu temsilini taşımaktadır.

Şekil 49- Rossiya Segodnya, COVID-19 News Centre Launch Joint Project, About Doctors Fighting Disease, haber fotoğrafı, Sputnik.

¹⁰⁸ Sputnik (2020). Rossiya Segodnya, COVID-19 News Centre Launch Joint Project About Doctors Fighting Disease, Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200410/rossiya-segodnya-covid-19-news-centre-launch-joint-project-about-doctors-fighting-disease-1078906310.html> (Erişim. 28.5.2024).

Mit: Askeri kahraman miti.

Haber Spotu: MOSKOVA (Sputnik) - Rossiya Segodnya Uluslararası Haber Ajansı, Rusya'nın koronavirüs bilgi merkezi ve stopcoronavirus.rf web sitesi, gündelik olarak hastalıkla savaşan doktorların ve sağlık personelinin hikâyelerini paylaşmak için özel bir proje başlatıyor.

Metnin Analizi: Haber spotu, başlığa benzer bir biçimde konuyu doğrudan aktaran bir dille yazılmıştır. Spotta, Rus hükümetine yakın medya organlarının pandemi süreci ile ilgili olarak yaptıkları faaliyetler, başlıkta olduğu gibi öne çıkmaktadır. Bunun yanında, doktor ve sağlık personellerinin hikâyelerinin anlatma görevini üstlenmeleri, sağlık çalışanlarının hikâyelerinin değerli olduğu anlamını inşa etmektedir. “Gündelik hayatta hastalıkla savaşan doktor” söylemi, sağlık çalışanlarının kahraman temsili askeri bir nitelikte yeniden üretmektedir. Dolayısıyla kahraman temsili ve devlete bağlı medya organları aracılığıyla Rus hükümetinin sağlık çalışanları ile ilgililiği ve eylemliliği temelinde olumlu temsil dahil ikili bir söylem yapısı inşa edilmiştir.

3.4.5.5. 10 Nisan 2020: “'They Need Us': One Down, New York Nursing Couple Continues Fight Against COVID-19” başlıklı haberin analizi¹⁰⁹

Haber Başlığı: ‘Bize İhtiyaçları Var’: Biri Düştü, New York'lu Hemşire Çift, COVID-19'a Karşı Mücadeleye Devam Ediyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, konuyu dolaylı bir şekilde açıklamakta, biri hasta düşen hemşire çiftin Covid-19 sürecinde işlerini yapmaları konusunu ele almaktadır. “Bize ihtiyaçları var” söylemi, hastaların hemşirelere muhtaç olduğunu belirten bir söylem olarak hemşire çiftin ağzından haber dilinde temsil edilirken, “biri düştü” ifadesi askeri bir söylem olarak hemşire çiftten birinin işini sürdüremediğini anlatmaktadır. Habere konu olan çift zorluklara rağmen ayakta kalan ve mücadele eden kahramanlar olarak temsil edilmektedir.

¹⁰⁹ Sputnik (2020). 'They Need Us': One Down, New York Nursing Couple Continues Fight Against COVID-19, Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200410/they-need-us-one-down-new-york-nursing-couple-continues-fight-against-covid-19-1078901218.html> (28.5.2024).

Dolayısıyla kahramanlık mitinin haberde yeniden üretimi doğrudan olmamakla beraber, sözdizimsel boyutta inşa edilmiş biçimde söylemde kendine yer bulmaktadır.

Şekil 50- *'They Need Us', One Down, New York Nursing Couple Continues Fight Against COVID-19*, haber fotoğrafı, Sputnik.

Fotoğraf Altı Yazısı: North Shore Üniversitesi Hastanesi

Mit: Askeri Kahraman miti, Süper kahraman miti.

Haber Spotu: NEW YORK (Sputnik) - 65 yaşındaki hemşire Aru Sinnan her gün N-19 solunum cihazı, cerrahi maske, gözlük, yüz siperi ve üniformadan oluşan "süper kıyafetini" giyerek New York'un diğer cephe kahramanlarına katılıyor. Hasta karısı evde virüsle kendi mücadelesini verirken, bir yandan da COVID-19 adı verilen gizemli kötülükle mücadele ediyor.

Metnin Analizi: Cephe kahramanları söylemi, askeri kahramanlık mitini yeniden üretmektedir. Sağlık çalışanı olan Aru Sinnan'a ve diğer sağlık çalışanlarına askeri bir kahramanlık mitini atayan söylem, Aru Sinnan'ı süper kahraman benzeri bir biçimde tasvir edilmektedir. Sinnan'ın sağlık çalışanı olarak virüsten korunmak için giyindiği giysi, bir süper kahraman kostümü gibi tasvir

edilmekte ve “süper kıyafet” olarak tanımlanmaktadır. Sinnan, Covid-19 isimli gizemli kötülükle mücadele eden bir süper kahraman olarak tasvir edilmektedir. Eşi ise virüsten etkilenmiş ve hasta düşmüştür. Dolayısıyla başlıkta “biri düştü” ifadesi Sinnan’ın eşi için kullanılmıştır. Ancak düşen eşi, mücadelesine evde hastalığına karşı devam etmektedir. Tüm söylem yapısı, mücadele eden, süper kahramanlaştırılmış bir kahraman söylemi dolayımıyla kurulmuştur. Sinnan, süper kahraman olarak, sağlık çalışanları askeri kahraman olarak, hasta eşe mücadele eden kahraman olarak temsil edilmektedir.

3.4.5.6. 13 Nisan 2020: “Lionel Messi Pays Tribute to Health Workers, Calling Them 'Heroes' Protecting People From COVID-19” başlıklı haberin analizi¹¹⁰

Haber Başlığı: Lionel Messi Sağlık Çalışanlarını Saygılarını Sunuyor ve Onları İnsanları Covid-19'dan Koruyan 'Kahramanlar' Olarak Adlandırıyor

Başlığın Analizi: Haber başlığı doğrudan bir şekilde tanınmış futbolcu Lionel Messi’nin sağlık çalışanları için söylediklerini aktarmaktadır. Messi, sağlık çalışanlarından “kahraman” olarak bahsetmekte ve Covid-19’dan insanları koruduğunu ifade etmektedir. Haber, bahsedilen ifadeleri doğrudan başlıkta temsil etmekte ve ilgili söylemi yeniden üretmektedir. Dolayısıyla Haber başlığından anlaşılacağı üzere haberin kahramanı sağlık çalışanlarıdır. Kahraman miti, koruyucu kahraman söylemiyle yeniden üretilmektedir. Sağlık çalışanları, postmodern planlı kahraman rolüne atanmaktadır. Ancak, haber fotoğrafı ve haber başlığında birincil aktör sağlık çalışanları değil, Lionel Messi’dir. Koruma etken fiili dışında, sağlık çalışanları edilgen fiillerle takdir edilmekte ve kahraman olarak tanımlanmaktadırlar.

¹¹⁰ Sputnik (2020). *Lionel Messi Pays Tribute to Health Workers, Calling Them 'Heroes' Protecting People From COVID-19*, Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200413/lionel-messi-pays-tribute-to-health-workers-calling-them-heroes-protecting-people-from-covid-19-1078935177.html> (Erişim: 25.5.2024)

Şekil 51- *Lionel Messi Pays Tribute to Health Workers, Calling Them 'Heroes' Protecting People From COVID-19*, haber fotoğrafı, Sputnik.

Mit: Koruyucu kahraman miti, Askeri kahramanlık miti.

Haber spotu: Dünya çapında sağlık çalışanlarına övgü yağıyor ve insanlar salgının ön saflarında yer alan kişileri alkışlıyor. İtalya ve İspanya'da insanlar balkonlarda sağlık çalışanları için arylar söylüyor ve enstrümanlar çalıyor. Alkışlama geleneği, ilk Covid-19 vakasının görüldüğü Çin'in Wuhan kentinde başladı.

Metnin Analizi: Haber başlığında ve fotoğrafındaki Lionel Messi'nin hâkim olduğu söylem, haber spotunda görünmemektedir. Dünya çapında insanların, “ön saflardaki” sağlık çalışanlarına övgüleri, sevgi ve saygı gösterileri hâkim söyleme dönüşmektedir. Dolayısıyla haberin asıl konusunun, dünya çapında sağlık çalışanlarına gösterilen övgü olduğu spotta anlaşılmaktadır. Lionel Messi'nin, haberin ilgi çekiciliğini arttırmak için kullanılmasının yanında, bir kanaat önderi ya da lider olarak söylemde yeniden üretilmiştir. Messi'nin mesajı başlıkta temsil edilmiş, alkışlayan fotoğrafı temsili tamamlayan bir biçimde sağlık çalışanlarına ithaf edilerek haber söylemine eklenmiştir. Ön saflar söylemi, askeri bir kahramanlık mitini sağlık çalışanlarına ithaf edilerek yeniden üretilmektedir.

Dolayısıyla övgüye değer, koruyucu kahraman mitlerinin yanında, askeri bir kahramanlık miti de haberin artalanında okunabilmektedir.

3.4.5.7. 1 Temmuz 2020: “Gratitude Fills Social Media as Indians Observe 'National Doctors' Day'; Words, Songs Spill Love” başlıklı haberin analizi¹¹¹

Haber Başlığı: Hintliler 'Ulusal Doktorlar Günü'nü Kutlarken Sosyal Medya Şükran Doluyor; Kelimelerden, Şarkılardan Aşk Dökülüyor

Haber Başlığının Analizi: Haber başlığı, haber konusunu doğrudan ve açık şekilde ifade etmektedir. Hindistan’da kutlanan Ulusal Doktorlar Günü’ndeki sosyal medya mesajlarındaki takdir ve sevgi unsurları haber konusunu oluşturuyor. Doktorların pandemi sürecindeki çalışmaları dolayısıyla duyulan minnetin gösterilme biçimi coşkulu bir dille ifade edilmiştir. Söylemin bu biçimde kurulmasının sebebi, kutlamaların yoğun duygusal boyutunu ve toplumun sevgisini vurgulamanın yanında okuyucunun da bu duygusal atmosfere katılmasını teşvik etmesidir. Bunun yanında söylem, ulusal bir kutlama gününde gösterilen benzer duygular, dayanışma ve ulusal beraberlik ideolojik artalanıyla beraber kurulmaktadır. Dolayısıyla haberin kahramanı olan doktorların yanındaki diğer odak da ulusal dayanışma ve birlik mesajının yeniden üretilmesidir.

¹¹¹ Sputnik (2020). *Gratitude Fills Social Media as Indians Observe 'National Doctors' Day'; Words, Songs Spill Love*, Sputnik. <https://sputnikglobe.com/20200701/gratitude-fills-social-media-as-indians-observe-national-doctors-day-words-songs-spill-love-1079763851.html> (28.5.2024).

Şekil 52- *Gratitude Fills Social Media as Indians Observe 'National Doctors' Day', Words, Songs Spill Love*, haber fotoğrafı, Sputnik.

Mit: Askeri kahraman miti, fedakâr kahraman miti.

Haber Spotu ve Girişi: Son zamanlarda sosyal medyada Ironman, Spiderman, Superman, Batman ve diğer birçok çizgi roman kahramanının doktorlara boyun eğdiğini gösteren bir fotoğraf popülerlik kazandı ve bu his bundan daha saf ifade edilemez. Pandemi zamanlarında sağlık görevlileri, maskeleri ve eldivenleriyle iyileştirme gücüne sahip olan erkek ve kadın "kahramanlar" olarak ortaya çıktılar.

Hindistan çarşamba günü "Ulusal Doktorlar Günü"nü kutlamak için dünyanın dört bir yanındaki birçok ülkeye katıldı. Her ne kadar doktorlar ve sağlık uzmanları pek de kutlama havası yansıtmıyor gibi görünse de dünyanın dört bir yanından insanlar, bu Koronavirüs zamanlarının ön saflardaki "kahramanlarına" şükranlarını sunuyor.

Metnin Analizi: Haber spotu, sosyal medyada sağlık çalışanlarının süper kahramanlara üstün gösterildiği bir meme'i anlatarak başlamaktadır. Sonraki cümlede sağlık görevlilerinin "maske" ve "eldivenleri süper kahraman kostümü gibi temsil edilmiş ve süper kahraman benzeri bir başka atıfta bulunularak

iyileştirme gücüne sahip kahramanlar olarak tanımlanmışlardır. Dolayısıyla hem süper kahraman mitinin yeniden üretimi hem postmodern planlı kahraman temsilinin meslek profesyoneli olan sağlık çalışanlarına atanması söz konusudur. Süper kahraman özdeşimi, başlıktaki takdir hissine bir örnek olarak bir internet meme'i üzerinden ifade edilmektedir. Haber girişi, başlıkta bahsedilen ve haberin asıl konusu olan Hindistan Ulusal Doktorlar Günü bağlamına geri dönmüş kutlamaların dünya çapında yapıldığını ifade etmektedir. Kapanma sürecinde kutlamaların, kamusal alanlardan çok dijital düzlemde ve sosyal medya üzerinden yapıldığı ifade edilmemiş dolayısıyla yeni normal durumun bir gereği olarak okuyucunun anlaması için bırakılmıştır. Kutlamalara sağlık çalışanlarının katılamaması haberde kendine temsil bulmuştur. Sağlık çalışanlarının, zorunlu ve uzun mesaipleri, dolaylı da olsa söylemde kendine yer bulabilmiştir Ön saflardaki kahraman ifadesi, askeri kahraman mitini yeniden üretmektedir.

BULGULAR

CGTN, CNN, Daily Sabah, DW ve *Sputnik* haber kuruluşlarının internet sitelerindeki Covid-19 süreci kahramanlık söylemi içeren haberlerde kahraman temsilleri: 15'i sağlık çalışanları, 10'u toplum gönüllüleri, 3'ü sağlık çalışanları dışındaki meslek sahipleri, 2'si film yıldızları, 2'si hükümetler, 1 ülke halkı, 1'i kadınlar, 1 denek hayvanı, 1 aşı, 1 uçak, 1 havayolu şirketi, 1 hastalıktan kurtulan bireylerdir.

Kahraman temsilleri: 14 kez Askeri kahraman, 11 kez Dayanışan kahraman, 8 kez Fedakâr kahraman mitleri kullanılmıştır. Bunların yanında: Koruyucu kahraman 4, Zorlukların üstesinden gelen kahraman 2, Zorluklarla mücadele eden kahraman 2, Kurtarıcı kahraman 2, Zafer kazanan kahraman 1, Yaratıcı kahraman 1, Yol gösterici kahraman 1, Hükümdar kahraman 1, Onurlandıran kahraman 1, Gerçek kahraman 1, Süper kahraman 1, Süperstar kahraman miti 1, Kolektif kahraman modern miti 1 defa kullanılmıştır.

CGTN, 5 Haberinde sağlık çalışanlarını kahraman olarak temsil etmişken, 1 haberinde Çin halkını kahraman olarak temsil etmiştir. Haber söyleminde yeniden üretilen kahraman mitlerinin başında 3 defa ile askeri kahramanlık miti gelmektedir.

CNN, 4 Haberinde sağlık çalışanlarını temsil etmişken, 6 kez toplum gönüllülerini, 1 kez sağlığına kavuşmuş hastaları, 1 kez bir uçağı, 1 kez de meslek sahiplerini kahraman temsiline dahil etmiştir. 6 defa dayanışan kahraman miti en çok kullanılan modern mitken, 4 kez kullanılan askeri kahramanlık miti onu takip etmektedir.

Daily Sabah, 1 kez Havayolu şirketi, 1 kez Türkiye Cumhuriyeti hükümetini, 2 kez sağlık çalışanlarını, 1 kez bir denek hayvanını kahraman olarak temsil etmiştir. 2 kez fedakâr kahraman miti, 2 kez de kurtarıcı kahraman miti haberlerinde en çok kullanılan iki modern kahraman miti olmuştur.

DW, 3 defa toplum gönüllülerini, 1 defa sağlık çalışanlarını, 1 defa motokuryeleri, 1 defa bir mülteci evi yöneticisini, 1 defa da aşığı kahraman olarak

temsil etmiştir. 2 defa zorluklarla mücadele eden kahraman, 2 defa zorlukların üstesinden gelen kahraman, 2 defa da koruyucu kahraman mitlerini haberlerinin söyleminde yeniden üretmiştir.

Sputnik, 3 defa sağlık çalışanlarını, 2 defa film yıldızlarını, 1 defa kadınları, 1 defa Rus hükümetini kahraman olarak temsil etmiştir. 4 defa askeri kahraman, 2 defa dayanışan kahraman mitleri haber söyleminde yeniden üretilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Haber kuruluşlarının kahraman temsilleri, birbirleriyle nitelik bağlamında benzerlik göstermekle beraber, haber yapı ve retorği bakımından birbirlerinden oldukça farklılaşmaktadırlar. Bu nedenle analizin sonuçlarının birbirlerinden ayrı biçimde, benzerlikleri ve aynılıkları bağlamında değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Analizde gözetilen alfabetik sıra ile gitmek gerekirse temel bulguların değerlendirmesi aşağıdaki gibidir.

CGTN, genel olarak sağlık çalışanlarının kahraman olarak öne çıkarıldığı yüceltici söylemleri sıklıkla kullanmıştır. Haber başlıkları ve haber metinleri, kahraman rolünü doğrudan sağlık çalışanları üzerinden temsil ederken, kolektif çabanın teşvik edildiği bir haber retorğiyle öne çıkmaktadır. İdeolojik olarak sahiplik yapısının doğrudan Çin devleti elinde olması söylemi etkilemiş, doğrudan Çin hükümetinin kahramanlık söyleminin öne çıktığı bir haber dahil olmak üzere, devletin salgına karşı çabalarının temsilleri örnekleme alınan hemen her haberde vurgulandığı görülmektedir.

CNN örneğinde, toplum gönüllülerinin çabalarını öne çıkaran olumlu söylemler göze çarpmaktadır. Haber retorği öyküleyici ve uzun girişlerle haber teması ve konusunu serimlemektedir. Kahraman temsilleri, gündelik hayat içinden sıradan bireyler olarak öne çıkarılmaktadır. *CNN* Kahramanı, olarak tanımladıkları toplum gönüllüleri, sıradan bireyler arasından, kimi zaman yardım etmekte oldukları grupla aynı dertten mustarip kişiler olarak temsil edilmektedirler. Neoliberal retorğin belirgin olduğu ve bireysel kahramanlıklar düşüncesinin yeniden üretildiği bir ideolojik artalan gözlemlenmektedir. Bunun yanında, farklı etnistelerden ve cinsiyetlerden bireylerin temsili dikkat çekicidir.

Daily Sabah, belirgin bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti devletinin pandemi sürecindeki çabalarının öne çıkarıldığı ve yüceltildiği söylem biçimi göze çarpmaktadır. Bunun yanında magazin bir dilin hâkim olduğu, haber konu ve temalarında merak uyandıran unsurların öne çıktığı gözlemlenmektedir.

DW, temsillerini farklı meslek gruplarından seçerek, doğrudan konuyu açıklayan haber başlıkları kullanmıştır. Örnekleme alınan haberlerin çoğunda ters piramit biçiminde konuyu spot ve girişte doğrudan açıklayan bir haber yapısını tercih etmiştir. Haber retorığı, bireysel girişim ve gönüllülüğü öne çıkararak temsil etmektedir. Bireysel çabaların topluma faydası üzerinden kurulan kahraman temsilleri, Neoliberal bir retorığı artalandaki okunur kılmaktadır.

Sputnik, haber başlıklarını magazineli bir dille yeniden üretirken, haber konusunu spot ve haber girişinde temsil etmeyi tercih etmiştir. Kahraman temsillerinde söylem yapısı askeri bir dili öne çıkarırken, Rus devleti ve bağlantılı kuruluşlarının yaptıkları söylemde geniş biçimde temsil edilmektedir. Kahraman söylemi, sağlık çalışanlarını ve film yıldızlarını öne çıkarırken, Rusya'daki pandemi sürecinde Rus kahramanları temsil etmemiştir. Onun yerine, kahraman temsilleri Hindistan, ABD gibi ülkelerden seçilmiştir. Rusya ile ilgili tek sağlık haberi, Rus hükümetine yakın basın organlarının iş birliği üzerinedir. Sağlık çalışanları kahraman olarak temsil edilirken, söylemde hâkim temsil Rus hükümetininidir.

Toplumsal bir felaket olan Covid-19'un ilk altı ayındaki kahraman temsilleri, sağlık çalışanları çevresinde yoğunlaşmakla beraber, kahramanlardan beklenen nitelikleri göstermesi bakımından ilgi çekicidir. En çok öne çıkan modern mit olan askeri kahraman miti, hastalıkların “görünmeyen düşmanlar” olarak temsili, söylemde toplumsal bir çaresizliği ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir. Aynı zamanda, insanların tüm dünyayı etkileyen bir tehdit karşısındaki birincil reaksiyonunun askeri bir dil dolayısıyla ifadesi önemli bir gösterge olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında, sağlık çalışanlarına yüklenen fedakâr kahraman rolünün söylem bazında sürekli tekrarı bir diğer dikkat çekici husus olarak göze çarpmaktadır. Belirli bir profesyonel meslek grubunun süregelen biçimde ilgili mitlerle temsili anlamın bu mitler olmaksızın kurulamayacağı bir gerçekliğinin yaratılması konusunda araçsallaşmaktadır.

Toplum duyarlılıkları, gönüllülük ve bireysel çabaların kolektif bir felaket karşısında çözüm olarak temsili bir diğer önemli husustur. Devletler ve diğer tüm

yapıların çaresiz kaldığı koşullarda, kısıtlı etki alanı olan yardım kuruluşlarının ve bireylerin daha da kısıtlı olan ekonomik gücüyle “işe yaradığı” ergisinin özellikle *CNN* ve *DW* gibi kuruluşların haberlerinde yeniden üretilmesi hâkim sistemin ideolojik aygıtlarının felaketler sürecindeki tavrının önemli bir göstergesidir. Gelişmiş Neoliberal yapıların topluma karşı birey hikâyelerini öne çıkarması toplumsal bir kontrol stratejisinin belirgin bir örneğidir.

Aynı biçimde, *Sputnik* uluslararası haberlerinin, Rusya dışına yoğunlaşarak pandemi sürecinde kahraman temsillerini Rusya dışında ülkelerdeki aktörler üzerinden yeniden üretmesi de önemli bir detay olarak göze çarpmaktadır. Rusya’nın temsil edilmeyen kahramanları, temsil edilen kahramanlar kadar önemli bir veri olarak ele alınmalıdır. Hayırsever Bollywood ünlüleri ve destek mesajlarının temsili, basın kuruluşunun ekonomipolitik kaygıları ve etkileşim arttırma amacının yanında bir amaca daha hizmet etmektedir. Bu pandeminin söylemde ötelenmesi ve yabancılaştırılması konusudur. İlgili yabancılaşma ve yok sayma, ülke dışındaki temsillerde söz konusu değilken, Rusya özelinde bir gerçekliktir. Temsilsizliğin temsil edildiği bir yapı gözler önündedir. Dolayısıyla temsil edilmeyen konular temsil edilmeyen aktörleri yaratmaktadır. Devlet kontrolünün sağlandığı durum pandeminin kendisi değilken, belirgin bir kamuoyu temsili olmaması ve dolayısıyla temsil edilenler bakımından kontrol altında, kahramansız bir durum oluşturulmuştur.¹¹² Dolayısıyla adı konulmamış bir *Suskunluk Sarmalı* içerisinde ve uluslararası bir krize temsil açısından fakir bir yaklaşım gözlemlenmektedir.

Daily Sabah’ın hükümet dolayimli kurduğu kahraman söylemi, *CGTN*’in Çin halkı ve hükümeti dolayimli kolektif kahraman söylemi, *CNN* ve *DW*’nin ulusal ve enternasyonal bireysel kahramanları yanında *Sputnik*’in Rus olmayan kahramanları Covid-19 sürecinde beş farklı ulusun haber kaynaklarındaki kahraman temsillerini tek cümlede özetlemektedir. Aşı gibi belirgin bir çözümün

¹¹² İlgili temsilsizlik durumuyla ilgili olarak pandemi sürecinde, otoriter bir rejim olması nedeniyle Rusya’dan şeffaf bir bilgi akışı sağlanmadığı konusunda “sessizlik salgını” tanımı kullanılmıştır (Dudina ve King, 2021, s. 448).

uzakta olduğu küresel felaket koşullarında söylemin kahraman rolünü askeri bir üslupla sağlık çalışanlarına atfedilmesi oldukça önemli bir örüntüdür. Çalışmaya konu olan tüm medya kuruluşlarının haberlerinde bu örüntü belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Hâkim söylemin, profesyonel olarak hayat kurtarmakla yükümlü bir meslek grubuna gönüllü bir askeri vazifenin yüklenmesi konusunda araçsallaşması postmoderne özgü olmakla beraber, anlatının kendisi yeni değildir. Kahraman, savaşı ve kendini feda eden bir nitelikte olmalıdır. Bu söylem, *Heros* ve *Leandros* hikâyesinden bu yana anlatılagelen, bir amaç uğruna feda olmak kahramanların yazgısıdır. Savaşçı kahraman miti yine aynı biçimde postmodern anlamlara bürünerek bir pandemi sırasında sağlık çalışanlarına atfedilmesi de benzer bir biçimde aynı yazgının tezahürü olarak gözlemlenebilmektedir. İstenilmeden ve davetsiz gelen kahramanlık görevi, monomitik şemaya göre antik kahramanlar tarafından reddedilen ve sonra kabul edilebilen bir nitelikteyken, meslek profesyonellerinin bu görevi gönüllü bir biçimde kabul etmekten başka şansı yoktur. Postmodern durum, kahraman olma halini gönüllülük esassından koparmıştır.

Hegemonik bağ ve tahakküm, öznelere üzerinde kapatılmalar dolayısıyla zorunlu ve fiziksel bir etkinliğe sahipken, söylemin kontrolünün kahraman söylemi, beklentisi dolayısıyla yapılması beklenildi ve gözlemlenebilir bir niteliktedir. Kahraman söyleminin Covid-19'un ilk altı ayındaki gönüllülük dolayısıyla kullanımı, halk için eyleyici ve ilham verici bir nitelikte olmakla beraber, çalışma şartları daha da zorlaşan sağlık çalışanlarının rol ediniminde de önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla süregelen bir temsiller silsilesi ile “bir pandemi boyu kahraman olmak” postmodern durum içerisinde mümkün olabilmekmiştir. Bu, kimi zaman doğrudan ve kimi zaman dolaylı bir biçimde gönüllülüğü sağlamaya kadir görünmektedir. Cephede savaşan kahramanlar, halkın evlerinde güvende olmasını sağlama konusunda, söylem ise kahramanları kahraman yapma konusunda başarılı olmuştur. Gönüllülük, postmodern kahramanlar için bir

opsiyon değildir. Dolayısıyla *Yeni Normal*'in kahramanları aynı zamanda kurbanlarıdır.

Yine postmodern bir örüntü olarak, iradesi olmayan deney hayvanları, uçaklar hatta aşıların söylemde kahraman ilan edilmesi ilgi çekici bir diğer detaydır. Haberlerde ilgi çekicilik unsurunun yanında, henüz çaresi olmayan bir hastalığın kurtarıcısı rolünün serbest bir dağıtımı gözlemlenebilmektedir. İlgili aktörler hem şirketlerin reklam, ulusların propaganda faaliyetlerinin sürmesi hem pandemi sürecinin beklentili ve durağan halinin söylemde canlandırılması konusunda araçsallaştırılabilen haber aktörleridir. Dolayısıyla okuyucular ve muktedirler arasında hegemonik bir bağın yeniden üretilmesine vesile olmaktadır.

Kitlelerin söylem dolayımıyla kontrolü, hakikatin ideolojik inşası, ilgi ve algının yönetilmesi bağlamına oturmaktadır. Bu doğrultuda, antikiteden çağrılan mitlerin rolü belirgindir. Modern mitlere içkin bir biçimde söylemde yeniden üretilen kahraman mitlerinin birçoğu antik mitlerin postmodern nitelik kazanmış halidir. Haber bulgularında sıklıkla rastlanan Askeri kahraman, kurtarıcı kahraman, fedakâr kahraman gibi mitlerin tamamı bu şekildedir. Dolayısıyla post kahramanlık sürecinde kahramanın temsili modern öncesi kahramanlık anlayışının romantik temsillerinin *büyübozumuna* uğramış halidir. Meslek profesyonellerinin gönüllülük esası dışında icra ettikleri meslekleri, söylemde gönüllülükle ilişkilendirilebilecek mitlerle zenginleştirilmekte ancak yapılan işin pratik karşılığı yadsınmamaktadır. Modern öncesi kahramanın büyü, pragmatik amaçlar doğrultusunda manipüle edilmekte ve kamuoyuna etki etme bağlamında araçsallaştırılmaktadır.

Kahraman, hayırseverlik ve gönüllülük faaliyetlerinde bulunmak ile vazife ötesinde işler yaparak kendini hiçe sayması beklenen iki kutup arasında salınmaktadır. Dönem gereklilikleri ve sistemin karşılaştığı krizler, basın kuruluşlarının ekonomipolitik kaygıları gibi pratik nedenler doğrultusunda seçilip uygulanmaktadır. Covid-19 sürecindeki bu örnek, genel bir perspektife oturtulduğunda durum daha anlaşılır hale gelecektir. Yani, toplumsal krizlerin

insani yönü, siyasal ve ekonomik çıkarların gerisinde konumlanarak maruz kalanların ve kurbanların algılarını da yeniden şekillendirmenin yolunu üretmektedir. Medya şirketlerinin *yapısal yanlılık* dolayısıyla ekonomipolitik ilişkiler ekseninde yeniden ürettiği temsiller ve temsilsizlik biçimleri, pandeminin ilk altı ayı özelinde belirgin bir biçimde okunabilmektedir.

Toplumsallaşan kahraman imgesinin sağlık çalışanları çevresinde kurulması, devletlerin ekonomipolitik çıkarları ile örtüşmekte, dikkati devletlerin ve kurumların üzerinden almaktadır. Medet umulan ve imdada koşan bir meslek grubunda biçimlenmiş kahramanlık, devletlerin ve sistemlerin aksayan taraflarını görmeyi imkânsız hale getirmektedir. Aynı biçimde, kahramanın sağlık çalışanı olarak olumlu temsili, devletlerin başarısı olarak da yeniden üretilmeye uygun olması bir başka avantaj olarak gözlemlenebilmektedir. Askeri kahramanlık miti dolayısıyla kurulan her temsil, aynı zamanda devlete yakınsayan bir zaferi de işaret etmektedir. Bu gösterge, milletlerarası bir kullanıma sahip olmakla beraber milliyetçi bir dolayım ile okunmaya müsaittir. Dolayısıyla, askeri bir kahraman olarak tanımlanan, ön cephede savaşan sağlık çalışanı beynelmilel ve görünmez bir düşmanla savaşan milletsiz bir kahramanken, CGTN, Daily Sabah, Sputnik örneklerinde rastlanıldığı gibi milletleriyle temsil edilerek bir milletin kahramanı olarak öne çıkarılabilmektedirler.

Son olarak, Covid-19 sürecinin kurban ve kahramanı olarak en çok temsil edilen sağlık çalışanlarının temsili kadar temsil edilmeyen, modern toplumda hayatın akışında önemli rol oynayan meslek gruplarının temsili kısıtlılığı da oldukça çarpıcıdır. Birden çok kişinin eş zamanlı ve koordine çalışmasını gerektiren işlerle sorumlu meslek grupları salgının etkilerine açık bir biçimde işlerini sürdürürken basındaki temsillerinin eksikliği önemli bir veridir. Bu durum, mukteditlerin temel önceliklerinin insanların hayatta kalma güdülerinden olan hayatta kalmaya ilişkin en doğrudan bağlantıyı kurabilecekleri meslek gruplarının öne çıkarılması bağlamında kurulabilir. Sağlık çalışanları, risk ve çalışma yükü olarak en dezavantajlı grup olmalarının yanında en fazla sorumluluğun yüklendiği meslek grubudur. Ancak tüm temsili ilgili meslek grubu etrafında dönmesi diğer

meslek gruplarının sorunlarının görünmez olmasına yol açmıştır. Çalışmada, 3 kahramanlık temsili dışında diğer meslek gruplarını öne çıkaran hiçbir temsile rastlanmamıştır. Ancak muktedir ideolojinin yeniden üretiminde önemli rol oynayan girişimci ve hayırseverlerin temsili önemli yer kaplamaktadır. CNN ve DW örneklerinde temsiller sıradan insan olma ve bireysel inisiyatif temsilleriyle eşlenerek kullanılmaktadır. Dolayısıyla, sağlık çalışanları örneğinde olduğu gibi bu temsil biçiminde de fonksiyonel bir kahraman göze çarpmaktadır. Dikkati devletlerin sorumluluklarındansa bireysel inisiyatifin önemine çeken bu temsil biçimi, aynı zamanda sistemin sürdürülebilirliğinin iknası dolayımı da düşünüldüğü zaman oldukça önem arz etmektedir. Toplumsal bir krizin *Rıza Üretimi* aracılığıyla Neoliberal tandanslı medya kuruluşlarının dilinde bir çeşit olumlama sürecine dönüşmesi ve bireysel çabanın çare olarak sunulması konusu çalışma örnekleme dahil olan haberlerin analizinde açık bir biçimde gözlemlenmektedir.

Kahraman, postmodern dönemde ideolojilerin kurbanı ve kendini gerçekleştirmekten çok etrafında olup bitenlerin tutsağı bir role indirgenmiştir. Covid-19 krizinin bu durumu belirgin kıldığı çalışmada gözlemlenebilmektedir. Ancak Covid-19 süreci sonrası kahramanların temsili, pandeminin ilk altı ayı sonrası kurulan anlatıların niteliği cevap aramaya devam etmektedir. Dolayısıyla tez, bu konular üzerine ileride yapılacak çalışmalar açısından bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Ortaya çıkarılacak örüntüler ışığında, 21. yüzyılın ilk çeyreğinin en büyük toplumsal felaketinin medya dolayımıyla temsili üzerine daha geniş bir perspektifin sağlanması mümkün olacaktır. Bu, ideolojilerin kültüre içkin anlatıları postmodern dönemde nasıl araçsallaştırdığı konusunda yardımcı olacak ve sosyal bilimlere önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2020). *Lo stato d'eccezione provocato da un'emergenza immotivata*. Il Manifesto. <https://ilmanifesto.it/lo-stato-deccezione-provocato-da-unemergenza-immotivata> (Erişim: 11.12.2021)

Alexander, J. (1980). *Bubonic plague in early modern Russia*. Baltimore: JHU.

Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Çev. Alp, Y. – Özişik, M.), İstanbul: İletişim.

Andrejevic, M. (2008). *Privacy, exploitation, and the digital enclosure*. Amsterdam LF, 1, 47.

Ardila, J. A. G. (2009). "The influence and reception of Cervantes in Britain" (1607-2005) *The Cervantean Heritage Reception and Influence of Cervantes in Britain* (2-31) (Ed. Ardila, J.A.G). New York: Legenda.

Arık, F. Ş. (1991). *Selçuklular zamanında Anadolu'da veba salgınları*. Tarih Araştırmaları Dergisi, 15(26), 27-57.

Asch, R. G. (2014). 'The hero in the early modern period and beyond', *E-Journal zu kulturen des Heroischen*, [Özel Sayı] (1), ss. 6-14.

Barham, P. (2014). Citizenship, masculinity and mental health in the First World War. In *Heroism and the Changing Character of War: Toward Post-Heroic Warfare?* (Ed. Scheipers, S.). Londra: Palgrave.

Barthes, R. (2014). *Çağdaş söylenler* (Çev: Yücel, T.), İstanbul: Metis.

Baudrillard, J. (1994). *The illusion of the end* (Çev: Turner, C.), Great Britain: Polity.

_____ (1998). *Paroxysm*, (Çev: Turner, C.), London: Verso.

Bauman, Z. (1996). Tourists and vagabonds: heroes and victims of postmodernity. *Reihe Politikwissenschaft /Institut für Höhere Studien, Abt. Politikwissenschaft, 30. Wien: Institut für Höhere Studien (IHS)*. <https://nbnresolving.org/urn:nbn:de:0168-ssolar-266870>

Baxter, I (2023). *8th SS cavalry division Florian Geyer*. Yorkshire: Pen&Sword.

BBC (2001). *Che Guevara photographer dies*. BBC. (Erişim: 18.5.2023) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1352650.stm>

Beck, A. (1960). Issues in the anti-vaccination movement in England. *Medical History*, 4(4), 310-321.

Bell, D. (1988). *The end of ideology*, USA: Harvard.

Bentham, J. (2016). *Panoptikon* (Çev. Çoban, B. – Özarslan, Z.) İstanbul: Su.

Besnier, C. (2020). History to myths: Social network analysis for comparison of stories over time. In *Proceedings of the The 4th Joint SIGHUM Workshop on Computational Linguistics for Cultural Heritage, Social Sciences, Humanities and Literature* (ss. 1-9).

Bilton, N. (2016). *Exclusive: How Elizabeth Holmes's house of cards came tumbling down*. Vanity Fair. (Erişim: 19.3.2024)

<https://www.vanityfair.com/news/2016/09/elizabeth-holmes-theranos-exclusive>

Boudon, R. (1989). *The analysis of ideology*, Oxford: Polity.

Brighton, T. (2004). *Hell riders*. New York: Macrae.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023). *Canonization*. Encyclopedia Britannica. (Erişim: 10.9.2023). <https://www.britannica.com/topic/canonization>

_____. (2023). FitzRoy James Henry Somerset, 1st Baron Raglan. Encyclopedia Britannica. (Erişim: 10.9.2023). <https://www.britannica.com/biography/FitzRoy-James-Henry-Somerset-1st-Baron-Raglan>

Bröckling, U (2019). Heroism and modernity. *E-Journal zu kulturen des Heroischen*, [Özel Sayı] (5), ss. 127-142.

Burkert, W. (1983). *Homo necans* (Çev. Bing, P.) USA: UC Press.

Caballero, S. P. (2013). “Maenadic ecstasy in Greece: fact or fiction?”. (Ed. Bernabe, A. ve diğ.) *Redefining Dionysos*, Germany: De Gruyter.

Calder, J. (1977). *Heroes: From Byron to Guevara*. Londra: Hamilton.

Calder, A. (2004). *Disasters and heroes*. Trowbridge: Cardiff.

Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (Çev. Gürses, S.). İstanbul: Kabalcı.

Campbell, J. ve Moyers, B. (2016). *Mitolojinin gücü* (Çev. Yaman, Z.) İstanbul: Mediacat.

Capozzola, C. (2008). *Uncle Sam wants you*. USA: Oxford.

- Carreyrou, J. (2015). *Hot startup theranos has struggled with its blood-test technology*. The Wall Street Journal. (Erişim: 20.05.2024).
<https://www.wsj.com/articles/theranos-has-struggled-with-blood-tests-1444881901>
- Chomsky, N. (1999). *Medya gerçeği* (Çev. Yılmaz, A.) İstanbul: Tmzamanlar.
- Clin, M. V. ve Pernoud, R. (1998). *Joan of Arc: Her story* (Çev. Adams, J.). New York: St.Martin.
- Conger, K. ve Hirsch, L. (2022). *Elon Musk completes \$44 billion deal to own Twitter*, Wall Street Journal. (Erişim: 20.5.2024)
<https://www.nytimes.com/2022/10/27/technology/elon-musk-twitter-deal-complete.html>
- Crosby, A. (2003). *America's forgotten pandemic: the influenza of 1918* New York: Cambridge.
- Crozier, M. (2001). *International Encyclopedia of Social & Behavioral Sciences* (Ed. N. J. Smelser, P. B. Baltes) içinde (c. 3, ss. 1406-1410), Oxford: Pergamon.
- Çaha, Ö. – şahin, B. (2013). *Siyasal İdeolojiler* (Der. Çaha, Ö. – şahin, B.) içinde (ss. 17-34), Ankara: Orion.
- DeBardleben, J. (2022). Ideas and normative competition. *The Routledge Handbook of EU-Russia Relations* (Ed. David, M.- Romanova, T.). New York: Routledge.
- Dede Korkut Hikâyeleri (2018). (Çev. Çakan, A.). İstanbul: İBY.
- Dittmer, J. (2013). *Captain America and the nationalist superhero*. Philadelphia: Temple.
- Dodge, T. A. (1985/1996). *Gustavus Adolphus*. London: Greenhill.
- Drews, K. (2013). *A brief history of quarantine*. The Virginia Tech Undergraduate Historical Review, 2.
- Duboust, O. (2024). *Elon Musk's X sheds the last of its Twitter branding by changing web address to x.com*, Euronews (Erişim: 20.5.2024).
<https://www.euronews.com/next/2024/05/18/elon-musks-x-sheds-the-last-of-its-twitter-branding-by-changing-web-address-to-xcom>
- Dudina, V. - King, E. (2021). COVID-19 in the Russian Federation: Government control during the epidemic. *Coronavirus Politics: The Comparative Politics and Policy*

of COVID-19. Ann Arbor: University of Michigan Press.
<https://doi.org/10.1353/book.83273>

DW (2024). *Fact sheet*. (Erişim: 22.6.2024)
<https://static.dw.com/downloads/69319798/dw-factsheet-2024-english.pdf>

Eagleton, T. (1991). *Ideology*. Finland: Verso.

Einhaus, A. (2017) Death of the hero? Heroism in british fiction of the first world war. *Heroes and Heroism in British Fiction since 1800* (Ed. Korte, S. – Lethbridge, S.). Londra: Palgrave.

Ellis, AJ., Briggs, D., Lloyd, A. ve Telford, L (2020). 'New hope or old futures in disguise? Neoliberalism, the Covid-19 pandemic and the possibility for social change', *International Journal of Sociology & Social Policy*, 40 (9/10), ss. 831-848.

Engels, F. (2021). *Letters: Marx-Engels correspondence 1893*. Erişim (1.5.2021), Marxist, https://www.marxists.org/archive/marx/works/1893/letters/93_07_14.htm

_____ (2018). *Alman köylü savaşı* (Çev: Gönensin, O.). İstanbul: Yordam.

Erickson, H. (2024). CNN. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/money/CNN>

EQS (2023). *Elizabeth Holmes and the theranos case: history of a fraud scandal*. EQS. (Erişim: 20.5.2024) <https://www.integrityline.com/expertise/blog/elizabeth-holmes-theranos/#:~:text=Theranos%20promised%20to%20make%20blood,under%20the%20American%20health%20system.>

Eren, H. (1999) *Türk dilinin etimolojik sözlüğü* Ankara: Kişisel.

Eurotopics (2024). *Daily sabah*. <https://www.eurotopics.net/en/156478/daily-sabah>

Eyuboğlu, İ. Z. (1995). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal.

Fallows, J. (2020). *Two ominous signs for U.S.-China relations*. The Atlantic (Erişim: 2.6.2022) <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/2020-time-capsule-5-the-chinese-virus/622116/>.

Foley, Connor. (2015). An analysis of american propaganda in world war ii and the vietnam war. In *BSU Honors Program Theses and Projects. Item 90*. Erişim: https://vc.bridgew.edu/honors_proj/90

Forbes (2015). *Forbes announces inaugural list of america's 50 richest self-made women*. Forbes (Erişim: 20.5.2024).

<https://www.forbes.com/sites/forbespr/2015/05/27/forbes-announces-inaugural-list-of-americas-50-richest-self-made-women/?sh=37a5b9f624c1>

Foucault, M. (1993). *Ders özetleri 1970-1982* (Çev: Hilav, S.) İstanbul: YKY.

_____ (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (Çev: Sheridan, A.) New York: Vintage.

_____ (1992). *Hapishanenin doğuşu* (Çev. Kılıçbay, M. A.) Ankara: İmge.

_____ (2012). *İktidarın gözü* (Çev: Ergüden, I) İstanbul: Ayrıntı.

_____ (2016). *Özne ve iktidar* (Çev: Akınhay, O. - Ergüden, I.) İstanbul: Ayrıntı.

_____ (2015). *Toplumu savunmak gerekir* (Aktaş, Ş.) İstanbul: YKY.

France 24. (2020). *Brazil's Bolsonaro warns virus vaccine can turn people into 'crocodiles'*. France 24. (Erişim: 24.5.2022), <https://www.france24.com/en/live-news/20201218-brazil-s-bolsonaro-warns-virus-vaccine-can-turn-people-into-crocodiles>

Frost, W. (1949). An interpretation of Chaucer's knight's tale. *The Review of English Studies*, 25(100), 289–304. <http://www.jstor.org/stable/511478>

Fukuyama, F. (1992). *The end of history*. USA: Free.

Furlong, G. (2015). Designs for a panopticon prison by Jeremy Bentham: Section of an Inspection House; Plan of Houses of Inspection; Section Plan, c. 1791. *Treasures from UCL* (1. baskı s. 136–139). UCL Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1g69xrh.46>

GAVI (2021). *Masking troubles*. GAVI. (Erişim: 25.5.2022), <https://www.gavi.org/vaccineswork/masking-trouble>

Gies, F (1981). *Joan of Arc: The legend and the reality*. New York: Harper&Row

Goelet, O. (1994). "Introduction". *The egyptian book of the dead* (Ed. Vob Dassow, E.) Hong Kong: Chronicle.

Gramsci, A. (2010) *Gramsci kitabı* D. Forgacs (Ed.) (Çev. Yıldız, İ.), Ankara: Dipnot.

Goethals, G. R., & Allison, S. T. (2012). Making heroes: The construction of courage, competence, and virtue. *Advances In Experimental Social Psychology* 46 ss.183-235. Academic Press.

- Gradinaru, O. (2013). The Soviet hero-making process. aspects of the Soviet heroism, *BRUKENTHALIA Romanian Cultural History Review Supplement of Brukenthal. Acta Musei* (Ed. Lung, E. ve diğ.). Hermannstadt: Brukenthal.
- Grant, M. (1995). *Myths of the greeks and romans*, USA: Meridian.
- Graves, R. (1968). *New larousse encyclopedia of mythology*. New York: Hamlyn.
- Guinn, J.- Perry, D. (2005). *The sixteenth minute: Life in the aftermath of fame*. New York: Penguin.
- Harrison, K. (2014). *Joan of arc: a life transfigured*. New York: Doubleday.
- Hays, J. N. (2005). *Epidemics and pandemics* USA: ABC.
- _____ (2009). Historians and epidemics: simple questions and complex answers. *Plague and the end of antiquity* LK. Little (Ed.) (4. baskı s. 33-56). USA: Cambridge.
- Herman, E.- Chomsky, N. (2012). *Rızanın imalatı* (Çev. Abadoğlu, E.), İstanbul: BGST.
- Heywood, A. (2017). *Political ideologies*, London: MacMillan.
- Hood, T. (1832). *The comic annual*, London: Bradbury and Evans.
- Horatio (2008). *The satires of horace*, USA: Pennsylvania.
- Horrocks, C. (2000). *Baudrillard ve milenyum* (Çev. Ökten, K.), İstanbul: Everest.
- Horrox, R. (2013). *The black death*. England: Manchester.
- Hutchinson, D. L. (2016). *Disease and discrimination*. Florida: UFP.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin.
- Jirmunsky, V. M. (2011). *Türk kahramanlık destanları* (Çev. İsmail, M- Arslan Erol, H.). Ankara: TDK.
- Joseph, J (1997). Lenin's concept of hegemony. *What's Next?* 3(1) <http://www.whatnextjournal.org.uk/Pages/Back/Wnext3/Hegemony.html>
- Justi, F. (1895). *Iranisches namenbuch*. Marburg: N. G.
- Kackman, M. (2005). *Citizen spy*. Minneapolis: UMNP.
- Kakutani, M. (2013). *The lasting power of dr. king's dream speech*. New York Times. (Erişim: 5.5.2023) <https://www.nytimes.com/2013/08/28/us/the-lasting-power-of-dr-kings-dream-speech.html>

- Kallis, A. (2005). *Nazi propaganda and the second world war*. Great Britain: Palgrave.
- Kavruk, H. (2022). *Eski edebiyatından mensur hikâyeler*. Ankara: MEB.
- Keskin, F. (2005). Söylem arkeoloji ve iktidar. *Doğu Batı: Söylem üstüne söylem*, Sayı:9 (Kasım, Aralık, Ocak 1999).
- _____ (2020). Salgın hastalık ve iktidar. *TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu* içinde (s. 655-661). https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part75.pdf
- Kipling, R. (2012). *The complete works of rudyard kipling* [E-Kitap]. Delphi.
- Kızgıncelik, S. (2019). *Kıssa-i kahraman-ı kâtil (vr. 1-40) (İnceleme-Metin-Dizin)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 550306).
- Klussman, S., & Schultz, T. (2021). “To see people finally benefitting from our work is really moving.” Der Spiegel International. (Erişim: 15.3.2024) <https://www.spiegel.de/international/world/biontech-founders-tuerceci-and-sahin-on-the-battle-against-covid-19-to-see-people-finally-benefitfrom-our-work-is-really-moving-a-41ce9633-5b27-4b9c-b1d7-1bf94c29aa43>.
- Kunzle, D. (2006). “Fusion: christ and che”. *che guevara: revolutionary & icon* (Ed. Ziff, T.) Çin:V&A
- Lachmann, K. (1816). *Über die ursprüngliche gestalt des gedichts von der nibelungen noth*. Berlin: Ferdinand.
- Langer, A. I. ve Gruber, J. B. (2020). Political agenda setting in the hybrid media system: why legacy media still matter a great deal. *The International Journal of Press/Politics*, 1940161220925023.
- Lasswell, H. (1971). *Propaganda technique in world war i*. USA: MIT.
- Lawrence, J. – Jewett, R. (2002). *The myth of the american superhero*. Grand Rapids: Eerdmans.
- _____ (2003). *Captain america and the crusade against evil*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Le Goff, J. (2021). *Orta çağ batı uygarlığı* (Çev. Güven, H.- Güven, U.), Ankara: DoğuBatı.

- Lenin, V. (1978). *Demokratik devrimde sosyal demokrasinin iki taktiği* (Çev. Ardos, M.), Ankara: Sol.
- _____ (2002). *Heroism of the workers in the rear* (Çev. George, H.), Marxist. (Erişim: 20.12. 2023), <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1919/jun/28.htm>
- _____ (1998). *Ne yapmalı?* (Çev. Erdost, M.), Ankara: Sol.
- Lippmann, W. (1998). *Public opinion*. New Brunswick: Transaction.
- Lukacs, G. (1972). *History and class consciousness* (Çev. Livingstone, R.), USA: MIT.
- Mainer, V. D. P. (2019). Modern heroes: classical mythology and classical values in the contemporary acquis, the case of captain america. *Journal comparative literature and Aesthetics Vol*, 42, 74-83.
- Mardin, Ş. (1997). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim.
- Marquis, A. G. (1978). Words as weapons: propaganda in Britain and Germany during the first world war. *Journal of Contemporary History*, 13(3), 467-498.
- Marx, K. – Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi* (Çev. Ok, T. – Geridönmez, O.), İstanbul: Evrensel.
- _____ (1976). *Manifesto* (Çev. Yavuz M.), İstanbul: Evren.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı* (Çev. Belli, S.) Ankara: Sol.
- _____ (1998). *Artı teorileri I* (Çev. Fincancı, Y.) Ankara: Sol.
- Mathewson, R. W. (1953). The Soviet hero and the literary heritage. *American Slavic and East European Review*, 12(4), 506-523.
- Matthews B. ve Ross L. (2010). *Research methods: a practical guide for the social sciences*. Italy: Pearson.
- Mbembe, A. (2020) *Düşmanlık politikaları* (Çev. Gür, A.) İstanbul: İletişim.
- McCarney, J. (1993). *Shaping ends: reflections on Fukuyama*. New Left Review, 37-37.
- McLellan, D. (2009). *İdeoloji* (Çev. Yıldırım, B.), İstanbul: İstanbul Bilgi.
- Menzel, T. (1977). “Kahramân-nâme” İslam Ansiklopedisi 6:88-89 (Ed. Adıvar, A., Arat, R., Ateş, A., Baysun, C., Darkot, B.) İstanbul: MEB.

Meraz, S. (2009). Is there an elite hold? Traditional media to social media agenda setting influence in blog networks. *Journal of computer-mediated communication*, 14(3), 682-707.

Merriam-Webster. (2023). *Hero definition & meaning*. Merriam-Webster, (Erişim: 23.02.2023) <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hero>

Mertin, E. (2009). Presenting heroes: athletes as role models for the new soviet person. *The International Journal of the History of Sport*, 26(4), 469–483. <https://doi.org/10.1080/09523360802658077>

Morford, M. ve Lenardon, R. (2003). *Classical mythology*. New York: Oxford.

Morris, R. J. (1976). *Cholera 1832*, New York: Holmes&Meier

Morse, J. (2004). “Purposive sampling.” *The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods Volume 2* (Ed. Bryman, A.- Lewis Beck, M.- Liao, T.). USA: Sage.

Mounk, Y. (2020). The end of history revisited. *Journal of Democracy*, 31(1), 22-35.

Nai’ani S. (t. y./2010). *The water margin*. Çin: Tuttle.

Nibelung’lar Destanı (2001) (Çev. Umar, B.). İstanbul: YKY

Nikiforuk, A. (2020). *Mahşerin dördüncü atlısı* (Çev: Erkanlı, S.). İstanbul: İletişim.

Nişanyan, S. (2023). *Kahraman*. Nişanyan Sözlük. (Erişim: 23.02.2023) <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kahraman> Online Etymology Dictionary (2023) *Hero*. (Erişim: 23.02.2023) <https://www.etymonline.com/word/hero>

Osbourne, H. (2021). *Home workers putting in more hours since Covid, research shows*. The Guardian. (Erişim: 5.6.2022) <https://www.theguardian.com/business/2021/feb/04/home-workers-putting-in-more-hours-since-covid-research>

Örs, B. (2013). *Modern siyasal ideolojiler* (Der. Örs, B.) içinde (s. 13-45), İstanbul: Bilgi.

Öztürk, B. ve Çetinkaya, A. (2021). *Pandemi döneminde facebook yorumlarında nefret söylemi üretimi: ”Dünya Sağlık Örgütü – T.C. Sağlık Bakanlığı örneği* (s. 223-248). *Pandemi döneminde iletişim çalışmaları* (Ed. Öztürk, B. ve Akyol, M.). Ankara: Nobel.

Palmer, R. J. (1978). *The control of plague in venice and northern italy 1348-1600*. Doktora tezi, University of Kent.

Partie Officielle (1920). Journal Officiel de la République Française, 24 Temmuz 1920, 10018. (Erişim: 24.6.2023)
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k20256684/f2.item>

Parloff, R. (2014). *This CEO is out for blood*. Fortune. (Erişim: 20.05.2024).
<https://fortune.com/2014/06/12/theranos-blood-holmes/>

Pratt, J. W. (1927). The origin of "manifest destiny". *The American Historical Review*, 32(4), 795-798.

Raglan, L. (1854). The London Gazette Extraordinary, 12 Kasım 1854, 21624. (Erişim: 25.11.2023). <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/21624/data.pdf>

Regan, A. (1978). "Folktale morphology and the structure of the nibelungenlied". *Pacific Coast Philology*, 78-85.

Robespierre, M. (1793). *Discours par maximilien robespierre -- 17 avril 1792-27 juillet 1794*. The Project Gutenberg. (Erişim: 23.10.2023)
<https://web.seducoahuila.gob.mx/biblioweb/upload/Discours%201792.pdf>

Said, E. (1996). *The myth of the clash of civilizations*. Ders, University of Massachusetts.

Sandman, P. M. ve Lanard, J. (2005) "Bird flu: communicating the risk". *Pan American Health Organisation / World Health Organisation*, 10 (2). (Erişim: 20.9.2020)
<https://www.paho.org/English/DD/PIN/perspectives22.pdf>

Schiller, H. (1974). *The mind managers*. Boston: Beacon.

Schlüter, A. (2014). 'Humouring the hero: the uses of melancholy among military nobles in late elizabethan england' *E-Journal zu kulturen des Heroischen*, [Özel Sayı] (1), ss. 36-46.

Schneider, R. (2017) The fate of heroism after industrialisation: the working-class male in the british nineteenth-century realist novel and beyond. *Heroes and Heroism in British Fiction since 1800* (Ed. Korte, S. – Lethbridge, S.). Londra: Palgrave.

Schrijvers, P. (2014). War against evil: the second world war. *Heroism and the Changing Character of War* (Ed. Scheipers, S.). Londra: Palgrave.

Seniavskaia, E. S. (1998). Heroic symbols: the reality and mythology of war. *Russian Studies in History*, 37(1), 61-87.

Shafer R. (2020) *Spain hated being linked to 1918 flue pandemic: Trump's 'Chinese virus' labels echoes that*. The Washington Post (Erişim: 5.6.2022) <https://www.washingtonpost.com/history/2020/03/23/spanish-flu-chinese-virus-trump/>

Shaki, M. (1993/2023) “Dadwar, dadwarih” *Encyclopedia Iranica Volume VI Fasc. 5 Online Edition* (Ed. Yarshater, E) içinde (557-559) (Erişim: 23.3.2023)

<https://www.iranicaonline.org/articles/dadwar-dadwarih-respectively-judge-administrator-of-justice-lawgiver-lit>

_____ (1993/2013) “Dadwar, dadwarih” *Encyclopedia Iranica Volume VI Fasc. 5* (557-559) içinde 1(5) ” دانش و مردم “ (Çev. Kian Rad, H.) (94-98) <http://ensani.ir/file/download/article/20120614182601-7037-475.pdf> (Erişim: 23.3.2023)

Slack, P. (1990). *The impact of plague in Tudor and Stuart England*. Oxford: Clarendon.

Sontag, S. (2020). *Metafor olarak hastalık/AIDS ve metaforları* (Çev: Akınhay, O.) İstanbul: Can.

Sputnik (2024). *About us*. <https://sputnikglobe.com/docs/index.html> (Erişim: 20.06.2024)

Stathakopoulos, D. (2009) Crime and punishment: the plague in the byzantine empire, 541-749 *Plague and the end of antiquity*, LK. Little (Ed.) (4. baskı s. 99-118). USA: Cambridge.

Taranu, C. (2015). Who was the original dragon-slayer of the nibelung cycle?. *Viator*, 46(2), 23–40. doi:10.1484/J.VIATOR.5.105360

The Saga of Volsungs (1965). (Çev. Finch, R. G.). London: Nelson.

Thompson, J. (2001) *International encyclopedia of social & behavioral sciences* (Ed. N. J. Smelser, P. B. Baltes) içinde (ss. 7170-7174), Oxford: Pergamon.

Thussu, D. (2018). Globalization of chinese media: the global context. *China's media go global* (Ed. Thussu, D. – Burgh, H.- Shi, A.). London: Routledge.

_____ (2013). *İdeoloji ve modern kültür* (Çev. Çetin, İ.), Ankara: Dipnot.

Tibi-Harb, S. (2008) *Encyclopedia of pestilence, pandemics, and plagues volume 1, a-m* (Ed. Byrne, JP.) içinde (ss. 33-34), Westport: Greenwood.

Tosun, O. B. (2018), *Tüketim kültürü perspektifinden internet sitelerindeki reklamlarda kişiselleştirilmiş ürün temsilleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 518450)

Twitter (2021). Permanent suspension of @realdonaldtrump. (Erişim: 1.2.2021) https://blog.twitter.com/en_us/topics/company/2020/suspension.html

Tynan, J. (2021). *How che guevara's iconic image became a design classic*, RTE. (Erişim: 18.5.2024), <https://www.rte.ie/brainstorm/2021/0224/1199018-che-guevara-alberto-korda-jim-fitzpatrick-image-design/>

Van Dijk, T. (1998) *Ideology*, Wiltshire: Sage.

Vattimo, G. (1999). *Modernliğin sonu* (Çev. Yalçın, Ş.). İstanbul: İz.

_____ (1988) *News analysis*. New Jersey: LEA.

_____ (1994) “Söylemin yapıları, iktidarın yapıları (Çev. Küçük, M.)”, *Medya İktidar ve İdeoloji* (Ed. Küçük, M.), İstanbul: Ark.

Von den Hoff, R. ve diğ. (2019). Imitatio heroica on the impact of a cultural phenomenon. *E-Journal zu kulturen des Heroischen*, [Özel Sayı] (5), ss. 79-95

Warner, M. (2013). *Joan Of Arc: the image of female heroism*. UK: Oxford.

West, M. L. (1983). *The orphic poems*. Oxford: Clarendon.

WHO (2021). *Health and care worker deaths during covid-19* <https://www.who.int/news/item/20-10-2021-health-and-care-worker-deaths-during-covid-19> (Erişim: 28.5.2024).

Wilson, R. (2004). *Secret Shakespeare: studies in theatre, religion and resistance*. Glasgow: Manchester.

Winter, J.- Parker, W. ve Habeck, M. (2012). *I. Dünya savaşı ve 20. yüzyıl* (Çev. Demirel, T.). İstanbul: İş.

Wuthnow, R. (2010) *Be very afraid*. USA: Oxford.

Ziff, T. (2006). “Guerrillero heroico.” *Che Guevara: revolutionary & icon* (Ed. Ziff, T.) Çin: V&A

Zizek, S. (2020a) *Pandemic!*. New York: OR.

_____ (2020b) *Pandemic! 2*. New York: OR.

TEŞEKKÜR

Yaşayan ve bana ilham olan gerçek kahramanım Kahve'ye, asla unutmayacağım ve hayatta oldukça hayatta hissettirmiş olan Mavi'ye, dünyanın en güzel üç renkli kişisi kızıma, aklımı çelip hesapta olmayan şeylere vesile olan ve sonucunda akademik macerama atılmama sebep olan Devrim'e, yüksek lisans öğrenimimin ilk gününden bu güne yolumu aydınlatan ve bana her zaman destek olan Selda Hoca'ma, en zor anımda ortaya çıkıp zor günlerimi kolaylaştıran ve hayatı çekilebilir kılan sevgilim Ceren'e ve dünyada bilginin özgürce dolaşmasına ve üretilmesine katkıda bulunan, üreten herkese sonsuz sevgi ve şükran duygularıyla...

ÖZGEÇMİŞ

Osman Burak Tosun, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nden 2016 yılında mezun olduktan sonra, aynı yıl içerisinde Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik A.B.D. Gazetecilik Bölümü'ne kabul edilmiştir. 2018 yılında Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamış ve yine aynı yıl içerisinde Genel Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Programı'na kabul almıştır. Doktora yeterliğini 2019 yılında alan Tosun, İngilizce ve İspanyolca dillerini iyi düzeyde konuşmaktadır. Semiyotik, Söylem ve İdeoloji, Tüketim Kültürü, Dijital Oyunlar ve Yeni Medya alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

